

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL V, Nr. 7—8

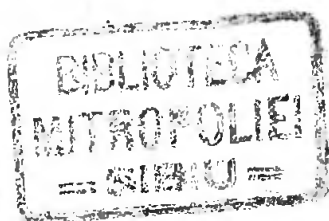
IULIE—AUGUST, 1960

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL V, Nr. 7—8

IULIE—AUGUST 1960

Redacția și Administrația: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFÎNȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	<u>Pag.</u>
LA A XVI-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII ROMÂNIEI	
REDACȚIA: Patria noastră în plin avânt creator	471—485
BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII	
Pr. Prof. ISIDOR TODORAN: Superioritatea orînduirii socialiste	486—493
REDACȚIA: Mișcarea mondială pentru pace în plină acțiune	494—504
STUDII	
<i>Teologie exegetică</i>	
Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Arabii în epoca Vechiului Testament . .	505—518
Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: Episoade din viața Bisericii creștine a veacului apostolesc în expunere și interpretare lucanică	519—534
<i>Teologie istorică</i>	
Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Patriarhul Fotie și Roma	535—559
<i>Teologie sistematică</i>	
Arhid. Conf. Dr. NICOLAE CORNEANU: Contribuția unui scriitor vechi creștin la înțelegerea sistemului filozofic al lui Protagora	560—562
<i>Teologie practică</i>	
Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: De ce e necesar să predici după plan? . .	563—569
ÎNDRUMĂRI OMILETICE	
Arhid. Dr. NICOLAE CORNEANU: Predică la Duminica Samarincii... .	570—572
URME DIN TRECUT	
Prot. ȘT. LUPȘA: Mitropolia Ardealului în veacul XVI	573—593
COMEMORĂRI	
REDACȚIA: 5 ani de la săvîrșirea din viață a Mitropolitului Dr. Nicolae Bălan	599—606

(Continuare în p. III a copertei)

RECENZII

GRIGORIE MARCU: <i>Frédéric Joliot-Curie</i> , Textes choisis	607—609
Diacon I. GLĂJAR: <i>G. și Tr. Chițulescu</i> , Șapte monumente celebre ale arhitecturii antice. „Cele șapte minuni”	610—611

VIAȚA BISERICESCĂ

GH. S.: Hramul Mănăstirii Brîncoveanu	612—613
PARTICIPANT: Tîrnosirea bisericii din Ariușd	613—615
— † Prot. stavr. Ieronim Grovu	615—616

INSEMNAȚII

RED., GH. ȘOIMA, M. ȘESAN, N. CORNEANU, N. MLADIN, GH. PAPUC și SP. CÂNDEA: În al doilea deceniu de trăire laolaltă a fraților. — Gînduri despre Timotei Popovici. — Din strădania pentru pace în lume. — E corect să se îngenunchieze cînd se citește Evanghelia la Sf. Liturghie? — Încă o dată despre „domnul părinte”. — Biblia și cosmonauții. — Aurel Vlaicu despre primele sale zboruri. — O falsă profeție despre sfîrșitul lumii	617—628
---	---------

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau: administrația) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autografe sau, de preferință, dactilografiate în 4 exemplare), scrise citet, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

PATRIA NOASTRĂ ÎN PLIN AVÎNT CREATOR

Țara noastră este binecuvîntată cu diferite bogății naturale.

Adevărul acesta, îndeobște recunoscut, se sublinia festiv și grandilocvent pe vremea trecutelor regimuri politice în școală și în presă, în discursuri parlamentare și la prăznuiri naționale, fără să se tragă însă din el elementara concluzie că punerea în valoare a bogățiilor țării pentru continua și reala noastră propășire multilaterală ar fi fost cea mai indicată cale de-a trage tot folosul posibil din existența lor. Trebuia doar gospodarul iscusit, cu dragoste de popor, care să valorifice aceste rezerve materiale pe potrivă necesităților economice și culturale ale epocii înaintate în care trăim.

L-am așteptat generație după generație. Știam că va veni.

Acum 16 ani el a venit aieva, ca din basme, pe umerii vîrtoși ai unei revoluții fără seamăn, începută în 1917 în Răsărit. Realizările pe care irezistibilul ei suflu de zidire nouă le obține metodic, cu crescîndă eficacitate, au încălzit inimile noastre, trezindu-le și urnindu-le la lucru bun și măreț în zorii de răscruce de epocă ai zilei de 23 August 1944.

Li mulțumim lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să apucăm sorocul incomparabilelor lui împliniri de obștească folosință. Li mulțumim, mai ales, pentru faptul că ne-a păzit de întunecare capacitatea de-a vedea și de-a recunoaște dimensiunile lor impunătoare și neasemuita lor frumusețe. Lecuit de infirmitățile concepționale ale trecutului — care ascundeau privirii noastre, în chip premeditat, tot ce ar fi putut trezi atracția față de miracolul dinspre Soare-Răsare — ochiul nostru este acum destul de curat, în cel mai evanghelic înțeles al cuvîntului (cf. Matei 6, 22), ca să pătrundă obiectiv, fără schimonosiri ale adevărului, propriul nostru „miracol” național, clădit de energia eliberată a harnicului nostru popor, sub încercata conducere a clasei sale muncitoare.

Ce a fost România de ieri, se știe: un paradis terestru năpădit de paraginile nepăsării pentru grosul norodului, un Canaan succulent și inepuizabil pentru moșierul petrecăreț și absentelist, un fel de colonie mănoasă pentru veneticul monopolist, o țară cu atît mai rușinos de înapoiată cu cît era bogată în resurse naturale.

Nu poate face plăcere nici unui om iubitor de patrie evocarea unor vremuri în care poporul nostru a plătit bir greu de suferință nemerităta incapacității evidente a fostelor ocîrmuiri de stat de a-i asigura o viață cîtuși de cît vrednică de valoarea și demnitatea omului. Dar ca să înțelegi cum se cuvine prezentul, trebuie să cunoști bine trecutul, să nu dai uitării greșelile lui, să te înverșunezi în vrerea de-a nu îngădui sub nici un motiv, niciodată și nimănui, repetarea lor.

Intr-o țară căreia ideologii oficiali de pe vremuri îi proclamau cu emfază caracterul „eminamente agricol”, țăranii se prăpădeau de foame, de boli, de mizerie, de setea de dreptate socială. Răcila era veche și proporțiile ei aproape de necrezut.

În preajma răscoalelor țărănești de la 1907, Vasile M. Kogălniceanu, fiul vrednicului sfetnic progresist al lui Alexandru Ioan Cuza, întemeiat pe date statistice a căror tristă exactitate era verificată întru totul, în studiul său intitulat „Chestiunea țărănească” (1906), înfățișa astfel realitatea vieții de la sate, din acea vreme: „Toți cîți trăiesc la țară știu că țăranul se hrănește foarte rău și cu cît vitele s-au împuținat, cu atît el este lipsit de lapte, brînză și unt, și silit să se hrănească numai cu verdețuri, oțet și pește sărat. Medicii, cei dintîi, au dat alarma asupra sărăcicioasei hrane a săteanului, arătînd că la cazuri de boală, nu au putut găsi într-un sat o oală cu lapte pentru un copil bolnav. Mai mult încă, sînt sate în care copiii nu știu gustul laptelui, fiindcă afară de laptele de la sînul mamelor, n-au gustat altul în viața lor” (p. 36). V. M. Kogălniceanu citează spusele învățătorului I. Voiculescu, care într-o „Scurtă ochire asupra tocmelilor agricole” scria: „Țăranii ar pieri de foame prin sate chiar și atunci cînd recoltele sînt abundente, dacă nu ar întinde mîna, nu s-ar împrumuta, nu și-ar vinde brațele, pămîntul, etc., ca să-și găsească mijloace de trai”.

Cît de adevărate erau aceste constatări se vede între altele din faptul că însuși șeful partidului liberal din acea vreme, Dimitrie A. Sturza, vorbea într-un discurs rostit la vechea Academie Romînă de o „foamete constantă” chiar în anii cu recoltă îmbelșugată. „Nu există scuză înaintea lui Dumnezeu — afirma el, dema-

gogic, sub cupola Academiei — ca semenii noștri, ca talpa țării, ca aceea parte a societății care muncește pentru toți și produce bogăția țării, să-și cerșetorească piinea cea de toate zilele”. Astfel de declarații umanitare nu l-au împiedecat pe acest latifundiar să ia conducerea guvernului de represiune a răscoalelor țărănești din 1907, într-atîta era de mare prefăcătoră claselor conducătoare de-atunci.

Hranei insuficiente și lipsită de putere nutritivă, cu proporții de înfometare, i se adăuga starea de vădită înapoiere culturală a populației rurale mai ales. Studiul amintit al lui V. M. Kogălniceanu prezintă în această privință date care depășesc cele mai negre presupuneri: „În patru ani de zile (1898—1902), din 2.832.558 copii în vîrstă de școală nu au urmat cursurile decît 706.528, adică numai un sfert, 25 la sută. Restul a rămas fără școală” (p. 57). „Presupunînd că țărani și-ar da toți copiii la școală — se spune tot acolo — conform legii care îi obligă s-o facă, nu am fi în stare să-i primim pe toți, din cauza lipsei de localuri și a personalului de învățămînt”. Cu alte cuvinte, pe hîrtie, învățămîntul primar era „gratuit și obligatoriu”, iar în realitate, beneficierea de această dispoziție nu era nici posibilă și nici de dorit. Știut este că pentru mentalitatea vremii — și pentru interesele moșierimii exploatoare — știința de carte echivala cu secătuirea și primejduirea sursei de recrutare a mîinii de lucru trebuincioasă mării proprietăți agricole. Au fost destule capete obtuze care nu s-au sfiit să susțină acest punct de vedere obscurantist în presă și chiar la tribuna parlamentului.

Proletariatul industrial nu o ducea întru nimic mai bine decît țărănimea nevoiașă. Despre umilințele la care era supus de exploatare muncii sale productive stau mărturie, între altele, grevele ce se țineau lanț. Protestele lor împotriva stărilor insuportabile de lucruri de-atunci, afirmarea drepturilor lor legitime la un tratament omenesc erau reprimare polițienește sau cu baionetele jandarmerești. Grozăviile petrecute cu prilejul sîngeroaselor evenimente de la Lupeni și Grivița au arătat la ce se putea aștepta muncitorimea romînă de la puternicii vremii, cînd cuteza să-și revendice dreptul la o viață mai omenească.

Multe lipseau atunci în bogata noastră țară — și mai vădit decît orice lipseau pîinea cea de toate zilele, luminile științei de carte și dreptatea socială. Fiii de muncitori și de țărani — și, alături de ei, chiar cei din mica burghezie scăpătată — aveau de îndurat greutăți care depășeau de multe ori puterile lor de rezis-

tență. Apreciatul critic literar Garabet Ibrăileanu, în niște fragmente autobiografice date cîndva publicității, spune între altele: „Sărăcia noastră (a lui și a unui coleg al său de școală) ... era mare. El n-a avut niciodată foc iarna... Noi se cheamă că aveam foc, dar în casă era așa încît ne înghețau urechile”. Colegul respectiv a fost răpus de tuberculoză la vîrsta de 22 de ani. Nicolae Iorga mărturisește că încă din clasa a doua de liceu a fost nevoit să mediteze pentru cîtiva lei pe lună copii din mahalalele Botoșanilor, „prin străzi întunecate și pustii, cu groaza zăvozielor lăsați liberi, străbătînd cimitire în care crucile păreau că se mișcă de zguduirea morților dornici să iasă deasupra pămîntului”. După ce isprăvea, se apuca să-și facă lecțiile proprii, „la zece, la unsprezece ceasuri noaptea, adesea în frig — examenele de iarnă le pregăteam în fundul micului pat, acoperit cu păături care înlocuiau focul sub raza chioară a luminării de seu”.

Vechiul și cunoscutul publicist Dl Tudor Teodorescu-Braniște, căruia îi datorim o parte din amănuntele valorificate aci, spune: „S-ar putea alcătui o antologie cu asemenea extrase din autobiografii, memorii și scrisori. Toate duc la aceeași încheiere: școala, cartea a fost plătită cu prețul greu al foamei și al frigului. Iar despre cei care au ajuns pînă la capăt, se poate spune că au fost niște „favorizați” ai soartei, pentru că ceilalți — covîrșitoarea majoritate — au rămas pierduți în satele lor, în cartierele muncitorești ale orașelor sau, după doi-trei ani de învățătură, s-au stins doborîți de mizerie, deși aveau scînteia care putea să-i ducă mai departe, ca elemente de folos pentru întreaga societate.

Chiar mai tirziu, oameni din generația mea pot da mărturie că aproape fiecare promoție școlară „pierdea” pe drum cîtiva elevi săraci, care își treceau foarte bine examenele, dar nu puteau birui cumplita încercare a foamei și a frigului”.

Aceste triste realități sînt valabile și pentru perioada dintre cele două războaie mondiale. Indreptările cuvenite întîrziu să se săvîrșească. Publicistul citat evocă un episod caracteristic pentru vremea aceea: „Intr-o zi am primit la redacție o delegație de trei sau patru tineri îmbrăcați țărănește, care aduceau un memoriu pentru a-l publica în ziar. Pe prima filă am citit acest caracteristic en tête pus cu stampila: „Asociația învățătorilor fără posturi”. Nu-mi mai aduc aminte cîți membri număra, dar de bună seamă că erau destui, de vreme ce au simțit nevoia să se constituie în asociație... Simplul fapt că a putut să existe o asemenea organizație, într-o țară bîntuită de analfabetism, dovedește cum mergeau lucrurile pe-atunci...”.

Cu acestea, pomelnicul întunecatei moșteniri lăsate de fostele vîrfuri conducătoare în viața de stat a Romîniei este departe de-a fi epuizat. În Romînia de ieri, 80% din capitalul societăților anonime era deținut de monopolurile capitaliste din Occident. Venitul național, care scăzuse într-un deceniu cu 11%, ne așeza printre cele mai sărace țări ale lumii și numai cu ceva mai sus de nivelul economic al țărilor coloniale. Zeci de mii de șomeri la orașe, sute de mii de familii fără un petec de pămînt la sate, în zece ani consumul de țesături a scăzut cu 9%, trei sferturi din populația sătească era lipsită de încălțăminte — iată doar cîteva din mărturiile pauperizării populației.

Cercetările de specialitate au dovedit că b. o. în Moldova, în fostul județ Roman, consumul anual pe cap de locuitor era atunci de 1—2 kg zahăr, 15 kg carne, 50 litri lapte. Cel de pîine era ca și inexistent. S-au găsit cazuri în care în perioada muncilor agricole consumul de mămăligă — uneori, din porumb alterat, pricinuitor de pelagră — se ridica la 3 kg pe zi de persoană. În alte cazuri — spune o constatare oficială — mămăliga „a întrecut în fiecare zi valoarea celorlalte alimente, din punct de vedere energetic, în afară de 8 zile ale anului (Paști și Crăciun)”. Pînă și în Ardeal, unde stările de lucruri erau ceva mai favorabile din acest punct de vedere, o competență de talia Dlui Acad. Prof. Dr. Grigorie Benetato constata că „la sate, valoarea energetică a rației alimentare ... atît la bărbați cît și la femei, rămîne sub nivelul standardului fiziologic alimentar”.

La orașe, în cartirele muncitorești, subnutriția, molimele, condițiile insalubre de locuit și alte neajunsuri care acuză ocîrmuirea de stat de altă dată, se întîlneau peste tot, cu tot fardul gros pe care oficialitatea încerca să-l aplice crudelor realități sociale de-atunci.

În astfel de condiții, nu e de mirare că în perioada dintre 1938—1944 țara noastră deținea primul loc din Europa în domeniul mortalității infantile. Din 1.000 de nou-născuți, 200 mureau înainte de-a fi împlinit vîrsta de 1 an. La orașe, un medic revenea la 1.895 locuitori, iar la sate la peste 8.000. Analfabetismul cuprindea 47 la sută din populația sătească. Carte știau, dacă știau și cîtă știau, doar țăranii înstăriți, dovedindu-se astfel cît de adevărat este că ridicarea nivelului cultural depinde în mod direct și în chip hotărîtor de ridicarea nivelului de trai.

Peste aceste realități care nu ne onorau cîtuși de puțin în fața opiniei publice mondiale se așterneau greoi faldurii unui tra-

vestiu care încerca să ascundă adevărul. Păturile conducătoare de-atunci, incapabile de altceva decît de declarații și manifestații patriotarde răsuflăte, duceau țara la ruină materială și morală. Ceasul în care avea să se ivească forța capabilă să le măture de pe arena istoriei contemporane la lada de vechituri a trecutului fără întoarcere, nu mai putea întîrzia.

*

La 23 August 1944 poporul nostru a intrat într-o etapă nouă a istoriei sale. Intr-un timp relativ scurt, România avea să devină din punct de vedere economic și cultural una din țările înaintate ale continentului, cu toate că clasa muncitoare — forța conducătoare în statul de tip nou, democrat popular — avea să facă față imenselor greutăți cășunate de războiul nefiresc și costisitor în care ne-a tîrît burghezia și moșierimea. Acel război a pricinuit țării noastre pagube echivalente cu întregul buget național pe 12 ani. Întîiul guvern democratic din istoria țării — instaurat la 6 Martie 1945, de poporul muncitor călăuzit de Partidul Comunist Român, avînd ca președinte pe neuitatul și eminentul om politic progresist Dr. Petru Groza — se afla în fața unor stări de lucruri dezastruoase, care cereau să fie grabnic și definitiv remediate. Venitul național scăzuse la jumătate față de anul 1938. Puterea de cumpărare a salariilor reprezenta doar o cincime față de anul 1939.

Poporul nostru — călăuzit de ocîrmuitori ieșiți din plămada lui sănătoasă — a trecut la faptă. Înfăptuirea reformei agrare a dus la lichidarea moșierimii. Reformele democratice de adîncime au lichidat puterea economică și politică a claselor exploatare. Burghezia și capitalismul monopolist din Apus puneau la cale acte de sabotare a eforturilor guvernului democrat de-a stăpîni situația, urmărind să împingă țara la înfometare, mai ales că seceta pîrjolise suprafețele cu culturi agricole. Dar nici o putere de pe lume nu e în stare să stăvilească valul înnoitor. Folosind rațional bogățiile naturale ale țării și ținînd seamă de trebuințele interne, ocîrmuirea de stat creează o industrie grea puternică, menită să devină pivotul în jurul căruia întreaga economie națională avea să se dezvolte în condiții noi. Legăturile comerciale trainice, încheiate cu vecinii noștri — porniți și ei pe calea luminoasă a construcției socialiste — și mai ales sprijinul neprecupețit și multilateral pe care ni l-a dat cu frățească dragoste Uniunea Sovietică, ne-au ajutat să răzvim într-un timp record deasupra greutăților. Venise vremea să se treacă pe toate planurile de producție, de la opera de reconstrucție, la aceea de construire a socialismului,

de cheazăşuire a unei vieţi din ce în ce mai bună şi mai îmbelşugată pentru poporul muncitor. Planurile de stat — anuale, cincinale, acum: cel de 6 ani şi cel de perspectivă, pentru următorii 15 ani — indică amănunţit şi cu precizie ştiinţifică liniile de dezvoltare a economiei naţionale, volumul producţiei totale şi pe sectoare de producţie, precum şi beneficiile cu care urmează să ne alegem de pe urma împlinirii lor. Poporul nostru muncitor le împlineşte de fiecare dată, depăşindu-le în încordarea mereu proaspătă de forţe de muncă a întrecerii socialiste.

Cheia succeselor înregistrate în îndeplinirea şi depăşirea prevederilor înscrise în slova atât de elocventă a planurilor de stat zace în încrederea pe care întregul popor român o are în actuala ocîrmuire a ţării, în partidul clasei muncitoare.

Această încredere este într-un totuşi justificată.

Se prevedea că producţia industrială avea să fie în anul 1960 cu 60—65% mai mare decît în anul 1955. Ea este astăzi cu 65% mai mare. Prin planul de electrificare pentru etapa 1951—1960 era stabilit să ajungem în anul acesta la o producţie de energie electrică de 7 miliarde Kwh. În realitate, producem acum 7,7 miliarde Kwh. Industria construcţiilor de maşini a atins nivelul planificat încă în anul trecut, 1959. Sectorul socialist în agricultură urma, conform prevederilor de plan, să ajungă precumpănitor ca suprafaţă şi ca producţie marfă, lucru care s-a împlinit încă din 1959. Salariul real, în 1960, urma să crească faţă de 1955 cu 30%. Încă în 1959 el crescuse cu 33%.

Astăzi, producţia noastră industrială este de 5 ori mai mare decît înainte de război. Producţia agricolă a crescut şi ea. Venitul naţional este de 2,7 ori mai mare decît în 1938. Tot ceea ce reprezintă valoare pozitivă în efortul obştesc de zidire a unei vieţi din ce în ce mai bună se notează fără excepţie cu cinstitorul calificativ „mai mare” (decît la sorocul precedent). Sîntem în plină zodie de cotitură, împlinirile poporului nostru harnic şi capabil reprezintă în toate sectoarele de activitate obştească tot atîta viguroşi paşi înainte.

Roadele muncii acesteia le culeg cei ce muncesc, nu mai merg — ca în trecut — în buzunarele fără fund ale celor ce huzureau pe socoteala maselor populare, nu mai hrănesc trîndăvia exploatatorilor de altă dată. Creşte nivelul de trai al populaţiei, fapt adevărat de mărirea consumului. Numai în ultimii 5 ani (1955—1960), desfacerea mărfurilor către populaţie a crescut cu 31% la ţesături şi confecţii, cu peste 116% la încălţăminte de piele.

Consumul de zahăr pe cap de locuitor a sporit la 14,4 kg în 1957, cel de carne la 27 kg iar consumul de ulei se dublase față de perioada de dinainte de război. Construcțiile de locuințe cresc în ritm vertiginos: 63.000 de apartamente au fost date în folosință oamenilor muncii între anii 1956—1959; alte 31.000 apartamente li se vor adăuga în anul acesta. La sate, numai în anii 1951—1958 s-au ridicat peste 266.000 locuințe.

În sectorul sanitar, situația s-a schimbat radical. Mortalitatea infantilă — această costisitoare și rușinoasă plagă națională de altă dată — a scăzut la 80 la mie; mortalitatea generală se află acum la un nivel inferior celui existent în țări cu pretenții ca Anglia, Franța, Italia, R. F. Germană, ș. a., iar cifra medie de viață a populației s-a urcat la 63 ani (cu 20 de ani mai mult decât plafonul de acum două decenii). Circumscripțiile sanitare se înmulțesc din an în an și sînt dotate cu utilaj la nivelul cerințelor actuale.

Am înregistrat succese excepționale și în alte direcții ale apărării și conservării sănătății obștești. România era una dintre țările cu cel mai mare procent de bolnavi de friguri (impaludați). Calamitatea aceasta secera în primul rînd pe cei mai săraci și mai slabi, lovind mai ales copiii. Indată după al doilea război mondial numărul cazurilor de malarie varia între 249—4.000 la 100.000 de locuitori. În fostul județ Tulcea, îmbolnăvirile de malarie ajunseseră pînă la 90% din populație și mortalitatea atinse 210 din 100.000 de locuitori. Acad. Prof. Dr. M. Ciucă, director adjunct științific al institutului „Dr. I. Cantacuzino” și membru în comitetul de experți în paludism al Organizației Mondiale a Sănătății, raporta recent — de Ziua mondială a sănătății (7 aprilie 1960), închinată „eradicării malariei din lume” — că la sfîrșitul anului 1959, pe teritoriul Republicii Populare Romîne, mai aveam doar 184 de cazuri de malarie. În iunie 1958, cu ocazia celei de-a III-a Conferințe asupra paludismului a țărilor din sud-estul Europei, care a avut loc la București, profesorul Emilio Pampana, directorul Eradicării Paludismului din Organizația Mondială a Sănătății, declara: „România, care are o atît de nobilă tradiție în medicina preventivă și în opera de sanitație internațională, a făcut muncă de pionier, deschizînd drumul eradicării paludismului, datorită guvernului său și savanților săi: unul dintre cei mai respectați este chiar președintele acestei Conferințe”.

Dar succesele noastre în acest domeniu ating și sectoare de strictă specialitate. E cunoscută și apreciată în toată lumea lupta

științifică, eficace, pe care o duce împotriva îmbătrânirii Institutul de Geriatrie al Academiei R. P. Romîne, prin intemeietorul său, savantul de renume mondial Acad. Prof. Dr. C. I. Parhon și prin directorul acestui institut, Dna Prof. univ. Dr. Ana Aslan, crearea preparatului românesc „Gerovital”.

În imediata vecinătate a acestei instituții științifice, la Institutul de Endocrinologie „C. I. Parhon” al Academiei R. P. Romîne, al cărui director este savantul profesor Acad. Dr. Ștefan Milcu, prin străduințele încununate de succes ale colectivului de cercetători condus de Dsa, a fost înregistrat recent unul din cele mai răsunătoare succese ale Endocrinologiei românești. La ultimul Congres internațional de fiziologie de la Buenos Aires, institutul amintit a prezentat o comunicare cu privire la descoperirea unui sistem funcțional — în profunzimea creierului — a cărui activitate nu era pe deplin cunoscută în știința mondială. Această descoperire însemnează o nouă contribuție importantă a savanților romîni — în frunte cu Acad. Prof. Șt. Milcu — la dezvoltarea patrimoniului științific universal. Nu dăm uitării faptul că autorul celui dintîi manual de Endocrinologie din lume — apărut în 1909 — este renumitul savant C. I. Parhon, ajutat de doctorul M. Goldstein.

În Republica Populară Romînă analfabetismul — ca și șomajul — este doar o amintire a trecutului. Învățămîntul a luat o dezvoltare considerabilă. Astăzi, la 10.000 de locuitori, România are mai mulți studenți decît Anglia, Franța, R. F. Germană sau Italia. Comorile științei, artei și literaturii pătrund pînă în cele mai dosite — și, în trecut, mai dosădite — așezări omenеști ale țării, odată cu lumina electrică și alte cuceriri ale științei avansate de astăzi.

Toate acestea dovedesc că „în condițiile economiei socialiste ... se îmbină interesele individuale ale fiecărui om al muncii de a trăi mai bine cu interesele statului socialist și de a asigura progresul economic și social-cultural al patriei și o viață civilizată, socialistă, poporului muncitor” (Gh. Gheorghiu-Dej).

Toate aceste realizări — și cele pe potriva lor, care nu sînt amintite în această expunere ocazională — vădesc capacitatea conducătoare a clasei muncitoare. Ele spulberă toate calomniile prăvălite ani de zile de reacțiunea internațională asupra orînduirii socialiste de tip nou a istoriei contemporane, aceea în care a dispărut exploatarea omului de către om. Ele sînt tot atîtea victorii

strălucite ale muncii socialiste și cheazășii ale succeselor în perspectivă. Orînduirea socială actuală a biruit pe toată întinderea frontului de construire a unei țări nouă. Șantierul de lucru acopăr toată suprafața țării. Succesele constructorilor răsună la tot pasul, umplîndu-ne inimile de încredere și de justificată mîndrie. Ne vizitează țara cea nouă din ce în ce mai mulți străini. Ochii lor văd lucruri bune peste tot, care nouă ni se par obicinuite, într-atîta ne-am dat cu priveliștea lor, cu participarea efectivă la făurirea lor. Ei văd și spun acasă că patria noastră gospodărită de clasa muncitoare e de nerecunoscut. Ei infirmă și fac să asurzească și ultimele zvîrcoliri ale transfugilor care se căznesc să conteste adevărul „miracol” românesc, operă a poporului descătușat din obida și obezile trecutului prăvălit în abisul neîntîlnirii.

*

Raportul prezentat Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, în 20 iunie a. c., de către Dl Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu privire la planul de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965 și la schița planului economic de perspectivă pe 15 ani, înfățișează întîi de toate, amănunțit, sistematic și exact, bilanțul îndeplinirii poporului nostru muncitor în perioada 1956—1960. Sporul de producție în agricultură și în toate ramurile industriale, pe care-l înregistrează raportul amintit, este o veste bună exprimată în limbajul sever și neînșelător al cifrelor, pe care-l înțelege oricine.

Pe baza succeselor înregistrate pînă acum, se va trece la îndepliniri și mai mărețe în scopul ridicării bunăstării obștești. Aceasta, la rîndul ei, aduce după sine o ridicare corespunzătoare a nivelului social-cultural al poporului nostru.

Prin îndeplinirea Directivelor Congresului al III-lea al Partidului Muncitoresc Român, creșterea producției industriale în 1965, la sfîrșitul perioadei planului de 6 ani, va fi de 2,1 ori față de aceea a anului 1959. Energia electrică va înregistra o creștere de 2,7 ori față de același an. Considerabilă va fi creșterea producției în alte sectoare ale industriei naționale: de 2,3 ori mai mult gaz metan, de 3,8 ori mai mult minereu de fier, de 2,3 ori mai mult oțel, de 2,3 ori mai multe tractoare, de 9,6 ori mai multe îngrășăminte minerale, de peste 14 ori mai multe mase plastice și rășini sintetice, de 43 de ori mai multe fibre și fire sintetice, etc. Sporuri remarcabile sînt prevăzute pentru articolele alimentare de primă necesitate (carne, de 2,5 ori; lapte și produse lactate, de 3,7 ori;

ulei comestibil, de 3,3 ori; zahăr, de 1,9 ori). Construcțiile de locuințe vor lua un avînt întreit față de cel realizat în perioada 1954—1959: circa 300.000 apartamente noi se vor adăuga spațiului locativ disponibil acum. Agricultură, complet socializată, va înregistra sporuri de producție record, cu 70—80% mai mult decît în 1959. Volumul investițiilor economice, social-culturale în perioada 1960—1965 va fi de 2 ori mai mare decît în perioada de 6 ani precedentă. Venitul național va crește de 1,7—1,8 ori; salariul real va crește pînă în 1965 cu 40—45% față de nivelul din a doua jumătate a anului 1959; veniturile reale ale țărânimii vor spori cu circa 40%. În 1965, cheltuielile social-culturale — în afară de investiții — vor ajunge la fabuloasa sumă de 20 miliarde lei, vădînd grija față de om a regimului democrat-popular. În domeniul învățămîntului și culturii se vor construi circa 15 mii de săli de clasă, noi spații de școlarizare pentru învățămîntul superior, cămine studențești cu peste 15 mii locuri, noi așezăminte de cultură și artă. În domeniul ocrotirii sănătății populației, capacitatea de spitalizare va crește cu circa 18 mii paturi, se vor construi 100 policlinici orășenești și raionale și se va îmbunătăți continuu asistența medicală.

Liniile directe ale programului de perspectivă privind dezvoltarea economiei naționale pînă în 1975, sînt de-a dreptul uimitoare. „Din studiile efectuate pînă acum — spune Raportul — rezultă posibilitatea creșterii producției industriale globale în următorii 15 ani de peste 6 ori”.

În perioada respectivă, consumul pe cap de locuitor — indicație negreșelnică a nivelului de trai al populației — va crește astfel încît în 1970—1975 va fi de 60—70 kg carne, 350—380 litri lapte și produse lactate, 35—40 kg zahăr și produse zaharoase. Consumul de textile va crește spre 1975 de 3—3,5 ori față de cel actual, iar cel de încălțăminte va ajunge la 3,5—4 perechi de locuitor. Nivelul de înzestrare și confort al gospodăriilor va crește printr-un volum sporit de mobilă, aparate de radio, televizoare, frigidere, mașini de spălat rufe, etc. Problema locuințelor va fi practic rezolvată, asigurîndu-se condițiile cuvenite de confort. Toate localitățile rurale din țară vor fi electrificate. Fondurile bănești alocate de stat pentru dezvoltarea învățămîntului, ocrotirea sănătății, cinematograf, radio, televiziune, teatru, odihnă, sport, turism, etc., vor crește din ce în ce mai mult.

Cel tîrziu în anul 1975, poporul român se va afla la unul din cele mai ridicate niveluri de trai din lume.

★

Pentru desfășurarea în bune condiții a unei astfel de munci spornice și binecuvântate, avem neapărată nevoie de pace. Ațișătorii la un nou război, nărașiții „războiului rece” peste tot, caută să pericliteze pacea lumii fiindcă pizmuiesc munca de zidire nouă ce o desfășoară țările lagărului socialist. Trimiterea de avioane de spionaj în spațiul aerian al Uniunii Sovietice de către militariști americani, cu consimțământul guvernului respectiv, este una din dovezile recente ale acestui permanent complot imperialist împotriva păcii popoarelor.

Reafirmînd de repetate ori poziția Uniunii Sovietice, inițiativele ei în direcția destinderii, Dl N. S. Hrușciuv, șeful guvernului sovietic, a denunțat energic și fățiș zădărnicierea tratativelor la nivel înalt de către puterile occidentale, discuțiile zadarnice și ineficace din Comitetul celor zece state pentru dezarmare. DSA a arătat că Uniunea Sovietică nu-și va slăbi eforturile îndreptate în spre apărarea păcii, destinderea situației internaționale și adîncirea coexistenței pașnice a popoarelor cu sisteme sociale, politice și economice deosebite. Recent, cu prilejul vizitei în Austria, premierul sovietic a spus în discursul rostit la castelul Hofburg din Viena: „Cu toate că Conferința la nivel înalt a eșuat, guvernul sovietic își va baza și pe viitor politica pe principiile coexistenței pașnice și va lupta pentru rezolvarea problemelor internaționale arzătoare pe cale pașnică, pe calea tratativelor”.

Republica Populară Romîna împărtășește întru totul același superior punct de vedere în problema apărării și întăririi păcii, față de cea mai importantă problemă a vieții internaționale: efectuarea dezarmării. Dezarmarea generală și totală este „mijlocul radical pentru asigurarea păcii”. Politica de pace pe care o duc țările lagărului socialist „nu izvorăște din slăbiciune sau din iluzii, forțele lor sînt capabile să dea riposta cuvenită oricărui agresor”. „Considerînd de datoria fiecărei țări, mari sau mici, să-și aducă propria contribuție la cauza apărării păcii, Republica Populară Romîna este hotărîtă să militeze în strînsă unire cu celelalte țări ale lagărului socialist pentru micșorarea încordării internaționale, pentru zădărnicierea oricărui uneltiri ale cercurilor agresive, pentru promovarea perseverentă a principiilor coexistenței pașnice și statornicirea unei păci trainice în lume” — iată definită, clar și răspicat, politica de pace a patriei noastre dragi, în raportul prezentat la Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Romîn.

*

Cea de-a XVI-a aniversare a eliberării Romîniei găsește Republica Populară Romîna angajată pe calea luminoasă a propășirii.

Directivile celui de al III-lea Congres al Partidului Muncitoresc Român deschid perspective de nebanuit pentru o înflorire a patriei noastre care va depăși cele mai optimiste așteptări.

Orice confruntare între trecut și prezent arată — nu numai cu cele ce se petrec, îmbucurător, la noi, ci în toate țările socialiste — că viitorul aparține lumii noi, în care trăim și care-l construiește cu energie și iscusință.

Oamenii viitorului vor fi cu adevărat fericiți. Ei au și început să fie astfel. Ei, copiii de azi, ei, cei ce nu știu decât din cărți ce însemnează mugetul sirenei de alarmă, scrisoarea venită de pe front, cuvintele de „moșier”, „patron”, „jupîn”, „vechil” și altele, tot atât de odioase nouă ca și acestea, ei, cei ce cresc printre flori, escavatoare și avalanșe de noutăți ale inepuizabilei ofensive progresiste de necurmată ușurare și înfrumusețare a vieții, ei nu vor mai ști ce-i sala de clasă insalubră și nu se vor mai preocupa de costul manualelor și rechizitelor școlare, căci le vor avea gratuit. Foametea și ignoranța, înverșunarea omului împotriva altui om, nesocotirea valorii și demnității creaturale a semenului, orice fel de bruscare și brutalizare a vieții vor fi străine de ei. Străine am vrea să le rămână pentru de-a pururi și experiențele amare ale generației actuale, lovită de rigorile războiului și tulburată în tihna ei de uneltirile ațîțătorilor la noi încăierări între popoare.

*

Transformările de adîncime care revoluționează de mai bine de un deceniu și jumătate și țara, și oamenii, nu au rămas fără ecou asupra credincioșilor și slujitorilor bisericești.

În țărîm religios, eliberarea Romîniei a adus tuturor cetățenilor credincioși din patria noastră libertatea de conștiință și libertatea cultului propriu. Diferitele grupări religioase, organizate legal sub formă de culte, se bucură în Republica Populară Romîna de drepturi și libertăți care le asigură o dezvoltare normală. Șefi și slujitori ai cultelor sînt deputați în Marea Adunare Națională, în sfaturile populare regionale, raionale, orășenești și comunale, participînd astfel direct la purtarea sarcinilor patriotice, la conducerea treburilor obștești. Fiecare cult religios își are învățămîntul propriu pentru pregătirea slujitorilor lui, ține conferințe, adunări și congrese bisericești, tipărește publicații religioase. Între ele, cultele religioase din R. P. R. întrețin legături frățești strînse, cum nu existau în trecut, mergînd umăr la umăr în toate acțiunile de folos obștești și mai ales în lupta pentru apărarea păcii.

Cinstind trecutul în tot ceea ce a avut de valoare, regimul de democrație populară al țării noastre acordă o înaltă prețuire monumentelor istorice și se îngrijește ca niciodată altcândva de conservarea lor în cele mai bune condiții. Pentru restaurarea și întreținerea acestor comori ale întregului popor, statul cheltuiește an de an sume însemnate, de care beneficiază și locașurile de cult — mănăstiri, biserici de oraș și de sat, etc. — remarcabile prin vechimea și valoarea lor istorică, arhitectonică și artistică.

Acum, ca de fiecare dată când sărbătorim ziua eliberării României de sub jugul fascist, ne aducem aminte cu recunoștință că acest act de epocală însemnătate istorică s-a săvârșit prin eroismul luptătorilor din rîndurile forțelor patriotice dinăuntrul țării, mobilizate și organizate în insurecție armată de către Partidul Comunist Român, precum și prin jertfele aduse pe altarul eliberării și cheazășurii independenței patriei de către glorioșii ostași sovietici și romîni.

Acum, ca de fiecare dată când prăznuim cu inimi înălțate ziua de 23 August — cea mai mare sărbătoare a poporului nostru muncitor — ne dăm seama că drumul pe care a apucat în chip liber și definitiv țara noastră înainte cu 16 ani, este și drumul oamenilor Bisericii Ortodoxe Romîne. Cler și credincioși, identificîndu-ne întru totul cu năzuințele și strădaniile obștești, nu am lipsit și nu vom fi dați lipsă nici de-acum încolo de la epica bătălie pentru propășirea necurmată a patriei noastre iubite.

Ca creștini și cetățeni noi credem și mărturisim că a fi patriot e o datorie. Numai cine nu socotește iubirea de patrie drept o datorie e în stare să se laude cu ea. Imprumutînd cuvintele unuia din clasicii literaturii noastre, credem și mărturisim că „dragostea de țară — patriotismul — e un sentiment atît de firesc și de universal, încît se poate spune că omul care nu-și iubește țara, pămîntul pe care s-a născut și a crescut mare, este un om fără suflet, un adevărat monstru...” (G. Topîrceanu: Opere alese. Vol. II. București 1959, p. 147).

Patriotismul fără fapte de participare la strădania obștească de propășire este mort. Preoții noștri știu acest lucru. Îl știu și-l dau mai departe, credincioșilor. Îl știu și — pe cît îi ajută puterile și împrejurările — trag consecințe practice din cunoașterea și însușirea lui. Așa se explică prezența a sute de slujitori ai altarelor între cetățenii dintinși cu ordine și medalii ale Republicii Populare Romîne, precum și activitatea statornică pe care o desfășoară cu zel luminat în cadrele comitetelor locale, raionale și regionale de

luptă pentru pace și în alte țărîmuri de zidire nouă ale țării noastre prospere.

Laolaltă cu întregul nostru popor muncitor, dorim, urmărim și promovăm — cu mijloacele noastre specifice, cu toată osîrdia și sinceritatea — cel mai mare bine, cea mai evidentă propășire pentru patria noastră înfloritoare, Republica Populară Romînă.

Soli ai rodnicei munci, străji de pace-n Carpați,
Orice neam, orice grai, ni-s tovarăși, ni-s frați
Ciți trudim cot la cot fremătînd de-un avînt
Pe unelte plecați, dar de-un crez înălțați
Să prefacem în rai dragul țării pămînt!

(A. Toma: Cîntec pentru Republica Populară Romînă).

Calea către această împlinire a fost deschisă la 23 August 1944.

Sîrguim pe ea cu încredere și însuflețire pururea nouă — aceasta ne e vrerea și făgăduința.

REDACTIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

SUPERIORITATEA ORÎNDUIRII SOCIALISTE

Se știe că în dezvoltarea ei socială evolutivă, omenirea a trecut, în mare, prin cinci faze principale, care și constituie cele cinci perioade principale ale istoriei universale: comuna primitivă, orînduirile sclavagistă, feudală, burgheză-capitalistă și socialistă.

În vremea noastră, principalul conținut al istoriei universale îl constituie trecerea de la penultima la ultima orînduire socială, de la burghezo-capitalism la socialism. Epoca noastră se caracterizează tocmai prin contradicția fundamentală pe care o cuprinde, anume contradicția dintre sistemul mondial în continuă creștere al socialismului și sistemul capitalist în destrămare.

O simplă privire fugară asupra istoriei și fazelor ei principale ne dă prețioase învățăminte și ne evidențiază superioritatea de neîtgăduit a orînduirii socialiste.

Fazele istorice succesive amintite nu apar pretutindeni în același timp, adică nu toate țările și popoarele se dezvoltă în ritmuri egale, deci paralel. Faptul acesta este caracteristic pentru întreaga istorie premergătoare socialismului. El, acest fapt, se explică prin diferența de condiții istorice și geografice, prin diferita dezvoltare a forțelor de producție, ceea ce are drept consecințe că aceleași trepte de dezvoltare istorică să fie parcurse de diferite țări și popoare în perioade diferite. Nu este o dezvoltare paralelă în timp la toate societățile. Cînd, în istoria antică, la egipteni, la greci sau la romani se ajunsese la orînduirea sclavagistă, în celelalte țări mai dăinuia încă orînduirea comunei primitive. Tot așa, cînd, în evul mediu, în bună parte a Europei și Asiei s-a înstăpînit orînduirea feudală, în celelalte continente mai persistau relațiile sclavagiste și pe alocuri chiar de comună primitivă. La fel, cînd, în istoria modernă, orînduirea burghezo-capitalistă se impune în mai multe țări, în altele se mențin relații feudale și prefeudale.

Așadar, în dezvoltarea istorică, formațiunile social-economice nu numai succed, ci și coexistă o anumită vreme.

De aceea este firească și deci de înțeles coexistența, un anumit timp, a socialismului și capitalismului, iar istoricește inevitabilă. Căci inegal-

tatea dezvoltării economice și politice a țărilor capitaliste chiar este un fapt, inegalitate accentuată în faza imperialismului, care e stadiul cel mai dezvoltat și agresiv — și ultim — al capitalismului. Este nevoie, prin urmare, de o vreme ceva mai îndelungată în unele părți, vreme în care noi țări să se poată desprinde din sistemul capitalismului și să pornească pe calea socialismului.

Cînd Uniunea Sovietică era singura țară socialistă, ea reprezenta 17% din teritoriul globului pămîntesc, cam 9% din populația lumii, cu o ze-cime din producția industrială mondială. Astăzi, țările socialiste ocupă 26% din teritoriul globului, cam 35% din populația lumii, cu o treime din producția industrială mondială. Țările socialiste la un loc reprezintă, în toate privințele, cea mai mare putere din lume.

Comparația în deosebi a capitalismului și socialismului este extrem de instructivă.

Capitalismul, la maturitatea lui, s-a transformat într-un sistem mondial, adică a cuprins toate țările în cercul exploatării capitaliste, conducîndu-se de principiile specifice lui: dominația colonială și exploatarea. Socialismul, opunîndu-se capitalismului, apare tot ca sistem mondial, crește și se dezvoltă mereu, însă bazat pe principii proprii numai lui și fundamental deosebite de cele ale capitalismului, anume colaborarea și ajutorul frățesc între popoarele într-un totu liber.

Așa fiind, mai poate să existe om cîstit și cu mintea clară care să mai stea la îndoială cînd este vorba să-și dea adeziunea întreagă la unul sau la altul dintre cele două sisteme?

Capitalismul a dus la formarea sistemului colonial; socialismul duce la lichidarea colonialismului în lumea întreagă. Mișcarea de eliberare națională crește și se întărește tot mai mult; ea zdrobește sistemul colonial rușinos al capitalismului; noi și noi țări își dobîndesc independența națională. În ultimii zece ani au reușit să iasă de sub dependența colonială și semicolonială cam 1,3 miliarde de oameni.

E drept că independența politică a țărilor nou eliberate nu este peste tot însoțită și de independența lor economică. Dar țările eliberate politicește luptă pentru eliberarea lor de subjugarea economică de către țările capitaliste mai dezvoltate.

Două fapte de mare importanță istorică trebuie remarcate aici: 1. Țările nou eliberate, cu toate că cele mai multe dintre ele nu sînt încă socialiste, nutresc o puternică simpatie față de țările socialiste și tind spre colaborarea tot mai strînsă cu acestea din urmă; iar aceasta o fac ele tocmai în interesul apărării independenței lor de imperialism, al dezvoltării lor naționale, al apărării, menținerii și întăririi păcii. 2. Ieșirea din cercul capitalist și cucerirea independenței a o seamă de țări contribuie la sfărîmarea

sistemului imperialist, slăbind tot mai mult spatele frontului imperialist și grăbindu-i prăbușirea.

O constatare evidentă în toată istoria omenirii premergătoare socialismului este și aceasta: Când, la popoarele mai înaintate, o nouă orînduire socială ajungea la victorie, ea ducea la mărirea și intensificarea inegalității istorice dintre popoare, întrucît popoarele rămase în urmă erau exploatate de clasele stăpînitoare ale țărilor care au reușit să înainteze mai mult.

Și în această privință, cu apariția socialismului biruitor ni se înfățișează o realitate istorică cu totul nouă și deosebită: Relațiile dintre țările socialiste înaintate și țările nesocialiste înapoiate, dornice de înaintare, nu se mai constituie pe principii asemănătoare celor din epoca imperialismului, ci pe unele fundamental diferite. Țările socialiste ajută țările înapoiate să-și lichideze înapoierea și să ajungă din urmă pe cele înaintate. Dezvoltarea tehnică-economică și culturală a țărilor slab dezvoltate este ajutată dezinteresat de către cele socialiste. Prin aceasta, caracterul inegal al dezvoltării istorice în general se șterge tot mai mult și tot mai mult se accentuează și de fapt, nu numai de drept, egalitatea de valoare a popoarelor.

Firește că, în această ordine de fapte, frăția dintre țările socialiste, în relațiile dintre ele înseși, este impresionantă. Ele sînt unite într-o comunitate strînsă, care se exprimă prin aceea că pășese alături pe calea comună a socialismului, prin unitatea esențială a orînduirii lor sociale, prin necesitatea sprijinului reciproc, prin identitatea de interese în lupta împotriva imperialismului, pentru victoria totală și definitivă a socialismului. Astfel, comunitatea țărilor socialiste între ele este una de mare familie, o comunitate frățească. Ea nu se mărginește exclusiv la afirmarea principiului egalității depline în drepturi, la simplul respect al integrității teritoriale, al independenței și suveranității naționale și la neamestecul în afacerile lor interne, ci merge mult mai departe constituindu-se într-o imensă familie prin principiul internaționalismului socialist, arătat în permanentul ajutor frățesc reciproc.

Acest fenomen este necunoscut în istoria premergătoare socialismului.

E drept că, pînă în momentul de față, în lagărul socialist încă nu s-a ajuns ca toate țările să se găsească pe aceeași treaptă de dezvoltare economică și culturală. Însă inegalitatea dintre ele se micșorează treptat, pînă la dispariție, pe măsura colaborării lor economice și culturale și pe măsura ajutorării frățești dintre ele. Socialismul, prin natura lui, este un sistem care înlătură inegalitatea dezvoltării. Actuala inegalitate de dezvoltare nu-i cîtuși de puțin proprie socialismului, ci, cum bine se știe, este moștenire de la societatea capitalistă, și ea se înlătură treptat.

Capitalismului, dimpotrivă, îi este esențială inegalitatea de dezvoltare a diferitelor țări, inegalitate de care sînt legate în mod firesc conflictele dintre țări, inegalitate în atmosfera căreia se nasc și se întăresc tendințe de dominație a unora dintre țări, cu toate nenorocirile care rezultă de aici. Abia socialismul, proclamînd și conducîndu-se după principiul egalității în drepturi și al ajutorului reciproc în cadrul comunității socialiste, pune capăt relațiilor care promovează tendințele de dominație și exploatare și care alimentează interminabile conflicte.

De aceea se înțelege de ce capitalismul nu renunță ușor la poziția lui de pînă de curînd, și de ce contradicția fundamentală a epocii noastre — a trecerii de la capitalism la socialism — este contradicția dintre sistemul mondial al socialismului mereu în creștere și sistemul capitalismului în curs de destrămare.

Sîntem — luată istoria în mare — în plin proces de trecere de la capitalism la socialism. În acest proces, începutul mării schimbări a raportului de forțe dintre cele două sisteme mondiale îl face Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. La început, lumea socialistă era relativ slabă. Dar victoria socialismului în U. R. S. S., zdrobirea fascismului în cel de al doilea război mondial, transformările revoluționare de după aceea din mai multe țări din Europa și Asia au modificat în mod esențial, în favoarea socialismului, raportul general de forțe dintre cele două sisteme.

Intrecerea dintre cele două sisteme în opoziție unul față de altul este hotărîtoare în istorie.

Încă din primele decenii ale existenței ei, orînduirea socialistă și-a dovedit superioritatea. Imperialismul a încercat atunci să suprimе prin război orînduirea socialistă, dar încercarea a căzut în chip rușinos.

Intrecerea nu trebuie în chip necesar să ia forma ciocnirilor armate. Socialismul va obține victoria asupra capitalismului și fără războaie. Căci popoarele înseși își fac istoria și ele și-o pot face și fără războaie. Socialismul nu înțelege să-și impună cu forța orînduirea, dar ea se impune prin sine, prin superioritatea ei. Socialismul va fi adoptat pînă în cele din urmă de toate popoarele, fiindcă el singur răspunde deplin mulțumitor necesităților dezvoltării societății omenеști.

Dacă clasa muncitoare, care reușește să obțină victoria într-una sau în mai multe țări, ajută frățeste pe oamenii muncii din alte țări care luptă pentru eliberarea lor, ea nu impune nimănui transformări socialiste.

Capitalismul se prăbușește, dar nu se prăbușește pentru că cineva de dinafară rîvnește la puterea pe care el o deține încă în unele locuri; ci el se prăbușește din cauza viciilor lui interioare. El nu s-ar prăbuși dacă n-ar avea aceste vicii — care îi sînt esențiale și fără de care n-ar fi ceea ce este —, nu s-ar prăbuși dacă nu l-ar duce la prăbușire contradicțiile lui economice

și politice, dacă nu l-ar submina și nu l-ar măcina propria lui dezvoltare interioară.

Socialismul a luptat pentru lărgirea și întărirea lui, dar în același timp a luptat împotriva războaielor imperialiste, cotropitoare, pe care le provoca orînduirea capitalistă. Victoria socialismului în Rusia a apărut sub lozinca păcii, și primul act de politică externă a Puterii sovietice a fost chemarea de încheiere a păcii. Cu desăvîrșită consecvență, Statul sovietic și-a pus ca sarcină fundamentală a politicii lui externe asigurarea păcii. Această consecvență politică de pace a celui mai mare stat socialist își are temeiul teoretic în teza lui Lenin despre posibilitatea coexistenței pașnice a statelor socialiste și capitaliste.

Împotriva greșitei afirmații a sociologilor burghezi, că n-ar fi posibilă coexistența pașnică, întrucît deosebirile sociale și ideologice dintre state ar duce inevitabil la conflicte armate, coexistența pașnică se impune ca o realitate incontestabilă. Căci istoria ne arată că sînt cu puțință războaie între state cu aceeași orînduire socială și cu aceeași ideologie (războaiele dintre statele capitaliste) pe de o parte, iar pe de altă parte că este cu puțință colaborarea pașnică dintre state cu structură socială și cu ideologii diferite (colaborarea U.R.S.S. cu state capitaliste).

Coexistența pașnică este așadar posibilă. Dar azi ea are un temei puternic și din ce în ce mai puternic, încît se impune tuturor. Mai întîi prin faptul că azi există state care nu sînt interesate în război. Acestea sînt statele socialiste, pentru că în societatea socialistă nu există nici clase, nici grupuri sociale interesate în război. În orînduirea socialistă nu există fabricanți de armament, care să urmărească cu orice preț beneficii fabuloase, nu există nici monopoluri capitaliste, care să urmărească prin orice mijloace noi și noi piețe de desfacere a mărfurilor și noi teritorii pentru investirea capitalurilor. În orînduirea socialistă, dezvoltarea producției ține seamă de necesitățile materiale și culturale ale întregii societăți și, așa fiind, aici nu se poate dori războiul, fiindcă el nu contribuie la ridicarea bineîstării generale, ci dimpotrivă o împiedică, ba chiar o ruinează pe aceasta.

De aceea interesele ființiale ale socialismului și interesele asigurării unei păci trainice coincid întru totul.

În al doilea rînd, posibilitatea coexistenței pașnice se întemeiază pe existența mai multor state nesocialiste, care de asemenea nu sînt interesate în război. Aici se numără statele care s-au eliberat de dependența colonială și semicolonială și și-au dobîndit independența (ca India, Indonezia, Birmania, Republica Arabă Unită). Întrucît un eventual război ar fi un pericol pentru Independența lor și pentru dezvoltarea economiei lor naționale, ele sînt hotărît împotriva războiului și, împreună cu statele socialiste, pentru coexistența pașnică.

În al treilea rînd, coexistența pașnică decurge din faptul că puterile agresive ale imperialismului nu pot dezlănțui războiul cînd vor și cum vor, pentru că sînt împiedecate: a) de puternicele state iubitoare de pace; b) de opoziția maselor populare din chiar interiorul țărilor imperialiste; c) de nerezolvabilele contradicții dintre statele capitaliste și chiar dintre diferitele păături ale burgheziei.

Nu întreg lagărul capitalist dorește conflict armat, ci numai păturile cele mai reacționare și mai agresive de acolo, care cred că prin război ar putea rezolva, pe spatele statelor socialiste, contradicțiile care macină societatea lor; o bună parte a burgheziei este mînată de tendința de a întreține și dezvolta legături economice pașnice cu țările socialiste. Și lucrul acesta din cauza unei nevoi adînci simțite acolo, mai tare decît voința grupurilor ațîțătoare la război.

Prin urmare, posibilitatea coexistenței pașnice există. Această posibilitate se transformă în realitate prin raportul de forțe favorabil puterilor iubitoare de pace și nefavorabil puterilor agresive, prin lupta activă a maselor populare împotriva ațîțătorilor la război și pentru menținerea păcii.

Numai în epoca imperialismului războaiele au fost inevitabile, fiindcă imperialismul era un sistem mondial atotcuprinzător, iar forțele iubitoare de pace erau prea slabe și neorganizate, fapt pentru care nu i-au putut împiedeca pe imperialiști de la dezlănțuirea de războaie.

Sînt, e drept, și astăzi cauze economice și formațiuni politice care tind spre războaie, însă forța lor este astăzi mult și substanțial redusă, fiindcă astăzi imperialismul nu mai constituie un sistem mondial atotcuprinzător.

Astăzi, cauza păcii are un sprijin nezdruincinabil: este sistemul mondial socialist, dimpreună cu statele iubitoare de pace din Europa și Asia; ele constituie o imensă zonă a păcii în care este cuprinsă cea mai mare parte a populației din lume.

Așadar forțele iubitoare de pace nu proclamă numai pacea, dar au și puterea de a o apăra. Căci ele posedă azi nu numai tehnica militară desăvîrșită, dar au de partea lor imense și invincibile forțe sociale care luptă împotriva războiului și pentru pace trainică.

Pentru întia dată în istorie, socialismul poate pune zăgaz definitiv războiului. Dacă n-ar fi decît acest singur fapt și încă socialismul s-ar impune prin de netăgăduita lui superioritate.

Dacă totuși nebunia ar dezlănțui război, răspunsul forțelor păcii ar fi imediat și întru totul nimicitor pentru agresori.

Firește, coexistența pașnică a socialismului și capitalismului nu înseamnă cîtuși de puțin că se înlătură lupta dintre ele. Căci nici o orînduire veche nu cedează prea ușor locul celei noi, cu toată superioritatea acesteia

din urmă. Numai că lupta se desfășoară în domeniile economic, politic și ideologic.

Superioritatea economică, politică și culturală a orînduirii celei noi o duce pe aceasta neîndoieînic la victorie. Astăzi, cea mai înaintată orînduire fiind socialismul, a lui este victoria definitivă. Superioritatea orînduirii socialiste se manifestă cu evidență în aceea că numai ea asigură societății un progres accelerat, favorizînd o dezvoltare a forțelor de producție cum n-a mai cunoscut istoria și creînd cea mai înaltă productivitate a muncii.

Rezolvarea cu succes a tuturor sarcinilor și problemelor pe care le pune devenirea istorică a omenirii va asigura socialismului victoria finală și definitivă pe scară internațională.

Aceasta o știm bine și de aceasta sîntem convinși cu putere de evidență; și de aceea, și în ansamblul comunității din care facem parte și ca inși izolați — în activitatea exterioară și în conștiință — știm care este drumul pe care mergînd și pe care angajîndu-ne toate puterile, vom asigura o viață superioară și întru totul demnă și pentru comunitate și pentru noi luați în parte.

Societatea socialistă este superioară oricărei alte societăți și fiindcă are un partid care se îngrijește de înaintarea continuă pe drumul progresului multilateral. Forța acestui partid stă în indisolubila lui legătură cu masele largi ale celor ce muncesc, după cum forța poporului stă în unitatea sa de nezdruccinat în jurul partidului și guvernului.

Noi și puternice forțe motrice lucrează neîncetat și organizat pentru atingerea înaltelor scopuri ale ridicării vieții și demnității omenești: unitatea moral-politică a poporului muncitor, patriotismul socialist, critica și autocritica, temeinicînd unitatea dintre partid, guvern și popor.

Este o altă politică, alt spirit, altă atmosferă, curată, în care se trăiește și se lucrează acum.

Este întîia dată în istorie cînd se asigură maselor inițiativă creatoare. Și participarea acestora la munca creatoare este în măsură să schimbe fața lumii.

Noile construcții de fabrici și locuințe, drumuri și linii electrice, sporirea producției agricole și noile înfăptuiri pe tărîmul științei și culturii ne schimbă în bine viața și ne deschid perspective la care altădată abia dacă se putea visa.

În vechile regimuri, clasele exploatatoare trăiau în lux și huzur, alături și sub care pături groase de milioane de țărani săraci, de proletari exploatați, de cărturari sortiți tuberculozei și înjosirilor trăiau o viață în miserie și întunec.

Este suficient să se pună față în față orînduirea burghezo-moșierească: asuprirea poporului muncitor, domnia exploatatorilor, jefuirea celor ce muncesc, înfeudarea țării la monopolurile străine, împingerea la război criminal, etc., cu orînduirea socialistă, care asigură împlinirea aspirațiilor vitale ale tuturor celor buni și cinstiți dintre fiii patriei: făurirea adevăratei democrații, industrializarea socialistă, transformarea socialistă a agriculturii, revoluția culturală, pentru ca să ne apară în plină lumină marea superioritate a orînduirii socialiste.

Toată țara formează un bloc monolit al celor ce muncesc, cuprinzînd imensa majoritate a populației și întemeindu-se pe alianța nezdruincată a clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare.

Succesele în creșterea producției industriale și agricole, creșterea productivității muncii și reducerea prețului de cost au dus și duc mereu la traducerea în viață a unei politici de ridicare continuă a nivelului de trai al celor ce muncesc, de mărire a salariilor și pensiilor, de scutire și reducere a impozitului pe salariu, de reducere periodică a prețurilor.

Cu orînduirea socialistă apare întîia dată în istorie o orînduire de muncă pașnică, de entuziasă traducere în viață a unei politici de dezvoltare a tuturor ramurilor economiei naționale și de neconținută creștere a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii.

Este o mare bucurie care clocotește în sulete, bucuria visurilor care se împlinesc mereu și nu se frîng ca altădată, bucuria de a vedea crescînd cutezătoarele construcții ale socialismului, bucuria de a trăi o viață demnă și frumoasă, tot mai frumoasă.

Iată linii de conduită care arată oricărui credincios și oricărui om de bună credință drumul cel drept.

Pr. Prof. ISIDOR TODORAN

MIȘCAREA MONDIALĂ PENTRU PACE ÎN PLINĂ ACȚIUNE

Curmarea agresiunii fasciste ca urmare a încheierii victorioase a celui de al doilea război mondial trebuia să aducă după sine, prompt și în chipul cel mai natural cu putință, asigurarea pe Pământ a unei păci drepte și trai-nice pentru toți oamenii.

Din nefericire, s-a observat curînd că apetitul imperialist, pofta de dominație universală de care era animat fascismul, nu a dispărut odată cu nimicirea acestuia. Pacea lumii, cîștigată cu atîtea jertfe costisitoare, era din nou amenințată de rămășițe reacționare pe care sfîrșitul victorios al celui de al doilea război mondial le-a dezamăgit într-un fel sau altul, lovind în interesele lor egoiste de acaparare cu orice preț a principalelor surse mondiale de cîștiguri fabuloase și lesnicioase și de exercitare a unei influențe cu caracter de exclusivitate pe arena vieții internaționale. Cercu-rile monopoliste din Statele Unite ale Americii se aflau în fruntea acestor tulburători ai atmosferei de liniște ce se înstăpînise în lume după război, sau, cînd anumite interese politice și economice le împiedecau s-o facă fățiș, îi sprijineau din umbră, masiv și primejdios, pe dușmanii înrăiți ai păcii.

Împotriva acestora, omenirea a început să se apere, dar nu la întîm-plare, ci în chip organizat. Acest lucru nefiind cu putință de făcut în ca-drele Organizației Națiunilor Unite — care potrivit Chartei ei era îndato-rată să reprime fără preget și fără cruțare orice atentat împotriva păcii popoarelor — ea ajungînd sub influența unilaterală, predominantă, a marii finanțe americane, reprezentată prin oameni politici emanați din consi-liile ei de administrație, omenirea conștientă de primejdia care amenința pacea lumii a căutat căi proprii pentru conservarea și întărirea bunului suprem al zilelor noastre,

Semnalul de alarmă l-au dat intelectualii progresiști ai continentului nostru, întruniți în zilele de 25—28 august 1948 în neuitatul Congres pentru pace de la Wroclaw (R. P. Polonă). Cei 400 de delegați, reprezen-tînd 45 de țări, atrăgeau atenția lumii întregi asupra primejdiei care ne păștea pe toți. Ei au luat poziție energică împotriva utilizării descoperirilor științifice pentru producția de mijloace de distrugere, aceasta tînzînd să dis-

crediteze știința și să-i desfigureze înalta misiune: aceea de-a contribui la progresul omenirii prin așezarea ei în slujba ușurării, îmbelșugării și înfrumusețării vieții omenеști.

Congresul pentru pace al intelectualilor ținut la Wroclaw a arătat solemn și categoric că popoarele lumii nu doresc războiul și sînt destul de puternice pentru a apăra pacea și cultura împotriva oricărui inamic al lor.

Ca urmare a hotărîrilor acestui congres — la propunerea șefului delegației romîne, Dl Leonte Răutu — s-au înființat comitete naționale pentru apărarea păcii, în componența cărora au intrat cei mai de vază oameni ai zilelor noastre, din toate țările.

Răsunetul pe care l-a avut Congresul de la Wroclaw a fost deosebit de mare. Frontul apărătorilor păcii a crescut și s-a întărit, fapt care a dus la organizarea unui nou congres, de-o amploare nemaiîntîlnită pînă atunci. El s-a întrunit, simultan — deoarece guvernul francez a refuzat viza de intrare în țară unui număr respectabil de delegați — la Paris și Praga, în 20 aprilie 1949. Atunci — în sala Pleyel din capitala Franței — delegații a peste 600 de milioane de oameni din 72 de țări au pus bazele Mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii, cea mai mare organizație de masă pe care o cunoaște istoria omenirii.

La acel cōngres, șeful delegației noastre, maestrul Mihail Sadoveanu, a lansat lozincă de luptă a partizanilor păcii: „Oameni ai păcii din toate țările, uniți-vă”!

Un an de zile mai tîrziu, Comitetul permanent al Mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii a lansat celebrul Apel de la Stockholm, prin care se urmărea interzicerea armei atomice. „Cerem — se spunea între altele în acel Apel — interzicerea necondiționată a armei atomice ca armă de agresiune și de distrugere în masă a oamenilor și stabilirea unui control internațional asupra aplicării acestei hotărîri. Vom considera drept criminal de război acel guvern care va folosi arma atomică împotriva oricărei țări”.

O jumătate de miliard de oameni au iscălit acest Apel, de al cărui conținut limpede și ferm popoarele lumii se călăuzesc și astăzi în lupta înverșunată pe care o duc împotriva armelor atomice și a celor ce amenință pacea lumii.

Congresele Mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii și sesiunile comitetului ei executiv au avut loc de-atunci încoace ori de cîte ori se semna la vreo nouă uneltire împotriva păcii popoarelor și se dovedea necesară întetirea luptei obștești împotriva ațîțătorilor la un nou război.

Astăzi, Mișcarea Mondială a Partizanilor Păcii are o istorie glorioasă a ei, care vădește eforturile încununate de succes depuse de ea pentru apărarea dreptului firesc al omenirii la o viață de muncă pașnică, tihnită și fericită.

Misiunea acestei mișcări de dimensiuni planetare este mai actuală decît oricînd, acum cînd sforțările pentru efectuarea dezarmării generale și totale — și, implicit, pentru nimicirea armelor nucleare — se află în toiul desfășurării lor. Acest lucru îl dovedesc acțiunile ei hotărîte din ultimele luni.

Tot ceea ce se face pentru apărarea și consolidarea păcii, indiferent de cine, cînd și unde, întrunește adevărată aplecare a mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii. În astfel de ocazii, ea își spune cuvîntul cu simpatie și mulțumire. Întîlnirile dintre șefii de state și guverne sînt în mod deosebit obiectul atențiunii acestei mișcări, deoarece înfrîurirea lor asupra situației internaționale este însemnată.

În martie a. c., precum se știe, premierul sovietic, Dl Nichita Hrușciov, a făcut o vizită în Franța, ca invitat al președintelui Republicii Franceze, Dl Charles De Gaulle. Cu acel prilej, oaspetele sovietic s-a întîlnit, între alții, și cu delegații mișcării partizanilor păcii din Franța. Adresîndu-se acestora, DSA a spus că lupta pentru pace este în prezent sarcina cea mai importantă și că pentru îndeplinirea acestei sarcini toți partizanii păcii trebuie să se unească, indiferent de vederile lor politice, credințe religioase și situația socială. Bomba atomică — capabilă să pricinuiască distrugerii uriașe — nu va face distincție cine este comunist și cine nu este comunist, cine este catolic și cine este protestant.

Apreciînd la justa sa valoare sprijinul hotărîtor pe care astfel de prilejuri îl dau cauzei păcii, Prof. John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, a trimis o telegramă la Paris celor doi oameni de stat care se întîlneau acolo. „Îngăduiți-mi ca în numele prezidiului Consiliului Mondial al Păcii — spune DSA, între altele — să vă trimit cele mai sincere și bune urări cu prilejul istoricei dv. întîlniri. Popoarele din întreaga lume doresc cu ardoare ca în 1960 să fie întreprinse noi acțiuni practice pentru înlăturarea pericolului nuclear, care amenință omenirea, pentru încetarea experiențelor nucleare și să fie luate primele măsuri în domeniul dezarmării. Schimbul nemijlocit de vederi dintre oamenii de stat cu răspundere va contribui fără îndoială la rezolvarea justă și pașnică a problemelor”. Telegrama se încheia exprimînd nădejdea că întîlnirea de la Paris va contribui la pregătirea terenului pentru desfășurarea rodnică a conferinței la înalt nivel, Parisul devenind astfel „centrul unei inițiative mărețe”.

Zădărnicierea planuitei conferințe la nivel înalt de către cercurile guvernante americane a provocat, cum se știe, sentimente de decepție și indignare în lumea întreagă. Sesizîndu-se de acest fapt condamnat, Consiliul Mondial al Păcii a dat publicității un comunicat în care înfățișează acțiunile agresive americane împotriva Uniunii Sovietice. Este cît se poate de clar — se spunea în acel comunicat — că în această situație creată de

cercurile guvernante din S.U.A. întâlnirea la nivel înalt nu ar fi putut duce la nici un fel de rezultate pozitive. În fața mișcării mondiale a partizanilor păcii stă sarcina de a explica tuturor primejdia pe care o reprezintă acțiunile întreprinse de cercurile guvernante ale S.U.A., sarcina de a mobiliza opinia publică pentru ca ea să condamne și mai energic mașinațiunile forțelor imperialiste.

Pe de altă parte, la 20 mai a. c., Prof. John Bernal a dat publicității, în numele prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, o declarație în legătură cu torpilarea conferinței la nivel înalt ca urmare a acțiunilor provocatoare ale clicii militariste americane, care a trimis pe teritoriul Uniunii Sovietice un avion de spionaj. Totodată, DSA a anunțat că în legătură cu seriozitatea situației internaționale, a convocat o ședință extraordinară a Prezidiului Consiliului la Stockholm, pe data de 28—29 mai a. c.

Sesiunea anunțată a și avut loc așa cum se prevăzuse. În centrul atenției ei a stat raportul prezentat de Prof. John Bernal: „Cu privire la situația internațională în legătură cu eșecul conferinței la nivel înalt și cu privire la sarcinile mișcării mondiale a partizanilor păcii”. Discuțiile stîrnite de acest raport, precum și schimbul de păreri în legătură cu sarcinile practice ale mișcării partizanilor păcii în perioada imediat următoare, s-au încheiat cu hotărîrea de a se convoca o sesiune lărgită a Biroului Consiliului Mondial al Păcii în prima jumătate a lunii iulie a. c.

Sesiunea proiectată s-a deschis la Stockholm, în 9 iulie a. c. Au participat la ea reprezentanți ai luptătorilor pentru pace din peste 50 de țări. Delegația țării noastre a fost condusă de Dl Acad. Geo Bogza. Raportul principal a fost prezentat și de astă dată de Prof. John Bernal. DSA a spus, în rezumat, următoarele:

Incordarea situației internaționale, care poate duce la război, nu s-a micșorat, iar sumele cheltuite pentru pregătirile de război sporesc an de an. Cercurile existente în unele țări și care caută să ațîțe popoarele întregii lumi și să le învrăjbească mai sînt încă active și influente. Ele au reușit să împiedice ținerea conferinței la nivel înalt, în care popoarele și-au pus de multă vreme speranțe și să zădărnicească tratativele cu privire la dezarmare.

Cu toate acestea — a spus DSA mai departe — mișcarea mondială pentru pace devine din zi în zi mai unită și mai puternică. Popoarele sînt în plină acțiune și ele sînt însuflețite de ideile mișcării noastre. Ele au dobîndit pînă acum victorii evidente, începînd cu Japonia și Coreea în răsărit și terminînd cu Cuba în apus.

Mișcarea noastră trebuie să urmărească încetarea războaielor în curs, înlăturarea litigiilor care pot duce la război, înlăturarea mijloacelor și cau-

zelor războiului. Dacă întreaga omenire va depune eforturi, aceste sarcini vor putea fi realizate.

În prezent, pacea este amenințată în Cuba și în Congo. Pericolul rezultă din faptul că puterile coloniale vor să-și impună cu forța din nou dominația. Întreaga lume trebuie să opună rezistență și să prevină un conflict care ar putea să se transforme în război.

Referindu-se la lupta perseverentă a popoarelor pentru a asigura tratative între marile puteri în problema dezarmării, Prof. J. Bernal a arătat că în acest domeniu au fost obținute succese, dar forțele războiului rece, adepții armelor nucleare nu au fost învinși. Aceste forțe au așteptat doar momentul prielnic pentru a submina tratativele la nivel înalt și pentru a transforma într-o farsă tratativele din comitetul pentru dezarmare.

Trebuie să ne dăm seama acum că nu este suficient să reușim să aducem pe reprezentanții unui guvern la masa conferinței: perseverența popoarelor trebuie să fie atât de puternică încât guvernele venite la conferință să fie obligate să cadă de acord asupra unei dezarmări reale și a renunțării la războiul rece. Ceea ce trebuie să ne preocupe acum este cum să organizăm o nouă campanie largă pentru atingerea acestui scop.

Vorbind apoi despre lupta pentru dezarmare, a spus că obiectul campaniei mișcării mondiale a partizanilor păcii este acela de a intensifica aspirațiile popoarelor spre dezarmare, astfel încât ele să oblige guvernele să ducă tratative serioase în această problemă arzândă.

În continuare, Prof. John Bernal a prezentat câteva propuneri personale, care socotea că puteau să ajute la stabilirea țelurilor urmărite de sesiunea respectivă. Cred că *am putea cere convocarea unei conferințe mondiale pentru dezarmare, la care să participe guvernele tuturor țărilor* — atât membre cât și nemembre în Organizația Națiunilor Unite în momentul de față — a spus Dsa. Absența Republicii Populare Chineze a dat tuturor conferințelor de dezarmare din ultimii zece ani un oarecare aspect nerealist. Poiectata conferință trebuie să tindă spre obținerea unor rezultate imediate și precise, pe baza principiului „nici un fel de control fără dezarmare, nici un fel de dezarmare fără control”.

O sarcină importantă pentru mișcarea partizanilor păcii din fiecare țară trebuie să constea în aceea de a forța guvernul să facă o promisiune solemnă în mod public că va sprijini convocarea unei asemenea conferințe și că, odată aflat la masa conferinței, va cere dezarmarea imediată și eficientă.

Ce trebuie să așteptăm de la o asemenea conferință? În primul rând — înlăturarea primejdiei unui nou război nuclear, demontarea rachetelor, aruncarea la fier vechi a avioanelor de bombardament, lichidarea tuturor bazelor de pe teritoriile statelor străine.

În etapele următoare, care trebuie stabilite dinainte și trebuie să se succedă imediat, trebuie să contăm pe dispariția treptată a armelor și a militarismului.

Dar esențial este organizarea conferinței și asigurarea primelor etape. În prezent, popoarele trebuie să exercite presiuni pentru ca între timp să obțină și înfăptuirea altor țeluri, printre care:

1. — Ca nici un guvern, indiferent dacă dispune sau nu în momentul de față de arma nucleară, să nu efectueze experiențe nucleare; pentru ca tratativele cu privire la încheierea unui acord în această privință să fie duse repede la bun sfârșit;

2. — Ca nici un guvern să nu încalce suveranitatea teritorială a altei țări, efectuând zboruri nepermise sau pe altă cale;

3. — Interzicerea zborurilor avioanelor, transportând arme nucleare, peste frontierele teritoriului proprii țării;

4. — Dacă ultimele două condiții vor fi înfăptuite ele vor neutraliza într-o măsură considerabilă actuala situație primejdioasă datorită existenței bazelor pe teritoriile statelor străine. Atât timp cât vor exista baze ele vor reprezenta o primejdie pentru pace. Trebuie să sprijinim și să extindem orice acțiune împotriva acestor baze.

5. — Să se pună capăt sancțiunilor economice și să nu se permită ca trupe de expediție să fie folosite împotriva țărilor care au obținut restabilirea libertății lor sau încetarea exploatarei de către monopolurile străine.

În desfășurarea unei asemenea campanii avem asigurat sprijinul a milioane de oameni care formează forțe noi. Unele din aceste forțe au apărut în urma extinderii mișcării noastre, altele apar spontan în țările unde nu am avut o mare influență. Ele au ajuns de la sine la necesitatea de a sprijini aceeași politică.

Trebuie să ne intensificăm relațiile cu aceste mișcări pentru a organiza o campanie cu adevărat mondială pentru pace, atât de puternică încât *forțele războiului să fie nevoite să cedeze locul coexistenței.*

Numeroși delegați au participat la discuțiile ample și rodnice stîrnite de raportul și propunerile Prof. J. Bernal.

Sesiunea a adoptat apoi o serie de documente cu privire la intensificarea luptei pentru pace în actuala situație internațională, încheindu-și lucrările în 12 iulie a. c. Pentru deosebita însemnătate a cuprinsului lor — care se cuvine să fie cunoscut, prelucrat și difuzat în rîndurile slujitorilor și credincioșilor Bisericii noastre — redăm integral sau în extrase ample textele acestor documente.

I. APELUL BIROULUI CONSILIULUI MONDIAL AL PACII

Popoarele din întreaga lume, care trăiesc astăzi sub amenințarea permanentă a războiului nuclear, nu se pot împăca cu eșecul tratativelor în-

ternațională. Dezarmarea este absolut necesară pentru salvarea omenirii și asigurarea coexistenței pașnice. Popoarele trebuie să ceară acest lucru, ele pot să obțină o asemenea hotărîre. Recentele succese ale forțelor populare sînt o dovadă că acest lucru este cu putință.

Cerem convocarea unei conferințe internaționale cu participarea tuturor statelor membre sau nemembre ale Organizației Națiunilor Unite pentru realizarea unei dezarmări generale și controlate în etape. Considerăm că pentru a înlătura pericolul care planează asupra noastră prima etapă trebuie să prevadă interzicerea mijloacelor de transportare a armei nucleare și lichidarea bazelor militare de pe teritorii străine.

Cerem ca toate guvernele să declare că sînt gata să participe la această conferință cu intenția de a adopta măsuri concrete. Cerem ca încă de pe acum toate guvernele să creeze condiții favorabile ținerii unei astfel de conferințe. În acest scop, ele trebuie să evite orice acțiuni care ar putea contribui la războiul rece, să renunțe la experiențele cu arma atomică, să respecte suveranitatea și independența celorlalte state. Chemăm pe oamenii din lumea întreagă să sprijine această cerere.

II. DECLARAȚIA GENERALĂ

Între altele, acest document spune:

Trăim în prezent unul din cele mai mărețe momente istorice ale mișcării de eliberare, cînd pentru prima oară presiunea maselor populare se face simțită concomitent în întreaga lume. Popoarele sînt în mișcare. Din Japonia și Coreea, în Răsărit, și pînă în Cuba în Occident, ele au repurtat deja victorii considerabile. În Africa apar unul după altul noi state independente.

Există totodată și alte semne alarmante. Nici populația din Coreea de Sud, nici japonezii, nici poporul turc nu au reușit pînă în prezent să lepede jugul bazelor militare. În Asia de sud-est, îndeosebi în Vietnamul de Sud, în Laos și în Irianul de Vest, situația este alarmantă. Se aplică sancțiuni economice Cubei și se fac amenințări cu măsuri și mai severe. Trupe belgiene au fost trimise în Congo pentru a reduce la zero independența obținută recent de această țară. Rigiditatea guvernului francez a dus la eșecul primelor tratative cu guvernul provizoriu al Republicii Algeria. Inzestrarea Germaniei federale cu arma nucleară și cu rachete intensifică considerabil pericolul de război. În sfîrșit, conferința de la Geneva pentru dezarmare în care s-au pus speranțe atît de mari a fost zădărnicită.

Popoarele din întreaga lume încep să înțeleagă tot mai bine cine sînt în realitate dușmanii păcii. Pentru a zădărnici planurile dușmanilor păcii, mișcarea internațională a partizanilor păcii trebuie să-și intensifice lupta, desfășurînd-o mai energic și mai hotărît decît oricînd.

Din momentul creării mișcării noastre, milioane de oameni de pretutindeni — din Asia, Africa, Europa, America și Australia au luptat pentru pace împreună cu toate popoarele țărilor socialiste și noilor țări independente.

Lupta unită a tuturor acestor forțe împotriva forțelor războiului și colonialismului deschide drumul spre pace.

Dezarmarea totală și coexistența pașnică sînt irealizabile atîta timp cît dreptul popoarelor la independență și la respectarea deplină a suveranității lor în domeniul economic și politic nu va fi pe deplin asigurat.

Ținînd seama de acestea Biroul Consiliului Mondial al Păcii cheamă popoarele din toate țările să lupte pentru realizarea următoarelor țeluri apropiate:

1. — Convocarea unei largi conferințe a tuturor statelor pentru dezarmare;
2. — Pregătirea în prezent a planurilor de trecere a economiei de pe picior de război pe picior de pace;
3. — Interzicerea experimentării tuturor armelor nucleare;
4. — Interzicerea zborurilor avioanelor care poartă arma nucleară — întrucît acestea, prin urmările unui accident, constituie o posibilitate evidentă de dezlănțuire a războiului;
5. — Respectarea strictă a normelor dreptului internațional în ce privește zborurile avioanelor deasupra teritoriilor străine;
6. — Lichidarea tuturor bazelor militare de pe teritorii străine;
7. — Anularea tuturor pactelor militare și a misiunilor militare legate de acestea;
8. — Incetarea tuturor acțiunilor agresive — politice, militare, economice — care încalcă suveranitatea țărilor și care creează un pericol pentru pace.

Sprijinirea deplină a luptei pentru independență națională, în apărarea suveranității naționale și împotriva rasismului este sarcina permanentă a mișcării mondiale a partizanilor păcii.

Cerem eliberarea tuturor partizanilor păcii care zac în închisori, restabilirea drepturilor depline ale tuturor celor care au fost persecutați și garantarea dreptului de activitate liberă în favoarea păcii în toate țările.

Sînt necesare acțiuni concrete pentru dezvoltarea continuă a conștiinței popoarelor, pentru ca ele să exercite presiuni asupra guvernelor lor în scopul realizării urgente a unor adevărate acorduri cu privire la dezarmare și coexistență pașnică.

Adevărul și dreptatea sînt de partea noastră. Direcția în care mergem noi este principala cale a progresului uman. Sîntem ferm convinși că în lupta

noastră vom învinge toate dificultățile și piedicile și vom ajunge la victoria finală.

Intr-o serie de rezoluții, Biroul Consiliului Mondial al Păcii demască repetatele acțiuni agresive ale Statelor Unite ale Americii împotriva Cubei, acțiuni care constituie o flagrantă încălcare a dreptului internațional și periclitizează pacea în lumea întreagă; cere asigurarea independenței Republicii Congo; se pronunță asupra problemei algeriene, asupra situației din Kenya, din Japonia și din Africa de Sud, unde amestecul imperialist și excesele rasiale ale colonialiștilor întrețin stări de lucruri dăunătoare popoarelor respective și păcii lumii.

În afară de acestea, Biroul Consiliului Mondial al Păcii a făcut o serie de recomandări tuturor mișcărilor naționale pentru apărarea păcii, în vederea atingerii țelurilor urmărite astăzi de toți luptătorii pentru pace din lume.

Dând semnalul pentru începerea unei largi campanii mondiale pentru dezarmare și întărirea păcii, Biroul Consiliului Mondial al Păcii propune tuturor mișcărilor naționale pentru apărarea păcii: să aducă la cunoștința cercurilor celor mai largi din toate țările hotărârile recente ale sesiunii lărgite de la Stockholm și să traducă în viață aceste hotărâri; să intensifice lupta popoarelor împotriva primejdiei unui nou război, să cheme popoarele la ascuțirea vigilenței și la intensificarea luptei împotriva tuturor acțiunilor care periclitizează pacea; să urmărească ca exprimarea solidarității internaționale cu popoarele care luptă pentru independență și pace să capete un caracter de masă; să organizeze pe scară mondială un referendum pentru dezarmare și pace.

Consiliul Mondial al Păcii a anunțat că va participa la cea de-a 6-a conferință mondială pentru apărarea păcii, care va avea loc la Tokio și va întreprinde acțiuni pentru a contribui la succesul ei.

În recomandări se arată că ziua de 6 august, când se comemorează bombardarea Hiroșimei, va fi proclamată zi de luptă mondială pentru apărarea păcii, împotriva pactelor și bazelor militare, pentru încetarea experiențelor nucleare, pentru dezarmare generală și controlată.

În sfârșit, Biroul Consiliului Mondial al Păcii recomandă comitetelor naționale pentru apărarea păcii să se pregătească temeinic în vederea apropiatei sesiuni a Consiliului Mondial al Păcii, care urmează să aibă loc înainte de sfârșitul anului 1960.

*

Sesiunea de la Stockholm a Biroului Consiliului Mondial al Păcii a dat un nou avânt luptei pentru apărarea păcii în lumea întreagă, pentru efectuarea dezarmării generale și controlate, pentru coexistență pașnică.

Lupta aceasta a căpătat proporții uriașe și îmbracă cele mai variate forme, după țări și împrejurări. Ea a depășit demult cadrele deosebit de largi, de-altfel, ale Mișcării Mondiale a Partizanilor Păcii, lucru recunoscut și salutat cu netăinuită bucurie chiar în documentele adoptate recent de sesiunea lărgită de la Stockholm.

Este semnificativ, între alte, faptul că chiar în Statele Unite ale Americii se observă în această privință o cotitură hotărâtă: diferite organizații culturale, pacifiste, religioase se pronunță tot mai insistent pentru pace, pentru încetarea experiențelor nucleare, pentru coexistență, pentru prietenie și bunăvoință. Astfel, Consiliul Mondial al Bisericilor — organizație religioasă deosebit de influentă — s-a adresat președintelui Eisenhower cerându-i să declare de urgență că America este gata să ajungă la o înțelegere cu privire la încetarea experiențelor nucleare.

În Anglia există o foarte puternică mișcare de masă împotriva armei nucleare. În fruntea ei stă pastorul Collins, urmat de cunoscutul scriitor I. B. Priestley și de alte personalități ale vieții publice britanice. Marșul pe care 40.000 de englezi mobilizați de această mișcare l-au făcut în aprilie a. c. de la Aldermaston la Londra, străbătând o distanță de 80 km, „nu are egal în istoria Angliei”. Alți 60.000 de englezi i-au întâmpinat în piața Trafalgar din Londra, unde s-a desfășurat apoi un miting uriaș, cerându-se renunțarea la arma nucleară. În localitatea Aldermaston se află centrul de studii și cercetări pentru armele nucleare al armatei britanice. Acesta este al treilea marș pus la cale de mișcarea canonicului Collins. Întâiul s-a desfășurat în anul 1958. De fiecare dată numărul participanților creștea și cu el, sporea înrîurirea acestei mișcări asupra opiniei publice engleze. „Mișcarea pentru dezarmare nucleară este o forță de care oamenii politici trebuie să țină seamă” — scria cunoscutul ziar britanic „News Chronicle” comentînd marșul de la Aldermaston.

Dintr-un motiv sau altul, unii luptători pentru pace din țările apusene nu vor să se integreze în Mișcarea Mondială a Partizanilor Păcii. Cum spune în această ordine de idei Ilya Ehrenburg: „Parcă importantă este forma, apartenența la o anumită organizație”? Nu! Important este că, în esență, nu există divergențe între felurile grupări actuale care luptă pentru pace în diverse laturi ale Pământului. „Granițele mișcării noastre trebuie desființate — scria Ilya Ehrenburg (în „Veac Nou”, nr. 8-1960) cu îndoită sa autoritate de scriitor cunoscut în toată lumea și militant de seamă al acestei mișcări pentru pace — trebuie să-i unim pe toți partizanii dezarmării”... „Oricît de puternică ar fi această mișcare, ea nu poate strînge, singură, rîndurile opiniei publice din toate țările și duce omenirea la dezarmare. În opera de consolidare a păcii nu există și nu poate exista rivalitate. Nimeni nu aspiră la rolul con-

ducător, nimeni nu tinde să aibă monopolul luptei nobile pentru dezarmare". Precizările făcute în acest sens de documentele recentei sesiuni lărgite a Biroului Consiliului Mondial al Păcii de la Stockholm, dovedesc că punctul de vedere exprimat de Ilya Ehrenburg a fost adoptat și împărtășit întru totul.

Dar ce însemnează să lupti pentru dezarmare, să răspunzi efectiv și fără întârziere apelului lansat la Stockholm? Inseamnă „să risipești neîncrederea, să unești într-un tot opinia publică mondială, să demonstrezi că deosebirile de care fac atîta caz unii politicieni și unii generali nu sînt chiar așa de mari și că ele trebuie să fie înlăturate în numele marelui nostru țel". „Atît în țările apusene cît și în țara noastră rolul opiniei publice a crescut enorm. Trebuie să-i ajutăm pe diplomați să ajungă la o înțelegere..." (I. Ehrenburg). Documentele adoptate recent la Stockholm ne indică și calea, și mijloacele ducătoare la scop.

Un nou război, astăzi, înseamnă nu numai ucidere, ci și sinucidere. A-l porni este nu numai criminal, ci și absurd. Noi toți înțelegem demult și deplin acest aspru adevăr. Sîntem convinși că altă cale pentru preîntîmpinarea unei astfel de absurdități costisitoare nu există înafară de dezarmare.

S-a spus — și pe bună dreptate! — că nu e greu să convingi pe cei convinși.

Cei convinși — convinși mai ales prin munca migăloasă, răbdurie, de durată și de profunzime pe care o desfășoară de peste un deceniu Mișcarea Mondială a Partizanilor Păcii, — sîntem chemați la fapte. Cunoștințe avem destule, conștiințele sînt limpezite. Mai trebuie să înfrîngem înverșunarea înrăiților care încă n-au descoperit soluția salvării universale de la catastrofă — sau se prefac că o ignorează. Soluția aceasta este **d e z a r m a r e !**

REDACTIA

ARABII ÎN EPOCA VECHIULUI TESTAMENT

În istoria Orientului antic un rol de seamă l-au jucat și arabii. Prestigiul și însemnătatea acestui popor n-a scăzut nici în veacurile care au urmat epocii Vechiului Testament.

Dacă în veacurile care au trecut arabii au avut uneori ani de liniște și de independență, au cunoscut însă și diferite forme de dominație. Uriașul avînt pentru revendicările care au fost în atenția atîtor generații își găsește răsunetul, azi, în voința de afirmare a conștiinței arabe. Considerăm că n-ar fi lipsit de interes ca cititorii noștri să cunoască situația poporului arab în epoca V. T., pentru a trage anumite concluzii valabile și azi. Spre scopul acesta ne vom ocupa de numirea dată poporului arab, de viața economică și socială, de cultura și limba arabilor, de arabi celebri, ca și de descoperirile arheologice ca mărturii ale gradului lor de cultură.

Numele „arab” derivă de la un radical care în limbile semite înseamnă sec, uscat (Ier. 2, 2 și 13, 20; 21, 13; Ez. 27, 21). Prin arabi se înțeleg popoarele care locuiesc Arabia, adică deșertul din vasta peninsulă, cu același nume, cuprinsă între Asia, Marea Roșie, Oceanul Indian și Golful Persic (II Cron. 9, 14; Is. 13, 20; Ier. 3, 2; 25, 24; Ez. 27, 21; Neem. 2, 19). Peninsula Arabia consta din trei milioane km patrați. Numărul populației nu este însă atît de dens. În peninsula Arabia se află și evrei, mai ales în regiunea de nord. În Jemen s-au stabilit din epoca lui Solomon, iar alții în vremea distrugerii Ierusalimului de către Nabucodonosor. Numeroși negustori din Arabia sînt indieni.

În V. T. arabii se mai numesc și „Fiii răsăritului” — Bene Kedem (Iov. 1, 3; Jud. 6, 3; 7, 12; 8, 10; III Imp. 5, 10; Is. 11, 14; Ier. 49, 28; Ez. 24, 4).

În afară de peninsula Arabia se mai întîlnesc arabi în Egipt și Liban, Siria, Palestina, Libia, Etiopia, Nubia, Persia, Tunisia, Algeria și Spania și în alte părți ale pămîntului — și încă în

mase compacte. Numărul total al arabilor este azi de aproximativ două sute de milioane.

După cum o spune numele, Arabia era alcătuită din întinderi mari de stepe secetoase, care în interiorul peninsulei se transformau în deșerturi acoperite cu nisip și piatră.¹ Arabia se împărțea în trei ținuturi mari: Arabia pietroasă, din nordul Arabiei, Arabia pustie, partea cea mai mare, centrul Arabiei și Arabia fericită (Jemenul).

Muntele cel mai renumit este Djebel Musa (Muntele lui Moise), cu o altitudine de 2244 m și culmea Horeb (Ras-e-Sefaf), unde și după tradiția arabă a primit Moise Decalogul.

Principalele orașe menționate în V. T. sînt: Chenat (Num. 32, 42), Rohov (II Sam. 10, 6), Tov (Tova II Sam. 10, 6), Salca (Deut. 3, 10), Bosora (Bosra I Mc. 1, 26), Petra, centru important pentru comerțul între Egipt și Persia, Ofir (I Sam. 9, 28), Seba (Ier. 6, 20), Teima, oraș în oază în nordul Arabiei centrale, pe care l-a cucerit Nabonid al Babiloniei (sec. VI), care și-a stabilit acolo capitala. Orașul sfînt, Meca, se impune atenției abia în epoca de înflorire a mahomedanismului, ca și Medina, oraș care adăpostește mormîntul lui Mohamed.

Clima este specifică țărilor din zona tropicală. În Arabia sînt călduri mari, mai ales în regiunea din jurul Golfului Persic și a Mării Roșii. Plouă numai în epoca de iarnă, de obicei prin noiembrie încep ploile și țin pînă în aprilie. Uneori nu plouă cîte doi-trei ani. De nins, ninge foarte rar — și atunci numai în regiunile muntoase.

Flora e ca și fauna, bogată și variată: smochinul, lămîiul, portocalul. Un pom mult cultivat de arabi este curmalul și rodiul. Se cultivau tot felul de cereale.

Cedrul este podoaba munților arabi, ca și finicul, în sute de specii. Crește și vița de vie și vestitele banane, dar mai ales variați arbori aromatici (balsamul, ș. a.), din sucul cărora pregătesc parfumuri destinate exportului. Azi se cultivă și cafeaua. Vrednic de amintit este așa-numitul „ademium obosum”, cu frumosele lui flori roșii. Crește bine în Jemen.²

Arabia avea păduri întinse. În timpul stăpînirii gutilor în Mesopotamia sudică, s-a adus material de construcție, pentru lucrările mari, din Arabia (din Melcha-regat).³

1 Jukov E. M., Istoria universală, vol. I. București 1958, p. 482.

2 N. Moshopoulos, Arabia în: Μεγάλη Ἑγκυκλοπαίδεια tom. V, Atena 1928, p. 296.

3 Jukov, o. c. p., 208.

Fauna Arabiei este variată și bogată. Se întâlnesc în stepele țării gazele, capre sălbatice, asini sălbatici, cămile, cai de rasă pur arabă, maimuțe în număr mare, hiene, pantere, ca și lupi, vulpi, iepuri, etc. În unele părți ale peninsulei, mai ales în munți, se află leoparzi. Dintre animalele tîrîtoare amintim șarpele uriaș, boa. Apicultura se cultivă pe o scară destul de întinsă. Mierea din Jemen (Arabia fericită) este renumită.

Cel mai iubit animal este pentru arab cămila, folosită ca animal de povară, dar și pentru lapte și lînă. Cămila nu e pretențioasă. Rabdă ușor de foame și sete, suportă poveri mari, se pleacă pentru a fi încărcată și descărcată, pășește încet și sigur. După numărul cămilelor se judecă averea unui arab.

În ce privește **etnologia**, arabii coboară din Adam și Eva. Această tradiție a trecut și în Coran. Alungată din rai, prima pereche de oameni s-a refugiat în Arabia. După cartea Facerii, arabii au de strămoș comun pe Avraam. Acesta este protopărintele arabilor, prin Ismael, fiul său (Gen. 16, 12). Geneza (21, 21) informează că Ismael părăsind Palestina, a apucat-o în direcția sudică, spre întinsul deșert.

Din punct de vedere fizic arabul era robust și rezistent. Trăind în largul cerc al naturii, îndurînd asperitățile climei, s-a fortificat mai mult decît alții. Cei mai mulți sînt de statură mijlocie, cu umerii lați, talia mlădiaoasă, tenul bronzat, părul negru, abili, inteligenți, avînd ochii expresivi și pătrunzători.

În ce privește caracterul lor, el este un amestec de contraste. Traducătorul în romînește al Coranului, Preot Prof. Dr. I. Isopescu, îi caracterizează foarte nimerit cînd scrie: „Pe lîngă cea mai mare simplitate patriarhală a datinilor și virtuților, precum e ospitalitatea, dărnicia, cavalerismul și vitejia, domneau la acest popor și unele patimi impuse de mizerie: cruzimea sîngeroasă, beția, hoția și hazardul”.⁴

Îmbrăcămintea arabilor se deosebea puțin de a femeilor lor: o cămașă lungă pînă jos (de obicei albă), peste care purtau o manta (pelerină), tot așa de lungă. Pe cap purtau turbane, scufii și broboade. Femeile purtau și vâl. Umblau desculți. Femeile își împodobeau trupul cu cercei și verigi de nas. În puterea tradiției, care este atît de statornică în Orient, arta de a se îmbrăca este aceeași și astăzi.

4 S. Isopescu, Coranul, 1912, p. 10.

Hrana le era foarte simplă: pâine și poame sau legume. Carnea constituia un aliment rar, doar bogătașii se întâlneau cu ea. Friptura celor săraci erau lăcustele, pe care le mânincă arabii mult și azi.

De-o răbdare surprinzătoare, arabul suportă cu ușurință, fără a se plînge, foamea și setea, frigul și căldura și oboseala drumurilor îndelungate. El iubește faptele de vitejie și toate patimile sale se sting în fața îndatoririlor sociale care decurg din legea ospitalității. La el acasă e amabil și curtenitor chiar față de acela pe care mai înainte ar fi fost în stare să-l suprimă.⁵

Trăsătura dominantă a caracterului lor este „dragostea față de libertate și independență. A-i înăbuși această tendință înseamnă a opri rîndunelele să-și facă zborul spre țările calde”.⁶

Paralel cu alte ocupații, s-a dezvoltat mult creșterea animalelor domestice. Numeroase triburi arabe aveau pe lîngă cîini domesticiți, oi, capre, porci și vite în unele părți ale Arabiei. Arheologii ne procură date cu privire la această ocupație a triburilor. „Ele au lăsat desene în stînci. Despre ele aflăm mai ales din izvoarele scrise în mileniul al treilea, care atestă această mișcare a valurilor de triburi crescătoare de vite din stepele Arabiei”.⁷

Cînd scădeau pășunile din Arabia din cauza uscăciunii crescînde a climei și a pășunatului nerațional, emigrau în alte părți, cum s-a întîmplat pe la începutul mileniului I, cînd triburi întregi, din Arabia răsăriteană, se așezară la hotarele statului babilonian.⁸

Mulți duceau o viață nomadă, adăpostindu-se în corturi. Acest soi de locuințe era practic, pentru că era demontabil și propriu nomazilor. Corturile și le construiau astfel: Se înfigeau în pămînt mai mulți pari, în trei șire. Șirul de mijloc era mai înalt, pentru ca acoperiți fiind să se scurgă apa. Tărușii erau acoperiți cu piei de animale sau covoare. Unele corturi se construiau în formă de cerc, rotunde, altele aveau formă pătrată, sau lungă-reață. Corturile mai mari aveau două sau mai multe apartamente, pentru bărbați, pentru femei și copii și pentru animalele tinere. Focul se făcea în mijlocul cortului. Cortul era aranjat după asemănarea caselor. Pe jos se așterneau covoare, rîșnița și alte obiecte casnice nu lipseau. Arabii nomazi, sau corturari,

5 A. Legendre, *Arabe* (în *Dict. de la Bible*, tom. I, Paris 1926, col. 831).

6 *Același*, o. c., col. 831.

7 *Jukov*, o. c., p. 125.

8 *Jukov*, o. c., p. 300.

se numesc beduini, de la cuvîntul arab „badia” (=pustiu, locuitor în pustiu).

Casele vechilor arabi constau dintr-o singură cameră. Ele nu aveau ferestre spre stradă, ci o singură deschizătură, ușa, care dădea spre curte. Cei înstăriți introduc ferestrele, mici, pentru a menține răcoarea, vara, în casă, iar iarna căldura. În vechime, sticla era mai scumpă decît aurul, locul geamurilor îl țineau piei de animale. În interior, pe jos se așterneau covoare prețioase, pentru care pricină cei care intrau se descălțau și adesea se spălau pe picioare. Pereții erau împodobiți cu arme de vînătoare, oglinzi de metal și candelă. Podeaua era din lut bătut.

Satele erau cetăți, pentru că erau împrejmuite cu gard sau zid apărător împotriva fiarelor și a răufăcătorilor.

— Un loc de seamă în viața arabilor îl ocupa agricultura. Agricultorii se numesc cu un cuvînt arab „felahi” (de la felaha=plugarie). Munca agricolă era deosebit de grea din cauza uneltelor primitive pe care le aveau la îndemînă arabii, ca și din pricina solului sterp. De-altcun, greutatea muncii agricole o exprimă numirea arabă abd adama (abd=rob, adama=pămînt, robul pămîntului).

Avîndu-se în vedere calitatea solului, pămîntul era pregătit înainte de însămînțare prin curățirea mărăcinilor și prin strîngerea pietrelor, prin irigare și gunoie. Irigarea se întrebuinta cu mult efect în Arabia. În lipsa rîurilor, irigația artificială a devenit necesară pentru a face pămîntul propriu agriculturii.

Prin Arabia treceau principalele căi care legau Marea Mediterană de Marea Indiei și Asia de Africa.

Încă din epoca patriarhului Iacob comerțul în Palestina îl purtau arabii și ismailiții. Cînd frații lui Iosif prînzeau a venit o caravană de ismailiți din Gilead, iar cămilele lor erau încărcate cu tămîie, balsam și smirnă. Ei mergeau în Egipt (Gen. 37, 25). Aromatele strînse în Palestina erau vîndute de arabi în Egipt, unde aveau multă întrebuintare în serviciul cultic, la îmbălsămare și în țesătorie.

Comerțul îl practicau în caravane, cu care străbăteau Orientul în lung și lat. Mărfurile le aduceau pe cămile. O cămilă era în stare să ducă circa 200 kg povară. Mult practicat era schimbul de mărfuri. Un prilej de tîrg erau sărbătorile. Astfel pelerinajul la „locurile sfinte” ocaziona comerțul în stil mare. Negustorii care aveau aceeași marfă se concentrau în aceeași stradă. În general comerțul era o afacere grea, în lipsa de dru-

muri practicabile, a izvoarelor de apă și a hanurilor. Apoi nu era garantată securitatea călătorilor. Călătoriile în colectiv (caravane) nu erau așa expuse dificultăților ca cele individuale. Uneori furtunile acopereau drumurile cu nisip, încît călătorul pierdea orice orientare.

Subsolul Arabiei este bogat în tot felul de zăcămintе prețioase. În localitatea Ofir existau mine de aur. I Imp. 9, 28 informează în acest sens. În același sens scrie și Ps. 72, 15 despre centrul minier Saba: „El va trăi și va da din aurul lui din Saba și pentru el se vor ruga neîncetat, în toată vremea îl vor binecuvînta”.

Verbul „a trăi” se referă la cel sărac, care drept omagiu va da din aurul Arabiei lui Mesia, va așterne, adică, ceea ce este mai de preț, la picioarele lui. „Și se vor ruga” adică vor face urări de sănătate personală și de prosperitate pentru împărăția sa.

Orașul Seba, din Arabia sudică, era un renumit centru industrial. Se fabrica acolo tămîie și parfum (Ier. 6, 20). Era bogat nu numai în aur, ci și în argint (Is. 60, 6; Ez. 27, 22).

Patru erau formațiile statale mai puternice: Statul mineic, Saba, Hadramant și Kataban. Existența acestor state o confirmă vechii istorici. Astfel Strabo scrie că statul mineic e foarte vechi. Orașul principal al statului era Karnan, iar sabeii aveau capitala în Mariaba (Marib).⁹

Statele erau alcătuite dintr-o mulțime de triburi. Astfel C. C. 1, 5 amintește pe chedarei. Aceștia erau arabii nomazi, care ocupau teritoriul din răsăritul Iordanului (Transiordania), între peninsula Arabiei și Babilonia. Mireasa din Cîntarea Cîntărilor (1, 5) se aseamăna cu corturile lui Chedar, care erau acoperite cu piei de capră și cămilă și înnegrite de vechime și de arșița soarelui. Un alt trib puternic îl alcătuiau nabateii, din nordul Arabiei, cu capitala Petra. Menționăm pe ieturei, tribul ținutului Duma (Is. 21, 11; Ob. 1, 9), Muasa (de unde era Lemuel, descris în cartea Proverbelor 31, 1—9), chademiții (Deut. 2, 20), Naama (de unde era Sofar, unul din prietenii lui Iov 2, 11). În cartea Iov (1, 15) se menționează sabeii, un popor (arab) care își trăgea originea de la Avraam (Gen. 23, 5—6) și locuia în Arabia nordică.

Un alt trib sînt dedaniții. Aceștia aveau îndeletniciri comerciale. Umblînd cu mărfurile lor încoace și încolo, ei se adăposteau noaptea în tufișurile Arabiei, pentru a nu cădea pradă în mîinile

⁹ Moshopulos, Arabia, o. c., p. 289.

tîlharilor (Is. 21, 13), căci între altele arabii aveau și meseria de jefuitori. Spre scopul acesta se așezau de pîndă la drumuri (Ier. 3, 2).

Arabii sînt un popor muzical. În privința aceasta ei se deosebesc de celelalte popoare semite. Melodiile lor sînt pătetice și duioase, reflectîndu-se în ele pustiul fără de sfîrșit al Arabiei. Instrumentele lor muzicale sînt comune cu ale altor popoare orientale. Ei întrebuintează naiul, flautul, tamburina și țimbala, prin care popularizează și azi cea mai autentică muzică orientală.

În ce privește **limba arabă**, ea este cea mai dezvoltată limbă semită. Ea e vorbită și azi de multe milioane de oameni. Araba e soră cu ebraica și întrunește toate caracteristicile limbii ebraice. Înrudirea dintre aceste două limbi ar fi ca cea dintre limba romînă și l. italiană. Limba arabă constă din 28 de litere, altcum rînduite ca în ebraică, după asemănarea figurilor, nu după idee.

Verbul. În limba romînă cea mai simplă formă a unui verb este infinitivul. În l. arabă nu infinitivul, ci perfectul singular pers. 3 masc. e cea mai simplă formă, pentru că această formă nu are aformative sau preformative, ci înfățișează verbul în starea cea mai simplă a lui. Orientîndu-ne după numărul literelor dintr-un verb, ele se împart în verbe regulate și neregulate, în verbe cu trei litere și cu patru litere, în primitive și derivate, etc. Verbul are două stări: activă și pasivă. Timpuri are două: perfectul, care indică trecutul și imperfectul, care indică prezentul sau viitorul. Perfectul nu are decît modul indicativ; imperfectul are șase moduri (indicativ, subjonctiv, condițional, forma energetică, forma energetică ușoară și imperativ). Este o particularitate a limbii arabe (și semite în general) de a avea în conjugare o formă specială pentru feminin la a 2-a și la a 3-a persoană. Pers. întîia e aceeași pentru toate genurile. Limba arabă are singular, dual și plural. Persoane are trei.

Substantivele se împart în primitive și derivate. Cele primitive nu derivă de la nici un alt cuvînt. Cele derivate provin de la un verb sau de la un alt substantiv: „a uni” a dat naștere la substantivul: „reunire”.

Adjectivul se împarte în: simplu: bun, frumos; adjectiv al intensității: foarte frumos; adjectiv al culorii: roșu, alb; adjectiv comparativ și superlativ și adjectiv relativ.

Sînt două genuri, cel masculin și cel feminin. Uneori același substantiv are atît genul masculin cît și pe cel feminin.

Pronumele este personal, demonstrativ, relativ și interogativ. Pronumele personal e independent și sufix (atașat substantivului sau verbului).

Pronumele personal independent este:

Sing.	Plural:
Pers. 1 c. ana=eu	nahnu=noi
„ 2 m. a(n)ta=tu	a(n)tem=voi
„ 2 f. a(n)ti=tu	a(n)tuna=voi
„ 3 m. hua=el	hum=ei
„ 3 f. hia=ea	huna=ele

Pronumele interogativ:

Cine?=man

Ce? =ma, etc.

Numeralul e cardinal, ordinal și fracțional.

Particulele cuprind conjuncțiile, prepoziția, adverbul și interjecția. Cea mai uzitată conjuncție este: ua=și; prepoziția obișnuită tradusă cu „în”=bi; negație: ma=nu.

Infinitivul este în limba arabă un fel de substantiv. Participii are două: activ și pasiv.

La conjugarea verbelor vocalele variază.

Articolul este invariabil. El se asociază strâns cuvântului articulat, încît formează un singur cuvînt. Nu e separat, ca în limba germană — der, die, das — sau în limba greacă. Numele proprii nu se articulează.

Din cele cîteva exemple, cu unele cuvinte de bază, se poate vedea gradul de înrudire al limbilor surori:

În ebraică — katal = în l. arabă kutila=el a ucis.

În ebraică — ieled = în l. arabă ualadin=copil.

În ebraică — abiu = în l. arabă abuhu=tatăl lui.

În ebraică — kelev = în l. arabă kalban=cîine.

În ebraică — rabbi = în l. arabă rabbi=Domnul meu.

În ebraică ala (pe), rama (a arunca), a(n)ta Tu), a(n)ta Musa=tu ești Moise, şamsu (soare), ana (eu), anti (tu f.), hua (el), hia (ea), nahnu (noi), atum (voi), atuna (voi f.), hum (ei), huna (ele).

Important este pentru teolog faptul că în l. arabă s-au păstrat apocrifele V. T.: Cărțile lui Adam și Legendele lui Solomon și, se înțelege, Coranul, scris în limba arabă. La Biblie avem tra-

duceri arabe abia din 942, de pe evreește. În 1890 a apărut Biblia întreagă în limba arabă.¹⁰

Religia arabilor se apropie de cea a vecinilor lor, babilonieni și asirieni. Ocupînd întinse pustietăți și trăind toată ziua în bătaia soarelui, sub seninul cerului oriental, au avut prilej să admire, mai mult decît alții, cerul înstelat, dominat ziua de soarele strălucitor, iar noaptea de lună și stele. Cultul lor original era sabeismul caldaic, care consta în adorarea stelelor, soarele (șams) și luna devenind zeități principale. Adorau un zeu principal, Alah, (Cel puternic) și credeau în existența duhurilor. De-o considerație deosebită se bucurau pietrele sfinte, și mai ales piatra cea neagră, pe care o păstrau în orașul cel sfînt (numit mai tîrziu Kaba), zidit, zice-se, de Adam și reconstruit de patriarhul Avraam, prietenul lui Dumnezeu.

Creștinismul s-a introdus în Arabia prin arabii care au luat parte la sărbătoarea Cincizecimii din Ierusalim (F. Ap. 2, 11). Arabii care au mers în pelerinaj la Ierusalim au fost evrei sau prozeliti de naționalitate arabă. Arabia a fost cercetată și de Sf. Apostol Pavel (Gal. 1, 17): „Amintirile legate de marea personalitate a lui Moise îl va fi antrenat în drumul spre peninsula sinaitică și Arabia. Și în tot cazul Sf. Pavel a mers acolo nu pentru a medita și a trăi în izolare, ci pentru a predica Legea cea nouă arabilor și iudeilor (pe care i-a întîlnit)”.¹¹

În puterea obiceiului patriarhal, arabul cultiva în chip statornic ospitalitatea și dărnicia.

Regele Alexandru, fiul lui Antioh Epifanie, se refugiază în Arabia și primește cu multă bunăvoință azil politic acolo (I Mac. 11, 16).

10 Gramatici arabe: Dr. C. P. Caspar, *Arabische Grammatik*, ed. V, Halle, 1887, tradusă în l. franceză, după o ediție mai veche și apărută la Bruxelles în 1880; tradusă în l. engleză 1875 și 1896; G. G. A. Ewald, *Grammatica critica linguae arabicae*. Lipsa 1831—1833 (2 vol.); Paris, 1831; Mortimer Sloper Howell, *A Grammar of the classicae arabic language*, 3 vol. Allahabad 1880, 1883, 1886; P. Donat Vernier, *Grammaire arabe*, Beyrouth, vol. I 1890, 1891, vol. II 1892; Th. Nöldeke, *Zur Grammatik des klassischen arabisch*, Viena 1896; Dr. A. Socin, *Arabische Grammatik*ed. 4, Berlin, London, New-York, 1899; A. Périer, *Nouvelle grammaire arabe*, Paris, 1928.

Dictionare arabe:

W. Freytag, *Lexicon Arabico-Latinum*, 4 vol. Halle, 1830—1837.

Kazimirski, *Dictionnaire arabe-français* I, II. Paris 1860.

A. Wahrmond, *Handwörterbuch der deutschen und neuarabischen Sprache*, *Un preot misionar*, (Un pere missionnaire. Vocabulaire arabe-français a l'usage

des etudaints ed. 4. Belfrouth 1896.

I. P. Belot, *Dictionnaire francais-arabe* 2 p. Beyrouth 1890 (ediție nouă, Beyrout 1927).

11 R. Aigrain, *Arabie* (în *Dict. d'histoire et de géographie*), tom. III, Paris 1724, col. 1160.

Multă faimă le-au adus arabilor cifrele numite arabe (1, 2, 3, etc.). Inventarea lor se atribuie arabilor, deși ei nu arată nici un interes față de această faimă. Dimpotrivă, în cărțile lor scrie că au luat cifrele de la indieni.¹² Mai târziu, arabii cultivară literele, științele și artele. Jocul de șah tot lor li se atribuie, ca și arta cunoscută sub numele de mozarabică și maură. Artă maură își are sediul în Spania (Alhambra, Cordova, Alcazar, Grenada), dar originea ei e mult mai departe, în Arabia. Arheologii sînt nevoiți să constate „ce repertorii nesfîrșite de forme, ce posibilități variate de dezvoltare se găseau în teritoriile care înconjurau Marea Mediterană, sau care ajungeau la această mare centrală, unind trei continente, pe drumuri pornite din centrul Asiei, din Arabia, pe Nil în jos, sau străbătînd deșertul ori munții ce mărginesc țărmurile ei dinspre sud”.¹³

„Tot ce imaginația cea mai inteligent și conștient exaltată poate oferi, mai fermecător ca linie și colorit, cele mai variate combinații de arabescuri, variate la infinit sînt îngrămădite în artă maură. Stilul acesta obvine din amestecul de fel de fel de reminiscențe ale popoarelor cucerite de arabi, reminiscențe contopite în ceva armonios, atît prin formă cît și prin decorul său..., ceva unic în istoria artei, frumos pentru eternitate”.¹⁴

Cu vecinii n-au prea trăit în bune relații. Afară de filistenii, V. T. numește adesea, ca trăind în stare de război cu evreii, diferite populații, dintre care principalele sînt: amoniții, moabiții, amalachiții, madianiții și idumeii sau edomiții. Aceste popoare se identifică adesea cu numele generic de nabatei și par să aparțină aceleiași rase ca și arabii.¹⁵

Asociați cu filistenii, arabii năvălesc în Palestina, în epoca regalității lui Ioram (II Cron. 21, 16). Același lucru îl fac în epoca macabeilor, cînd aliindu-se cu alți vecini urzesc o campanie împotriva iudeilor (I Mac. 5, 39). De-o „ceată de arabi” a fost atacat și Iuda Macabeul. Acesta îi bate, iar arabii cer pace, oferind vite și diferite alte servicii. Iuda acceptă propunerile (II Mac. 13, 10—12).

Se cunosc și cazuri inverse, cînd arabii se dovedesc aliați binevoitori ai lui Israil. Astfel, cînd Marducapalidin a pregătit o invazie în apus, regele Iudeii, Hiskia (Ezechia), a fost sprijinit de beduinii arabi.

¹² Moshopulos, Arabia, o. c., p. 289.

¹³ G. Oprescu, Istoria artei, vol. I. Buc. 1946, p. 111.

¹⁴ Oprescu, o. c., p. 116.

¹⁵ R. Menard et Cl. Sauvageot, L'egypte et l'Asie, Paris (fără dată), p. 230.

Din punct de vedere social erau împărțiți în triburi. Conștiința de trib era foarte dezvoltată.¹⁶ Legăturile gentilice erau puternice; în afara ginții omul nu însemna nimic.¹⁷ Ofensa adusă unui singur individ necinstea întregul trib și îl chema la arme spre a apăra pe cel ofensat.¹⁸ Cruzimea cea mai sângeroasă domnea la acest popor. Adesea triburi întregi se exterminau în războaie sângeroase, răzbunînd uciderea vreunui membru al tribului.

Șeful unității se numea „șeik”.¹⁹ Arabii nu erau lipsiți de calități războinice, totuși războiul nu le-a fost o îndeletnicire principală. Asirienii care le-au ocupat în multe rînduri țara ne-au lăsat cîteva indicații în această legătură de idei. Intr-o sculptură asiriană este înfățișat un arab fugind, călare, pe cămilă, urmărit fiind de doi cavaleri asirieni. Arabul n-are costum ostășesc, nici cai sprinteni la îndemînă, ci cămila lui obișnuită.²⁰

Arabia era condusă de regi. Regalitatea se moștenea din tată în fiu. Rege devenea cel mai mare copil. Dacă un rege avea mai multe fete și un singur copil, moștenea acesta tronul, fără considerare la vîrsta sa față de surori. Ieremia (25, 24) informează că Dumnezeu va da regilor arabi să bea din cupa mîniei sale. Intr-o vreme, regii Arabiei erau supuși lui Solomon. În această situație li s-a impus un impozit în aur față de Solomon (I Imp. 10, 15). Suveranitatea asupra Arabiei se transmite de la Solomon la urmașii săi, la Iosafat, căruia arabii îi aduc daruri în oameni, adică robi, oi și vite. Era tributul pe care arabii îl plăteau în natură (II Cron. 17, 11).

— Uneori, în fruntea statelor arabe se aflau femei. Cunoscută era regina arabă din Saba. Saba a fost o țară pe malul arab al Mării Roșii. Țara se mai numea Arabia fericită („Arabia felix”). Acolo stăpînea în secolul X î. Hr. o regină foarte înțeleaptă. V. T. nu-i menționează numele. După legendă, ea s-ar fi numit Belkis. Intr-o zi își părăsi regatul, cu suită mare și cu cămile încărcate cu daruri prețioase și merse la Ierusalim, pentru a vizita pe faimosul rege Solomon. Scopul vizitei a fost unul politic economic, dar ea voia să-i încerce înțelepciunea. Întîlnindu-se, cele două capete încoronate au discutat probleme de-ale vieții, despre înțelepciune, politice, economice și militare. Pentru a se convinge de

16 Isopescu, o. c., p. 10.

17 Jukov, o. c., p. 484.

18 Isopescu, o. c., p. 10.

19 Jukov, o. c., p. 484.

20 Menard, o. c., p. 230.

înțelepciunea lui Solomon, regina din Saba a pus o mulțime de întrebări enigmatice, pe care, spre uimirea ei, el le-a rezolvat pe toate. În convorbirile avute cu dînsul ea „admiră înțelepciunea lui, adîncimea cugetărilor sale, spiritul său de dreptate, ordinea și strălucirea curții regale, măreția templului, frumoasele construcții cu care era împodobită capitala țării”.²¹ Regina felicită într-o scurtă cuvîntare pe supușii lui Solomon și indirect pe Solomon: „Adevărată era faima pe care am auzit-o în țara mea despre bogățiile și despre înțelepciunea ta, dar nu am crezut pînă ce am venit și am văzut cu ochii mei, și iată, nici pe jumătate nu mi s-a spus, înțelepciunea ta și bogăția ta întrec așteptările mele. Fericiți sînt oamenii tăi, care pururea stau înaintea ta și ascultă înțelepciunea stăpînului lor! Binecuvîntat fie Domnul, Dumnezeuul tău, care te-a pus pe tron ... ca să judeci și să faci dreptate” (III Imp. 10, 6—9). Apoi ea a dat ca dar lui Solomon aur, o mulțime de vase scumpe, pline cu aromate și o cantitate mare de pietre prețioase. Solomon, la rîndul său, i-a dat reginei din Saba tot ceea ce a dorit și a cerut. Pe lîngă aceasta, i-a oferit o mulțime de daruri prețioase; și ea, „plină de mulțumire se întoarce în țara sa, ea și slujitorii ei” (III Imp. 11, 13).

Regina din Saba a rămas celebră prin curajul și inteligența ei. Legenda spune că Solomon a fost atît de impresionat de frumusețea ei, încît și-a părăsit tronul și țara și a plecat cu ea în Etiopia.²² Ea a rămas prototipul femeii mîndre, care nu renunță la rolul public pe care-l poate avea în calitate de femeie. A fost o femeie emancipată, care și-a manifestat calitățile cu o vigoare bărbătească.

Mîntuitorul se referă la regina din Saba (Mt. 12, 12 și Lc. 11, 31) și folosește acea întîmplare pentru a arăta zelul reginei, care „a venit de la marginile pămîntului să audă înțelepciunea...”. El accentuează pilda edificatoare a femeii, care a întrupat tot ce se poate înțelege prin cuvintele nobil și frumos. Ea întruchipează iubirea de adevăr și înțelepciune.

Femeia care a întruchipat atîtea calități a fost adoptată de mulți. În legendă ea devine regină a Etiopiei, cu numele de Macheda. Prințul Menilhec (numit Ibn-el-hagim=Fiul celui înțelept) pare să fi fost fiul lor. Se vorbește și în Egipt de un remarcabil rol al ei. Iosif Flaviu o numește Nocaulis²³ și o face re-

21 A. Gold, *Istoria evreilor*, p. III. Craiova 1923, p. 117.

22 F. Vigouroux, *La reine de Saba*, în *Dict. de la Bible* tom. V. col. 1288.

23 Vigouroux, *o. c.*, col. 1288.

gina Egiptului. Arabii îi zic Saba Milkis.²⁴ În Coran 27, 24 i se atribuie un rol important. De această femeie glorioasă se ocupă mai ales scrierea apocrifă a V. T.: Legendele lui Solomon.

Izvoarele asiriene pomenesc pe regina Samsi, care pe la 720 înaintea erei noastre trimise daruri regelui Sargon,²⁶ ca să-i câștige bunăvoința. Tot arab pare să fi fost și dreptul Iov. Apocrifa la Cartea Iov spune că Iov a fost rege în Idumeia și că și-a luat soție din Arabia. Prietenii care au vizitat pe Iov, Bildad, stăpînul sabeilor, Sofar, regele mineilor și Elifaz, regele temanilor, au fost arabi. De fapt, după Gen. 25, 3; 36, 16; Iov. 2, 11 și Ob. 1, 9 Elifaz, Bildad și Sofar sînt principii arabi. Elifaz, cel mai în vîrstă dintre cei trei, este descendent din patriarhul Avraam, prin Esau. Teman e nume de trib arab. Sabeii își trăgeau originea din Avraam. Ei locuiau în nordul Arabiei. Bildad nu e numit rege ca ceilalți doi, ci „domnitor temut”, „tiran”.

Tot arab era Eliu, alt prieten al lui Iov. E din neamul lui Avraam, prin Nahor. Locuia în Arabia pietroasă. El era numit „din Buzi” (buzitul). Buzi este numirea unei regiuni din Arabia, dată după Buzi, un fiu al lui Nahor și ascendentul lui Eliu. Arab a fost socrul lui Moise, Jetro, om cu multă influență asupra marelui legiuitor, ca și Lemuel, din Prov. 31.

În general, V. T. se ocupă mult de arabi. De la Cartea Facerii și pînă la cea din urmă scriere biblică, ei sînt mereu obiect de atenție. Profeții ar fi fost bucuroși să-i vadă pe arabi cucerind glorie și onoare, pace și libertate și avînd satisfacția ce poate decurge din făgăduința străveche: „voi face din ei un popor mare” (Gen. 21, 18).

Pentru cunoașterea poporului arab sînt de mare interes și descoperirile arheologice făcute în Arabia. Arheologii spun că textele și obiectele pe care le-au aflat în Arabia contribuie mult la cunoașterea Orientului antic, mai ales că unele obiecte descoperite datează din sec. 15 î. Hr. Arheologii care au merite pentru descifrarea textelor arabe sînt Gesenius G., E. Boediger, Th. I. Arnold, I. Halevy, E. Glase și mai ales H. Musil, cu a sa: *Arabia Petrae* în 3 vol., publicată în Viena în 1907—1908.

Obiecte descoperite în Arabia se găsesc multe în colecția lui Kaiky Muncherjee, din Aden. Kaiky e un fruntaș arab, cu locuința în Aden, care în calitate de amator a strîns o grămadă de

24 Vigouroux, o. c., col. 1288.

25 Isopescu, o. c., p. 243.

26 Jukov, o. c., p. 484.

lucruri de preț de pe la particularii din interiorul Arabiei. Kaiky a numerotat piesele și le-a fotografiat, alcătuind un album. Piesa numărul 1 reprezintă un personagiu din piatră, mâinile sînt pierdute. Are o mustață deasă și pronunțată, nasul dezvoltat, frunte lată, păr bogat căzînd pe umeri. Jos se citesc cuvintele arăbești: „Iațduc il Farium Sarihat rege al Avsan(ului)”.

Piesa notată cu nr. 2 e un personaj regal în nud, brațul stîng e împodobit cu trei inele (brățare), părul îl are lung, el cade bogat, picioarele lipsesc. Pe cap are o coroană regală. E încins pe la mijloc. Pe soclu se citește: „Maadil Salhin, fiul lui Iațduc, rege al Avsan(ului)”.

În aceste texte se întîlnesc nume de regi ai Avsanului. Inscriptiile se referă la evenimente care s-au întîmplat pe la 500 î. Hr.²⁷

În rezumat, se poate spune că națiunea arabă a trecut prin crize și mari nenorociri. În Arabia a domnit mai totdeauna absolutismul, nu exista libertate. Tribunalele pronunțau sentințe arbitrare, nu exista constituție, legi, care să ocrotească pe cetățeni. Demnitatea omenească era călcată în picioare. Sclavia era răspîndită peste tot. Sclavii erau puși să păzească cămilele în pustie, să caute pește, să pescuiască. Pe piețele de sclavi din Arabia bărbații erau despărțiți brutal de soții și copiii, de mamele lor, frații de surorile lor.

În cele mai multe părți ale Arabiei locuințele semănau cu niște cocioabe în care oamenii goi și desculți duceau o viață de mizerie.²⁸

Arabii așteaptă roadele luptelor de milenii. Experiența îi învață că trebuie spirit combativ, unitate și muncă. Un proverb arab spune: „Cînd poporul dorește viața, cerul i-o dă. Intunericul va lua sfîrșit și lanțurile se vor sfărîma”.

Pr. Dr. NICOLAE NEAGA

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

27 A. H. Jaubsen, *Inscriptions himyarites* (în *Revue biblique* 35), 1926, p. 548.

28 Abdula Mohamed, *Texte și documente la cel de al IV-lea Congres Mondial al Sindicatelor*, București 1958, p. 7—14.

EPISOADE DIN VIAȚA BISERICII CREȘTINE A VEACULUI APOSTOLESC ÎN EXPUNERE ȘI INTERPRETARE LUCANICĂ

Episoadele din viața Bisericii creștine a veacului apostolesc, a căror expunere este prezentată aci, sînt înregistrate în a cincia carte istorică a Noului Testament.

Din vremuri străvechi, această carte poartă titlul: „Faptele Apostolilor”.

Raportat la cuprins, titlul acesta este și prea larg, și prea strîmt. E prea larg deoarece cartea „Faptele Apostolilor” nu cuprinde faptele tuturor Apostolilor Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. E prea strîmt deoarece în această scriere inspirată sînt istorisite și fapte de-ale unora dintre învățăceii Sfinților Apostoli (ca: Sf. Arhidiacon Ștefan, Sf. Diacon Filip, Sf. Varnava cei întocmai cu Apostolii, Sf. Timotei, ș. a.). Din el are a se înțelege, deci, că această sfîntă carte cuprinde **unele** fapte ale **unora** dintre Sfinții Apostoli și ale **unora** dintre învățăceii acestora.

Cuprinsul constă din 28 de capitole (în textul original cu: 1.006 versete și 18.396 cuvinte). Partea I-a (cap. I—XII) istorisește întemeierea Bisericii creștine și răspîndirea creștinismului între locuitorii Palestinei. Partea a II-a (cap. XIII—XXVIII) istorisește răspîndirea creștinismului în spațiul greco-roman săvîrșită îndeosebi prin osîrdia misionară a Sfîntului Apostol Pavel.

Autorul acestei cărți este creștinul din Antiohia Siriei, Sfîntul Luca, cel ce a scris și Evanghelia a treia. Dintre cei 8 autori inspirați ai cărților Noului Testament Sfîntul Luca ne-a lăsat nouă credincioșilor, prin aceste două scripturi, cea mai voluminoasă operă inspirată neotestamentară.

Destinatarul prim al cărții Faptele Apostolilor este un patrician roman, Teofil, căruia i-a fost destinată și Evanghelia a

treia. Există temeiuri serioase în sensul că atunci când primise textul cărții Faptele Apostolilor Teofil era deja convertit la creștinism. În al doilea rînd, cartea aceasta se adresează unui cerc mai larg de cititori, dovedindu-le că creștinismul este religie universală, menită și capabilă să cuprindă sub aripile unicului, viului și adevăratului Dumnezeu pe toți oamenii credincioși, fie ei iudei monoteiști, fie greco-romani (păgîni) politeiști.

Locul scrierii este cetatea Romei.

Data scrierii este indubitabil anul 63 al erei creștine.

Insemnătatea acestei sfinte cărți este excepțională, din mai multe puncte de vedere.

a) Textul ei original — redactat într-o limbă greacă clară și corectă, autorul acestei cărți inspirate fiind elin de obîrșie — s-a păstrat în două redacțiuni (variante): un text mai scurt, dar mai îngrijit redactat (numit „Textul A”=alfa, sau „Textul răsăritean”), iar celălalt ceva mai lung (numit „Textul B”=beta, vita sau „Textul apusean”). „Textul A” se găsește astăzi în toate traducerile N. T., fiind textul oficial al Bisericii creștine. „Textul B” a circulat cîndva în Biserica apuseană. Valoarea acestuia este strict istoric-documentară, întrucît oferă pe alocuri date mai amănunțite asupra unor episoade istorisite în cartea Faptele Apostolilor.

b) Ca volum, cartea Faptele Apostolilor este a doua dintre scripturile inspirate ale N. T., nefiind întrecută decît de Evanghelia de la Luca.

c) Impreună cu Evanghelia a treia — pe care o continuă de la înălțarea la cer a Mîntuitorului și pînă la anul 63 — formează **cea dintîi istorie a Bisericii creștine**. Autorul lor, Sfîntul Luca, merită, deci, cu mai mult drept decît oricare altul, titlul cinstitor de „Părinte al Istoriei Bisericești”.

d) Calitățile ei istoriografice sînt remarcabile. Evenimentele istorisite într-însa sînt înșirate în ordinea succesiunii lor în timp, cronologic. Ele sînt puse în legătură cu desfășurarea istoriei vremilor acelora, iudaică și universală, sînt încadrate așadar în contextul istoric.

e) Din cuprinsul acestei sfinte cărți rezultă că creștinismul este religia cea adevărată, de Dumnezeu descoperită, pentru mîntuirea tuturor neamurilor. Prin propovăduirea Evangheliei lui Hristos de către Sfinții Apostoli și ucenicii lor, porunca dată de Mîntuitorul înainte de-a se fi înălțat la cer (vezi Mt. 28, 19—20 și Mc. 16, 15) s-a împlinit întocmai.

f) Intemeierea Bisericii creștine și răspîndirea creștinismului atît între iudei cît și între păgîni s-a săvîrșit „cu puterea semnelor și a minunilor, cu puterea Duhului Sfînt” (Rom. 15, 19) pe care Dumnezeu l-a trimis asupra Sfinților Apostoli în ziua Cincizecimii (vezi F. A. 2, 1 urm.), așa cum le făgăduise Mîntuitorul Hristos înainte de sfintele Sale Patimi (vezi Ioan 14, 18. 26; 15, 26; 16, 7 urm.; 16, 12—14).

Pentru iscusința cu care arată acest adevăr creștinesc cartea Faptele Apostolilor a fost numită pe bună dreptate „Evanghelia Duhului Sfînt”.

Prologul (1, 1—3). — Cu toate că este carte istorică, F. A. începe ca o epistolă. Sfîntul Luca îl informează pe Teofil — acum, cunoștință veche (vezi Lc. 1, 1 urm.) și desigur frate întru credința creștină (compară formula de adresare din Lc. 1, 3 cu F. A. 1, 1) — că vrea să continue lucrarea pe care a început-o prin scrierea „cuvîntului celui dintîi”. Că acest „cuvînt dintîi” nu poate fi altceva decît Evanghelia a treia rezultă nu numai din faptul că Sf. Luca se adresează aceluiași Teofil, căruia i-a dedicat prima sa lucrare (vezi Lc. 1, 3), ci și din ceea ce spune în v. 1 urm. despre cuprinsul acelei cărți. În ea, istorisise viața și învățătura Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, de la început și pînă în ziua cînd s-a înălțat la cer. Într-adevăr, dintre cele patru Sfinte Evanghelii canonice numai două (Mc. și Lc.) istorisesc înălțarea la cer a Mîntuitorului, iar dintre acestea numai Lc. a înregistrat porunca dată de Domnul Sfinților Săi Apostoli de-a nu se îndepărta de Ierusalim pînă cînd vor fi îmbrăcați cu putere de Sus (compară întreolaltă Lc. 24, 49 cu F. A. 1, 4).

În cele ce urmează Sf. Luca îi va dovedi lui Teofil — și tuturor celorlalți cititori ai scripturii sale — că făgăduința trimiterii Duhului Sfînt s-a împlinit și că înzestrați cu puterea Lui fiind, Sfinții Apostoli au putut purcede la răspîndirea cuvîntului Evangheliei lui Hristos în lumea veche. Pînă acolo, însă, avea de lămurit o altă chestiune, de soluționarea căreia atîrnă în bună parte succesul smeriților pescari galileieni transformați de Fiul lui Dumnezeu întrupat în „vînători de oameni” (Mc. 1, 17).

Ultima convorbire a Mîntuitorului cu Sfinții Apostoli și înălțarea Sa la cer (1, 4—12). — Intregind cele ce-i scrisese lui Teofil în legătură cu porunca dată Sfinților Apostoli înainte de-a se înălța la cer, Sf. Luca istorisește pe larg ultima convorbire a Mîntuitorului cu aceștia. Această convorbire a fost o lecție plină de învățăminte duhovnicești pentru Sfinții Apostoli.

Botezul cu care boteza la Iordan Sf. Ioan Înaintemergătorul pe cei ce-și mărturiseau păcatele și se căiau de ele nu le era necunoscut Sfinților Apostoli. Unii dintre ei, înainte de-a se fi alipit de Domnul, au fost ucenici și următori ai Botezătorului (vezi Ioan 1, 41—50). De la acesta știau că Mesia va boteza cu Duh Sfânt (vezi Ioan 1, 33) curățitor și nu numai cu apă. De-altfel, Domnul însuși le arătase că de nu se va naște cineva din apă și din Duh (cf. Ioan 3, 5), adică „de Sus” (cf. Ioan 3, 5), nu va putea intra în împărăția lui Dumnezeu. Sorocul împărtășirii cu botezul Duhului Sfânt avea să se îplinească, pentru Sfinții Apostoli, nu mult după aceste zile (v. 5).

Îmbucurătoarea veste pe care le-a împărtășit-o Mântuitorul prin această mărturisire n-a fost înțeleasă după cuviință de Sfinții Apostoli. Ca și contemporanii lor dintre iudei, ei visau așezarea pe pământ a unei împărății în care poporul lui Israil să nu mai fie subjugat, oprimat și exploatat de străini, ci el să stăpânească celelalte popoare ale lumii vechi. În repetate rînduri Mântuitorul a căutat să corecteze această părere eronată, arătîndu-le că împărăția Sa nu este din lumea aceasta. Se părea că izbutise să-i convingă de acest lucru. Dar n-a fost așa.

După ce au trecut prin vămile ucigătoarei întristări pe care le-o pricinuiseră patimile și moartea Domnului, Sfinții Apostoli au avut parte de bucuria triumfului în înviere al Invățătorului lor. Bucuria aceasta i-a făcut să nădăjduiască din nou că poate totuși se va hotărî să satisfacă vechea dorință a poporului iudeu. Așa se explică întrebarea pe care i-au pus-o Domnului în această împrejurare: „Doamne, oare în acest an vrei să așezi împărăția lui Israil”? (1, 6).

Răspunsul Mântuitorului, fără să fie aspru, arată că El dorea să nu se mai discute asupra acestei chestiuni, ci să o lase în grija Părintelui ceresc. El singur știe soroacele pe care le-a hotărît întru atotputernicia Sa. El va îngriji și de așezarea împărăției cerurilor în sufletele oamenilor credincioși, așa cum a plănuit de mai-nainte de veci.

Atențiunea Sfinților Apostoli are să se concentreze în întregime asupra făgăduitei trimiteri a Duhului Sfânt. Când El va veni Apostolii vor înțelege și ceea ce acum li se pare învăluit în negurile incertitudinii. Inzestrați cu putere de Sus — ale cărei efecte erau departe de-a le putea anticipa în toată măreția lor — vor sta mărturie despre Domnul nu numai în Ierusalim și în Iudeia, ci chiar și dincolo de hotarele lor. Mai precis, în Samaria

atît de urgentă de iudeii legalişti şi în toate laturile pămîntului cunoscut pe-atunci.

Cel mai tîrziu în această împrejurare Sfinţii Apostoli au înţeles că Hristos a venit în lume, a păţinit, a murit şi a înviat pentru mîntuirea tuturor, nu numai a unora — a tuturor celor dispuşi să se împărtăşească în mod nesilit, liber-consimţit, din roadele jertfei Sale izbăvitoare.

Prin această precizare Sfîntul Luca vădeşte încă odată caracterul universalist al scripturilor sale, orizontul larg al vederii sale religioase creştine.

După ce le-a grăit lor acestea Mîntuitorul s-a înălţat la cer. În văzul lor, un nor luminos l-a învăluit, ridicîndu-l în împărăţia cea cerească, de-a dreapta Tatălui.

Cu gîndul la înălţarea Domnului a scris Sfîntul Apostol Pavel în Ef. 4, 8 acele cuvinte inspirate din Psalmi (68/67, 19), care cuprind întreg tîlcul acestei minuni: Prin înălţare, Hristosul înviat şi preamărit a redeschis oamenilor raiul.

În vreme ce Sfinţii Apostoli priveau uimiţi această despărţire spectaculoasă, doi îngeri au apărut în faţa lor spunîndu-le că Mîntuitorul va veni pe pămînt cu slava cu care-l văzuseră înălţîndu-se la cer — desigur ca să judece viii şi morţii, la sfîrşitul veacurilor.

Sfîntul Luca foloseşte aici (v. 10) în loc de „îngeri” expresia paralelă de „bărbaţi ... în veşminte albe”. E acelaşi lucru. Veşmintele albe sînt simbolul curăţiei şi semnul bucuriei. Le poartă numai aleşii Domnului (cf. Apoc. 7, 9. 13 ş. a.).

Înălţarea la cer a Mîntuitorului a avut loc la 40 de zile după înviere (cf. F. A. 1, 3). Intemeiată pe acest fapt Biserica o prăznuieşte la data înscrisă în calendar, care cade totdeauna într-o zi de joi.

De la muntele ce se cheamă al Măslinilor (Eleonului) — situat la depărtare de 1 km spre răsărit de Ierusalim — Sfinţii Apostoli s-au întors în cetatea cea sfîntă.

„Turma mică” (1, 13—14). — Inapoiati la Ierusalim, Sfinţii Apostoli s-au întrunit fără întîrziere în casa în care locuiau. După o tradiţie veche, casa aceasta era situată pe muntele Sionului, în partea de miazăzi a cetăţii. Acolo a fost instituită Sfînta Cuminicătură (Euharistia).

Nu erau singuri. Împreună cu ei — avînd acelaşi cuget înălţat de certitudinea biruinţei lui Hristos asupra morţii şi stăruind în rugăciune (şi în cerere a binecuvîntărilor dumnezeieşti), pe-

treceau cu duhovnicească bucurie sfintele femei (cele șapte mironosițe amintite în Sfintele Evanghelii: Lc. 8, 1 urm.; 10, 38 urm.; Mt. 27, 55—56; Mc. 15, 40; 16, 1; Ioan 19, 25; ș. a.), în frunte cu Preasfânta Fecioară Maria, „mama lui Iisus”, și cu verii Lui. Laolaltă, să fi fost către 25 de persoane. Această comunitate de rugăciune și de năzuințe religioase este „turma mică” despre care Mântuitorul spusese că Dumnezeu a binevoit să-i dea împărăția cerurilor (vezi Lc. 12, 32).

F. A. este ultimul text din Noul Testament în care Preasfânta Fecioară Maria apare cu numele. Prezența Ei la Pogorîrea Duhului Sfânt, — dată ca sigură de Tradiția bisericească și de iconografia creștină — este subînțeleasă în F. A. 2, 1: „ei erau adunați împreună cu toții”. — așadar nu numai Sfinții Apostoli.

Alegerea lui Matia ca membru al Soborului Apostolesc (1, 15—26). — Intr-una din zile — în intervalul de timp dintre înălțarea la cer a Domnului și pogorîrea Duhului Sfânt, interval de 10 zile — primii creștini din Ierusalim erau adunați, ca de obicei, pentru a se ruga lui Dumnezeu și a se pregăti pentru făgăduita așezare a împărăției Sale pe pământ. Se aflau laolaltă ca la o sută douăzeci de „nume” (v. 15), Sfinții Apostoli inclusiv. Comunitatea aceasta reprezintă simbul Bisericii creștine. Membrii ei — numiți „ucenici” (v. 15) — sau, după alte manuscrise străvechi ale cărții F. A., „frați” — făceau parte desigur dintre fericiții cărora Domnul binevoise a li se arăta viu după învierea din morți. Numărul acestora trecea de cinci sute. La anul 57, când Sf. Apostol Pavel scria Epistola I-a către Corinteni, mai mult de jumătate dintre ei se aflau încă în viață (cf. I Cor. 15, 6), stînd mărturie despre minunea biruinței vieții asupra morții.

În mijlocul acestei adunări s-a ridicat Sf. Apostol Petru, arătînd că este necesar ca numărul Apostolilor Domnului — descompletat prin moartea infamantă a lui Iuda vânzătorul — să fie întregit.

Se știe din Sfintele Evanghelii canonice (Mt. 10, 1 urm.; Mc. 3, 13 urm.; Lc. 6, 12 urm.) că Mântuitorul și-a ales doisprezece ucenici (învățăcei) — întru amintirea celor 12 seminții (triburi) ale lui Israil — pregătindu-i vreme de aproximativ trei ani de zile ca să fie tot atîtea surle ale dumnezeiescului grai în scopul așezării împărăției lui Dumnezeu în lume. Pogorîrea Duhului Sfânt nu trebuia să afle acest sobor cu rîndurile împutinate, cu integritatea știrbită. Tocmai acest lucru îl accentuiază Sf. Petru în cuvîntarea de deschidere a adunării creștinești convocată în scopul arătat.

Căderea din apostolie a lui Iuda a fost prevăzută de Duhul Sfânt, care prin gura proorocului David arătase că se va pustii curtea lui încît nu va fi cine să locuiască într-însa, iar slujba lui o va lua altul (v. 20; cu referire la Psalmii 68, 29 și 108, 7). În-săși împlinirea acestei proorocii dovedește că ea se referea la Iuda. Aceasta nu însemnează că apostolul vînzător al Domnului ar fi fost constrîns fără voia lui să facă ceea ce a făcut, pentru ca să se îplinească proorocia amintită. Sfîntul Duh nu predestinează pe nimeni să facă cutare sau cutare lucru — și cu atît mai puțin nu-l poate predestina să facă un lucru rău. Aici e vorba de atotștiința (omniștiința) lui Dumnezeu, în aspectul de preștiință.

Despre sfîrșitul lipsit de glorie al lui Iuda Sf. Petru amintește cu acest prilej ceea ce știa „toți cei din Ierusalim” (v. 19). Se știe din Sfintele Evanghelii canonice (vezi Mt. 27, 3 urm.) că apostolul trădător, cuprins de remușcări, a înapoiat arhierilor și bătrînilor sinedriști prețul cu care-l negociase pe Cel nevinovat. Aceștia, însă, nevrînd să întineze visteria templului cu arginții care reprezentau „prețul sîngelui” (Mt. 27, 6) nevinovat, vărsat pe nedrept, au cumpărat cu ei o țarină stearpă, de la un olar, destinînd-o îngropării străinilor care mureau părăsiți în Ierusalim. Țarina aceasta a căpătat numele sinistru de „Hacheldamah”. Ascultătorii Sfîntului Petru cunoșteau înțelesul acestei expresii, căci el le vorbea în dialectul aramaic. Sf. Luca o traduce în grecește — „loc al sîngelui” (v. 19) — pentru Teofil și pentru ceilalți cititori ai cărții F. A. care nu știa evreiește.

În disperarea lui, Iuda s-a dus și s-a spînzurat — nimerind, după cît se pare, tocmai în țarina care avea să fie cumpărată de sinedriști cu cei 30 de arginți (sau dinari, prețul unui sclav de calitate mijlocie în ce privește aptitudinile productive, sau al unui bou, sau echivalentul muncii de 30 de zile a unui muncitor pălmaș sau ziler, din vremea aceea). Funia sau craca de care se spînzurase neputînd să susțină greutatea trupului său, s-a rupt „și căzînd a plîsnit de la mijloc și i s-au vărsat toate măruntaiele” (v. 18). Așa s-a sfîrșit acest om pierdut, despre care Mîntuitorul spusese că era mai bine de nu se năștea (cf. Mt. 26, 24).

„Locul sîngelui” vărsat pe nedrept și al morții cumplite a lui Iuda este situat în valea numită Hinnom, pe coasta Muntelui Sfatului Rău, la sud de Ierusalim. În vremea cruciadelor se afla acolo o biserică închinată Preasfintei Fecioare Maria. Cavalerii ioaniți au construit acolo un cavou pentru înmormîntarea pele-

rinilor răposați în Ierusalim. Pînă în ziua de astăzi o ruină numită Hacheldamach reamintește drama care s-a petrecut acolo. Nu departe de ea, localnicii îți arată un copac — cu crengile îndreptate lugubru spre răsărit — de care se spune că s-ar fi spînzurat Iuda vînzătorul (cf. Dr. Vasile Gheorghiu: Sf. Evanghelie de la Mateiu, cu comentar, 1925—1933, com. la Mt. 27, 3 urm.).

Potrivit proorociei Duhului Sfînt — care are caracter de dispoziție obligatorie, cu neputință de ocolit — locul dregătoriei lui Iuda avea să-l ia altul. Cine anume? Interpretînd gîndul întregii adunări, Sf. Petru formulează condiția pe care trebuie s-o îndeplinească viitorul apostol: Un bărbat care l-a urmat pe Domnul tot timpul cît a petrecut pe pămînt.

Adunarea a propus doi bărbați deopotrivă de vrednici: Iosif Varsava (fiul lui Sava) — poreclit „Justus” (=cel drept), desigur din pricina vieții sale virtuose — și Matia. După cum spune renumitul scriitor bisericesc Clement Alexandrinul (veacul III), amîndoi ar fi făcut parte din ceata celor 70 (72) ucenici ai Mîntuitorului (despre care vorbește Sf. Luca în Evanghelia sa 10, 1 urm.). Care dintre ei era cel mai vrednic, aceasta numai Domnul — Cel ce cunoaște străfundurile inimii — o putea ști. De-altcum, numai Lui i se cuvenea să-și aleagă Apostolii, nu oamenilor — și nici prin mijlocirea oamenilor. (Vezi ce spune Sf. Apostol Pavel despre chemarea la apostolie, în Gal. 1, 1 urm.).

Căzînd în genunchi, întreaga adunare a rugat pe Domnul să arate pe care dintre cei doi l-a ales (v. 24) ca să ia locul lui Iuda, cel căzut în prăpastia pierzaniei trupesti și sufletești. Au tras apoi la sorți și a ieșit sorțul pe Matia, care dintr-acel ceas s-a numărat cu cei Doisprezece. Rana deschisă în obștea membrilor soborului apostolesc era astfel lecuită. Cei Doisprezece puteau aștepta semnalul purcederii la cucerirea lumii antice și anticvate pentru cetățenia împărăției celei fără de sfîrșit.

Tragerea la sorți era practică încă sub regimul Vechiului Testament, pentru a se afla voia lui Dumnezeu într-o chestiune importantă (vezi Lev. 16, 8; Numeri 26, 52 urm.; Proverbe 16, 33; ș. a.). Prin analogie cu cele ce se spun în locurile indicate aci, în cazul de față trebuie să se fi procedat astfel: Numele celor doi „candidați” propuși de adunare au fost scrise fiecare pe cîte o tăbliță. Tăblițele erau puse într-un vas (urnă). Acesta se scutura pînă ce una din tăblițe sărea afară. Candidatul al cărui nume

era scris pe această tăbliță — în cazul de față Sf. Matia — era proclamat ales.

Procedura urmată de adunarea primilor creștini din Ierusalim pentru „alegerea” unui nou Apostol este specific sinodală. Biserica creștină răsăriteană ține la ea cu fidelitate exemplară și o practică pînă în ziua de astăzi la alegerea episcopilor, care sînt urmașii Sfinților Apostoli.

Rolul Sfîntului Petru în împrejurarea aceasta nu trebuie exagerat. El a făcut propunerea de-a se completa vacanța ivită în sînul soborului apostolesc și a prezentat ceea ce s-ar numi cu termeni de actualitate „expunerea de motive” a acestei propuneri. Atîta tot! Dreptul de-a face propuneri îl avea fiecare membru al adunării, fiecare mădular al Bisericii. Dacă Sf. Petru ar fi fost învesțit cu prerogative „primațiale”, ar fi numit el pe noul Apostol, înlocuind pe Domnul în calitatea Sa de cap al Bisericii. Nimeni nu i-ar fi luat în nume de rău această procedură. Dar el n-a făcut așa. Aceasta dovedește că orice interpretare care cuprinde mai mult decît atît e propagandă confesională — și nu adevăr științificește dovedit.

Pogorîrea Duhului Sfînt și întemeierea Bisericii creștine (2, 1—41). — Legea lui Moise îi îndatora pe credincioșii iudei să prăznuiască ziua care urma primelor șapte săptămîni de după Paști, ținînd „adunarea sfîntă”, nimic lucrînd și aducînd Domnului prinoasele de pîine nouă ale recoltei, precum și alte jertfe rituale (cf. Ieșire 34, 22; Lev. 23, 16 urm; Numeri 28, 26 urm.; Deut. 16, 9 urm.). Această zi de praznic purta numele de „sărbătoarea săptămînilor” sau „Cincizecimea” (cf. II Macab. 12, 32; Tovit 2, 1). De la o vreme, se pare că în aceeași zi se prăznuia și darea Legii pe Muntele Sinai.

Nu este întîmplător faptul că pogorîrea Duhului Sfînt s-a produs tocmai în acea zi: Cînd iudeii prăznuiau sfîrșitul secerișului, Sfinții Apostoli ai Mîntuitorului începeau „secerișul” lor duhovnicesc. Dumnezeuiescul Invățător le spusese încă pînă petrecea pe pămînt că „holdele sînt albe spre seceriș acum și cel ce seceră ia și adună roadă în viața veșnică, spre a se bucura împreună și cel ce seamănă și cel ce seceră” (Ioan 4, 35—36; vezi și Lc. 10, 2). În al doilea rînd era necesar ca această minune să se petreacă într-o zi de sărbătoare, pentru ca să ia cunoștință de ea și cei care l-au ocărit pe Mîntuitorul în cursul sfintelor Sale patimi și s-au bucurat de umilințele la care a fost supus cînd l-au văzut așezat între cei fărădelege.

În această zi de praznic Sfinții Apostoli și cei ce erau așteptînd cu ei împlinirea făgăduinței Mîntuitorului de-a le trimite de la Tatăl pe Duhul Sfînt, se aflau laolaltă, petrecînd într-un cuget și în rugăciune, în casa lor de adunare, în locașul de cult creștinesc.

Ceva înainte de ceasul al treilea, spune textul lucanic — după orarul nostru: 9 dimineața — s-a produs îndoitul semn sensibil al prezenței Duhului Sfînt: a) — fără de veste s-a făcut din cer sunet de suflare de vifor ce vine repede, umplînd toată casa în care ședeau, și b) — li s-au arătat limbi împărțite ca de foc și au stătut deasupra creștetului fiecăruia din ei.

Cînd se arătase la Iordan, în vreme ce Mîntuitorul se boteza de la Ioan, Duhul Sfînt a luat chip de porumbel, simbolul neprihănirii. De astă dată, Duhul Sfînt își ia ca emblemă focul. Atunci depunea mărturie despre curăția Celui fără de păcat. Acum, inaugura era curățirii de păcate. Focul, precum se știe, întărește (regenerează), curățește și nimicește necurățiile. Expresiile întrebuințate de Sf. Luca pentru a arăta semnele văzute ale pogorîrii Duhului Sfînt, urmăresc să prevină greșala pe care ar putea-o face cineva, închipuindu-și că a treia persoană a Preasfintei Treimi ar fi un element sensibil, material. „Duhul carne și oase nu are”, spusese Mîntuitorul (Lc. 24, 39). De aceea zice: „ca de suflare de vifor” (v. 2, v. 2) și „limbi împărțite ca de foc” (2, 3).

Împreună cu Sf. Ioan Hrisostom, socotim că Duhul Sfînt s-a revărsat cu darurile Sale asupra tuturor celor aflați laolaltă în casa de adunare la rugăciune, a primilor creștini din Ierusalim. Într-adevăr, Sf. Luca n-ar fi zis „și s-au umplut toți de Duhul Sfînt” (v. 4), dacă intenționa să designeze numai pe Sf. Apostoli ca beneficiari (părtași) ai acestei pnevmatofanii. Inafară de aceasta, textul corect al v. 1 din cap. 2 — existent în cele mai vechi și mai autoritative manuscrise ale F. A. — spune că de Cincizecimea iudaică erau „toți adunați”, așadar toți creștinii arătați în 1, 15 și nu „toți Apostolii”, adică numai Sfinții Apostoli, cum citim în unele traduceri românești ale Sfintei Scripturi. De împărtășirea darurilor Duhului Sfînt a avut parte, deci, și dreptul Iosif Varsava (cf. 1, 23), și ceilalți bărbați și femei — în frunte cu Preasfînta Fecioară Maria — care l-au urmat pe Domnul cînd petrecea pe pămînt în trup omenesc. Era firesc lucru să fie așa de vreme ce și Corneliu sutașul se învrednicise ceva mai tîrziu de această favoare (cf. F. A. 10, 44—46), împreună cu toată casa (familia) lui.

Efectul pogorîrii Duhului Sfînt a fost extraordinar, atît asupra mulţimii care alergase la casa de rugăciune, cît şi — mai ales — asupra Sfinţilor Apostoli şi a celor ce se aflau laolaltă cu ei.

Atrasă de vuietul ca de vifor ce se făcuse, mulţime multă de norod a alergat la casa în care se aflau Sfinţii Apostoli şi cei împreună cu dînşii. Mare le-a fost mirarea cînd i-au auzit grăind în limbile lor. Ce anume grăiau, ne spune v. 11; Nu predicau, ci preamăreau pe Dumnezeu cu o însufleţire ce depăşeşte orice cuvînt de apreciere.

La marile praznice ale iudeilor populaţia Ierusalimului reprezenta o mare varietate.

Aceşti martori ai Cincizecimii creştine aparţineau următoarelor popoare antice: parti, mezi, elamiţi (aşezaţi în jurul Golfului Persic), locuitori din Mesopotamia, Iudeia, Capadochia, Pont, Asia (proconsulară), Frigia, Pamfilia (acestea din urmă, în Asia Mică), Egipt, Libia, (Africa de Nord, lîngă Cirene), Roma, Creta şi Arabia. Toţi aceştia îi auziau pe Sf. Apostoli vorbind în limbile lor materne, aşadar în limbile pe care le-au învăţat din pruncie, departe de patria lor palestiniană. Care erau aceste limbi, nu e greu de stabilit: parţii, mezii şi elamiţii vorbeau limba numită „zend”; mesopotamienii, iudeii şi arabii, vorbeau semita; cei din Asia Mică şi Egipt, greaca; romanii, latina. Mirarea care i-a cuprins este cea mai eclatantă dovadă despre realitatea acestei minuni.

Unii dintre cei de faţă făceau opinie separată fie din ură sau adversitate faţă de închinătorii Galileianului răpus pe cruce, fie din gelozie. Bîrfeala acestora îşi va primi răspunsul cuvenit, prin graiul Sfîntului Apostol Petru: Era prea de dimineaţă pentru ca Sf. Apostoli să fi cutezat a gusta băuturi îmbătătoare, mai ales că Legea mozaică oprea cu asprime acest lucru înainte de săvîrşirea primei jertfe a zilei. Inafară de aceasta, evenimentul nu s-a petrecut în sezonul culesului viilor.

Inrîurirea Duhului Sfînt asupra Apostolilor dovedeşte odată mai mult că la Dumnezeu nimic nu este cu neputinţă. Ea desăvîrşeşte dumnezeiasca şcoală pe care au făcut-o Sfinţii Apostoli în preajma Fiului lui Dumnezeu întrupat. Încă Sf. Prooroc Isaia — numit pe drept „Evanghelistul Vechiului Testament” — arăta-se care sînt darurile Duhului Sfînt: înţelepciunea şi înţelegerea (priceperea), sîfatul şi tăria (curajul), cunoştinţa şi evlavia, încoronate de temerea (iubitoare) de Dumnezeu. Toate acestea

devin, din ceasul Pogorîrii Duhului Sfînt, însușiri personale, caracteristice fiecărui Apostol al Domnului. Activitatea lor ulterioară e mărturie. Transformarea pe care au suferit-o e reală și e radicală. Mulțimea care a alergat la locul mîinunii a constatat-o ca atare, deși nu putea să și-o explice: „Au nu sînt aceștia ce grăiesc toți galileieni? (socotiți îndeobște ca cei mai înapoiți și mai mărginiți dintre locuitorii Palestinei). Cum auzim noi fiecare limba noastră, în care ne-am născut?... Ce să fie aceasta?” (v. 7—8 și 12 b).

Explicația necesară avea să le-o dea Sf. Petru, care apare mereu în aceste împrejurări ca purtătorul de cuvînt al soborului apostolesc.

Sfînții Apostoli și cei împreună cu dîșii nu sînt „plini de must”. Cu ei se împlinește proorocia lui Ioil (3, 1—5), care era atît de familiară ascultătorilor și atît de clară în conținut încît nu necesita nici o explicație suplimentară.

Vorbind apoi despre Mîntuitorul, arată că Dumnezeu l-a înviat din morți și l-a preînălțat de-a dreapta Sa, făcîndu-l „Domn” (*Κύριος*, numele grecesc al lui Iahve în Septuaginta) și „Hristos” (=Mesia). Invierea Lui a fost proorocită de David (Psalm 15, 8—11). Simplu și corect, Sf. Petru dovedește că spusele proorocului-psalmist nu se pot referi decît la Iisus Hristos, bineștiind că Dumnezeu i-a făgăduit cu jurămînt lui David că va ridica din rodul coapselor lui pe Mesia (cf. II Regi 7, 12—19). Pe de altă parte, toată lumea știe că David a murit și locul mormîntului se cunoaște (la vremea aceea, firește), așa că proorocia respectivă n-a putut-o face despre sine.

Că Iisus a înviat cu adevărat stau mărturie cei ce l-au văzut: Sfînții Apostoli, în primul rînd. Tot ei mărturisesc, cu autoritatea martorilor oculari, că Iisus s-a înălțat la cer. Și acest lucru a fost proorocit de David (Psalm 109, 1).

Efectul predicii Sfîntului Apostol Petru a fost desăvîrșit.

Sf. Petru a vorbit mulțimii în numele tuturor Apostolilor. Așa rezultă din v. 14. „Admirați armonia care domnea între toți Apostolii. Ei dau cuvîntul lui Petru, pentru că nu puteau vorbi toți deodată” — spune Sf. Ioan Hrisostom. Admirăm de-ase-menea iscusința cu care Sf. Petru s-a achitat de această misiune dînstitoare.

Cincizecimea este ziua de naștere a Bisericii creștine. Intemeiată — în intenția dumnezeiască — deodată cu făurirea planului de mîntuire executat de Fiul lui Dumnezeu întrupat, la

această dată memorabilă intră ea în istoria Bisericii, ca expresie concretă a Cerului pogorît pe pămînt.

Primii pași ai Bisericii creștine (2, 42—47). — Obștea celor peste trei mii de suflete care mărturiseau credința lor în dumnezeirea lui Iisus din Nazaret, proceda la consolidarea stării de care s-au învrednicit a se împărtăși prin Botez. Simultan, primii creștini din Ierusalim săvîrșiau Sfînta Jertfă euharistică — sîmburele cultului divin de mai apoi — și stăruiau în rugăciuni. Textele acestor rugăciuni nu le cunoaștem. Ele au apărut parțial în înregistrările Sfinților Părinți ai veacului post-apostolic. La loc de frunte se afla desigur rugăciunea pe care Domnul însuși îi învățase s-o rostească întru frîngere de inimă (cf. Mt. 6, 9 urm).

Minunile ce se săvîrșeau sub ochii lor, ca și schimbările profunde ce se petreceau între — și în — oameni nu mai lăsau nici o îndoială că Dumnezeu însuși era Cel ce lucra și unele și celelalte. E aceeași „frică” provenită din perceperea misterului care i-a surprins pe cei din preajma preotului Zaharia cînd i s-a dezlegat graiul (cf. Lc. 1, 65), ca și pe martorii minunii învierii tînărului din Nain (cf. Lc. 7, 16). Ea ascute simțămîntul de respect față de Dumnezeu și pompează în suflete infuzii proaspete de încredere în ajutorul Lui. Pe cei neconvertiți, dar aflați în starea de interes față de viața religioasă, acest simțămînt — nelipsit de-o irezistibilă putere de contagiune — îi pune în grea cumpănă de multe ori, din zbuciumul căreia sfîrșesc prin a ieși adeseori întorși la viață nouă.

Părtași ai acelorași visterii duhovnicești, primii creștini au pus în practică ideea generoasă de a-și afirma egalitatea întreolaltă și în ceea ce privește uzul ce-l făceau de bunurile materiale.

Educația creștină a lepădării de sine funcționa ireproșabil în sînul acestei comunități religioase. Iubirea de aproapele a fost practică în sînul ei pînă la ultimele ei consecințe: „Toate le aveau de obște” — constată Sf. Luca (v. 44). Toate cele ce se puteau împărți cu aproapele, frățește, fără vătămarea prevederilor elementare ale moralei creștine.

Această experiență mărinimoasă era întemeiată pe considerente strict religioase și avea caracter benevol. Sf. Luca va mai lua act odată de ea, în a doua descriere a vieții de comuniune frățească a primilor creștini, comuniune întemeiată pe dragoste, pe respectul pentru valoarea și demnitatea omului, pe egalitatea oamenilor întreolaltă și înaintea lui Dumnezeu (vezi F. A. 4, 32—37 și 5, 1, 11).

Impărțirea prinoaselor încheia programul de viață al unei zile petrecută pentru Domnul, în sfântă comuniune religioasă creștină. Fiecare își primea hrana cu bucurie și cu inimă bună, lăudînd pe Dumnezeu. Aceste mese ale dragostei creștinești (agape) se vor generaliza cu timpul, în bisericile locale ale veacului apostolesc.

Sfinții Apostoli Petru și Ioan în misiune printre iudei. Tă-măduirea ologului din naștere (3, 1—11). — De trei ori pe zi se făceau rugăciunile rituale la templul din Ierusalim: dimineața (jertfa de dimineață), după amiază (jertfa de seara) și la asfințitul soarelui.

Faptul extraordinar istorisit în acest fragment s-a petrecut cu prilejul jertfei de seara. Era ceasul al nouălea (orele 3 după masă) cînd Sfinții Apostoli Petru și Ioan suiau către templu.

O prietenie pe cît de veche, pe atît de strînsă, îi unea pe acești doi fruntași ai creștinătății primare. Aveau aceeași meserie de pescari și o exercitau în tovărășie (cf. Lc. 5, 10). Amîndoi au fost ucenici ai Sfîntului Ioan Botezătorul (cf. Ioan 1, 35, 41) și în același timp l-au urmat pe Domnul (cf. Ioan 1, 42). Amîndoi au fost martori ai celor mai însemnate momente ale activității publice a Mîntuitorului (învierea fiicei lui Iair — Mc. 5, 37; schimbarea la față — Mc. 9, 2; rugăciunea zbuciumată din Grădina Getsimani — Mt. 26, 37) și împreună au alergat la mormîntul aflat deșert în dimineața învierii Domnului (cf. Ioan 20, 2—6).

De astă dată, mergeau amîndoi la templu ca să se roage. Nu intenționau nici să facă vreo minune și nici să predice norodului. Au intrat în curtea templului prin poarta lui Nicanor (situată în partea de răsărit a curții femeilor), numită „Poarta Frumoasă” din pricina prețioaselor ei podoabe lucrate în bronz.

La poartă, cerșea în fiecare zi un olog din naștere. Își alesese locul cel mai avantajos în acest scop, deoarece aceasta era cea mai frecventată cale de acces în curțile templului. Neputința lui era vădită. Ca să trăiască trebuia să cerșească. Nu era în stare nici măcar să se tîrască singur pînă acolo. Il duceau alții, pe brațe. Avea vîrsta de peste 40 de ani.

Văzînd pe Sfinții Petru și Ioan a întins mîna, cerîndu-și dreptul său la mila publică. I-a fost dat, dar altcum decît ar fi putut bănuî. Mila dobîndită de la ei însemna reașezarea lui în rîndul oamenilor teferi și sfîrșitul vieții amarnice de cerșetorie, pe care era nevoit s-o ducă pînă atunci. Aur și argint cei doi tre-

cători nu aveau. Erau oameni sărmani. În numele lui Iisus Hristos, „doctorul sufletelor și al trupurilor” celor credincioși, a fost provocat să se scoale și să umble. Ajutat de Sf. Petru, care l-a apucat de mîna dreaptă, s-a ridicat și încercîndu-și rezistența picioarelor, a constatat că îl ajută la mers. De bucurie, a început să sară și intrînd în templu cu Sfinții Apostoli, lăuda pe Dumnezeu. A înțeles că tămăduirea de care s-a făcut părtaș este darul Lui. Sf. Petru și Ioan l-au avertizat de acest lucru. Nu i-au spus: „Noi îți dăm ceva mai de preț decît aurul și argintul”, — ci: „În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, scoală-te și umblă”!

Efectul minunii a fost considerabil. Ea se săvîrșise la vremea cînd templul era înțesat de lume. Mulțimea știa că neputința ologului din naștere nu putea fi lecuită pe cale naturală. Au înțeles toți că mîna lui Dumnezeu lucrase aici.

Între timp — amănunt pe care îl notează „Textul B” al F. A. — Sf. Petru și Ioan, urmați de ologul tămăduit, au ieșit din templu, îndreptîndu-se spre pridvorul ce se chiamă al lui Solomon (desigur din pricină că temelia lui data de pe vremea acestui mărit împărat), situat în partea de răsărit a curții păgînilor. Mulțimea, uimită și înfricată de minunea ce se săvîrșise, s-a îngămădit acolo, așteptînd un cuvînt de deslușire.

Predica Sfîntului Apostol Petru (3, 12—26). — Răspunzînd acestei solicitări nemărturisite, Sf. Petru a ridicat glasul pentru a preciza din capul locului că prin propriile lor puteri el și Sf. Ioan n-ar fi putut hărăzi ologului din naștere atîta belșug de har. Minunea este în întregime rezultatul intervenției dumnezeiești.

Ca și în ziua Cincizecimii, afirmă — cu mai multă forță și încredere decît atunci — mesianitatea și dumnezeirea lui Iisus, numindu-l direct „Fiul Său” (al lui Dumnezeu — v. 13). Pe de altă parte din nou îi acuză pe fruntașii iudeilor că s-au lepădat de El trimițîndu-l la moarte și preferînd în locu-i pe ucigașul Vavra.

Ca să-i facă pe ascultători să simtă toată povara vinei ce apăsă asupra vinovaților, adaugă că Pilat — convins de nevinovăția Mîntuitorului — înclina să-l elibereze, dar s-a izbit de împotrivirea lor înverșunată. Dumnezeu, însă, l-a înviat din morți pe începătorul vieții. Sfinții Apostoli stau mărturie despre acest fapt. Credința în Hristos cel înviat l-a tămăduit pe ologul din naștere.

După această drastică certare părintească, Sf. Petru îmblînzește tonul predicii sale, deschizîndu-le ascultătorilor calea po-

căinței. Din neștiință au comis ei fărădelegea aceasta. Iisus Hristos este proorocul despre care Moise spusese că îl va ridica Domnul Dumnezeu ca să asculte de El întru toate poporul lui Israil (cf. Deut. 18, 15. 18—19). Zilele acestea minunate au fost vestite de toți ceilalți prooroci, de la Samuil încoace.

Ascultătorii predicii Sfântului Apostol Petru erau urmașii proorocilor și ai legământului încheiat de Dumnezeu cu părinții lor. Către ei a venit Hristos Iisus, ca să-i întoarcă de la răutățile lor. De la El și prin El le pot veni și vremi de ușurare a vinovăției lor. Să se întoarcă, deci, la calea adevărului — spune Sf. Petru, ca să li se șteargă păcatele și să nu-i afle nepregătiți la parusia Sa.

Pr. Dr. GRIGORIE MARCU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MENTIUNE BIBLIOGRAFICĂ

Pentru limpezirea unor detalii exegetice m-am folosit de următoarele comentarii: (patristice) *Sf. Ioan Hrisostom* și *Teofilact*; (rom. cat) *A. Bisping* — 1871, *H. J. Crelier* — 1883, retipărirea din 1928, *Knabenbauer* — 1899, *A. Brassac* — 1911, *E. Jacquier* — 1926 și *A. Steinmann* — ed. 4 din 1934; (protest.), *R. Knopf* — 1907, *E. Preuschen* — 1912, *G. Hoennicke* — 1913 și *Th. v. Zahn* — 1919 și 1921.

PATRIARHUL FOTIE ȘI ROMA

Înainte cu un an, papa Ioan XXIII anunța convocarea unui conciliu general, la care să fie invitați ortodocșii și confesiunile cu ierarhie. Invitația părea sinceră, pentru că unui creștin adevărat nu-i convine diviziunea confesională. Totuși ortodocșii și-au manifestat rezervă, pentru că mai au nevoie de dovezi prealabile de sinceritate, deoarece în decursul istoriei s-a acumulat multă neîncredere față de papalitate. Dar cu regret se constată că pentru Vatican istoria se repetă. Astfel enciclica papală din mai 1959, intitulată „De cathedra Petri”, înlătură orice îndoială că papii îi merge doar pentru creșterea Bisericii romano-catolice și a prestigiului său și nicidecum de reală înlăturare a diviziunii bisericești. Se repetă ceea ce cu 1100 de ani înainte a intervenit în Biserică, prin „cazul patriarhului Fotie”, dar firește în alt decor.

Faptul diviziunii bisericești e cu atât mai curios, cu cât Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a lăsat o singură Biserică și o singură învățătură, menite să fie împărtășite fără deosebire de limbă, neam, regiune, cultură, politică și orgolii personale. Chiar dacă elementul omenesc individualist a provocat și unele sciziuni, precum constată și Sf. Apostol Pavel, că „există și eresuri, pentru ca să iasă la lumină cei lămurii” (I Cor. 11, 19), totuși Hristos refuza orice ieșiri personale, pentru vreun orgoliu profitor (Mat. 20, 26). A creia cămăruțe, fără uși de comunicare, în Casa Domnului, nu poate mulțumi pe nimeni, în primul rînd nici pe Hristos.

Distanțarea cu timpul într-un Apus și Răsărit creștine, cu caracteristici proprii, se datorește evoluției istorice, care însă nicidecum nu pregătea schisme ireparabile bisericești, chiar dacă oamenii vorbeau alte limbi, trăiau în alte condiții social-politice, pentru că toți trebuiau să se închine la fel Mîntuitorului, ori cîte interese ar fi nutrit pe pămînt. Prin urmare, o distanțare pămîntească era de prevăzut, dar schisma nu este operă a evoluției is-

torice, ci a oamenilor, care nu au înțeles principiul păstrării unității bisericești și au trecut la inovații teologice, nejustificate prin Sf. Scriptură și Sf. Tradiție. Nici deosebirile teologice formale nu erau motive pentru o îndușmănire schismatică pînă la rup-tura între patriarhii. Dacă Clement Alexandrinul considera Biserica un organism haric hristocentric în care primează divinul, iar Tertulian considera Biserica o instituție administrativă, în care primează omenescul, așa că Roma moștenește ideea cetății romane eterne, iar Bizanțul concepția teocratică în lume, Ortodoxia cău-tînd cerul și dumnezeirea, iar Catolicismul realitatea lumescă, apoi Sf. Ciprian pune sinteza comunitară, că Biserica Domnului este una și unitatea ei se păstrează în întregul episcopat. Această conștiință a episcopatului unic era mijlocul real de a se menține în Biserică și unitatea de credință și teologie, precum au reali-zat-o Sinoadele Ecumenice.

Ciocnirea între Roma și Constantinople pe teme teologice va izbucni atunci cînd de o parte și de alta se fixează pozițiile pe față, cînd papa Nicolae I va pretinde fără scrupule primatul său, iar patriarhul Fotie va refuza în mod categoric să-l recunoască, nefiind cuprins în Ortodoxie, consemnată de Sf. Ioan Damas-chinul și biruitoare în Duminica Ortodoxiei. Astfel se naște în istorie „veacul lui Fotie și al lui Nicolae I, cu mari urmări isto-rică” despre care va fi vorba în cele ce urmează.

CUVINTUL ISTORICILOR

În legătură cu patr. Fotie, istoricii apuseni pun două schisme: una internă de la Constantinople, din anii 858, 869 și 879, și alta externă, față de papă, din anii 863, 867 și 878. Deși aceste două schisme par independente una de alta, între ele există o strînsă legătură. Problema schismei interne se pune în 858, cu întrebarea: cine e patriarh legitim la Bizanț, Ignatie sau Fotie? Ea ar fi rămas o chestiune locală dacă nu intervenea papa Ni-colae, solicitat de ignatienii ca din proprie autoritate să rezolve neînțelegerea, pe baza pretinsului său primat bisericesc. Atunci problema internă devine și externă.

Consemnarea contemporană evenimentelor de atunci suferă însă multă părtinire. Mai numeroși sînt partizanii patr. Ignatie. Astfel mitrop. Mitrofan din Smyrna, șeful ignatienilor, acuză pe Fotie, în 869, de a fi fost schismatic încă înainte de a ajunge pa-triarh (Mansi XVI, 414s); Niceta Paflagonul, biograful lui Ig-natie, recunoaște însă că Ignatie a demisionat după ce au inter-

venit la el două delegații guvernamentale, încât a urmat apoi alegerea și patr. Fotie ar fi promis că va recunoaște demnitatea patr. Ignatie, dar nu s-a ținut de cuvânt (Migne PG 10-, 487—573); monahul Teognost de la Studion, care s-a plîns papii, vorbește de demisie, dar neagă că Ignatie ar fi dat-o personal (MiPG 105, 843—862); mitrop. Stylian din Neocesareia acuză în 886 pe Fotie că ar fi grăbit moartea lui Ignatie prin otravă și vrăjitorie (Mansi XVI, 426s). Aceste informații tendențioase le-a preluat continuatorul lui Teofan (MiPG 109, 15—516), Iosif Genesios (MiPG 109, 985ss) și Gheorghe Hamartolos-Mărturisitorul (MiPG 110), spre a compromite persoana patr. Fotie, care un timp nu era bine văzut de împ. Vasile I, precum o constată Constantin Porfirogenetul în panegiricul bunicului său (MiPG 113, 252s). Fantezia explodează la Simion Magistrul, care îl acuză pe Fotie de magie și alianță cu demonii (MiPG 109, 735s). De ei se apropie și Anastasie Bibliotecarul, legatul papii Adrian II la Bizanț, în 869, care era ostil patr. Fotie și-l acuza de uzurpare și de erezia trihotomică.¹

Între scriitorii fotieni se numără monahul Eulampiu, care în dialogul său cu împ. Vasile I arată că patr. Ignatie și-a dat demisia pe motiv că este bătrîn și bolnav (Mansi XVI, 346s). Același punct de vedere îl susține și Sf. Eftimie de la Tesalonic, mare atonit, că Ignatie, fiind urmărit sistematic de regentul Bardas, a renunțat la luptă și a demisionat, trimițînd Patriarhiei un act semnat în regulă.² Alte informații le oferă actele sinodului din 879 și unele lucrări ale patr. Fotie, care s-au păstrat după distrugerea a 7 saci cu manuscrisele sale, în 868.

La Roma e acceptat „cazul lui Fotie” după referatul lui Anastasie și al ignatienilor și intră în Analele lui **Cesar Baroni** ca „schismele lui Fotie și rebeliunea eretică a lui Cerularie”. Teza o continuă istoricii Maimburg, Allatius, în *De octava synodo Photiana*, Roma 1662, și Fabritius, în *Biblioteca Photii*, apoi în colecțiile actelor sinoadelor, publicate la Labbé, Hardouin și mai ales la **Mansi** (*Conciliorum collectio* vol. XV—XVI), și unele texte intră în *Patrologia* lui Migne (citată **MiPG**), după ce le-a înserat Le Quien, în *Oriens christianus*. Ceva mai moderați erau

1 Migne, *Patrologia latina* 129; Laporte H., *De Anastasio Bibliotecario*, Paris 1885; Perels E., *Papa Nicolae și Anastasie Bibliotecarul*, Berlin 1920; Amann E., *Epoca carolingiană*. 1937, p. 397 s.

2 Petit L., *Viața și oficiul s. Eftimie*, *Revue de l'Orient chrétien*, Paris 1903, p. 178 s.

galicanii Natalis Alex., Baluzius și abatele Fleury. La protestanți s-a ocupat de problemă Matia Flacciu Iliricul în Centuriile sale, apoi Basnage, Spanheim și englezul Montacutius, care impută lui Baroniul că s-a lăsat sedus de Niceta Paflagonul, rapsodul tuturor mincinoșilor și autorul calomniilor, pentru că lor le convenea faptul că patr. Fotie și ortodocșii îi combăteau pe papi și catolicismul.

Astfel e înscrisă „afacerea fotiană” în literatura apuseană ca tipică „pentru încăpăținarea schismatică răsăriteană” și este exploatată de radicalii J. De Maistre, în lucrarea: *Despre Papă*, Lyon 1821; apoi de Jager, în *Istoria lui Fotie*, ed. II, 2 vol., Paris 1854 și de Pitzipios Bey, în *Biserica orientală*, Roma 1855. Dar lucrarea lui Pichler A., *Istoria separației bisericești între Orient și Occident*, 2 vol., München 1864/5, prezentînd faptele în altă lumină, după cercetările autorului prin bibliotecile ruse, a fost pusă la index de papă. În schimb, card. **Hergenröther** compune monografia ultramontană: *Fotie, patriarhul Constantinopolei*, 3 vol., Regensburg 1867/9, în care reproduce tezele lui Niceta Paflagonul și ale lui Anastasie; deși recunoaște că Fotie avea mari calități sufletești, era energic și cu știință vastă, încît îl absolvă de erezia trihotomiei, totuși îl prezintă ca ipocrit, intrigant, vanitos, uzurpator, autor a două schisme față de Roma, meritînd astfel excomunicarea, pentru că a vrut să rivalizeze cu papa prin enciclica din 867, așa că sinodul din 879 era un real sinod schismatic, al unui înșelător iscusit. Această teză se încadra exact în prevederile sinodului de la Vatican, din 1869, despre infailibilitatea papală, care prevedea „în mod științific și obiectiv catolic” că dogma corectează istoria (după Manning) și că este dinainte fals tot ce e defavorabil scaunului papal (după Gueranger). Dar mistificările nu puteau fi acceptate de galicanul **R. F. Guettée**, care vine la Ortodoxie și apără memoria patr. Fotie în lucrările: *Papalitatea schismatică*, ed. II, Paris 1899, arătînd că adevăratul autor al schismei era papa cu pretențiile sale ambițioase și amestecul la Constantinople.

Dar cenzura papală a lui „Imprimatur” a impus teza ultramontană în lucrările lui: *Langen J.*, *Istoria bisericii romane de la Nicolae I la Grigorie VII*, Bonn 1892, p. 84—237; *Lapote*, *Papa Ioan VIII*, Paris 1895; *Seppelt F. X.*, *Papalitatea și Bizanțul*, Breslau 1904, p. 36ss; **Hefele C.-Leclercq H.**, în *Istoria conciliilor*, vol. IV-1, Paris 1911, oferind documente și amănunte indispensabile pentru orice cercetător; *Fortescue A.*, *Biserica or-*

todoxă răsăriteană, ed. II, Londra 1908, p. 135—171; Ruinaut J., Schisma lui Fotie, Paris 1911; Snopek Fr., Apostolii Constantin și Metodie, Praga 1913, p. 7—39; Bousquet J., Unitatea bisericii și schisma greacă, Paris 1913; Mourret F., Istoria generală a bisericii, vol. 3, Paris 1921, p. 7ss; Mourret-Carreyre J., Prescurtare de istoria bisericii, vol. I, Paris 1924, p. 428ss; după ei urmează uniții Lucaci B., Viața patr. Fotie (după Jager), Baia Mare 1893, apoi ep. Nicolescu Alexandru, Georgescu Ioan și alții. Intervin apoi Jugie M., Fotie și primatul Sf. Petru și al papii, Roma 1921; idem, Cultul lui Fotie în biserica bizantină, *Revue de l'Orient chret.* 1/2 1923, p. 103ss; Janin R., Ignățiu, în *Dictionnaire de theol. cathol.* VII-1, 1922; Michel A., A existat o separare a bisericii grecești și romane înainte de Cerularie? *Histor. Jahrbücher a Asoc. Görres* 42, München 1921; Vailhe S., Bulgaria, în *Dict. de theol. cathol.* II-2, 1923; Amann E., Ioan VIII, același *Dictionar* VIII-1, 1924; Marx J., Manual de Istorie bisericească, Schisma grecească-Fotie, Trier 1929; Laurent V., Cazul patr. Fotie în apologia patr. Ioan Vec, *Echos d'Orient* 160, Paris 1930; Galassi J., Roma sau Bizanțul, Roma 1932; Fotie, în *Lexikon für Theologie und Kirche*, ed. Buchberger, vol. 4, Freiburg 1932, p. 702; Ricciotti G., Roma catolică și Orientul creștin, Florența 1935; Hofmann G., Fotie, 2 fasc., Roma 1932.

Mai moderați, deși totuși crescuți în mîndria apuseană, se arată autorii protestanți, anglicani și evanghelici. Așa: Ballea I., Epistolele lui Fotie, Londra 1864; Fisher G., Istoria bisericii creștine, N. York 1888, p. 177s; Hore A., Manual despre biserica grecească, Londra 1902, p. 253ss; Kattenbusch F., Fotie, în *Realencyklopädie für protest. Theologie und Kirche* XV-3, col. 373ss; Norden W., Papalitatea și Bizanțul, Berlin 1903; Scott H., Bisericile orientale și papalitatea, Londra 1928; Fotie, în *Religion in Geschichte und Gegenwart*, ed. Gunkel H., vol. IV-2, Tübingen 1930, p. 1240; Heiler Fr., catolic trecut la luteranism, în *Biserica veche și Biserica răsăriteană*, München 1937, p. 132ss însă îl socotește pe Fotie vinovat de schismă, pentru că nu a voit să înțeleagă evoluția ritului apusean.

Bizantinologii laici văd în disputa fotiană doar o luptă pentru putere lumească, în care dogma servea ca simplă armă; vezi la Bury J. B., Istoria imperiului roman de răsărit (802—867), Londra 1912, care acceptă referatul lui Simeon Magistrul și-l consideră pe Fotie ca „unul din precursorii lui Faust”; Diehl Ch., în Istoria imperiului bizantin, Paris 1928, p. 88, crede că Fotie a

făcut din chestiunea sa personală o adevărată cauză națională și bisericească. Părerii asemănătoare exprimă Vasiliev A., *Istoria imperiului bizantin*, vol. 1, Paris 1932, p. 390s; Iorga N., *Istoria vieții bizantine*, vol. 2, București 1934, p. 108ss și Fotie, în *Byzantion* III-1, 1936; Adontz N., *Originea împ. Vasile I*, *Byzantion* VIII-IX, 1933/4; Vogt A., *Vasile I și civilizația bizant. în veacul IX*, Paris 1908 și *Note despre cronologia patriarhilor din Constantinopole în v. IX și X*, *Echos d'Orient* 171, 1933, p. 275s; Gregoire H., *Studii despre v. IX*, *Byzantion* VIII, 1933, p. 515ss, și Știri despre Fotie, *Bulet. Academiei belgiene* 20, 1934, p. 34s și *Realitatea istorică despre schisma greacă*, *Catholica* 7, Roma 1938, p. 61s, zicînd că totul se reduce numai la neînțelegeri omenești și nu teologice; pentru Calmette J., *Lumea feudală*, *Clio* 4, Paris 1937, p. 255 schisma este o contra lovitură bizantină națională împotriva reformei internaționale papale și nicidecum un conflict dogmatic; rezistența patr. Fotie a provocat ruptura, pentru că papa putea dori orice, fără ca să i se opună cineva; Zakrzewski K., *Istoria Bizanțului*, Varșovia 1938, p. 111ss, trage concluzia, că Fotie nu a dorit și nici nu s-a așteptat la o luptă cu Roma, dar după excomunicarea sa din 863, el, care iniția o mare glorie misionară la slavi, primește lupta, spre a se impune la Roma, precum Nicolae încerca aceasta la Bizanț; dogma ar fi fost pentru amîndoi numai un mijloc spre scop.

Memoria patriarhului Fotie care a ferit Ortodoxia de inovațiile papale și a fost patriarh canonic, o apără: patr. Nectarie al Ierusalimului în lucrarea: *Contra puterii papale*, publicată în 1682 la Iași; Ilie Miniatul în *Piatra scandelei*, socotind primatul drept cauză a schismei; mitrop Meletie din Atena, în vol. 2 din *Istoria bisericească*, publicată de Vendotis G. la Viena în 1783; e tradusă în romînește, împreună cu lucrarea lui Miniat, de mitrop. Veniamin Costachi, Iași 1841/4; mitrop. Antim Ivireanu publică în 1705 *Tomos charas al patr. Dositei*, la Rîmnicul Vîlcii, în care reproduce pentru prima dată procesul verbal al sinodului fotian din 879, ca și textul enciclicii din 867; mitrop. Grigore Chiru, *A lui Fotie patr. Constantinopolului epistolie de obște către scaunele arhieraticești ale Răsăritului*, Buzău 1832, text revăzut în *Studii teologice* 2, București 1930, p. 56—76; Golubinski E., *Scurtă privire asupra bisericilor ortodoxe*, Moscova 1871; ierom. **Gherasim Jared**, *Părerii despre Sf. Fotie patr. Constantinopolei*, *Christianskoe citenie* II—III, 3 vol. Petrograd 1872/3, supune unei critici serioase referatele ignatienilor Teofan, Teognost, Mi-

trofan, Stylian, Simeon și Niceta, cu concluzia, că ei au dat curs la basme, svonuri și erori, din cauza inculturii și a răutății lor. De aceeași părere sînt Inocențiu din Penza, mitrop. Filaret al Moscovei, mitrop. Filaret din Cernigov, Muraviev și Pavel din Kazan, în lucrările lor de istorie. Contribuții aduce Kyriakos D., Patr. Fotie, Atena 1878; Bapheides F., în *Istoria bisericească*, vol. 1, Constantinopole 1884; Ivantzov-Platonov K., *Cercetări despre Fotie*, Petrograd 1892; Preobrajenski V., *Fotie patriarh constantinopolitan*, Petrograd 1892; Ivantzov, *Patriarhul Fotie*, ed. Kireeff A., în *Revue internat. de theologie*, Berna 1893; Uspenski P., *Studii de cultură bizantină*, Petrograd 1892; Georgescu G., *Fotie*, București 1893; Papadopoulos-Kerameus, Patr. Fotie, ca părinte sfînt, *Byzantinische Zeitschrift* 8, 1899, p. 647—771; idem, *Monumente grecești și latine cu privire la istoria lui Fotie*, 2 fasc. Petrograd 1899/1903; Aristarchos St., *Cuvîntări și omilii ale sf. părinte al nostru Fotie*, 2 vol. Constantinopole 1900/1; Lebedev A. P., *Istoria divizării bisericii în v. IX—XI*, Petrograd 1900, idem, *Studii istorice despre biserica bizantină în v. IX—XI*, ed. II Petrograd 1903; Rosseikin M., *Prima ocîrmuire a patr. Fotie*, Sergiev Posad 1915; Milaș N., *Tîlcuirea sf. canoane, cele de la sinodul din 869 și 879*, în *Pravila bisericii ortodoxe cu comentariu*, vol. 23 Petrograd 1911 și traducere romînă de Kovincici U.; Popovici Eus., *Istoria bisericească universală*, ed. II Mironescu At., vol. 2, Cernica 1926, p. 352ss; Ogienko I., *Constantin și Metodie*, vol. 1, Varșovia 1927, p. 40s; Papadopoulos Chrys., *Despre preținsa concepție a lui Fotie asupra celor două suflete în om*, Atena 1930, contra acuzei de trihotomie; Arambatzoglu G., *Biblioteca fotiană*, vol. 1, Constantinopole 1933, publicînd documente oficiale și particulare în chestiune.

Dar epoca modernă nu mai îngăduia tratarea problemelor istorice după metode învechite și astfel începe critica și revizuirea tezelor ultramontane. O inaugurează istoricul catolic **Fr. Dvornik** de la Praga, deși a avut de suportat din partea iezuiților amenințări cu Indexul, pînă a intervenit însuși papa Piu XI. Folosind referatele Sf. Eftimie și Mitrofan, și criticile lui Gh. Jared, fără însă a-l cita, Dvornik constată în: *Slavii, Bizanțul și Roma în v. IX*, Paris 1926, p. 106ss; *Lupta între Bizanț și Roma pentru Iliric în v. IX*, *Melanges Ch. Diehl*, Paris 1930, p. 61ss și *Legende despre Constantin și Metodie văzute de Bizanț*, Praga 1933, p. 313ss, că patr. Fotie nu s-a abătut de la învățătura ortodoxă, că afirmațiile lui Anastasie sînt suspecte, că lupta dintre Ignatie și

Fotie nu s-a dus pentru dogme ci pentru interesul celor două partide opuse, că între Ignatie și Fotie personal nu au fost divergențe și nici schismă, că alegerea patr. Fotie a fost canonică pentru că Ignatie și-a dat demisia, deși cam forțat, că așa zisa a doua schismă a lui Fotie din 878 față de Roma este o mistificare istorică, că Fotie nu a fost nici intrigant, nici fățarnic și nici pârintele schismei din 1054, ci a fost victima ignatienilor pătimași; schisma o proclamă abia papa Formosus, dușmanul lui Fotie, pe chestia Bulgariei, deciziile antifotiane din 869 au fost folosite în Apus abia în v. XI, în timpul luptei pentru investitură, așa că literatura latină din v. IX și XI și pînă în v. XV nu acordă mare atenție cazului Fotie, care a fost reabilitat de papa Ioan VIII, încît canoniștii gregorienii recunosc deciziile sinodului fotian din 879, iar dușmănia contra lui Fotie se pronunță abia în urma eșecului unirii de la Florența (Schisma a doua, o mistificare, Byzantion VIII-2, 1933, p. 425ss; Prima schismă a lui Fotie, Buletinul Institut. arheologic bulgar 9, Sofia 1935, p. 301s; Studii despre Fotie, Marin și Formosus, Byzantion XI-1, 1936, p. 1ss; Ecumenicitatea sinodului VIII, Publicația Academiei belgiene 24, 1938, p. 445s; Afacerea lui Fotie în literatura latină a evului mediu, Annaly Seminar. Kondakov 10, Praga 1938, p. 69s; Roma și Constantinopole în v. IX, Eastern Church Quart. V-3, 1939, p. 409s). Concluziile sale revoluționare pentru reabilitarea patr. Fotie, în afară de singurul reproș că a refuzat primatul papal, Dvornik le sintetizează în lucrarea „Schisma lui Fotie, istorie și legendă”, în Biblioteca Byzantina, Bruxella 1939.

Revizuirile continuă. Asumpționistul Grumel V. constată că Fotie nu a inaugurat o altă schismă și că deci problema poate fi închisă, căci papa Ioan VIII a recunoscut sinodul din 879, dar nu ca să îndrepte ceea ce s-ar fi făcut rău în 869, ci așteptînd cererea de iertare din partea lui Fotie, ca să înceteze discordia, pentru că vedea întregul Răsărit strîns în jurul lui. Ii reproșează însă că a refuzat filioque. (A fost a doua schismă a lui Fotie? Revue des sciences philos. et. theol. 12, 1933, p. 432s; Bizanțul și Fotie în legende de slave ale lui Ciril și Metodie, Echos d'Orient 157, 1933; Cine a fost trimisul lui Fotie la papa Ioan VIII, Echos d'Or. 172, 1933, p. 439s; Lichidarea certei fotiene, Echos d'Or. 175, 1934, p. 257s; Cronologia domniei lui Leon VI, Echos d'Or. 1936, p. 5ss; Patriarhatul bizantin, Actele patriarhilor-Regeste, fasc. 2 (713—1043), Kadikoy 1936, p. 64—129 cu indicații asupra actelor emise de patriarhii Ignatie și Fotie; Decretul sino-

dului fotian din 879 despre simbolul de credință, *Echos* 191/2, 1938, p. 257s; Geneza schismei fotiene, *Actele congresului 5 de studii bizantine*, Roma 1939, p. 177s; *Scrisorile papii Ioan VIII pentru restabilirea lui Fotie*, *Echos* 39, 1940, p. 138s; Fotie și adausul lui Filioque, *Revue des etudes byz.* 5, 1947, p. 218).

Asemenea și **Amann E.** încearcă să fie mai moderat în articolul: Fotie, din *Dicționar de teologie catolică* XII-2, 1935, col. 1536ss, dar cenzura l-a stilizat altfel, fapt de care el se plînge în *Cursul de istoria Bisericii*, litografiat în 1939 la Strasbourg, p. 60; dar în lucrările: *Epoca Carolingiană*, vol. 6, din *Istoria generală a bisericii*, publicată de Fliche și Martin, Paris 1937, p. 471s cît și în vol. 7: *Biserica în puterea laicilor*, Paris 1940, p. 134s, trebuie să afirme că raporturile între Roma și Bizanț erau totdeauna precare, că s-a exagerat schisma din v. IX, deși Fotie rămîne vinovat pentru publicarea enciclicii și contrazicerea papii; totuși regretă că în momentele cele mai grave, raporturile dintre cele două sedii patriarhale erau reglementate din partea Apusului de subalterni, ca Anastasie și Humbert, care nu erau tocmai prea virtuoși, ci urmăreau și vanități personale; enciclica rămîne însă ca manifestul schismei și împreună cu *Mistagogia* patr. Fotie ea constituie arsenalul infinit al argumentelor antilatine.

Apoi și **Herman E.** arată în: *Cauzele istorice ale separațiunii bisericii grecești*, *Scuola catolica* 4, Roma, p. 12, că apusenii își au partea lor de vină, pentru că Nicolae I nu a ținut seamă de caracterul dreptului canonic bizantin și de concepția diferită despre Capul bisericii; la Bizanț schisma se leagă de lupta pătimașă dintre rigoriștii ignatieni și moderații fotieni; Ignatie a demisionat, dar Fotie greșește că se lasă hirotonit de Gr. Asbesta, dușmanul ignatienilor; a doua schismă nu a existat, însă Fotie a fost tîrît de evenimente să lupte contra papilor, deși nu le era adversar diabolic, dar nici apărător eroic al Ortodoxiei, cum îl prezintă răsăritenii.

Curentul ultramontan însă are și susținători,³ ca Michel A., *De la Fotie la Cerularie*, *Röm. Quartalschrift* 41, 1933; Laurent V., *Actele sinodului fotian* și G. Metohitul, *Echos d'Or.* 189, 1938, p. 100s; Zuylen H., *Fotie și schisma bizantină*, *Revue eccl. et litter.* 31, Liege 1939, p. 20s; Cavallini A., *Nicolae I apărătorul primatului contra lui Fotie*, *Scuola cattol.* 68, Roma, p.

³ Mercier E., *Spiritualitatea bizantină*, Paris 1933, p. 107; Lagier C., *Oriental creștin*, Paris 1935; Taoussi A., *Al 5-lea centenar al conciliului de la Florența și unitatea în biserica lui Hristos*, Istambul 1938, p. 511 s.

23ss; Gordillo M., Fotie și primatul roman, *Orient. Christ. Period.* VI, 1940, p. 5ss; spune că lucrarea: Pentru aceia care afirmă că tronul Romei este primul, nu a fost scrisă de Fotie, care a recunoscut primatul, ci de un autor ulterior, după 1204, în legătură cu comentariile lui Zonaras și N. Mesarites. Iar Bihlmayer K., în *Istoria bisericească*, ed. X, vol. 2, Paderborn 1940, p. 96s crede, că „intrusul” Fotie i-a înșelat în dese rînduri pe delegații papali, ca să afirme, că prin mutarea capitalei spre Roma cea nouă, într-acolo să se fi mutat și primatul bisericesc, care trebuie impus Bisericii universale. De aceeași părere e și Fr. Dölger în recenzia la lucrarea lui Gordillo, în *Byzant. Zeitschrift* 40-2, 1940, p. 524.

Dar tip de ultramontanism exagerat pînă la denaturare și ridicol îl prezintă asumpționistul **Jugie M.**, autorul lucrării despre Teologia dogmatică a creștinilor orientali, 5 vol., Paris 1935. El susține că pînă la papa Formosus, Fotie s-ar fi recunoscut supus papii și că filioque nu era obiect de discuții, ci numai orgoliul lui Fotie (Actele sinodului fotian din 879, *Echos d'Or.* 189, 1938, p. 88s; Originea și controversa despre adăugarea lui filioque la simbol, *Revue scientif. philos. et theol.* 28, Paris 1939, p. 369s). Indesebi se cunoaște subiectivismul său în articolul: Schisma bizantină, din *Dicționarul de teol. catolică* XIV, 1938, col. 1286—1468, amplificat în extrasul: Schisma bizantină, privire istorică și doctrinală, Paris. Aici „afacerea fotiană” e tratată apologetic și pătimăș¹ (p. 101—155), că a început schisma în 863 ca explozie a separatismului bizantin, și enciclica din 867 e focul de tun împotriva Romei; demisia patr. Ignatie nu a fost formală, iar Fotie și-a permis stupiditatea să se revolte contra papalității; sinodul din 879 înseamnă triumful orgoliului său, totuși schisma nu s-a reînnoit decît sub Formosus. Opoziția schismei fotiene constă în „spiritul de agresiune și de ofensă împotriva papii și a bisericii occidentale, a cărei ortodoxie era contestată de Fotie”. De aceea părintele rupturii celei mari este Fotie, ereticul ostil lui filioque, autorul arsenalului de alimentare al polemiștilor antilatini. Jugie însă citează din Amann, Dvornik și Grumel numai ce-i convine.

Cercetătorii ortodocși urmăreau cu atenție desfășurarea cercetărilor apusene, spre învederarea adevărului în cauză. Cu aceasta se ocupă: Maly P. (episcop Gorazd), *Viața Sf. Ciril și Metodie*, Praga-Hlinsko 1936, p. 182—226; Șesan M., Schisma,

între patr. Fotie și Ignatie? 1936, după Jared și Dvornik; Pașca I., Atmosfera în care s-a desăvârșit desbinarea de la 1054, Anuarul Acad. teol. Cluj 1937/8; Veștemean D., Atitudini noi față de adevăruri vechi, Rev. Teol. 6, 1939, citînd din Dvornik, Grumel, Jugie, Amann și Gregoire, că neînțelegerile dintre Nicolae I și Fotie au avut un caracter politic, și nu unul dogmatic, că cele două pretinse schisme ale lui Fotie sînt simple mituri fără temei istoric, că legendele istorice despre schisme au fost puse în circulație de Cezar Baroni, care a folosit de bună credință un izvor ignatian, vrăjmaș al patr. Fotie; Bulat T. G., Fotie patriarhul Constantinopolului, 1940, constată că e greu a scrie despre Fotie, cînd din cauza dușmăniilor personale și confesionale materialul a fost sau distrus sau denaturat, așa că procesul lui Fotie trebuie revizuit cu echitate. Apoi Irimia J., Conflictul religios dintre Roma și Constantinople în timpul patr. Fotie; Bodogae T., Doi teologi rom. cat. despre schisma cea mare, Rev. Teol. 1/2, Sibiu 1946, p. 116s, se ocupă cu Jugie, Amann și Herman, arătînd lipsa lor de moderație și de respect pentru adevărul istoric. Mai urmează: Mit. Ghenadie de Heliopolis, Istoria Patriarhiei ecumenice, vol. 1, Atena 1953, cap. 6/7; Huillier P. L., Schisma, în *Messenger al Exarhatului Patriarhiei ruse* 19, Paris 1954, p. 155s; Laurdas B., Patr. Fotie, în rev. Gr. Palamas 38, Salonic 1955, p. 23; Patriarhia Romîna, Istoria Bisericească universală (Manual), vol. 1, București 1956, p. 349s. Toți constată, că pătimășele pretenții romane au fost întîmpinate cum se cuvine de către ortodocși.

După al doilea război mondial, cercetările irenice continuă, avînd exemplu în ediția nouă a lucrării lui Fr. Dvornik, Schisma fotiană, istorie și legendă, în redacție engleză, Cambridge 1948, cu ediții noi franceze la Paris, 1950 și 1955. O constată recenzorii Moreau E., Reabilitarea lui Fotie, *Nouvelle Revue theol.* 72, 1950, p. 147s și Seppelt F., Schisma lui Fotie în lumină nouă, *Theol. Revue* 48, 1952, p. 81ss. De aceea Grumel V. subliniază aportul nedorit al papii Ștefan V la înăsprirea relațiilor cu Bizanțul, după ce Ioan VIII nu l-a excomunicat pe Fotie în 880, renunțînd și la sinodul din 869, așa că Fotie a murit împăcat, ca un catolic, și numai urmașii au mai agitat lucrurile (Chestiunea fotiană, scrisoarea papii Ștefan către împ. Vasile, Actele congres. VII bizantinologic, Paris 1950, p. 129s; Precizări asupra schismei lui Fotie după cercetările recente, *Unitas* 6, 1952, p. 124s; Preliminariile schismei, *Revue des etudes byzant.* 10, 1953, p. 5ss).

Apoi Stefanou P., constată, că abia condamnarea patr. Ignatie a atras atenția papii, și nicidecum depunerea lui, care era lămurită; numai unii ignatieni au continuat cu animozitățile, căci Gr. Asbestos s-a împăcat cu ei, așa că unii dintre ei participă chiar la hirotonia lui Fotie, văzînd că demisia lui Ignatie nu mai permite vreo nădejde în viitor; între Fotie și Ignatie nu a fost nici o tulburare personală, așa că apoi amîndoi sînt cinstiți împreună (Inceputurile certeii fotiene, văzute de Roma și Bizanț, Orient. Christ. Period. 18, 1952, p. 270s; Violarea compromisului dintre Fotie și Ignatie, Or. Chr. Per. 21, 1955, p. 291s. Pe linie ultramontană mai continua unii,⁴ iar Denis J. eliberează papalitatea de răspundere, susținînd naiv că Răspunsurile sale către bulgari nu fac parte din problemă și nu au stimulat conflictul cu Fotie (Caracterul antigrec al Răspunsurilor către bulgari, al papii Nicolae? Or. Chr. Per. 24, 1958, p. 165s).

Cu aprecieri vine anglicanul Mango C., Omiliile lui Fotie, Cambridge 1958, p. 327.

Această amplă supraprivire bibliografică dovedește cît de importantă și totodată cît de încurcată este așa zisa problemă fotiană, și cum cercetările intolerante ale istoricilor papali trebuie să cedeze, ca și teologia lor „militaristă” în fața păcii, pentru că adevărul istoric este împotriva tezelor Vaticanului.

REALITATEA FAPTELOR

Problemele teologice au constituit chiar de la început obiectul spiritualității bizantine, oferite de cele două școli din Alexandria și Antiohia. La Bizanț, discuțiile teologice au pasionat chiar și poporul, care însă le discuta în antiteză, în circ sau în altă parte, după orientarea spre una din cele două grupări sociale care vor lua ființă: una o constituiau verzii, compuși din clasa de mijloc și de jos, cu clerul de mir și monahii tradiționaliști, iar cealaltă albaștrii, care cuprindeau clasa de sus, cu clerul înalt, preocupat de speculații subtile. Pe vremea disputelor monofizite verzii erau conservativi și apărau autonomia Bisericii față de împărat, iar albaștrii erau liberali și preferau o simfonie între Biserică și Stat, în cele mai multe chestiuni, cum o dorise împ. Justinian. De aceea

⁴ Surit G., Roma și orientul creștin, acțiunea papilor pentru unitatea bisericii, cu prefața card. Tisserant, Roma 1944; Hoffmann G., Ivo din Chartres despre Fotie, Or. Chr. Per. 14, 1948, p. 105 ss; Lagier C., Orientul creștin, ed. II, 2 vol. Paris 1950; Bernhart J., Vaticanul ca putere mondială, München 1951 și altele, care mai ignorează istoria Răsăritului.

aici, în Răsărit, s-au ținut toate Sinoadele Ecumenice și s-a definit Ortodoxia și Catolicitatea.⁵

În schimb, la Roma creștină predomina spiritul juridic roman, exprimat practic și verbal, care se accentuează cu ocazia faptului accidental că episcopul roman Ioan I l-a încoronat la Constantinopole pe împ. Justin, în 526. Din aceasta s-au tras apoi concluzii juridice și papa Grigore cel Mare cere în 602 împ. uzurpator Focas să-i transfere aceleași drepturi ecumenice de care se bucura patriarhul bizantin. Totuși sinodul cvinisext-trulan din 692 a reafirmat că primatul roman are numai caracter onorific, de *primus inter pares*. Atît. Deci supărat pe Bizanț că i s-a mai luat și jurisdicția în Italia de sud și că i se refuză pretențiile asupra Iliricului,⁶ papa se leagă de regatul franc, din 754, împărtășindu-i din animozitățile sale antibizantine și urmărind cu ajutorul francilor să-și organizeze un stat propriu eclesiastic, iar pe Carol cel Mare să-l facă împărat în serviciul intereselor sale.⁷ Și astfel Carol și teologul Alcuin vor pune bazele unei teologii proprii france, îndepărtată de tradițiile ortodoxe bizantine, a cărei expresie se află în *Libri Carolini*, și ulterior în introducerea lui filioque în simbol, în 809, fapt contra căruia a protestat papa Leon III, de dragul religiei ortodoxe.

Prin înfrîngerea iconoclasmului și rezistența verzilor, la care se adaugă și riposta Sf. Teodor Studitul (—826), Ortodoxia iese biruitoare în Duminica Ortodoxiei din 11 martie 843. Această biruință însă aducea cu sine și obligația de a fi păzită de orice atingere în viitor, cu mare băgare de seamă.

În aceste împrejurări de vecinătate cu lumea arabă și slavă, cu Roma și imperiul franc, poziția de patriarh la Constantinopol implica și calități deosebite, Patriarhia însumînd 656 de scaune episcopale sufragane, față de cele 431 ale celorlalți patriarhi răsăriteni și față de cei 497 episcopi ai papii. De aceea în jurul fiecărei alegeri se impuneau variate interese și partidele susțineau variate agitații. Deoarece patr. Metodie, care alături de împără-

5 Janssens J., *Albaștrii și verzii*, Byzantion XI-2, 1936, p. 499 ss; *Manoilovici J.*, *Poporul din Constantinopole*, Byzantion XI-2, 1936, p. 619 ss; Șesan M., *Duminica Ortodoxiei*, 1941; idem, *Din istoricul noțiunii de Ortodoxie*, *Mitropolia Ardealului* 1/2 1956, p. 69-ss. — Expunerea istorică urmează după indicațiile de bază de la Hefele-Leclercq, cu completările critice ale cercetărilor moderate, la Jared, Dvornik, Grumel, Laurdas, etc. și proprii.

6 Șesan M., în *Bis. Ort. Rom.* 9/10 1948, p. 501 ss, idem, *Iliricul între Roma și Bizanț*, *Mitropolia Ardealului* 1960.

7 Dvornik, *Bizanțul, slavii și francii*, rev. *Russie et chrétienete* 3/4 1953, p. 107 ss; Gorazd ep., *Pe drum propriu*, *Golos pravoslavia* 2/4, Praga 1955; Neyron G., *Carol cel Mare, papii și Orientul*, *Or. Chr. Per.* 1/2 1947, p. 251 ss.

teasa Teodora biruise în Duminica Ortodoxiei, s-a pus rău cu studiții intransigenți, pe care i-a muștrat, după moartea sa, în 847, era ales Ignatie, fiu al împ. Mihail Rhangabe, cu simpatii între albaștrii liberali și adept al partidului intransigent al verzilor. Păstorirea lui cade în vremea minorității împ. Mihail III, de care profită coregenții săi, așa că în 856 liberalii acuză de incapacitate pe împ. Teodora, pe regentul Teoctist și chiar pe patr. Ignatie. Teoctist e ucis, iar coregent ajunge Bardas, unchiul minorului Mihail. Și acum începe drama.

Deoarece Bardas ducea o viață ușuratică, a fost respins de patr. Ignatie de la Sf. Euharistie, și cum Ignatie mai refuza să tundă în monahism pe împărăteasa și pe fiicele ei, după dorința lui Bardas, și mai intervine pentru unii intransigenți amestecați într-un complot, Bardas găsește destule motive ca să-l acuze pe patriarh de înaltă trădare și să-l interneze pe insula Terebinte, la 23 nov. 858. Deoarece însă vina nu putea fi dovedită, Ignatie era îndemnat de Bardas să-și dea demisia, de bună voie.

În jurul acestei demisii se naște o îndușmănire cumplită, unii, ca Eulampie, Eftimie și apoi Mihail III afirmând-o, iar alții, ca Mitrofan, Teognost, Nicolae din Creta, Niceta, Stylian, Teofan și Simeon, negînd-o și acuzînd pe ceilalți de înșelătorie. După mai multe intervenții, patr. Ignatie îi invită pe episcopi și pe șeful ignatienilor, mitrop. Mitrofan din Smyrna, să-și aleagă un alt patriarh, ceea ce dovedește că demisia era dată. De fapt, Mitrofan recunoaște (Mansi XVI, 414ss) că episcopii și-au exprimat dorința de a alege un patriarh binecredincios și sinodul de episcopi recomandă trei candidați de patriarh, fapt care dovedește canonicitatea alegerii (Jared, Dvornik).

La 24 dec. 858 avu loc alegerea. Intransigenții și liberalii prezintă câte un candidat și cum amenința o schismă, episcopii se înțeleg în cele din urmă, în afară de cinci ignatieni în frunte cu Mitrofan și Stylian, să propună un candidat neutru, pe Fotie, simpatizat de toată lumea. Fotie era mirean, funcționar corect, cult și versat în teologie, orator, energic, plin de inițiativă și în vîrstă de 38 ani. În politică era om nou și ocupa funcția de prim-secretar imperial (protos ton sekreton) și de primsenator, iar titlul său onorific la Curte era egal cu cel de protospathar, comandant de gardă. El simpatiza cu liberalii, fratele său, Serghie, fiind căsătorit cu Irina, sora împăr. Teodora, și se bucura de simpatii printre intransigenți. De aceea împ. Mihail și Bardas erau bucuroși de propunere, la care se gîndiseră de altfel și ei.

Fotie este ales de toți și el semnează în fața ignatienilor o declarație că recunoaște demnitatea patr. Ignatie și că va suprima orice fel de dușmănie față de acesta și partizanii săi. „Sub aceste condițiuni”, mărturisește Mitrofan, „noi l-am ales pe Fotie, depunând el totodată și o mărturisire de credință” (Dvornik).

După alegere, Fotie e tuns monah și hirotonit în timp de 5 zile până la treapta de episcop, de către arhiep. Grigore Asbesta din Siracusa, depus înainte de Ignatie. Tulburându-se pentru aceasta unii ignatieni, Bardas ia măsuri de represiune, dar patr. Fotie îl imploră pe ton exasperat să înceteze cu măsurile, căci altfel își va da demisia (MiPG 100, 78s). Intre timp, însă, Mitrofan a convocat un sinod în biserica Sf. Irina și-l învinuiește pe Fotie de uzurpare și de trădarea cuvântului dat; pentru că nu ar fi fost ales, ci numit de împărat, îl declară depus și anatemizat.

În fața acestui act de răzvrătire, patr. Fotie trebuie să acționeze și astfel el convoacă în martie 859 un alt sinod în biserica Sf. Apostoli, în care trebuie să excomunică pe adversari, inclusiv pe Ignatie, spre bucuria lui Bardas și a împ. Mihail, care vedeau în acesta pe capul răzvrătiților. În fața schismei interne, patr. Fotie cere împăratului să convoace un sinod general, care să rezolve problema. Sînt invitați toți patriarhii și Fotie îl invită și pe papa Nicolae I, ca frate și împreună liturghisitor (MiPG 102, 585), iar împ. Mihail îi comunică faptul demisiei patr. Ignatie. Dar adepții acestuia merg mai departe și cu umilință îl cheamă ca judecător suprem „contra uzurpatorului”.

Această chemare îi convenea de minune papii Nicolae I (—867), care dicta regilor și tiranilor, după cuvîntul cronicarului Reginon din Prum, numindu-se „servus servorum Dei” și umărșul pontificilor ortodocși (MiPL 119, 769s, 777), ca să instaureze „catholicus ordo, ardor et fides” în „ecclesia Romana” și în „ecclesia catholica et apostolica” (c. 774, 777), socotindu-se „caput et primas omnium ecclesiarum” (c. 786, 790), după cum glăsuiau „decretaliile” (c. 788). Nicolae se referea aici la Donațiunea lui Constantin, plăsmuită între 754—816, și la Decretaliile lui Pseudoisidor, plăsmuite între 847—853. Activînd ca arbitru între patriarhi, el urmărea prilejul impunerii primatului. Prin aceasta, însă, problema internă din Constantinopole se transforma în una interpatriarhală, a Bisericii întregi.

Sinodul general se întrunește la Constantinopole, la mijlocul lui mai 861, în biserica Sf. Apostoli și participă la el 381 episcopi,

alături de delegații papali Rodoald de Porto și Zaharia de Anagni. În scrisoare, papa laudă ortodoxia lui Fotie, dar îi reproșează că a fost ridicat din treapta de mirean. La sinod toți sînt de acord cu legalitatea patr. Fotie, sinodul își zice „întîi-al-doilea” (protodeftera), socotindu-se urmaș al celui din 859 și dă 7 canoane, într-o înțelegere deplină.

Dar Nicolae I, aflînd de la legați, precum și de la trimisul imperial Leon, că tezele sale au fost politicos respinse și fiind din nou sesizat de ignatieni, convoacă în aprilie 863 un sinod la Lateran, în care demite pe cei doi legați pentru neîndeplinirea misiunii, apoi anulează deciziile sinodului din 861 și-l recunoaște pe Ignatie ca „coepiscop și consacerdote” (MiPL 119, c. 856, 1036, 1038, 1078); pe Fotie îl amenință cu excomunicarea ca pe un schismatic înrăit și patriarh neavenit, iar pe Gr. Asbesta îl lovește cu cenzuri. Măsurile erau pripite și vor produce mult sînge rău la Constantinopole. Mai tîrziu, împ. Mihail va răspunde pe ton vehement și atunci Nicolae îl citează pe patr. Fotie, la 28 sept. 865, la Roma, socotindu-se puternic pe poziții prin înțelegerea cu regele franc Carol cel Pleșuv și cu teologii săi. Nepri-mind însă nici un răspuns, pentru că între timp, la 21 aprilie 866, împ. Mihail îl înlăturase pe Bardas într-o atmosferă încordată, papa trimite la 13 sept. 866 o altă scrisoare către împ. Mihail, patr. Ignatie, împărătesele Teodora și Eudoxia, clerul constantinopolitan și Senat, cerîndu-le să se ridice cu toții contra patr. Fotie (MiPL 119, c. 1016s, 1040ss). Într-o epistolă specială către patr. Fotie îl numește pe acesta viperă, cinic, asasin, fără conștiință, rebel, eretic, neofit și uzurpator și pe lîngă excomunicare mai amenințîndu-l cu apelul la „toți ortodocșii bisericii catolice și păstrătorii credinței ortodoxe” (c. 1033ss, 1045ss), pentru că sfidează privilegiile primațiale moștenite de la Sf. Petru, pe Părinții bisericești și pe apărătorii credinței ortodoxe (c. 1040).

La acest atac necanonic, Fotie răspunde prin lucrarea numită apoi „Pentru aceia care afirmă că tronul Romei este primul” și arată, că decizia personală a unui patriarh nu are valabilitate pentru întreaga Biserică (MiPG 104, 1227). Și patr. Fotie se simțea tare pe poziții, pentru că tocmai pe atunci inițiasse o misiune la ruși, dîndu-le în 860 un episcop, apoi binecuvîntase cirilica și misiunea fraților Constantin și Metodie în Moravia, și văzuse convertirea oficială a bulgarilor în 864, prin țarul Boris și

prevedea grabnica convertire⁸ a sîrbilor, în legătură cu patriarhia ecumenică.⁸

Dar nici Bulgaria nu este lăsată în pace. La protestele arhiepiscopului din Passau contra Liturghiei slavone și „încălcării” jurisdicției lui din Moravia, papa Nicolae se îndreaptă spre țarul Boris, care și el din grija de apropierea Bizanțului sconta o ușurare în viața politică prin legătura cu Roma. Încă în august 866 papa se adresează lui Boris, trimițându-i legați pe ep. Pavel din Populania și pe Formosus din Porto, iar împ. Ludovic pe ep. Emeneric din Passau. Legații papali mai aduceau și „106 răspunsuri” la întrebările bulgarilor, care vor provoca mare frământare.⁹ În ele se vorbește despre căsătorie, post, moarte, împărțășire, judecată, petreceri, război, mîncare, cult și probleme sociale, și totodată se aduc critici la adresa grecilor, „la care se naște o schismă”, precizîndu-se că există numai 3 patriarhii (Roma, Alexandria și Antiohia) de origine apostolică (triaria), că biserica din Constantinopole nu are această origine, că omite filioque în Simbol, că acceptă căsătoria clerului, că taina Mirului împărțășită de preoți nu este validă și altele. Era deci aici un arsenal de învinuiri antigrecești și antiortodoxe.

Și pe cînd erau aduși în Bulgaria clerici latini, iar cei ortodocși alungați, papa trimitea la Bizanț o delegație constituită din card. Leon, ep. Donat de Ostia și diac. Martîn, cu un alt dosar de incriminări, iar cronografiei latine i se sugerează informația că încreștinarea bulgarilor s-a făcut în 865 de la sediul apostolic, fapt reprodus de Sigebert din Gemblac (MiPL 160, 164).

Acum încetează și răbdarea patr. Fotie, văzînd că este acuzată Ortodoxia. El trimite o scrisoare de lămurire către bulgari, vizînd uzurile greșite latine, de care mulți de acolo se plîng chiar, critică înjunghierea mielului pe altar în ziua de Paști, faptul că preoții își rad barba, că pregătesc Sf. Mir cu apă de rîu, că din diaconi fac direct episcopi și altele. Apoi, în primăvara anului 867 emite cunoscuta Enciclică către Patriarhii răsăriteni, în care răspunde latinilor, apărînd „izvoarele Ortodoxiei”.¹⁰ Intre mo-

⁸ Polakes P., Biserica greacă și lumea barbarilor, Salonic 1951; Șesan M., Ortodoxia în trecutul Europei centrale, Studii Teol. 1/2 1950, p. 80 ss; idem, Despre cirilică și glagolitică, Mitrop. Ardeal. 7/8 1958, p. 543 s.

⁹ MiPL 119, 978—1016; Decev D., Răspunsurile lui Nicolae la întrebările bulgarilor, Sofia 1922; idem, Răspunsul papii Nicolae, Sofia.

¹⁰ Zlatarski V., Trimiterea patr. Fotie către cneazul Boris, Bulg. starini 6, Sofia 1917; Dujcev J., Epistola lui Fotie, Melanges de science relig. 8, 1951, p. 211 s. Despre Enciclică, MiPG 102, 721—741; Montacutius, p. 47 ss; Tomos Haras, p. 17 s;

tivele enciclicei este și acela că chiar din părțile Italiei s-au primit plângeri pline de acuzații împotriva propriului lor patriarh, care se poartă ca un tiran și răstoarnă rînduielile bisericești, în care sens mărturisesc și preoții Vasile Zosima și Mitrofan, veniți acolo. În amănunt, patriarhul reproșează că latinii au năvălit ca niște tâlhari în Biserica bulgară, că au născocit credințe și uzuri nepotrivite, ca postul de sîmbăta, despărțirea săptămînii din Păresimi de restul postului, începerea postului miercuri, mîncare de lapte și brînză în post, acceptarea concubinajului clerului, respingerea căsătoriei legale a clerului ortodox, refuzul Sf. Mir săvîrșit de preoți și falsificarea Simbolului Credinței prin filioque, fapt comentat cu amănunte, că e macedonism deghizat care desface Sf. Treime în diteism și strică ierarhia persoanelor divine; le mai impută încălcarea canoanelor 64 apostolic, 4 Gangra, 55 trulan și a altora, încît latinii pierd dreptul de a face imputări ortodocșilor. Acestei enciclice, patr. Fotie îi mai alătură și deciziile Sinodului VII Ecumenic și-i invită pe ierarhi la un sinod general, pentru ca prin hotărîre sfîntă și comună să decidă asupra „celor ce se vor părea lui Dumnezeu și canoanelor spre pace deplină în Biserica lui Hristos”.

Enciclica e recunoscută ca apologie a dreptei credințe, dar cînd află papa de ea, de la Zaharia, fostul său legat, acum mitropolit la Chalcedon, și de la ep. Teodor din Cizic, o consideră manifest reacționar. În schimb, autoritățile imperiale bizantine, france și germane văd în ea un instrument de luptă.

Sinodul s-a întrunit în vara anului 867, cu delegații patriarhilor și cu episcopi din Răsărit și cu episcopii din Ravena, Trier și Colonia, din Apus. Intervenția papii e respinsă pe baza canoanelor de la Arminiu, din 359, care preciza că Occidentul nu are drept să hotărască ceva privitor la Orient (Mansi III, 259), deciziile papii Nicolae sînt supuse contraanatemei, și el este depus și excomunicat. Sentința o comunică împ. Mihail regelui franc, dar teologii franci, sesizați de papă încă la 23 oct. 866, ca Rathramus din Corbeil (—868), Enea din Paris (—870) și Hincmar din Reims (—882) ripostează cu alte cauze împotriva Răsăritului, depuse de Enea în „Liber adversus decem errores graecorum”, și la sinodul de la Worms din 868, deși Hincmar avea

Gr. Chiru, A lui Fotie epistolie, 1832; Baletta, p. 165; Kattenbusch, Konfessionskunde, 1892, subliniază observațiile lui Fotie; Nectarie, vol. 1, p. 243 s; Studii Teol. 2, 1930, p. 58 ss; Karmiris J., Monumente dogmatice și simbolice ale bisericii ortodoxe. vol. 1. Atena 1952, p. 217 ss; Patr. Fotie era pentru ortodoxie, și nu pentru ortodoxism, la Șesan M., Ortodoxie sau Ortodoxism? Mitropolia Moldovei 10, 1956, p. 601 ss.

rezerve față de primatul papal și Erigena Scotul e pentru greci. Ei vor să apere acum „catholica fides” pe tema Sf. Treimi (MiPL 119, 1201s). Ciocnirea teologică era deci în plină desfășurare.

Papa însă moare la 13 nov. 867, după ce la Constantinopole a avut loc înlăturarea împ. Mihail prin generalul Vasile I Macedoneanul (—886), care se proclamă împărat la 23 septembrie. Dar patr. Fotie îl oprește de la Sf. Împărtășire pentru participare la complot și atunci Vasile I îl demisionează la 25 sept. și în locul lui îl recheamă, la 23 nov., pe patr. Ignatie. Fotie se resemnează, și fără a provoca scandal se duce în exil la Ștenos. Intransigenții, cu Mitrofan și Sylvian, jubilează.

Avînd nevoie de Roma în politica sa, împ. Vasile convine cu papa Adrian II (— 872), care anulează unilateral deciziile „tîlhărești” de la sinoadele constantinopolitane din 859, 861 și 867 și-l anatemizează pe Fotie, socotind incidentul închis. Patr. Ignatie convoacă alt sinod la Bizanț, la 10 iunie 868, care condamnă pe patr. Fotie și declară false actele sinodului din 867; tot atunci sînt arși vreo 7 saci de documente din biblioteca lui Fotie, ca periculoase credinței. Dar Ignatie cere o reabilitare sinodală, deși papa a reconfirmat condamnarea lui Fotie, la un sinod, din mai 869, din biserica Sf. Petru, socotindu-l pe Fotie un nou Dioscor.

Astfel se întrunește al VIII-lea Sinod Ecumenic la Constantinopole, în oct. 869, la care participă și delegații regelui franc și legații papali Donat, Stefan, Marin și îndeosebi Anastasie Bibliotecarul (—874), ca să impună prioritatea scaunului roman. Dar la deschiderea din biserica Sf. Sofia, la 5 oct., erau de față numai 12 episcopi și abia mai târziu numărul lor s-a ridicat pînă la numai 102, cînd s-au încheiat ședințele, la 28 febr. 870. Fotie a fost citat la ședințele din 20—29 oct., dar nu putea fi clintit în demnitatea sa, iar adepții săi combat primatul. Era acuzat de a fi manevrat cu falsificări în 861 și 867 ca să ajungă patriarh, e împrôscat cu ocări, că-i adeptul magiei, că profesează erezia tricotomiei, e lovit cu anateme; de rest, cu privire la deosebirile teologice, nu se suflă nici un cuvînt, ca să nu se învrăjbească părțile. Sinodul dă 14 canoane după greci și 27 după latini, dar chiar can. 21 latin prevede că „Dumnezeu a pus în biserica sa cinci patriarhi egali între ei” (Mansi XVI, 140), încît primatul papal apare iar ca onorific. Deciziile au produs o explozie de bucurie la Roma și sinodul e socotit foarte strălucit.

La semnarea actelor ignatienii își dau seama că în acțiunea lor antifotiană s-au expus primatului papal, încep reproșurile, suspiciunile, apoi dosarul e sustras și numai la amenințarea legaților e regăsit. Atunci sosesc la Bizanț delegații bulgari, sătui de jurisdicția romană, cu întrebarea: De cine să depindă Biserica bulgară, ce Biserică apostolică îi va patrona, fiind de curând încreștinați? Sinodul se redeschide pentru acest caz și delegații latini pretind jurisdicția romană, pentru că Bulgaria ar fi ținut de Iliric și acesta de papă pînă la împ. Leon Isaurul; astfel ei transformă problema pierdută a Iliricului în noua problemă a Bulgariei, pe care cred să o cîștige. Dar majoritatea decide pentru jurisdicția bizantină.

Amăriți de pierderea ocaziei pentru păstrarea Bulgariei, delegații se întorc la Roma, dar pe drum sînt prădați și pierd actele sinodului. Numai Anastasie, care o luase pe alt drum, aduce la Roma aceste acte, cu comentariile sale la deciziile Sinoadelor VII și VIII Ecumenice, în care deși era pentru Ortodoxie, totuși se manifestă ca antigrec pornit (MiPL 129, c. 66, 92s, 112, 216 passim).

Dar nici patr. Ignatie nu recunoaște primatul și nici nu cedează Bulgaria, și atunci e amenințat de Adrian II și de Ioan VIII (—882) cu excomunicarea și Boris avertizat cu chinurile iadului pentru nesupunere, în dec. 872 și aprilie 878. Atitudinea veche a patr. Fotie e găsită deci justă și atunci e rechemat la Bizanț, la Universitate și ca dascăl al prințului moștenitor. Se împacă cu toți și însuși Ignatie intervine la Ioan VIII ca să anuleze excomunicarea contra lui Fotie, ceea ce pare că s-a și împlinit (Grumel).

Dar la 23 oct. 877 patr. Ignatie moare și atunci împ. Vasile îl restabilește pe patr. Fotie în scaun, cerînd avizul celorlalți patriarhi și al ierarhiei. Numai Mitrofan și Stylian refuză aceasta. La intervenția împăratului, papa Ioan VIII, care avea și el nevoie la Bizanț, reconfirmă printr-o scrisoare din august 879 legitimitatea patr. Fotie. Dar acesta cere revizuirea procesului său la un sinod general, care se întrunește în oct. 879, cu 383 episcopi și legații papali card. Petru, ep. Pavel din Ancona și Eugeniu din Ostia, deliberînd pînă în martie 880. Se decide ștergerea sinodului din 869 și cel din 879 e declarat ca al VIII-lea ecumenic, după lămuririle mitr. Zaharia din Chalcedon și a mitr. Procopiu din Cesareea. Se decide păstrarea Simbolului Credinței fără nici un adaos (indirect e vizat filioque) și în cele 3 cănoane

se precizează că: sînt coordonate cele două scaune patriarhale din Roma și Constantinopole, se recunosc reciproc hirotoniile și excomunicările și vor fi anatemizați contrarii celor hotărîte. Patr. Fotie era reabilitat.

Dar Fotie nu vrea să recunoască, nici primatul, nici să cedeze Bulgaria și nici să admită filioque, fapte de care se convinge legatul papal ep. Marin. Atunci Ioan VIII e înfuriat și gata să-l anatemizeze pe patr. Fotie, dar faptul nu se consumă (Dvornik, Gurmeli, Herman), o altă schismă nu mai are loc și în curînd papa moare otrăvit. Însă urmașii săi Martin (884), Adrian III și Ștefan V (—891) consideră sinodul din 879 ca „pseudosinod fotian” și pe Fotie un simplu laic. În această vreme însă patr. Fotie se sfătuia cu mitrop. Metodie al Moraviei asupra modalității continuării misiunii ortodoxe la slavi, apoi alcătuiește Nomocanonul în 14 titule, în 885, și Mistagogia despre Sf. Duh, combătînd teologic filioque.

Noul împărat Leon VI, care-și zice Filozoful și era ucenicul patr. Fotie, devine gelos pe prestigiul patriarhului și atunci pe motiv că Fotie ar fi participat la un complot, îl demisionează forțat, la 27 sept. 887. Fotie se resemnează iar și fără scandal se retrage în mănăstire, dedicîndu-se scrisului și ucenicilor săi (—897). Ignatienii Mitrofan și Stylian triumfă din nou, mai ales în urma delegației lui Stylian la Roma, unde papa Ștefan V se bucură de realizarea sentinței papii Ioan. Dar împăratul susține la tronul patriarhal pe fratele său Ștefan (—893), care fiind ucenicul patr. Fotie, urmează calea trasată de acesta și respectînd ecumenicitatea sinodului din 879, pe cînd împăratul combătea la fel filioque, cerînd de la patriarh să vegheze asupra Ortodoxiei și a unității bisericii (MiPG 113, 464). Atunci papa Formosus (—896), ca să se răzbune pe nereușita din Bulgaria și scontînd o nouă alianță cu țarul Simeon (—927), dușmanul Bizanțului, aruncă iar anatema asupra „rebelului” patriarh, înnoind astfel schisma (Dvornik, Jugie). Dar după profanarea osemintelor sale, disputa fotiană se lichidează prin înțelegerea dintre împ. Leon VI și papa Ioan IX (—900).

URMĂRILE INCIDENTULUI

Insuccesul primatului la Bizanț nu putea fi însă uitat la Roma. Atunci se folosește un alt prilej pentru intervenție, cînd patr. Nicolae Misticul (—925), ucenicul patr. Fotie, a refuzat

împăratului îngăduirea unei a 4-a căsătorii.¹¹ Legații papali trimiși de Sergiu III aprobă căsătoria și în plus înlocuirea patr. Nicolae cu Eutimie, în 907. Atunci intrasigienții și liberalii ripostează, acuzând Roma de erezia „tetragamiei”. Împăratul recheamă apoi pe patr. Nicolae și acesta, la sinodul din 920, oficializează Nomocanonul patr. Fotie ca obligatoriu în întreaga Biserică și înșiși trimișii papii Ioan X semnează „tomul unirii”, care condamnă a 4-a căsătorie (Mansi XVIII, 334).

Dar relațiile se încordează când țarul Simeon se adresează iar Romei, în 925, primind și un legat papal în persoana lui Madalbert; totuși nu este sigur dacă Biserica bulgară s-ar fi supus papii.¹² În schimb, însă, Roma își impune jurisdicția în Croația, în Moravia și Cehia, apoi în Polonia și Panonia, fapt prin care era destrămată opera misionară la slavi a patr. Fotie și Bizanțul se vede păgubit de multe regiuni bisericești. Bulgaria, însă, revine iar la legăturile cu Bizanțul, prin țarul Petru și atunci papa Ioan XI (—936), fiul curtezanei Marozia, crede să câștige teren la Bizanț susținând la tronul patriarhal pe Teofilact, tânăr de 16 ani, agreat de coregentul Roman Lecapenul. Faptul produce scandal, că se introduc practicile pornocrației romane la Bizanț și renasc îndată vechile acuze, pe când împ. Constantin VII Porfirogenetul îndemna la respectul Ortodoxiei (MiPG 113, 464).

În aceste împrejurări produce opoziție vehementă vestea, că la Roma și în Apus Sf. Euharistie se face cu azimă, că și când Cina de Taină a Mîntuitorului ar fi fost o cină pascală, ceea ce contrazice referatului neotestamentar; în plus, se mai constată că Apusul suspendă cîntarea Aliluia în post. Erau motive serioase ca să renască vechile invective reciproce de abatere, decădere, corupție, insolență și barbarie. O aplică îndeosebi trimisul imperial german Liutprand, venit în 968 la Constantinopole. El îi acuză pe greci că sînt urzitorii ereziilor, încît credința lor ar fi în fața celei latine, curate, ca o vechitură, cîrpită de multe ori. I se răspunde că în Răsărit toate ereziile au fost lichidate, dar latinii sînt atît de decăzuți, că nici măcar nu sînt capabili de o erezie serioasă.¹³ Atunci contra împ. german Otto I cel Mare, care ca cezaropapă numea papi, Bizanțul susține antipapi și din neștiința situației reale de la Roma, care papă a fost ales de sinod, care s-a impus sau a fost numit de împărat, încep să se facă omi-

11 Jenkins R.-Laurdes R., Epistolele lui Arethas despre a patra căsătorie către Leon, *Hellenika* 14, 1956, p. 293ss.

12 Spinka M., Istoria creștinismului din Balcani, Chicago 1933, p. 53.

13 Canisius H., Legatio Liutprandi, Ingolstadt 1660.

siuni în dipticele constantinopolitan. Când papa Silvestru organizează în 1000 arhiepiscopiile la Estergon pentru Ungaria și la Gnezno pentru Polonia, Bizanțul își dădea seama că a pierdut centrul european și s-a năruit opera de misiune a patr. Fotie. Deci, drept compensație, patr. Fotie e proclamat sfânt Părinte și enciclica sa publicată de patr. Sisiniu II și Serghie II de două ori sub numele lor, spre a combate uzurile noi despre azime și patr. Nicolae Hrisoverghi ca și Sisiniu rostesc anatema asupra scrierilor contrare patr. Fotie.¹⁴

După papa Ioan XVIII (—1009) nu se mai știe la Bizanț cine e papă legitim, așa că se dă crezare știrii, lansată de Niceta Hartofylax, despre „o nouă schismă” cu papa Sergiu IV, fapt confirmat în Sinodiconul patr. Ioan al Ierusalimului de pe la 1158 (Grumel. Huillier), ca răspuns la noile acuze venite de la Roma, când s-a aflat acolo despre noile enciclici antilatine. Dacă de o parte grecii se scandalizează că în 1014 papa Benedict VIII a admis, la intervenția împ. german Enric II, filioque oficial în Simbol, atunci în Apus episcopii franci îndeamnă pe papă să abandoneze orice idee de înțelegere cu Bizanțul și în actele Sinodului IV Ecumenic, pe textul cărora orice papă jura fidelitate dreptei credințe, începe să se facă corectarea și înlocuirea cuvîntului de „ortodox” prin cel de „catolic”, binesunător latinilor romani (Mansi VI, 637s, 685, 861s).

CONCLUZII

Din cele relatate se desprinde constatarea că în adevăr enciclica patr. Fotie din 867 a fost un avertisment dat la timp față de cei care alunecau pe panta inovațiilor doctrinale și că ciocnirea s-a dus în primul rînd între forurile conducătoare ale celor două patriarhii.

Dar chiar pe atunci păturile de jos de la Bizanț și Roma, ca și cele intelectuale, nu prea se preocupau de acumularea discordiilor, ceea ce o dovedește împrejurarea că cuvîntul ortodox a mai circulat și după aceea printre teologii latini, că culturalitatea bizantină își revărsa mai departe binefăcător luminile sale spre Apus, că chiar felul școlii pictografice de la măn. Cluny era influențat de tipul bizantin, că idealul ascetic cenobitic și caritativ răsăritean ajunge la mănăstirile Monte Cassino și la Grotta-

¹⁴ Grumel V., Enciclica lui Fotie către orientali și patriarhii constantinopolitani Sisiniu II și Sergiu II, *Echos d'Or.* 34, 1935, p. 129 ss; *Amann-Dumas*, Biserica în puterea laicilor, 1940, p. 134 s.

ferrata și că latinii cu grecii se întâlneau în pace, atât în Europa, cât și la Locurile Sfinte și chiar la Athos, unde ființa o mănăstire amalfitană benedictină; apoi cluniacensii, camaldulensii, avelanii și valumbrosianii se vor inspira după tipicul Vasiliadei, și astfel viața creștină va fi trăită fără orgolii și discordii.¹⁵ Aceasta era fața adevărată a trăirii creștine.

Că acest spirit de conviețuire a pătruns și mai sus se constată din împrejurarea că după un timp de dezacord cu privire la Sinodul VIII Ecumenic, ținut în 869 după latini și în 879 după greci, s-a ajuns la renunțarea reciprocă la el, constatându-se că nu au avut ca obiect probleme ecumenice, deși primatul și filioque prezentau acest caz. Aceasta se constată din îndrumarea Patriarhiei bizantine către principele rușilor Vladimir, din 988, ca să respecte hotărârile celor 7 sinoade ecumenice și să se ferească de învățătura latinilor (Cronica lui Nestor, pe anul 988), precum și din scrisul card. Humbert, din 1054, că în Biserică sînt de respectat cele 7 sinoade ecumenice (MiPL 143, 1004). Era dovadă că nici o parte încă nu voia să forțeze nota în mod oficial, pentru cazul patr. Fotie, socotit episod trist, dar trecător, și fără a determina întreaga viață bisericească.

Totuși acest caz, care oferă momente de suferință, îndușmănire, umilire și mistificare, a însemnat un avertisment. În acest sens sînt de înțeles cuvintele împăratului cronicar Constantin VII Porfirogenetul, că „întreaga lume este datoare lui Fotie și veacului său” (De cerimoniis, ed. Vogt, Paris 1935, p. 15).

Dar papalitatea, orbită de mărire, nu vrea să învețe nimic din istorie, ci se aventurează tot mai departe de Ortodoxie. În urmă rămîne doar amintirea unor nume și sinoade care reprezintă străduințe și sîngerări, împreună cu regretul că pentru un interes personal, nejustificat, a fost sacrificată unitatea Bisericii și s-a adus vrajba între creștini.

Ciocnirea dintre Nicolae I și Fotie s-a făcut exclusiv pentru probleme teologice, atunci legate de primat și filioque. Elementele politice, diplomatice și culturale au constituit doar decorul

15 Brehier L., Relații normale între Roma și biserica din răsărit înainte de schismă, N. York 1917; Actele congresului de studii bizantine 1/2 Roma 1939/40 cu multe colaborări; Focillon H., Picturile romane ale bisericilor france, Paris 1938; Manuscrise ilustrate din Evul mediu, Princeton; Weitzmann K., Arta bizantină, Journal of archeology 4, 1947; Schreiber G., Spitalul bizantin și apusean, Byzant. Zeitschrift 42-1, p. 11—149; Galdi L., Ideal ascetic bizantin, Actele congres. bizantin Vi, Paris 1950, p. 231 s; Siegmund A., Trecerea literaturii creștine grecești spre biserica latină, 1951; (în germană); Michel A., Schimbul bisericesc între Est și Vest, înainte de 1054, Ostkirchliche Studien 1, 1952, p. 145 ss.

vremii feudale, care dorea să profite de o încăierare de autorități înalte, de care simplii credincioși erau încă străini. A accentua că aceste elemente politice ar fi fundamentale în cazul Patriarhului Fotie, însemnează a aduce în problemă diversiuni interesate. Dacă Fotie ar fi fost mînat de interese orgolioase, atunci în 867 și 876 ar fi pus în mișcare masa de prieteni și ucenici, ceea ce însă nu a făcut-o, tocmai pentru că nu era stăpînit de veleități pămîntești, ci de grija pentru Ortodoxie.

De fapt, marea ciocnire dintre Roma și Constantinopole în veacul lui Fotie și Nicolae s-a făcut pentru Ortodoxie și Catolicitate.

Pr. Dr. MILAN ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

CONTRIBUȚIA UNUI SRIITOR VECHI CREȘTIN LA ÎNȚELEGEREA SISTEMULUI FILOZOFIC AL LUI PROTAGORA

Protagora din Abdera (cca 480—410 a. Hr.) este unul din cei mai reprezentativi gînditori aparținînd sofismului antic, întemeietorul criticii filozofice. Mergînd pe urmele lui Heraclit care susținea doctrina despre schimbarea tuturor lucrurilor (*πάντα ῥεε*), Protagora „nega siguranța oricărei cunoașteri obiective. Adevărul este numai ce individului i se pare adevărat. Omul însuși, în înțelesul individual, este măsura tuturor lucrurilor”.¹ Concepția aceasta cu pronunțată nuanță senzualistă care l-a dus pe filozof la negarea zeilor² și care a fost vehement criticată de idealisti în frunte cu Platon,³ se poate rezuma, urmînd lui Sextus Empiricus, astfel: Protagora este de părere că „omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor ce sînt cum că sînt, și a celor ce nu sînt cum că nu sînt, desemnînd ca „măsură” criteriul, iar ca „lucruri” faptele, așa că vorbele sale au înțelesul că omul este criteriul tuturor faptelor, a celor ce sînt cum că sînt, iar a celor ce nu sînt cum că nu sînt... Căci tot ceea ce apare oamenilor, și există: cele ce însă nu apar nici unui om, nu există”.⁴

Potrivit celor comunicate de Sextus Empiricus, filozofia lui Protagora abordează așa dar cu osebite capitolul „teoriei cunoașterii”, al epistemologiei, el socotind că omul înregistrează întreaga existență prin simțuri, lucrurile ce nu cad sub simțuri neexistînd nici în realitate. Opinia aceasta în stare să „lingu-

1 Prof. Nicolae Terchilă, *Istoria filozofiei*, tradusă, revizuită și întregită după Dr. Otto Siebert, Sibiu 1943, p. 27. Cf. E. Bignone, *Studi sul pensiero antico*, Napoli 1938, p. 77 și passim.

2 Eusebiu al Cezareii, *Pregătirea evanghelică*, XIV, 19 (Migne, P.G. XXI, 1260 B).

3 Vezi: Platon, *Teetet*, 161 sq. (trad. C. Săndulescu, Colecția marilor filozofi. București 1943, p. 44sq.).

4 Sertus Empiricus, *Scurtă expunere a filozofiei sceptice*, 32 (trad. Șt. Zelin, col. Biblioteca filozofică, București 1923, p. 75—76).

șească” pe cei simpli, cum insinuiază Platon,⁵ acordă omului o demnitate deosebită, făcîndu-l „măsura tuturor lucrurilor” (πάντων χρημάτων μέτρον).

Cam atît știm noi în mod obișnuit despre sistemul filozofic al lui Protagora și, trebuie să mărturisim, că e mult mai puțin decît ceea ce am dori. O informație în plus față de cele cunoscute ne oferă apologetul creștin Hermia (trăitor în veacul al III-lea) care, deși minimă la aparență, e totuși foarte prețioasă. Descriind tribulațiile celui înșelat de adevăr, scriitorul patristic relatează în opusculul său „Biciuirea filozofilor păgîni” că a trecut pe la școala diferitor cugetători, încercînd să găsească „**principiile firii**” și „**natura universului**”.⁶ Astfel adeziunea i-a fost solicitată rînd pe rînd de Anaxagora, Melisos, Parmenide, Anaximene și Empedocle... Fiecare din aceștia însă stabilea alt „**principiu al firii**”: inteligența, unul, nemișcatul, nemărginitul, aerul, iubirea și ura.⁷ În cele din urmă a fost atras de Protagora după care „**principiul firii**” este omul. „...Sînt încîntat, zice Hermia, de acest cuvînt al lui Protagora care mă flatează, pentru că totul sau aproape totul depinde de om”.⁸ Opinia sofistului grec ar consta în aceea că „omul este hotărul și judecata lucrurilor; lucruri sînt cele care cad sub simțuri, pe cînd cele care nu cad, nu sînt în cinstirile esenței”.⁹

Pînă aci relatarea lui Hermia. Prin ce se deosebește ea de referatul lui Sextus Empiricus? În mare, rezumatul pe care apologetul creștin îl face concepției protagoriene corespunde celui pe care îl deținem de la scepticul elen. Numai că Hermia oferă pe deasupra și o prezentare inedită a concepției lui Protagora, insistînd nu atît asupra laturei ei **epistemologice**, cît mai ales asupra celei **ontologice**. Potrivit celor ce le spune Hermia, Protagora ar susține în fond că lumea din afară există doar în măsura în care este creată de om, nu însă de inteligența acestuia, ci de simțurile lui. **Omul apare astfel ca principiu al firii** (φύσις), întrucît φύσις — firea e condiționată în esența ei de simțurile omului care crează lucrurile exterioare.¹⁰

5 Platon, Teetet, 161, (trad. C. Săndulescu, p. 46).

6 Hermia, Biciuirea filozofilor păgîni, 5, 6 (ed. H. Diels, Doxographi graeci, Berlin 1879, p. 652).

7 Idem, o. c. 9 (ed. Diels, p. 653).

8 Idem, ibidem.

9 Idem, ibidem.

10 Luigi Alfonsi, L' „uomo” di Protagora in Ermia, în: Rivista di storia della filosofia, Milano, an. I, fasc. III, ott.-dic. 1946, p. 320—321.

Decurge din cele spuse că Hermia voind să-l rezume pe Protagora — căci aceasta îi era intenția — ne-a dat în realitate o interpretare a modului de a gândi al acestuia, pe care n-o găsim în nici unul din celelalte izvoare. Interpretarea lui Hermia explicitează, oarecum berkeleyan, teza protagoriană, și anume, în sensul cunoscutei formule „esse est percipi”, potrivit căreia existența e redusă la percepții, reprezentări și idei. Pe când însă la Berkeley percepțiile nu sînt doar ale omului ci și ale lui Dumnezeu, a cărui percepere neînteruptă asigură existența lucrurilor pentru momentele cînd ele nu sînt percepute de spiritele finite,¹¹ la Protagora cel care percepe e doar omul, în calitate de „**principiu al firii**”.

E un merit incontestabil al lui Hermia de a ne fi întregit astfel ideea ce-o aveam despre sistemul filozofic al sofistului grec Protagora. În legătură cu aceasta de altminteri, nu este lipsit de interes să reliefăm deosebita importanță pentru istoria filozofiei, a micii dar mult discutatei scrieri aparținînd lui Hermia, ea transmițînd informații, dintre care destule inedite, cu privire la gîndirea unor antici. Putem cita ca exemplu, printre altele, fragmentul numerotat de obicei cu cifra 17 din Leucip¹² sau fragmentul 44 din Democrit,¹³ cunoscute astăzi numai grație faptului că le-a păstrat Hermia.

Hermia, ca majoritatea scriitorilor patristici, a îndeplinit și el, în acest sens, rolul de transmițător al bunurilor culturale aparținînd antichității.

Arhidiacon Dr. NICOLAE CORNEANU
Conferențiar la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

11 George Berkeley, *Principiile cunoștinței omenești*, (trad. S. Căteanu, Colecția marilor filozofi, București 1938, p. 24sq.).

12 H. Mihăiescu, *Leucip-Democrit*, Colecția „Texte filozofice”, București 1950, p. 27.

13 Herman Diels, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, I. Bd., 2 Auflg., Berlin 1906, p. 346, 360.

DE CE E NECESAR SĂ PREDICI DUPĂ PLAN ?

Activitatea ordonată, după un plan mai dinainte fixat, este ceva specific vieții umane normale. Ordinea este o cerință esențială pentru orice muncă pozitivă.

Activitatea economică, politică, științifică, literară, artistică sau în oricare alt domeniu s-ar desfășura, cere din partea omului chibzuință, rânduială, ordine, un plan precis. Ce ar fi economia unei țări care n-ar vrea să știe nimic de o prealabilă planificare a producției? Ce ar fi politica unui stat care s-ar călăuzi exclusiv după inspirația clipei? Ce valoare ar mai prezenta o lucrare științifică, literară, artistică, străină de elementarele cerințe ale ordinii?

Munca la voia întâmplării e nesatisfăcătoare. Rămîne sub nivelul conceptului ei plin. Este o activitate care consumă energie multă și dă un randament scăzut.

Ordinea, planul, constituie o necesitate pentru munca creatoare, pentru activitatea chemată să promoveze sigur și fără întrerupere, viața omenească în toate compartimentele ei.

Necesară în toate domeniile de activitate, ordinea e necesară și în sfera propovăduirii. Și preotul predicator e obligat să lucreze după un plan. E obligat să-și planifice pe un timp mai îndelungat propovăduirea, și e obligat să-și întocmească după plan precis, fiecare cuvîntare.

În cele următoare vom arăta, pe scurt, de ce e necesar să se predice după plan.

Învățătura descoperită, care constituie obiectul principal și permanent al propovăduirii, nu este o învățătură încîlțită. Nu este o învățătură alcătuită din date, idei, fapte înregistrate în neorînduială, în cărți întocmite la-ntîmplare. Desigur, Sf. Scripturi nu sînt lucrări sistematice. Nu sînt scrieri întocmite cu respectarea riguroasă a cerințelor de sistem. Totuși lectura lor atentă lasă să se întrevadă clar, liniile mari care le străbat de la un capăt la altul, le structurează și le conferă o impresionantă uni-

tate interioară. Dumnezeu, credincioșii, lumea; dialogul continuu dintre Dumnezeu și credincioși; dintre credincioși și Dumnezeu; împărăția mesianică și nădejdea în venirea lui Mesia și a împărăției Sale, iată câteva numai, din ideile mari care dau unitate Vechiului Testament și-l leagă strâns de Noul.

Dacă în Vechiul Testament Mesia era o nădejde, în Noul este o realitate. Realitatea Hristos domină toate cărțile Noului Testament, de la prima Evanghelie și pînă la Apocalipsă.

Privită în ansamblu, propovăduirea Mîntuitorului se mișcă pe firul problemelor fundamentale ale vieții credincioșilor. Lumea ca manifestare a bunătății lui Dumnezeu, și cadru al activității omenеști; omul ca făptura cea mai aleasă, chemată să colaboreze cu Dumnezeu și cu semenii la îmbunătățirea naturii și a vieții; conviețuirea oamenilor într-o singură mare familie și lupta lor solidară împotriva răului din inimă și din afară și, în același timp, pentru promovarea binelui comun, iată câteva idei care leagă într-un tot unitar propovăduirea Domnului Iisus Hristos.

Dar chiar privite separat una de alta, cuvîntările Mîntuitorului ni se prezintă totdeauna străbătute de o inegalabilă claritate și ordine. E adevărat că în predica Mîntuitorului nu întîlnim șablonul schemelor retorice, împărțirile și subîmpărțirile cuvîntărilor întocmite după artificiile unei retorici erudite; dar în sublima lor simplitate și în neajunsa lor adîncime, ele au întotdeauna o legătură logică.

În mod asemănător se poate vorbi și despre propovăduirea Sf. Apostoli. Variată ca argumentare după starea religioasă a ascultătorilor, predica apostolică prezintă o indiscutabilă unitate din punctul de vedere al fondului doctrinal. Dar și fiecare predică a fiecărui Apostol a fost rostită cu observarea unei linii, a unei rînduieli, a unui plan. Iată, de pildă, cuvîntarea Sf. Apostol Pavel rostită în mijlocul Areopagului (Fapte 17, 22 urm.) e unanim apreciată ca fiind de o „construcție retorică desăvîrșită”. Același lucru se poate spune despre predica lui rostită în Antiohia Pisidiei (Fapte 13, 15 urm.); despre celelalte predici rostite de-a lungul călătoriilor misionare; despre Scrisorile lui; despre predica Sf. Apostol Petru (Vezi, de exemplu, predica rostită în ziua Cincizecimii (Fapte 2, 14 urm.); predica rostită după vindecarea ologului (Fapte 3, 12) etc.); despre predica celorlalți apostoli.

Și atunci, dacă în propovăduirea lor, Mîntuitorul și Sf. Apostoli au respectat regula expunerii ordonate, e limpede că și preotul predicator de azi va trebui să procedeze la fel. Prin pilda lor Mîntuitorul și Sfinții Apostoli poruncesc preotului predicator de

azi să se nevoiască a-și întocmi totdeauna cuvîntările după buna rînduială a unui plan bine încheiat.

Dar și respectul cuvenit învățăturilor sfinte îl obligă pe preotul de azi de a fi cu grijă deosebită la întocmirea și rostirea predicilor. Predica nu e o cuvîntare oarecare. Cuvîntătorul bisericesc nu vorbește de la sine. Nu tâlcuiește învățături obișnuite. Preotul vestește credincioșilor învățătura descoperită de Sus, vestește credința de care depinde destinul veșnic al ascultătorilor. Prin rostul preotului predicator credincioșii aud ceea ce Dumnezeu, Iisus Hristos Mîntuitorul, le cere în împrejurările date.

O asemenea înaltă concepție despre materia propovăduirii impune preotului obligația de a fi cu cea mai mare grijă la întocmirea și prezentarea predicii. O predică însăilată în pripă, fără o ordine a ideilor, fără o linie a expunerii, vădește lipsă de respect din partea preotului cuvîntător față de învățătura sfîntă, față de Iisus Hristos însuși. Ordinea în cuvîntări constituie unul din semnele cele mai sigure după care poți cunoaște prețuirea acordată de către preot învățăturii propovăduite.

Dar întocmirea ordonată a predicilor este necesară și din punctul de vedere al predicatorului.

Planul precizează scopul urmărit prin cuvîntarea respectivă și, în același timp, contribuie la realizarea lui prin aceea că elimină riscul împrăstierii, obligînd pe predicator să-și îndrume mijloacele în direcție precisă. Fără cunoașterea sigură a scopului, preotul cuvîntător poate devia, e expus primejdiei de a aluneca în digresiuni supărătoare, de a trece de la o chestiune la alta fără nici o noimă. Scopul răsfrînge lumină asupra întregului și-i imprimă forță și strălucire.

Planul ne arată, apoi, cadrul înăuntrul căruia trebuie să ne menținem expunerea.

Prin munca de documentare asupra temei, adunăm, de obicei, material mai mult decît ne e necesar la întocmirea predicii respective. De aceea e necesar să se facă o triere, o selecționare a materialului. Operațiunea aceasta nu se poate face în bune condițiuni, decît folosindu-ne de plan. Planul ne ajută și ne obligă să nu folosim decît ideile care slujesc în mod direct tema ce ne-am propus să dezvoltăm, ne pune în situația de a da satisfacție uneia din regulile elementare ale Omileticii: **Să te știi limita.**

În același timp, planul ne arată precis ce anume conținut trebuie să dăm predicii. Planul e predica în substanța ei. Împărțirile și subîmpărțirile lui cuprind, în formă concentrată, ideile și

argumentele menite să lumineze mintea ascultătorilor, să le pună în vibrație sufletul, să le declanșeze voința în direcția cerută de învățătura transmisă.

Arătându-ți ce anume ai de pus în cuvîntare, planul ți-ajută să rezisti ispitei de-a-ncărca expunerea, prin îngrămădire de material.

Dar planul nu ne arată numai ce avem de spus, ci și ordinea în care trebuie să desfășurăm conținutul cuvîntării.

Ignorarea planului îl expune pe cuvîntător primejdiei de a încurca locul ce se cuvine ideilor în desfășurarea temei: Lipsit de indicațiile planului, predicatorul poate pune în introducere lucruri al căror loc e în tratare; poate adăuga în încheiere idei care de asemenea se cuvenea să fie dezvoltate în tratare; se poate repeta, luînd fără rost din timpul ascultătorilor și lungindu-și obositor cuvîntarea; poate scăpa din vedere lucruri importante cerute chiar și de o superficială meditație asupra temei. Neîntocmirea și neluarea în considerare a unui plan dă cuvîntătorului sentimentul nesiguranței care-l tulbură, îl face să se agite, să nu mai țină seamă de tonul părților, imprimînd, în același timp, și ascultătorilor o stare de neliniște, de nervozitate.

Nu trebuie să se uite, apoi, nici faptul că predica trebuie rostită liber. Avantajele rostirii libere sînt, pentru orice preot, un loc comun.

Rostirea liberă determină o mai strînsă legătură între cuvîntător și ascultător. Fluidul puterii sufletești se împărtășește mai ușor ascultătorilor cînd predica-i rostită liber. Rostirea liberă stimulează și întreține mai bine atenția credincioșilor. Cînd vorbești liber, ascultătorii își dau seama că, pentru tine, predica nu este o preocupare profesională secundară, periferică, ci constituie o activitate de deosebită importanță. Vorbirea liberă mărturisește despre interesul tău viu pentru propovăduire și interesul tău pentru predică trezește și întreține și la ascultători, interesul pentru ceea ce vrei să le spui. Osebit de aceasta, predica rostită liber e mai comunicativă, mai însuflețită, mai spontană, mai caldă, și, deci, mai rodnică.

Se-nțelege de la sine că, pentru a fi rostită liber, predica trebuie să fie mai întîi bine memorizată. Iar pentru memorizare planul constituie un excelent mijloc. Ca să rostești o predică trebuie să-i stăpînești bine tema, să-i cunoști bine ideile și anume trebuie să-i cunoști ideile în legătura lor strînsă, internă, logică. Tocmai acest lucru îl pune la-ndemîna preotului cuvîntător,

planul. Memorizînd mai întîi planul, predicatorul, chiar și cel mai puțin îndemînat, își poate asigura o satisfăcătoare desfășurare a cuvîntării sale, trecînd de la o idee la cea următoare, așa cum îl îndrumă însăși legătura lor logică. Planul pune pe predicator în condiția ca, pe parcursul desfășurării cuvîntului său, să aibă mereu o supraveghere asupra întregului, micșorînd la maximum riscul trac-ului.

Nu mai e nevoie să spunem că și respectul față de propria sa demnitate îl obligă pe preot ca-n activitatea de propovăduitor să fie ordonat și fiecare cuvîntare să și-o întocmească și rostească după plan. Dezordinea și neglijența manifestată în materie de propovăduire constituie un indiciu sigur al lipsei de prețuire pe care preotul respectiv o arată propriei sale demnități sacerdotale.

Dar propovăduirea ordonată e necesară și din punctul de vedere al credincioșilor. Ce așteaptă credincioșii de la preotul predicator? Așteaptă, mai întîi, să le explice, pe înțelesul tuturor, cuprinsul învățăturilor de credință și viață cuprinse în Sf. Scripturi. Așteaptă să-i convingă de temeinicia pretențiilor pe care aceste învățături le ridică față de credincioși de a le accepta drept călăuză în viața de toate zilele. Dar ce luminează și ce convingere va putea forma la credincioși, preotul care propovăduiește în-săilînd la fraze pioase fără miez și fără linie? Credincioșii așteaptă să fie introduși treptat în cunoașterea învățăturilor creștine. Dar cum va putea împlini această cerință legitimă a credincioșilor preotul care, în cuvîntările lui, înșiră la propoziții rebele oricărei încercări de a le prinde în rigorile unui plan?

De dreptul credincioșilor de a pretinde să li se explice pe înțelesul lor, dumnezeieștile învățături, se leagă obligația preotului de a le predica în mod sistematic, metodic, ordonat. Numai cuvîntările întocmite și rostite după plan pun pe credincioși în situația de a le putea urmări și deci, de a putea înțelege bine învățătura cuprinsă într-însele.

Dar credincioșii ridică și alte pretenții față de preotul predicator. Ei așteaptă ca preotul să le dea cît mai ample lămuriri asupra adevărurilor de credință și sînt bucuroși de ele cînd li se împărtășesc. Dar ascultătorii nu sînt numai intelect, ci și inimă. De aceea o percepere exclusiv intelectuală a credinței nu-i satisfacă. Ei cer să fie puși în condiții de a percepe învățătura dumnezeiască, și pe calea inimii. Credincioșii cer preotului ca prin predicile lui să-i scoată din starea de indiferență, de răceală, de apatie și să-i încălzească, să-i însuflețească, să-i răscolească, să-i facă să vibreze intens.

Dar cum va putea preotul predicator să miște inima ascultătorilor săi, prin niște predici făcute de mîntuială? Cum să-i facă pe ascultători să vibreze și să-și deschidă inima față de învățăturile evanghelice prin cuvîntări încîlcite, lipsite de unitate și de linie? Numai predicile rostite pe firul unui plan bine studiat și încheșat pot avea șansa să pună în vibrație inima ascultătorilor.

În sfîrșit, credincioșii cer preotului ca, prin predica lui, acesta să le îndrumeze voința în așa chip ca ei să practice în viața de toate zilele învățătura ce li se dă.

În materie de viață religioasă e important ca credincioșii să cunoască învățăturile de credință. E important de asemenea ca și inima să fie angajată în sfera acestei vieți. Dar mai important decît toate e ca voința credinciosului să fie pusă în condiția de a acționa în acord cu învățăturile transmise prin predică. Numai prin aplicarea consecventă, în viața de toate zilele, a învățăturii descoperite, credincioșii satisfac deplin calității lor de fii ai Bisericii. Idei și sentimente creștine fără o viață creștină, n-au nici o valoare sau au una extrem de scăzută.

Credință și sentimente religioase au și demonii (Iacov 2, 19), și au și cunoștințe din Scripturi (Mt. 4, 6). Dar ceea ce le lipsește este fapta, viața în acord cu credința (Iacov 2, 26). Credința și sentimentele religioase singure nu-i pot scoate din starea lor de demoni. Numai fapta întemeiată pe credință ar putea s-o facă, dar tocmai aceasta le lipsește.

Credinciosul creștin nu este acela care cunoaște învățăturile de credință și are sentimente religioase, ci acela, care în viața de toate zilele se inspiră în mod consecvent din credința și sentimentele religioase. Acestea-s lucruri de abecedar teologic și de aceea preotul predicator nu se poate limita în cuvîntările lui, numai la luminarea minții ascultătorilor și la mișcarea inimii lor, dar e obligat de a le îndupleca și voia să lucreze în acord cu învățătura propovăduită.

Predicatorul dispune, desigur, de o serie întreagă de mijloace pentru înduplecarea voiei ascultătorilor. Dar cel dintîi dintre acestea este însăși prezentarea ordonată a învățăturii Sf. Scripturi. Predica haotică îi îndispune pe credincioși. În orice caz nu le stimulează cu nimic fireasca tendință spre ceea ce e înalt și frumos, spre ceea ce e bine și adevăr, spre desăvîrșire. Dimpotrivă o expunere clară, bine încheșată, cu idei bine reliefate în desfășurarea pe firul legăturii lor logice și a motivelor bine folosite, poate înlătura anumite rezerve, anumite ezitări și

poate ajuta mult la declanșarea voinței în direcția învățaturii cuprinse în predica respectivă.

Idei clare expuse în legătura lor internă și sprijinite de sentimente puternice pot antrena mai ușor voința în direcția lor.

Vorbind despre necesitatea de a predica după plan nu vrem să spunem că în orice cuvîntare trebuie să enunțăm *expressis verbis* fiecare parte, fiecare idee, fiecare punct. Planul să iasă totdeauna la iveală, dar nu ca planul unor dizertații savante. Trebuie să ne ferim de șablonizare. Planul să fie mereu prezent în cuvîntare, dar subiacent, învăluit oarecum în expunere așa cum planul unei case e subiacent zidăriei, detaliilor, ornamentației clădirii respective. Părțile noi, subîmpărțirile, punctele noi ale cuvîntării pot fi indicate nu numai direct, prin propoziții care să exprime clar aceasta, dar și indirect, prin mijloace care să sugereze sau să lase a se înțelege că urmează o parte, o idee, un punct nou al cuvîntării.

Ca în toate lucrurile din viața aceasta, așa și în ce privește efortul de a ne întocmi cuvîntările după plan trebuie să ne știm feri de exagerări. Un mare sciitor a zis că „lumea are doi mari dușmani: ordinea și dezordinea”. Cuvintele își găsesc aplicație și în sfera predicii. Și despre predică se poate spune că dușmanii ei cei mai mari sînt ordinea și dezordinea; adică ordinea exagerată și lipsa exagerată de ordine. Să nu vorbim fără plan și să nu ne lansăm orbește, la voia-ntîmplării; dar nici să nu cădem în cealaltă extremă a folosirii unui plan cu interminabile împărțiri, puncte și subpuncte, idei principale și idei secundare, etc., care anulează spontaneitatea expunerii învăluind-o în suflul rece al abstracțiunilor lipsite de viață. Calea de mijloc este și aici regula după care trebuie să ne călăuzim.

Așadar, e necesar să ne străduim a pune ordine în propovăduirea noastră. Să nu ne îngăduim niciodată a vorbi fără plan. Să nu considerăm ordinea în cuvîntări, ca un element periferic, de importanță secundară, de care ne-am putea dispensa fără prea mare pagubă. Planul este un element de forță al predicii. El asigură o mai bună răzbatere a învățaturii în mintea, inima și voința credincioșilor și, prin aceasta, o mai mare eficiență a ei.

Dacă prin orice predică urmărim înduplecarea voinței credincioșilor de a se inspira în viața practică din învățătura pe care le-o dăm, orice ezitare față de obligația de a predica după plan constituie un act de vinovată contracarare a principalului rost al predicii.

Pr. Dr. DUMITRU BELU

Profesor la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

„NU MAI ESTE IUDEU, NICI ELIN...”

(Duminica a V-a după Paști a „Samarinencii” — Ioan 4, 5—42).

De aproape două mii de ani este propovăduită Evanghelia Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și, neîntrerupt, ea îmbie credincioșilor de pretutindeni și de totdeauna, învățăminte potrivite idealurilor lor celor mai mărețe, năzuințelor lor celor mai înaintate. Încă și nouă Evanghelia are să ne spună multe, spre folosul nostru și pentru împlinirea năzuințelor noastre de mai bine.

Intr-adevăr, ce este mai apropiat felului nostru de a gândi și de a ne comporta, dorinței noastre celei mai fierbinți, decît ca oamenii toți, lăsînd de o parte orice i-ar deosebi, culoarea pielii, neamul din care fac parte, limba pe care o vorbesc, să-și dea mîna pentru ca împreună să făurească o viață pașnică și înfloritoare, ca împreună să mărturisească același crez? E acesta un ideal minunat, care nu se poate să nu încălzească inima oricărui ins.

Sfînta evanghelie citită astăzi, printre altele, tocmai așa ceva ne îmbie să cugetăm.

În drumurile pe care le-a făcut petrecînd între oameni, Mîntuitorul a ajuns odată și în Samaria. Trebuie știut că Samaria, deși aparținînd ținuturilor palestiniene, forma totuși o provincie de sine stătătoare, deosebită de Galileia — patria Domnului — ori de Iudeia. Samarinenii erau socotiți de iudei ca niște înstrăinați păcătoși, de care trebuie să te ferești. De aceea nu mînceau împreună, nu beau la un loc, nu se vizitau reciproc, iar cînd nevoia i-ar fi dus prin țara celui alt, lăsau drumul drept și alegeau ocolul (Prof. Dr. Vasile Tarnavski, *Arheologia biblică*, 1930, p. 692). Or iată, Mîntuitorul ca să ajungă în Galileia, alege tocmai drumul Samariei. Și osîtenit de mers, se așeză lîngă o fîntînă. Întîmplarea făcu să vie atunci o femeie să ia apă. Domnul în chipul cel mai firesc ceru să-i dea și Lui să bea. Aceasta rămase însă foarte mirată de faptul că un iudeu intră în vorbă cu ea, tocmai pentru că — lămurește evanghelia — „iudeii nu se îngăduiesc cu samarinenii”.

Domnul n-a ținut seama, după cum observăm, de deosebirea ce se făcea atunci între iudei și samarineni, ci a socotit pe *toți oamenii egali și frați întreolaltă, indiferent de neamul căruia aparțin*. Dar nu numai atât. Pentru că samarineanca a pomenit despre aceea că unii se închinau lui Dumnezeu în Ierusalim pe cînd ceilalți pe muntele Garizim, Mîntuitorul trece și peste un atare considerent zicînd că va veni vremea cînd Dumnezeu nu va fi cinstit nici la Ierusalim, nici pe muntele Garizim, ci pretutindeni „în duh și adevăr”.

Așadar oamenii nu trebuie să se dezbine între ei nici pentru că aparțin unor neamuri diferite, nici pentru că felul lor de a se închina lui Dumnezeu este neasemănător, ci să se considere *frați întreolaltă și fii ai aceluiași Tată ceresc*. Găsim aici două din marile idei pe care creștinismul le-a propovăduit cu neîmpușinată ardoare: *egalitatea și frățietatea fără margini*.

*

Potrivit învățăturii Mîntuitorului, „nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici slobod; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, ci toți sînt una întru Hristos Iisus” (Gal. 3, 28; Col. 3, 11). Minunată este această idee și fericitoare atunci cînd este transpusă în viață. Ea corespunde și visului nostru, al oamenilor de azi: să ne considerăm între noi nimic altceva decît *frați*. Sînt atîția care s-au ridicat la această înălțime și noi trebuie să le urmăm exemplul!

Cineva povestește că într-un război din trecut, au ajuns să se înfrunte armatele a două popoare care, la dreptul vorbind, n-aveau nimic de împărțit. După o luptă înverșunată ce ținu pînă seara, pe cîmpul de bătaie rămaseră întinși alături doi răniți, unul de un neam și aparținînd unei oști, celălalt de alt neam și aparținînd celeilalte oști. Nu fusese timp să fie ridicați pe lumină. Rănile îi făceau pînă amîndoi să sufere crîncen. Incercară să-și vorbească dar nu s-au putut înțelege căci aveau graiuri diferite. Și-au arătat atunci prin semne compătimirea reciprocă, ceea ce le îndulci suferințele. Noaptea veni și unul din ei adormi. Dimineața cînd se trezi, se văzu acoperit cu o manta pe care n-o cunoștea. Se uită după vecinul său dar acela murise și în clipa morții își scoase mantaua de pe el și o întinse peste tovarășul său de nenorocire. (Turgheniev, la Irineu Mihălcescu, Morala creștină, manual, București, Cugetarea, f. a. p. 66).

Ce minunată pildă de prețuire a semenului găsim în această povestire! Ea ne arată că avem datoria de a ne purta frățeste nu numai cu cei ce se găsesc în imediata noastră vecinătate, rudenii, prietenii și cunoscuții, ci cu toți, oricine ar fi și din oricare neam ar face parte, căci o singură calitate avem, pe aceea de fii ai aceluiași Dumnezeu.

Iar dacă sîntem frați și nu ne mai desparte nimic, putem oare să ne mai împerechiem pe motive de credință, cum au făcut oarecînd iudeii și

samarinenii? Desigur că nu și, mai ales, atunci cînd ținem să fim ai lui Hristos.

Intr-o rugăciune pe care a rostit-o înainte de patimi, Domnul nostru Iisus Hristos a zis implorînd binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra celor ce „i-au fost încredințați”: „Părinte Sfinte, păzește-i întru numele tău pe care mi i-ai dat... Ca toți să fie una, după cum tu, Părinte, întru mine și eu întru tine.. Să fie una precum noi una sîntem” (Ioan 17, 11 și 21—22). Putem fi însă „una” cînd „îl împărțim pe Hristos” (I Cor. 1, 13), cînd ne dezbinăm pentru credință? De bună seamă că „unitatea” dorită de Mîntuitorul nu se înlăptuiește decît păstrînd aceeași credință, preamărînd într-un singur cuget pe Stăpînul a toate, *în duh și adevăr*. Duhul e unul singur, precum la fel și adevărul. De aceea și credința noastră nu poate fi decît *una*.

*

Prin urmare după cum noi între noi sîntem frați, ca fii ai aceluiași Părinte, tot astfel trebuie să avem una și aceeași credință în neîmpărțitul Hristos. E ceea ce se desprinde limpede din textul evangheliei pe care l-am tălmăcit. Domnul Dumnezeu să ne ajute ca învățătura aceasta să n-o lăsăm să nu rodească în ogorul sufletului nostru.

Dr. NICOLAE CORNEANU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI ÎN VEACUL XVI

Teza părinților istoriei Bisericii române, Micu și Maior, formulată mai exact de I. Boroș în Unirea din Blaj, 1897, a originii mitropoliei Ardealului din cea de Severin, a cîștigat adeziuni suliciente. Autoritatea profesorului M. Șesan se adaugă la a înaintașilor săi istorici ai Bisericii universale, Eus. Popovici din Cernăuți și E. Golubinski din Moscova, admitînd că „pentru Transilvania Mitropolia Severinului va însemna baza organizării ierarhice proprii, iar intervenția lui Ștefan cel Mare va duce la împlinirea acestei organizații mitropolitane transilvane și la recunoașterea ei oficială”.¹

Din cele trei izvoare ce le induce pentru această concluzie, studiul Popa accentua importanța intervenției lui Ștefan cel Mare,² conferința mea și studiul Cotoșman mutarea de la Severin.

Cotoșman aduse o dovadă nouă a mutării: Mărturia pomelnicului vlădicilor bănățeni, întocmit în 1696 de secretarul mitropolitului din 1650—56 al Timișorii, Iosif cel Sfînt, că mitropolitul Daniil în 1479 a mutat în Ardeal mitropolia care-n vremea pomelnicului era-n Alba-Iulia. Tradiția aceasta, deși neprecisă, omițînd pe Marcu și Severinul, confirmă că mitropolia Ardealului își avea originea în mutarea în Ardeal a unei mitropolii din sud în 1470—79, cînd mitropolit îi era Daniil. Am utilizat această contribuție în studiul cu aparat critic din revista Mitropolia Ardealului 1-1958 (cu o introducere-n nr. 3-1957).

Prof. Dr. Victor Popa din Cluj, în studiul citat de Șesan aducea a nouă contribuție: Inscripția pe piatra de temelie a catedralei mitropolitane din Feleac, descifrată și tradusă de prof. univ. M. Dan: V leat ... (sie) pisali se ot greașnic pop Filip ot Hațaag a vă sie leato o preastavisia Laslău cral vă dni preaosveštenogo mitropolita kyr (? = În anul (7024) s-a scris de păcătosul popă Filip din Hațeg și în acest an a murit Laslău craiul, în zilele mitropolitului kyr (Ștefan?).³

Anul e sigur, 1516, numele mitropolitului nu, căci la 1516 Ștefan nu se scria cu Ψ, ci cu CT, și litera Ψ (=Șt) nu se vede clar, cum remarcă autorii în nota 42.

Mai aduce o contribuție nouă: Că mănăstirea din Feleac, în care s-a scris în 1481 liturghier slavon, nu era-n reședința vlădicească, hram Sf. Paraschiva, ci-n marginea sud-vestică a Feleacului, în pădure, la locul numit azi „La mănăstire” și avea hramul Sf. Treimi.⁴

Sprîjinirea mitropoliei din Feleac de Ștefan cel Mare era cunoscută încă de la Cipariu și Hasdeu, din mărturia ferecării în 1498 de vistiernicul marelui voievod a tetraevangheliarului ei din 1474. V. Popa exagerază spri-

jinul moldovean atribuindu-i — fără vreo dovadă — și înființarea mitropoliei însăși prin decret al regelui catolic al Ungariei.

Așa respinge teza Micu, Maior, Golubinski, Popovici, Boroș, etc., că mitropolia nu s-a înființat în Ardeal, ci s-a mutat aici de la Severin.

În acest scop V. Popa neagă dovada mutării: Purtarea titlului de arhiepiscop și mitropolit de Severin de mitropolitul Daniil, cel recunoscut mitropolit al Ardealului de regele Ungariei Vladislav în 14 mai 1494.

Temeiurile sale sînt 3:

1. Antecesorul lui Daniil, Marcu, e numit de stăpînul Feleacului, statul clujean, numai episcop, nu mitropolit sau arhiepiscop, cîm e numit Daniil de un cleric al său în 1488, de rege în 1494, de vistiernicul moldovean în 1498, de Daniil însuși în jurul aceluiași an, el sau urmașul său în 1516.

2. Titlul severinscago nu i-l da lui Daniil clericul său, care a scris notița pe tetraevangheliarul său din 1474 în 25 oct. 1488, ci un interpolator posterior.

3. Scrisoarea către judele Brașovului, Petru Urs (Băr) 1488—1500, semnată de kyr Daniil, mitropolit severinski i ardelski, e către judele Petru Cerb (Hirscher) 1577—1578.

Combatere:

1. Și Daniil e numit numai episcop de statul clujean.⁵ Explicația e, că scribii statului nu stăpîneau la precizie terminologia ortodoxă despre organizația canonică bisericească. Termenul de mitropolit e străin latinei catolicilor, de aceea și cancelaria regală l-a înlocuit cu arhiepiscop în 1494, statul clujean însă se va fi sfiit a-l folosi și fiindcă în Ardeal catolicii nu aveau decît episcop. A mai contribuit și numirea de părțile și martorii ascultați de sfat a vlădicilor Marcu, Daniil și Petru cu titlul de vlădică, dat de popor și mitropoliților, și episcopilor. Scribul a tradus cu termenul mai scurt în 1534—50, cînd existau și la Vad, și la Hordou, și la Geoagiu, și în Maramurăș vlădici episcopi. Și cancelaria Moldovei numea episcop pe vlădica din Suceava, deși era mitropolit.⁶

2. Afirmația, că Cipariu ar fi declarat interpolație mai tîrzie cuvîntul severinscago în notița din 1488 a tetraevangheliarului din 1474, e izvorită dintr-o confuzie. Cipariu scria în l. c. de Popa în nota 45, că notița (întregă, din 1488) s-a scris mai tîrziu decît codicele (din 1474), dar tot de mîna antică. Putem completa: De aceeași mîna s-a scris și cuvîntul severinscago, ca și restul notiței, căci altfel Cipariu ar fi remarcat deosebirea de scris. Textul întreg din Cipariu și demonstrarea că nu putea fi intercalat mai tîrziu cuvîntul severinscago, v. Mitrop. Ard. 1-1958, p. 80—82. Omiterea titlului „de Severin” în traducerea din 1733 dovedește că pentru cei de mai tîrziu titlul era neînțeles, numai în vremea lui Daniil a putut fi pus și dacă el fu pus cu prețul unei intercalări incomode, înseamnă că i se da importanța ce o are: De a dovedi canonicitatea mitropoliei.

Iorga într-adevăr a făcut afirmația ce i-o atribuie Prof. Dr. Victor Popa; așa și în adausul la cartea Sate și preoți, de la p. 313 pînă la sfîrșit, p. 346. mărturisește că ia din Bunea: *Vechile episcopii*, carte primită în cursul tipăririi, cum remarcasem în conferința mea din 1948. Astfel scrie la p. 320: „Se adaugă sus, la numele lui Daniil episcopul (!—cu un șir înainte i-a zis arhiepiscop!) și deslușirea „al Severinului”, dar, cum vom vedea, e, probabil, numai un adaus mai tîrziu”.

„Probabilul” îl ia Popa drept cert. „Vom vedea” îl obliga să caute în paginile următoare. Găsea, că „vom vedea” e promisiune mincinoasă, căci în tot restul cărții nu dă nimic de văzut ca dovadă. Dimpotrivă, la pagina următoare afirmă că Daniil nici episcop nu era, ci numai preot care „vă fi crezut că se poate numi, fără știrea nimănui, „Vlădică”, precum fusese Marcu”. Dacă Daniil obișnuia a lua titluri, aceasta e dovada de văzut, că nu el și-a luat titlul de Severin, ci altul mai târziu i l-a dat?

3. Celui ce neagă identitatea lui Petru Urs cu Petru Urs nu-i pot adăuga la demonstrația mea din Vechea mitropolie, p. 20—21, care rămîne „aere perennius”, decît argumentul lui P. Maior (Ist. bis., p. 159) din încheierea studiului meu din Mitr. Ard. 1-1958: „aceluia nici un felu de lucru istoric nu-i poate fi adeverit”. Logica are o regulă după care ecuația $a=a$ n-are nevoie de a fi demonstrată.

Totuși să vedem argumentele Popa contra ei. P. 415: „Se știe că un mitropolit al Severinului în această vreme n-a existat și nici nu se găsește pomenit în documentele Țării Românești (nota 47: edițiile Florescu 1927 și Panaitescu 1938). Se găsește în schimb un mitropolit Daniil „de Severin și Ardeal” în veacul următor, între (?) anii 1577—1578 (sic), dar acesta nu este identic cu „arhiepiscopul Daniil” de la Feleac. (Nota 48: Iorga: Ist. bis. I, p. 139, 145, 150, 185). Pentru același motiv, pe temeiul actualelor date, nu ni se pare verosimilă nici identificarea făcută de prof. Dr. Șt. Lupșa, o. c. (în nr. 42 bis, deci descoperită în cursul redactării!) p. 20—21).

Datarea la 1577 a lui Daniil e pe baza negării ecuației $a=a$.

Nepomenirea mitropoliei de Severin în actele Țării Românești în jumătatea a II-a a secolului XV nu pledează contra mutării de acolo atunci a mitropoliei, ci pentru. „Același motiv” e deci non sens.

Citarea lui Iorga e nejustă, pentru că Iorga identifică autorul scrisorii, publicate de Bogdan cu dată greșită, cu Daniil de la Feleac, încît, precum remarcasem în paginile respinse de Popa, Iorga de fapt contrazice datarea Bogdan-Popa, sau cel puțin o bravează.⁷

Căzînd obiecțiile Popa contra originii de la Severin a mitropoliei din Feleac, cade și teoria ridicării lui Daniil la rangul de mitropolit de către Matia Corvinul la intervenția lui Ștefan cel Mare, nerăzîmată de Popa pe nici o dovadă. Cade și teoria sa, că după 1516 s-ar fi degradat iar mitropolia la rang de episcopie.

Toată argumentarea probabilității influenței lui Ștefan cel Mare (ne-atestată documentar decît prin dania lui Isac din 1498, o ferecare de carte) în favorul mitropoliei din Feleac e foarte iscusită, erudită și admisibilă în linie generală — fără unele detalii —, dar Popa scapă din vedere că ea a putut avea ca efect și numai recunoașterea de regele Ungariei a mitropoliei din Feleac, nu pretinde numaidecît crearea ei de rege. Și cu atît mai puțin implică degradarea ei de rege iar la episcopie în vremea lui Rareș,⁸ care a sporit feudele moldovene în Ardeal și a continuat a exercita influență în Ardeal încă mai mare decît Ștefan cel Mare, iar regatul Ungariei slăbi după 1526 și slăbi și catolicismul, se întări ortodoxia.

Mențin deci istoria mitropoliei Ardealului în veacul XV așa cum am expus-o în studiul din Mitr. Ard. 1-1958, neutilizat de V. Popa, și trec la istoria ei în veacul XVI.

Sînt gata să admit că mitropolitul din 1516 nu mai era Daniil, dacă lectura inscripției nu admite că inițialele numelui lui putea fi și Δ nu numai Ψ.

Din faptul, că în 1538 era fiul lui Daniil, Petru, mitropolit, deduc, că dacă în 1516 era mitropolit Ștefan, acesta va fi fost fratele mai mare al lui Petru, pe care-l întrezăream în nota 27 a studiului meu citat, ca pe tatăl bastardului Pozpap, ca pe clericul nenumit, tocmai pentru a-i menaja onorabilitatea de cleric atinsă prin aceea că avea copil din flori. Această menajare la vlădica se cerea încă mai mult decît la al treilea frate, Ioan, care era numai paroh și fiind însurat era mai puțin expus a avea bastard. Moștenirea mitropoliei în familie fusese inaugurată prin adoptarea lui Daniil de Mareu cu dreptul de a-i moșteni nu numai averea, ci și mitropolia. Dacă în 1537 Petru ca membru al familiei ia mitropolia după o vacanță în care o administrase sufragantul ei de la Vad,⁹ cu atît mai virtos se impune concluzia, că mitropolitul de la 1516, cînd încă nu exista episcopia cu tendință de a-și întinde eparhia cît mai mult, de la Vad, va fi fost tot un mebru al familiei care moșteneau mitropolia prin testamentul celui ce o mutase de la Severin, Marcu.

Episcopia de la Vad o presupun sufragana mitropoliei Ardealului nu numai pe temeiul canonic, că toate episcopiile dintr-o țară sînt sufragane mitropoliei țării. Acest temei e valid, odată ce mitropolia era și canonică prin originea ei de la Severin, unde o înființase patriarhia la cererea statului român și cu aprobarea celui bizantin, și odată ce, mutată-n Ardeal, era și recunoscută ca mitropolia Ardealului de statul care stăpînea Ardealul Ungaria, cum dovedea decretul regal din 14 mai 1494. Temeiul e totuși prea teoretic, de aceea îi adaug și unul factologic, un fapt istoric dovedind legătura episcopiei cu mitropolia. Faptul e intitularea episcopului de Vad, Anastasie, în 1536, înaintea vlădicirii lui Petru la Feleac cu cîteva luni numai, deci în vacanța mitropoliei, vlădică de Vad și de Feleac.⁹ Faptul ar putea fi însă interpretat și ca un atentat contra mitropoliei al ambițiosului uneltitor Anastasie, care a atentat în 1538 și la viața lui Petru Rareș. Ar putea fi interpretat drept încercare a eparhiei Vadului de a-și spori teritoriul înghițind, la prima ocazie ce se ivea, arhiedeceza. Interpretarea s-ar răzima nu numai pe lăcomia de putere a lui Anastasie, ci și pe tendința episcopiei Vadului, de a-și spori teritoriul, atestată în cursul întregii sale existențe, și pe subrezenia mitropoliei, pretinsă de teoria Bunea-Popa. E dezmințită însă de analogia administrării mitropoliei în vacanța din martie-august 1585 tot de sufragantul de la Vad, într-un timp cînd ea era deplin consolidată și cu reședința mai departe de Vad și cînd tendința eparhiei Vadului de a se extinde în dauna arhiedezei era mai accentuată.

Dar ce sufragan e acela, care nu e hirotonit de mitropolitul, căruia îi e sufragan și e ales și instituit fără concursul acestuia?

Aceasta e de fapt relația mitropoliei Ardealului cu sufraganii ei în veacul XVI. Aceasta e din cauza că ei își datorau existența feudelor românești din Ardeal, ai căror proprietari exercitau dreptul de patronat, sau de ctitori, asupra lor.

Iniția sufragana a mitropoliei, atestată ca atare în 1494, exarhia de la Peri, s-a înființat la intervenția moșierilor feudali, voievozi străvechi romîni din Maramurăș, pentru parohiile ortodoxe din feudele lor, între care tomosul de înființare, din 1391, induce și Ciceul și Ungurașul, care la înființarea

episcopiei de Vad trec din exarhie în noua eparhie fiindcă trecuseră feudele în noua stăpînire a Moldovei, care înființa episcopia. Onus inhaeret fundo: teritoriul trece în noua eparhie cu dependența sufragănă legalizată de stat în 1494. De statul suveran, din a cărui concesiune aveau voievozii Moldovei feudele în cuprinsul lui, a cărui lege deci îi obliga pe ei. Mai vîrtos și pentru că legea se da în momentul cînd feuda principală, în care avea să se înființeze episcopia Vadului, feuda cu 60 de sate a Ciceului, era deja, probabil, în stăpînirea voievodului Moldovei, bisericește însă era încă tot în exarhia Peri, subordonată ca sufragănă mitropoliei.

Ștefan cel Mare primi feudele Ciceu și Cetatea de Baltă după ce în urma trădării sale de poloni prin împăcarea lor cu turcii la 21 martie 1489, el părăsi alianța cu Polonia și dușmănia cu Ungaria.¹⁰ Cel mai de vreme așadar în 1489,¹¹ încît toată conjuctura clădită de Popa pe teza, că le-ar fi primit în 1484, cade.¹² Rămîne doar atît, că după 1493, cînd ajunge voievod al Ardealului, cu capitala la Cluj, descendentul stăpînitorilor din 1391 ai Ciceului și cuscrul lui Ștefan cel Mare,¹³ Bartolomeu (Birtoc) Dragfi, acesta va fi contribuit la obținerea decretului din 1494, favorabil și ctitoriei sale din Peri, și mitropoliei din capitala sa,¹⁴ și că Ștefan îi va fi acordat mitropoliei danii ca cea (destul de mărunță) din 1498, singura atestată documentar.

Feuda Cetății de Baltă, mai mică,¹⁵ a obținut-o fără opoziții Ștefan; pentru a Ciceului purta procese și plătea despăgubiri și în 1502.¹⁰

Ele rămîn apoi, cu sate înmulțite din cînd în cînd, în mod constant în stăpînirea urmașilor săi pînă în 1560, de la 1529 sporite de Rareș cu feude noi. La Cetatea de Baltă fiul lui Ștefan cel Mare, Ștefăniță, a pictat biserica¹⁶ atunci romînească, descrisă de Iorga ca moldovenească și în arhitectură, după Vătășianu¹⁷ însă ea era catolică din veacul XIII. Inseamnă, că pînă s-o ia calvinii — poate deodată cu cea din Turdaș, „veche de la daci”, prin 1652 —¹⁸ o vor fi luat romîni de la catolicii în declin pe la 1525 și atunci se va fi și reparat, nu numai pictat. Că domn moldovean ar fi zidit biserică în Mihăiești, lîngă Ciceu,¹⁹ nu admite Vătășianu.²⁰ Nu găsește nici o dovadă nici pentru afirmația lui Iorga, că Ștefan cel Mare ar fi zidit biserică în Ciceu.²¹

Feudele Ciceu și Cetatea de Baltă i le reconfirma Moldovei voievodul Ardealului, rege al Ungariei, Ioan Zapolea în mai 1529, dar P. Rareș trebui să le ia cu armele de la partizanii regelui rival, Ferdinand de Habsburg din Viena, care le ocupară imediat și uciseră pe pîrcălabul Ciceului, Toma.²² Tot în mai 1529 îi cedă Zapolea Moldovei Bistrița cu 50 de sate și Rodna cu 23 și cu mine de aur și argint. În urma cuceririi de oastea Moldovei a Ciceului în iunie 1529, Zapolea îi dăruie și Ungurașul cu peste 30 de sate.²³ Bistrița se opuse Moldovei cu armele pînă în 14 iulie 1530, cînd capitulă obligîndu-se la tribut anual.²⁵

În cursul războiului, în 11 oct. 1529, o ofertă de armistițiu, făcută bistrițenilor, o semnau Anastasius Bischoff (=episcopul Anastasie), Simion Dracșin pîrcălab de Ciceu și Tomșa.²⁴

Anastasie e întîiul episcop de Vad, atestat ca atare începînd din 1531. În 1529 încă nu iscălea „de Vad”, semn că nu-i era încă înființată episcopia, dar încă de atunci voia să o obțină și anume chiar de Vad, căci însoțea pe pîrcălabul feudei în care era Vadul, mănăstirea căruia îi oferea condițiile unei reședințe vlădicești.

Nu era singurul dintre arhieriei moldoveni, înmulțiți în acea epocă de înflorire a mănăstirilor peste posibilitățile de plasare a lor în cele 3 eparhii ale Moldovei, care pornea spre Ardeal cu nădejdea de a se căpătuia aici dacă Rareș câștigă războiul. Ca el a făcut și Ilarion, care apare în 1533 cu câțiva ani de activitate gospodărească în mănăstirea de la Hordou, satul lui Coșbuc, în feuda Bistriței. Feuda aceasta n-o obținut Moldova atât de iobăgită, ca celelalte, numai ca tributară.²⁵ Aceasta va fi contribuit, ca Anastasie să i-o ia înainte lui Ilarion, obținând episcopie pentru meritele sale politice și războinice. A contribuit și întrecerea mănăstirii de la Hordou de cea din Vad și ca origine și prestigiu, și ca bogăție.

Opoziția îndelungată a Bistriței și capitularea ei cu păstrarea oarecărei independențe, ne explică, de ce ea ținu episcop românesc aparte pentru ținutul ei și pentru valea Rodnei și nu-l primi pe Anastasie, conducătorul războiului contra ei, care-i făcuse pagube și după armistițiul ei cu Rareș.²⁴ O putu face primindu-l pe Ilarion în mănăstirea din ținutul ei, dar ctitorie și a tuturor cnejilor români din valea Rodnei. Anastasie și Rareș trebuia să admită episcopia lui Ilarion în coasta celei de Vad pînă cînd Ilarion luînd episcopia Vadului ca urmaș lui Anastasie, înglobă și eparhia sa inițială în a Vadului, pentru toate feudele moldovene din nord-estul Ardealului.

Mănăstirea, în care se așază Ilarion la pacea din 14 iulie 1530, era între Hordou, satul natal al lui Coșbuc, și între satul vecin, Telciu, pe deal, spre apus de drumul de pe lîngă riul Birchiș, pe locul unde a mai fost mănăstire și înainte, dar pierise. În 29 sept. 1523 Bistrița permise ieromonahilor români Matei, Șandru și Petru s-o întemeieze din nou cu ajutorul tuturor cnejilor români din valea Rodnei. Li dădu și drept de proprietate asupra vetrei ei, dar nu și asupra pădurilor din jur. Folosirea apei Birchișului pînă la vărsarea lui în Salva (pentru mori și pescuit) i-o permitea numai în condițiile ce i le vor dicta moșierii locului.²⁶

După pacea din 14 iulie 1530, cînd se așază în această mănăstire Ilarion, de care avea nevoie Bistrița pentru a o scăpa de Anastasie, ea e mult mai darnică cu mănăstirea, de dragul episcopului ei.

Anastasie, care venise cu promisiunea curții moldovene, că va fi episcopul feodelor sporite prin războiul la care lua parte activă și conducătoare și el, își alegea ca reședință mănăstirea vechilor stăpîni ai Ciceului și Ungurașului, atestați ca atari în 1391, de la Vad, care avea de la acei voievozi „ab antiquo” satele Vad și Zlatina.²⁷

Alegîndu-și-o reședință, Anastasie înduplecă pe Rareș să-i mai dăruiască patru sate: Bogata romînească și Bogata ungurească din feuda Ciceu și Soareș și Lunca din feuda Unguraș, cu tot ce le aparținea, inclusiv prestațiile iobăgești ale locuitorilor lor,²⁸ și să-i zidească biserică nouă, cu hramul Sfintei Marii.

O însemnare din 1553 atribuia soției lui Rareș noua biserică.²⁹

Maria, întia soție a lui Rareș, a murit în 28 iunie 1529 și a fost înmormîntată în mănăstirea Putna, metania lui Anastasie. Din cauza agoniei ei n-a participat Rareș personal la războiul din Ardeal, câștigat prin biruința de la Feldioara, 15 iunie 1529. Așa că Maria numai prin dorință testamentară putea fi ctitoră a bisericii din Vad și numai dacă Anastasie încă înainte de 29 iunie 1529 stăruise pentru biserică nouă în Vad, avînd informații despre ea încă dinaintea pornirii oștilor spre Ardeal. Soția din 1530-31

a lui Rareș, Caterina-Elena, care în 1536 făcea o danie mănăstirii lui Anastasie, Putnei,³⁰ putea fi ctitoră, dar cu soțul ei.

Un document din același an 1553, din arhiva din Budapesta, Transilvania, fasc. 9, nr. 69 spune că Petru Rareș a zidit biserica din Vad.³¹ Nici istoricii de artă nu dezmint, din examinarea bisericii, această datare.³² Citatul Popa (p. 428) din istoria artei feudale de Vătășianu: „La construirea bisericii se poate să fi colaborat un zidar moldovean, însă opera de pietrar și bolțile dovedesc un meșter transilvănean, poate din Dej. Acest pietrar nu este exclus să fi lucrat în Moldova” (În cartea tipărită, p. 568, V. accentua, că pietrele de la Vad nu-s lucrate în șantierul de la Dej, care domina atunci în arta catolică din regiune), se potrivește cu zidirea bisericii de la Vad în același timp cu a Pobratei, începute în oct. 1530.³³ După isprăvirea războiului, în timpul de pace și belșug și de cele mai strânse comunicații cu Ardealul, se vor fi lucrat unele pietre pentru ferestrele și ușile bisericii din Vad în șantierul de la Pobrata.

Biserica se zidea anume catedrală episcopală, cu tronuri pentru episcop și domn, săpate în pereții de nord și sud ai naosului.³⁴

Cînd biserica fu gata, în 15 mai 1531 Anastasie îi dăruie icoana argintată și aurită a sfîntului Nicolae. (De-a dreapta și de-a stînga capului sfîntului: Hristos dîndu-i evanghelia, Maica Domnului omoforul. Deasupra lor, în medalioane: ST NIKOAAI). În cadrul de argint aurit, lucrat ca la Putna, în partea de jos, e inscripția în cirile majuscule: „Molba raba Bjia episcopa Anastasia ot Vadu ugroh ucova sia icona vltio 7039 mta mai 15=Ruga robului lui Dumnezeu, episcopului Anastasie din Vadul ungurean a ferecat această icoană în anul 7039, luna mai 15”).³⁵ Ferecătura e cea originală,³⁶ pictura sub ea a fost renovată³⁷ în 1860—70 de un pictor angajat de catolicii din Alba-Iulia,³⁸ în posesia cărora a ajuns icoana după unirea din 1700 sau după jaful din 1848.

Anastasie i-o luă înainte lui Ilarion³⁹ pentru că pornise mai devreme acțiunea pentru episcopie și luptase și în război. Că totuși și Ilarion venise în Ardeal cel mai tîrziu la sfîrșitul războiului, dovedește activitatea gospodărească bogată, deci de lungă vreme, ce i-o arată ca desfășurată de el la Hordou sfatul bistrițean în 14 febr. 1533.

Actul sfatului confirma concesiunea întemeierii mănăstirii la Hordou, din 29 sept. 1523,²⁶ cînd Ilarion încă nu fusese în Ardeal, căci acel act nu-l pomenea.³⁹ Nu fusese nici în 1526, cînd mănăstirea de la Hordou fu jefuită de banda de hoți a lui Sigismund Nagy dintr-o moșie a Sibiului.⁴⁰

În 1533 însă el apare ca de cîțiva ani în mănăstirea protejată de Bistrița dușmană lui Anastasie, căci sfatul Bistriței, la intervenția lui, îi confirma mănăstirii și moara ce i-o construise Ilarion și terenurile lăzuite (curățite de păduri) în vecinătatea mănăstirii, pe care i le cumpărase Ilarion. Ii mai dădu în proprietate mănăstirii sfatul, la cererea lui Ilarion, și toată pădurea de la mănăstire spre nord pînă în vîrfurile muntelui și o coastă curățită de pădure ca izlaz pentru vitele ei. Concesiunea aceasta nu i-o făcură jupînii sași mănăstirii românești pe gratis, numai de dragul călugărilor ei, „fugitori de fumul orașelor și iubitori de călugărie ortodoxă după regula cea grecească și veche a bisericii”, ci ob novum favorem quo nobis ipse praefatus reverendus Layr Iowan commendari meruit ... iure nostro patronatus eisdem fratribus hac in parte concessa et privilegialiter donata.⁴¹

Ilarion meritase noul favor nu numai prin concurența, plăcută Bistriții ferdinandiste, ce i-o făcea zapolistului Anastasie, ci și prin întoarcerea lui Rareș însuși spre Ferdinand după eșuarea expediției turcești din 1532 contra acestuia. În 4 apr. 1535 Rareș făcu alianță cu Ferdinand, care-i confirmă feudele ardelene, iar în 1537 îi promise și Muncaciul și Hustul.⁴²

Această schimbare a politicii lui Rareș nu-i plăcea lui Anastasie, încît după ce în sept. 1538 sultanul îl destitui pe Rareș pentru ea și Rareș se refugiază la Ciceu, Anastasie în oct. 1538 trecu de partea noului domn pus de turci, Ștefan Lăcustă, și-i promise asasinarea lui Rareș cu ajutorul pîrcălabului de Ciceu, Simion Dracșin, în schimbul favorurilor promise de Lăcustă. Rareș află de complot și-l alungă din Ciceu pe Anastasie și pe complicii lui.⁴³ Anastasie merse la Putna și din banii ce-i adunase ca episcop la Vad îi dăruie mănăstirii din care pornise spre succese și în care se întorcea în-lrînt, așteptîndu-și moartea, 100 de galbeni sub egumenul Silvan (1528—38), iar în 13 ian. 1539 sub noul egumen Arsenie, altă sută, pentru a-l pomeni cu slujbe după moarte.⁴⁴

Va fi murit curînd după aceste dispoziții testamentare. Ca el să mai fi fost episcop al Vadului în domnia a II-a a lui Rareș, din 22 febr. 1541 înainte, e exclus.⁴⁵

Nu el era episcopul de Vad, căruia îi alegea Rareș urmaș în iulie 1546 pe Tarasie și-l recomanda în 20 iulie „prienilor săi sincer iubiți”, bistrițenilor, ci urmașul său, probabil Ilarion.⁴⁶ Probabilitatea aceasta nu se realizează numai pe faptul, că Ilarion fusese mai la îndemînă spre a-i urma lui Anastasie în 1538—41 și mai îndreptățit prin împărțirea cu el și înainte de 1538 a păstoririi romînilor din feudele moldovene în Ardealul nordestic, ci și pe dovada ce ne-o dă scrisoarea lui Rareș din 20 iulie 1546 către bistrițeni, să-i permită lui Tarasie jurisdicția și peste iobagii lor romîni, **cum a avut-o și episcopul de Vad dinainte** (et in pertinentiis vestris, ubique fuerint presbyteri Walacorum, ex mandato Dominationis Vestrae ipsum audire et ei obedire velint, qualiter fuit et antea).⁴⁷ Dar pe vremea lui Anastasie preoții romîni din feuda Bistriței și cei din valea Rodnei nu ascultau de el, ci de Ilarion, după cum rezultă din actul de protecție dat acestuia de sfatul Bistriței în 1533. Dacă însă Ilarion îi urmă lui Anastasie în 1538—41, pînă în 1546, era natural ca el, ca episcop de Vad, să-și păstreze jurisdicția și în parohiile bistrițene și rodnene, justificînd expresia lui Rareș, că și înainte de 1546 așa a fost.⁴⁸

Scrisoarea din 20 iulie 1546 mai e importantă prin începutul ei: „Am ales pe acest episcop al nostru, Tarasie, la episcopia Vadului”. Era și Tarasie episcop cînd l-a ales, episcop fără eparhie, din surplusul de arhierie ce-l aveau mănăstirile Moldovei, cum fuseseră și Anastasie și Ilarion. Rareș l-a ales în baza dreptului de patronat, invocat și de bistrițeni în 1533 față de Ilarion. Din 1558 ni s-au păstrat actele de alegere a episcopilor din Moldova, de la Roman și de la Rădăuți: Domnul a făcut sobor, care propuse doi candidați pentru fiecare scaun și domnul alege din cei doi pe unul.⁴⁸ Așa-l va fi ales Rareș pe Tarasie, cu sobor de arhierie și egumeni din Moldova, considerînd episcopia de la Vad ca moldoveană fiindcă era în feuda sa, o înzestrase el și jurisdicția ei se întindea numai peste parohiile din feudele Moldovei în Ardeal.

Inclusiv Cetatea de Baltă? Întrebarea se impune din cauza depărtării ei de Vad peste mare teritoriu al arhiediecezei, în mijlocul căreia se află, încît ca să mergi de la Cetatea de Baltă la Vad, faci odată prin Uioara și Turda drumul pînă în Feleac și apoi încă pe atîta pînă în Vad, tot spre nord. Să fi trecut oare candidații de preoți din cele 8 sate ale Cetății de Baltă pe sub ferestrele mitropoliei ca să meargă tocmai la Vad să se preoțească?

Giurescu (p. 324) pe negîndite răspunde: da; Meteș (Ist. bis. 72) pe studiate: nu. După 1574, cînd nu mai avea Moldova feude în Ardeal, principii Ardealului mențin episcopia Vadului, ba îi sporesc mereu eparhia, înșirîndu-i la fiecare numire de episcop ținuturile și comitatele supuse, între ele însă nu e nici ținutul Cetății de Baltă, nici comitatul ei, Tîrnava mică. Nu va fi ținut nici de la 1530 de eparhia Vadului, ci ori de arhiedieceză, ori de eparhia foarte apropiatului (spre vest) Geoagiu, dacă aceasta era de feude.

*

Arhiedieceza a administrat-o episcopul de Vad în 1536, cînd era vacant scaunul de mitropolit.⁹ Documentul din Cluj, 26 ian. 1534, dovedind că parohul Ioan din Feleac este fiul și moștenitorul legitim al casei zidite și lăsate lui Daniil cel răposat, nu implică moartea abia atunci a mitropolitului, dar lasă posibilă ipoteza, ca motivul acelui proces la sfat să fi fost pretenția unui candidat de mitropolit la acea casă, cea vlădicească fiind ocupată de Petru, fratele lui Ioan, dacă mitropolitul Ștefan, alt frate, presupus de lectura cu Ψ a inscripției din 1516, a murit atunci și Petru nu putea încă să i se hirotonească urmaș din vre-un motiv care a dispărut abia în 1537. (Mitr. Ard. 1-1958, p. 77).

Vacanța scaunului mitropolitan luă sfîrșit prin hirotonirea în arhieru a lui Petru. Hirotonia i-o făcu mitropolitul Ungrovlahiei, conform tomosului de înființare, din oct. 1370, a mitropoliei lui Petru, care tomos o menținea sufragana exarhiei plaiurilor ardelene și a întregii Ungarii și în tratatul dintre Țara Romînească și Ardeal din 1595. Exarhul hirotonitor, Varlaam din Tîrgoviște (1534—1544),⁴⁹ i-a dăruit o bederniță (genunchier, ipogonat), pe care era cusută o inscripție cu numele și titlul său: ARHIEPISCOP VARLAAM, numele și titlul voievodului său, Radu Paisie: PETRU VOIEVOD și anul 1537 (7045).

Arhivei sașilor din Bistrița îi putem mulțumi știrile despre episcopia Vadului, bogate în raport cu sărăcia știrilor despre mitropolie. Clujul n-a păstrat arhivă atît de îngrijită, ca Bistrița, nici n-a fost silit a păstra multe acte despre romîni, căci nu era sub stăpînirea romînilor, ca Bistrița. De aceea un moment însemnat din istoria mitropoliei sîntem siliți a-l reconstitui pe baza inscripției brodate a unei odăjdii, care nici nu mai știm unde este (dacă mai există) de la revoluția din 1848, în care s-a înstăinat de la episcopia blăjană, care păstra din 1737 odoarele mitropoliei degradate de unia habsburgică.

O cunoaștem numai din reproducerea inscripției sale, din memorie, de Cipariu,⁵⁰ care o văzuse înainte de revoluție.⁵¹ El nu reda exact și complet inscripția, numai sumar și cu interpretare. Pe Varlaam îl interpreta arhiepiscop al Ardealului, anul nu-l descifrase sigur: 1527 sau 1537.

Interpretarea nu merge din două motive: 1. În Ardeal n-are loc un mitropolit Varlaam la 1527 sau 1537. Nici un episcop de Vad Varlaam la aceeași ani, cum a încercat să-l corecteze în mai rău pe Cipariu, Bunea. 2. Varlaam e sigur atestat ca arhiepiscop (titlul l-a reținut corect memoria lui Cipariu, de aceea menținem ca sigur și titlul de vodă la Petru, nu presupunem numele hirotonitului), dar ca arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei și „preacinstit exarh a toate plaiurile”, sau, în pecete, „arhiepiscop al Țării Românești”,⁵² „Mitropolit arhiepiscop kir vlădica Varlaam” în 28 iulie 1536, „arhiepiscopul kir Varlaam” în 20 sept. 1537 (7046), „mitropolit, arhiepiscop Varlaam” în 28 ian. 1530, arhiepiscop V. în 18 febr. 1540, etc.⁵³

Identificarea lui Varlaam decide și data. Cipariu, cu gândul la Rareș(?)⁵³ înclină pentru 1527=7035, deși nu putea alunga din memorie adevăratul an, 1537=7045, sau, mai probabil, cifra zeilor în cusătura de sigur încărcată a bederniții, permitea s-o vezi și A, cum se scrie 30, și M, cum se scrie 40, adică un crac, sau doi. Dar în 1527 arhiepiscop la Tîrgoviște era Mitrofan,⁵⁴ numai în 1537 Varlaam. Petru-Vodă nu e numai decît Rareș. Voievodul lui Varlaam, Radu Paisie, se numea bucuros, mai ales în inscripții, cu numele său dinainte de călugărirea sa de silă, Petru Voievod.⁵³

Bedernița va fi fost cusută cu fir de aur și argint, poate și împodobită cu pietre scumpe, așa încît țaranul care a furat-o din Blaj în revoluție, o va fi descompus. Confirmarea interpretării inscripției ei de descoperirea ei n-o mai putem spera,⁵⁶ ci trebuie să fim recunoscători lui Cipariu și bunei lui memorii pentru acest dat important al istoriei mitropoliei noastre.

El e confirmat de documentul din 1538, salvat tot de Cipariu,⁵⁷ care-l atestă pe Petru vlădică în Feleac în 1538. În primăvara aceluși an, vinerea a patra în păsimesi, sora „episcopului romînesc din Feleac, satul Clujului, Petru”, Ana, soția lui Ion Dumitru din Săliștea Sibiului, îi mărturisea sfatului clujean, că a vîndut fratelui ei Ioan, preot romîn, și paroh în Feleac, casa ei din Feleac, cu grădina de pomi, fînașul și tot ce-i aparținea, moștenite de ea de la mama sa (soția lui Danciu, care după moartea ei a fost mitropolitul de Severin și Ardeal, Daniil). Se angaja, că ea și soțul ei îl vor apăra pe Ioan și pe moștenitorii lui legitimi contra pretendenților, cum a fost cînd ceruse ea separarea părții ei prin împărțirea averii părintești pretendent Ion Pozpap (=bastard popesc) din Cățel, fiul nelegitim, din afara căsătoriei, al unui frate (mitropolitul din 1516?) al susnumitului episcop Petru. Aducînd ea atunci cauza în fața cneazului și a cetățenilor satului Feleac, aceia l-au exclus de la moștenire pe Pozpap ca bastard. Apelînd el la sfatul clujean, sfatul a aprobat sentința satului. Drept ce-l elibera acum popii Ioan dovadă, spre a-și apăra el și urmașii săi averea.

În primăvara 1538 deci mitropolitul Petru era în Feleac și anume ca persoană legală, de considerație și notorietate publică, încît sfatul clujean îl induce în scopul, ca să se știe după el, cel cunoscut de toată lumea (nu pribeag pripășit, cum îl voia Bunea), cine e Ana cea din Săliște.

Am demonstrat mai sus, notele 5 și 6, că numirea lui de sfat numai episcop romînesc (=vlădică) nu înseamnă că nu era arhiepiscop și mitropolit, numai că pentru sfat acele titluri nu însemnau ceva vrednic de notat în proces, ele nu schimbau calitatea îndeobște cunoscută, de vlădică romînesc, a lui Petru. Petru își cîrmuia eparhia sa arhiepiscopiezană întocmai ca

episcopii de la Vad. Hordou, Geoagiu și exarhul din Peri pe ale lor. Toți erau vlădici românești pentru scribi latini ai cancelariilor ardelene de atunci. Distincția de rang între ei e treaba istoriei bisericești.

Arhiepiscopia cuprindea și Ardealul de sud, din care numai un mic teritoriu îl cedase episcopiei de Geoagiu, pe când în Ardealul de nord o strîm-torau trei eparhii. Sora mitropolitului, în Săliște, ținutul vechi românesc al Amlașului, unul din plaiurile pentru care mitropolia Ardealului de la început a fost sufragana exarhiei din Țara Românească, era în arhiepiscopie, ca și Sibiul, Făgărașul, Brașovul (unde vizitase Daniil) cu ținuturile lor. Ca și V. Moga în 1810, și Petru ar fi preferat să-și aibă reședința mai în sud, unde era viață ortodoxă romină mai bogată și mai intensă și legătura cu exarhia sa superioară mai la îndemînă. Mutîndu-se în 1540 capitala Ardealului, la Alba-Iulia, unde fusese și în vechime, dorința de a se muta în capitală trebuia să-l cuprindă și pe mitropolit, adăugînd la motivele de mai sus și imperativul canoanelor, ca mitropolia să fie în capitala țării. Cum își vînduse soră-sa averea imobilă din Feleac fratelui Ioan, putea să i-o vîndă și el, ducîndu-și cu sine cea mobilă și odoarele mitropoliei, între care și bedernița ajunsă într-adevăr la Alba-Iulia și de acolo la Blaj. E mai greu de presupus s-o fi adus de la Feleac vreun urmaș al lui, căruia putea să i-o refuze familia moștenitoare din Feleac. Cum zidise tatăl său catedrală și case în Feleac, putea zidi și Petru la Alba-Iulia, înclinarea spre edificări moștenindu-le din tată în fiu. Mijloace avea și din averea părintească și a mitropoliei, și din agonisita sa de om bătrîn.

Dietele din 18 oct. 1541, Tîrgu-Murăș 20 ian. și Mediaș 22 martie 1542 reorganizară Transilvania ca principat autonom cu capitala în Alba-Iulia,⁵⁸ de unde o conducea în 1540 vistierul principelui Zapolea, episcopul latin Statileo. La moartea acestuia, în 8 apr. 1542, a' fost secularizată averea episcopiei latine din Alba-Iulia și reședința ei a devenit a principelui. Dieta din Cluj, 1543, reglementa, ca principele să conducă din Alba-Iulia țara cu ajutorul unui consiliu de cîte 7 consilieri din fiecare din cele 3 „națiuni unite în 1437 contra țărănimii.”⁵⁸

Aceste reforme, împreună cu motivele de mai sus, au adus cu sine mutarea mitropoliei romine de la Cluj la Alba-Iulia.⁶⁰ Că s-a mutat, do-vada o avem iarăși nu în documente de cancelarie, ci ca și pentru hirotot-nirea lui Petru în 1537, numai într-un monument arheologic, și acela dis-părut azi, ca și bedernița de la Varlaam. Monumentul e mănăstirea de la marginea de sud a cetății Albei-Iulii, la 188 metri de colțul ei sudestic, mănăstirea care i-a servit mitropoliei ca reședință, biserica ei, cu hramul Sfintei Treimi, în planul treflat bizantin (cu meșter și model de la exarhie?) fiindu-i catedrală. Planul clădirilor și împrejurii acestei mănăstiri-reșe-dințe, împreună cu al cetății, l-am reprodus în Vechea mitropolie, 1948, p. 31, după desenul colonelului austriac M. Visconti din 1711, făcut în ve-derea dărimării ei, executate în 1714. În acel plan între biserica treflată, catedrala inițială, și clădirea dreptunghiulară lungă din marginea de nord a împrejuririi mănăstirii, e biserica tot treflată, puțin mai largă, zidită de Mihai Viteazul. În fața acesteia, la vest, e altă clădire lunguiată, mai scurtă. Nu e exclus, ca aceasta, mai aproape de catedrala veche, să fi fost reședința veche, pînă la Mihai Viteazul. Cea din nord avea ferestile spre nord, încît din ea, fiind pe deal, se putea vedea peste zidul cetății, în cetate,

și chiar în palatul princiar din colțul sudvestic al cetății, cu ferestrele spre sud.

În afară de planul muntenesc al catedralei vechi, n-avem nici un indiciu de ajutor din Țara Românească la zidirea mănăstirii. Legătura lui Petru cu Varlaam și cu Radu Paisie, atestată de bederniță, îl face probabil, iar mutarea mitropoliei spre sud, mai aproape de ei, o doreau și ei.

Cum vor fi permis însă stăpînii catolici ai capitalei și ai Ardealului zidirea mănăstirii ortodoxe în fața reședinței episcopiei catolice, din 1542 reședința principelui, încă tot catolic?

Nu exista timp mai favorabil pentru aceasta. De la 1527 pînă în 1551 patru episcopi catolici ai Albei-Iulii și-au sfîrșit viața asasinați.⁵⁹ În lupta dintre Zapolea și Ferdinand ei erau dușmăniți de partizanii independenței Ardealului ca ferdinandști. Și mai categoric îi urau protestanții, care chiar în acest timp se înmulțesc, în 1542 trecind la luteranism toată obștea sașilor iar ungurii în mare parte la calvinism, luteranism și unitarianism, la care, mai ales la calvinism, luptau să-i atragă și pe romîni. Mișcările politice și religioase dezbinau „cele trei națiuni” care lipseau de drepturi marea masă a romînimii, de care toate aveau lipsă, acum nu numai ca de suportul lor economic, ci și ca teren de propagandă a diverselor partide, încît acestea trebuiau s-o menajeze. Exploatînd dușmăniile și rivalitățile domnilor asupritori între ei, Petru va fi putut obține tolerarea zidirii mănăstirii la Alba-Iulia și a așezării în ea a mitropoliei.

Hramul ei, identic cu al mănăstirii din Feleac, în care se va fi călugărit Petru, încă pledează pentru înființarea ei de Petru.

Mai e un argument, cel mai decisiv, pentru aceasta: Urmașii lui Petru în mitropolia sa n-au avut nici atîta avere, nici înclinarea ereditară pentru a zidi, nici păstoria atît de lungă ca el, în succesiunea lor cunoscută pînă în 16 ian. 1580, cînd mănăstirea e atestată documentar ca existînd și ca reședință vlădicească bine cunoscută tuturor.⁶⁰

Sfatul clujean din 1550, într-un nou act despre averea lui Daniil din Feleac, provocat tot de contestații contra moștenirii ei de Ioan, nu-l mai pomenea pe Petru în Feleac.⁶¹ Că el trăia totuși, dar aiurea, dovedește faptul, că abia în 1553 i se numește urmaș în mitropolia Ardealului.⁶² Că și mutase mitropolia spre sud, o indică faptul, că urmașul din 1553 e un paroh văduv din Ardealul de sud, mai aproape de Alba-Iulia, decît de Cluj. Dacă el ar fi murit la Feleac, se găsea vreun preot văduv sau ieromonah din acele părți să-i ceară scaunul, nu tocmai din Peșteana Hunedorii.

În 15 iunie 1553 castelanul Hunedorii, Ioan Fanchy, le scria sibienilor, că l-a trimis să se hirotonească arhiereu, la Tîrgoviște, pe parohul (văduv) din Peșteana, Ioan, căruia domnul voievod al Ardealului⁶³ i-a dăruit „episcopia” romînilor regatului Transilvaniei: cui Valachorum istius regni Transilvaniensis Episcopatus per dominum vaivodam est condonatus.⁶²

Episcop cu jurisdicție peste țara întreagă, aprobat de stăpînirea țării și reșezînd în capitala ei înseamnă mitropolit, chiar dacă scribii hunedoreni, ca și cei clujeni, îl numesc în latina lor, din care lipsea termenul de mitropolit, numai episcop. Hirotonirea tot la Tîrgoviște îl arată pe Ioan urmașul lui Petru, mitropolia sa sufragănă exarhiei din Țara Românească, conform dispoziției de la întemeierea ei.

Reședința din Alba-Iulia e mai probabil s-o fi zidit bogatul Petru în păstoria lui de 16 ani, decît fostul paroh de sat Ioan în a lui de 7. Timpul de reorganizare a Ardealului din 1540—60 oferea din toate punctele de vedere cele mai prielnice condiții zidirii mănăstirii-reședințe ortodoxe. Catolicismul era redus la lupta pentru existență, pierdută în 1556—66. Protestantismul victorios era în faza propagandei, în mrejele căreia căuta să-i atragă pe romîni. Autoritățile politice erau disputate de partidele celor doi regi rivali și avizate la concesiuni și toleranțe față de populația pe care trebuiau să și-o cîștige. Ortodocșii aveau nu numai sprijinul voievozilor Munteniei și Moldovei, care introduceau cu oștile lor în 1556 pe filo-protestantul Ion Sigismund Zapolea și pe mama sa catolică, Izabela,⁶⁴ ci și al altor magnati ortodocși din Ardeal, ca domnițele Margareta Trepovici, ctitora bisericii din Bîrsău în 1563, și Zamfira, fiica voievodului Munteniei din 1530. Moise, măritată cu potențați ardeleni, ctitora mănăstirii Prislop în 1564,⁶⁵ Mihai Vistierul, Radu Stolnicul, Clucereasa Stanca, Ion Medereț și jupîneasa Stănilă, ctitorii mănăstirii din Lancrăm sub I. S. Zapolea, Ivan logofătul, stăpînul satului Cetatea lîngă Teiuș (cumpărat cu o ferdelă de galbeni) în 1564, etc.⁶⁶ Dacă mănăstirea din Alba-Iulia nu apare între ctitoriile lor, e fiindcă era întemeiată dinainte, de mitropolitul cel mai harnic a o face.

Ipoteza, că Ioan I ar fi reșezut în mănăstirea Prislop, răzimată numai pe folosirea pluralului de Petru Movilă cînd a scris despre mutarea de acolo a mitropolitului Ioan II în 1597, e foarte neprobabilă, căci în 1553 mănăstirea Prislop era dărăpănată și săracă, încît în 1564 trebuia s-o rezidească și s-o înzestreze domnița Zamfira. În Peșteana, unde avea biserică veche, de piatră, a Pogorîrii Duhului Sfînt, mult lărgită la rezidirea ei pe la 1900,⁶⁷ nu va fi putut rămîne, căci acolo avea legăturile sale vechi, de paroh, care i-ar fi scăzut prestigiul de mitropolit.

Pe vremea mitropoliților Petru și Ioan se cunosc din documente și episcopii din eparhiile sufragane, nu numai la Peri și Vad, ci și la Geoagiul de sus.

După distrugerea din 1537 a mănăstirii rutene Sf. Nicolae din Muncaci,⁶⁸ episcopul din ea se mută la Peri. Preoțimea romînească din Maramurăș nu vru să-l primească. El apelă iar la rege, ca în 1491—98, și cîștigă iar: În 9 oct. 1551 regele Ferdinand din Viena și cancelarul său, arhiepiscopul primat al Ungariei Nicolaus Olahus, ordonau, ca autoritățile maramureșene să-i silească pe preoții ruteni și pe laicii din Maramureș, de legea grecească, să-i plătească episcopului de Muncaci Vladislav dările obișnuite din vechime. Pe spatele actului e nota romînească, cu cirilice: „De la Ferdinandu sasculte Marmoros la Muncaci”.⁶⁹ Dările obișnuite din vechime se plăteau însă egumenului exarh din Peri după decretul de înființare a exarhiei, din 1391, confirmat de rege în 1494, deodată cu supunerea exarhiei mitropoliei Ardealului. Orice episcop s-ar așeza în mănăstirea Peri sau aiurea în cuprinsul exarhiei, avea să-i servească egumenului exarh arătîndu-i numai cinstirea ca unui arhiereu, nu și supunere, datorată numai mitropolitului Ardealului. Aranjamentul acesta puțin canonic nu fusese înălțurat nici de înființarea episcopiei Vadului în cuprinsul exarhiei, căci ea

rupsesse o parte din teritoriul exarhiei, parte care apoi nu mai fu în exarhie, deci n-o mai privea decretul din 1391; în restul rămas exarhiei: Maramurăș, Ugocea, Sătmar, Sălaj și Bihorul de nord, decretul rămânea în vigoare, preoții din aceste ținuturi primesc parohiile lor de la egumenul exarh și lui îi plătesc darea anuală (de câte un florin).

Episcopul de Muncaci repetă atentatul din 1490 la drepturile egumenului exarh din Peri exploatănd avantajul său de arhieru (aceasta răz buna călcarea canoanelor de patriarh în 1391) și aderența politică a egumenului exarh (necanonic) la Ardeal, la dușmanii lui Ferdinand. Mai invoca și argumentul că, preoții maramureșeni ar fi ruteni, de un neam cu el, ceea ce despre laicii din Maramureș nu afirmă și nici despre preoți nu putea afirma decât cu argumentul, că slujesc slavonește, căci în 1582 Viena repeta ordinul din 1551 supunându-i episcopului de Muncaci pe „rutenii ce se mai zic și romîni”. Limba slujbei din bisericile romînești o invoca drept dovadă, că romîni sînt slavi.

Nu argumentele etnografice i-au adus cîștig însă, ci aderența sa politică la ferdinandiști. Luînd aceștia în stăpînire teritoriul exarhiei, făcură și aici ca și în Ardeal, conscripție pentru nevoile fiscalității austriace. Conscripția impozitelor din 1553 nota, că episcopul ortodox din Maramureș are proprietate în Peri 4 porți (cam 16 familii iobăgești).⁷⁰ La începutul anului 1556 pe urmașul lui Vladislav, pe Ilarie (Larius) slujbașii din Băcicoiul Maramureșului ai prefectului austriac al comitatelor Sătmar și Săbolci, Gh. Bathori, îl introduc în mănăstirea Peri și în stăpînirea ei. În același an însă trupele domnilor romîni aduc sub stăpînirea Ardealului și Maramureșul, și Muncaciul. Ca urmare, acte din 1558—61 ale voievozilor Ardealului îl arată pe Ilarion (Lariona), episcop de Muncaci, reșezînd în Muncaci,⁷¹ iar diplomele ulterioare de numiri de vlădici ardeleni nu uită a numi expres și Maramureșul între teritoriile supuse acelorora.

Dezvoltarea ierarhiei canonice, episcopale și mitropolitane, strîmtoarează exarhia anacronică și necanonică a egumenului preot de la Peri. Episcopia Muncaciului, prea aproape, o amenința mai mult. Înghițirea ei de această episcopie însă prejudicia și stăpînirea ardeleană, și romînimea. Scăpare nu era decît prin transformarea exarhiei în episcopie maramureșeană, cu eliminarea defectului necanonic al aranjamentului oportunist din 1391, dar mitropolia de la Alba-Iulia și episcopia de la Vad preferau înglobarea Maramureșului, Sătmarului, Sălajului și a Bihorului în eparhiile lor, numai Moldova ajuta menținerea exarhiei ca episcopie maramureșeană, cum vom vedea.

La Vad Tarasie, episcopul ales de Rareș și recomandat bistrițenilor în 20 iulie 1546, a păstorit trei ani și jumătate.

În 5 ian. 1550 Iliaș Vodă Rareș le recomanda bistrițenilor pe noul episcop al Vadului, Gheorghe, pe care li l-a trimis, ca ei să-i dea autoritate și scrisorile locuitorilor de legea grecească din ținutul (*pertinentiae*) Bistriței, că-i vor da venitele și-l vor asculta și cinsti. Bistrița să facă aceasta pentru buna vecinătate cu Iliaș, care scria din Bacău. Nu scria, unde s-a hirotonit Gheorghe.⁷²

În 1553 noli stăpîni ai Ardealului, austriecii, continuînd conscrierea pentru impozite a moșiilor, făcută de ei în Bihor încă în 1552, conscriu și

feudele moldovene ca proprietăți ardelene, pierdute atunci de Moldova. Mențin episcopia Vadului, nu însă și vreo dependență a ei de Moldova, ceea ce va provoca tulburare la Vad la instalarea urmașului lui Gheorghe fără recomandatie din Moldova. Gheorghe e lăsat de conscriptori în stăpânirea celor 6 sate ale episcopiei și în a morii ce i-o construie el în Cățcău.

Ruperea legăturilor patronale cu Moldova ale episcopiei de Vad o mențin și Zapolea, deși trupele lui Lăpușneanu îl readuseră la putere în Ardeal la sfârșitul lunii oct. 1556. Mitropolitul Ardealului, Ioan, (trecut și în poemelnicul din Caransebeș, 1696)⁷⁴ era omul zapolieștilor, care-l numiseră în 1553, iar interesul independenței principatului ardelean, consolidat atunci pe 150 de ani, era, ca și față de Țările Române să fie independent în toate privințele, pe cât se poate, și în privința Bisericii românilor ardeleni.

În interesul independenței față de austriecii catolici dieta din Sebeș-Alba, martie 1556, sub conducerea guvernatorului zapolist al Ardealului, Petru Petrovici, confiscă dijmele catolice (le seculariză), dieta următoare din același an, din Turda, înnoi totuși legea dietei din Turda, 1545, și a celei din 1543, ca monahii și alte fețe bisericești din Ardeal să-și poată îndeplini liber datorințele slujbei lor dumnezeiești după vechiul obicei, neîmpiedicați de nimeni, fiecare urmînd credința ce-i place.⁷⁵ Toleranța aceasta, impusă de polietnicitatea și policonfesionalitatea Transilvaniei și de presiuni externe, era acordată și „monahilor și altor fețe bisericești” din mitropolia romînească, a cărei dependență de „arhimitropolia” munteană trebuia s-o tolereze Ardealul independent de toate țările vecine, dar tributar Constantinopolei, care legiuise dependența mitropoliei ardeleni de cea munteană. Tolerarea aceasta și existența dependenței înseși și în 1537, și în 1553, și pe urmă, cu singura excepție din 1571 (care întărește regula), încă e o dovadă, că mitropolia Ardealului e cea înființată în oct. 1370.

Dependența episcopiei de Vad de Moldova ctitoră însă n-o mai admite Petrovici, ci la moartea lui Gheorghe numește el episcop la Vad.

Numitul, călugărul Marcu, se și hirotoni, probabil la Alba-Iulia, și merge cu scrisori de acolo la Vad. Aici însă, în urma obiceiului ca episcopul să aducă recomandare de la ctitor și să ia scrisori, că-l primesc, și de la localnici, cum ceruse Iliaș pentru Gheorghe (doar cnejii din valea Rodnei fuseseră și ei ctitori pentru Ilarion), întâmpină opoziție și numirea de la Petrovici i se confiscă. Apela la Izabella, mama principelui Ioan Sigismund Zapolea, încă absent din Ardeal, și ea îi dădu ordin „cătregi toți dregătorii săi (comiți, castelani, vechili și alți slujbași) și către călugării, preoții sau parohii romîni, către toți cnejii și către orice alți oameni de orice stare și condiție de sub jurisdicția episcopatului romînilor: ...Petrovici, consilierul nostru lucrînd pentru noi și pentru fiul nostru încă neîntors în țară, episcopia de la Vad, cu toate venitele și foloasele ce țin de ea de drept și din vechime, a dăruit-o călugărului Marcu, episcop de legea grecească, prin hrisov de donație, pe care se plînge acest episcop Marcu, că l-a pierdut prin nedreptățire (per injuriam). Ne-a rugat deci preasmerit, să-l păstrăm cu bunăvoință în acel oficiu de episcop și să vă facem să-i restituim toate venitele obișnuite. Ascultîndu-i cererea și admițînd-o cu bunăvoință, vă poruncim cu tărie, ca începînd de acum pe numitul episcop Marcu să-l țineți și să-l recunoașteți de episcop al acelui loc și toate venitele legale, ce trebuie să le aibă din mijlocul vostru, și obișnuite din vechime, să i le dați deplin și

în întregime lui sau omului său care va arăta porunca de față, nici să nu îndrăzniți voi a vă amesteca în stringerea lor, și să-i arătați datorita supunere și cinste, precum pretinde oficiul său. Altfel să nu faceți nici într-un chip. Scrisoarea de față să i-o înapoiăți prezentatorului. Alba-Iulia, 9 aprilie 1557".⁷⁶

*

Peste o lună, în 13 mai 1557, numea Izabela pe călugărul Cristofor episcop român la Geoagiul de sus, lângă Teiuș, în episcopia veche după decretul ei, dar de el pomenită mai întâi. Numirea făcînd-o în cursul acțiunii de afirmare a dreptului stăpînirii ardelene de a numi episcopi romîni, putem lua drept adevăr istoric formula despre vechimea episcopiei de la Geoagiul de sus și nu formulă stereotipă de cancelarie, după modelul din actul imediat precedent pentru Vad și al altor formulare de numire de episcopi. Putem să admitem, că s-au numit și înainte episcopi la Geoagiu, dar nu de autoritatea de stat din Ardeal, ci bunăoară numai de mitropolitul care i-a hirotonit, și au fost acceptați de cei, pentru care erau hirotoniți, ca Gheorghe la Vad, mai ales dacă acești episcopi erau numai auxiliarii pentru mănăstiri ai mitropolitului.

Cel ce a publicat mai întâi decretul Izabelei pentru episcopia mănăstirii de la Geoagiul de sus, Benkö (în *Milcovia*, II, Viena 1781, p. 359), l-a publicat cu comentarul reprodus și în *Hurm.* II-5, p. 445: „Ea va fi fost numită în mod impropriu episcopie, termen care denota prefectura mănăstirilor de lege grecească din Transilvania, sau chiar numai a acelei mănăstiri însemnate în Geoagiul de sus, ale cărei ziduri, în mare parte distruse, le-am văzut des, în partea de sus a satului, la poalele munților de peste Murăș...”.

Comentarul lui Benkö are temei în expresiile subliniate din decret:

„Atît la cererea unor credincioși ai Noștri, făcută de ei Majestații Noastre pentru călugărul vrednic de cinstire Cristofor, cît și pentru că, informată, am înțeles că este înzestrat și însemnat cu merite și virtuți și cu destulă știință de carte grecească, în vederea acestora deci i-am dat și conces aceluiași Cristofor Episcopia *Mănăstirii* Geoagiului de sus cu toate pertinențele, venitele și cîștigurile de orice fel, obișnuite a-i cădea acelei episcopii din vechime, așa însă, ca el din acea mănăstire să propovăduiască tuturor celor, cărora trebuie, Credința Grecească și să le-o propună, iar pe cei stricați și cu moravurile să-i poată certa și pedepsi, și-i dăm și-i concedem prin prezenta. Drept ce *vouă, tuturor celor ce sînteți preoți ai călugărilor*, și oamenilor de orice stare și condiție, de lege grecească, vă poruncim cu tărie, ca pe numitul Cristofor de acum să-l recunoașteți Episcop al *mănăstirii* Geoagiului de sus, să-l ascultați și să vă supuneți lui și venitele lui obișnuite din vechime, ori de ce fel sînt, lui sau omului său care va arăta prezenta, fără nici o renitență să i le dați și să faceți să i se dea. Altfel în nici un chip să nu faceți, prezenta după cetire s-o restituiți prezentatorului. Alba-Iulia, 13 mai 1557”.

Am subliniat în plus și că venitele din vechime erau ale lui Cristofor, egumen bătrîn (anul următor a murit), care dacă le avea de decenii, putea justifica expresia vechimii și fără episcopia, învechită mai sus din stereotipie de cancelarie. Chiar admitînd însă vechimea episcopiei, ea era „a mănăstirii”. I se supun „preoții călugărilor (Kalugerum, genitiv plural)” și alți ortodocși. Nici o delimitare teritorială a eparhiei acestei episcopii de

mănăstire. Și exarhia de Peri avea reședința într-o mănăstire, dar avea eparhia compusă din ținuturi anume, înșirate și în decretul lui Pahomie în 1391, și în al lui Ilarie în 1494.

Dacă episcopia Geoagiului ar fi avut astfel de ținuturi ca eparhie, înșirate în vreun hrisov de întemeiere a ei, Cristofor sau credincioșii regali care-i cerură numirea le-ar fi arătat și cancelaria le-ar fi trecut în decretul de numire.

În 1559 Coresi îl numea pe episcopul de Geoagiu „al Țării Ungurești”, fără nici o delimitare. În 1562 principele îi supunea preoții din ținuturile Hațeg și (!:) Caransebeș, dar „și de aiurea din regatul său”.

P. Maior (Ist. bis. 1813, p. 165) după ce induce părerea lui Benkö, „apucată cu amîndouă mîinile” de Eder în combaterea suplicii romînilor din 1792, respinge numai adausul lui Eder, că putea fi episcopul de Geoagiu și numai arhimandrit inspector al mănăstirilor, căci episcop înseamnă inspector. Îi opune, că episcopul și hirotonește, sfințește. „Însă arhiepiscopul romînilor din Ardeal să fi șezut în mănăstirea de la Fel-Diod, nu putem să zicem, deoarece știut lucru iaste, că acela și înainte de Isabella, și după aceea au lăcuit în Alba-Iulia sau Bălgrad. Nice aceea nu putem zice, la Fel-Diod să fi fost episcopie osebită cu eparhie, de vreme ce Fel-Diod, sau Fel Gyógy, nicăiri nu se află în titula Mitropolitului Ardealului”.

În continuare caută explicația lipsei episcopiei Geoagiului din titulatura mitropoliților în identitatea ei cu a Silvașului, care apare (?) în acea titlatură: „Poate dară întru acele cumplite schimbări, cînd bunurile cele bisericești fură secularizate, episcopul de la Silvaș pierzîndu-și moșiile sale, dobîndi mănăstirea cea de la Fel-Diod, și de acolo povățuia eparhia Episcopiei Silvașului, carea și după aceea cu acest nume au rămas în titula Mitropolitului”.

Explicația e falsă. Silvașul ajunge în titulatura mitropoliților după 1685 din alt motiv, anume din acela, că mitropoliții Ioan II și Teofil I ajunseseră din mănăstirea Silvaș=Prislop mitropoliți și Ioan II chiar reșezuse în Prislop și ca mitropolit în 1585—97, după înnoirea acestei mănăstiri și înzestrarea ei cu moșii, sate și vii de domnița Zamfira în 1564. Înainte de 1564 mănăstirea Silvașului, de lemn și dărăpănată, n-avea moșii de secularizat, nici n-a fost mai expusă secularizării acolo în munții romînești ai Hațegului, decît cea din Geoagiul de sus în centrul țării, la 2 ore pe jos de Alba-Iulia și la 7 km de centrul protestant din Teiuș. Secularizarea, protestantă, a fost numai împotriva catolicismului, singur latifundiar.

Explicația propusă de Maior a fost „apucată cu amîndouă mîinile” de Bunea, dar deviată contra mitropoliei, care-i era ghimpe în ochi. El (V. ep., p. 52) așeza la Prislop ca cel dintîi episcop de Silvaș pe Eftimie, mitropolitul din 1572—74, de Ioan din Peșteana neștiind. Meteș (Ist. bis. 77—79) îl plasează „hipotetic” la Prislop pe Ioan I, pe baza argumentului Maior și a apropierii Peștenei de Prislop. Gh. Moisescu⁷⁷ trece peste „hipotetic” și-l așează apodictic la Prislop pe Ioan, după ce cu cîteva șire mai sus declarase că susținerea ființării unei episcopii a Silvașului în veacul XVI este fără nici un temei de adevăr.

Bunea mai „apucă cu amîndouă mîinile” episcopia Geoagiului spre a clădi pe ea și pe a Vadului teoria, că Ardealul n-avea mitropolie, ci teri-

toriul său era împărțit între eparhiile de Vad (Ardealul de nord) și de Geoagiu (Ardealul de sud), eparhii de feude, una de feude moldovene, alta de feude muntene, ambele sufragane mitropoliilor din țările romine.⁷⁸ Căută feudă munteană ca temei pentru Geoagiu. Găsi că o feudă a Geoagiului a fost în 1508—9 și în 1517—21 a domnilor Munteniei, deci afirmă, că acelei feude îi înființă episcopia Geoagiului Radu cel Mare, mort în aprilie 1508.

Radu fu introdus în stăpînirea feudei în 14 apr. 1508.⁷⁹ Chiar dacă el n-a murit în 6 apr., ci numai după 23 apr.,⁸⁰ cînd să-i fi făcut el episcopie?

Dar feuda nu era a Geoagiului de sus, din comitatul Alba de jos, ci a Geoagiului de jos, din comitatul Hunedorii, departe de Geoagiul de sus.⁸¹ Meteș a constatat aceasta din documentele Veress și în baza acestei constatări renunță a considera episcopia Geoagiului de sus drept episcopia feudei Geoagiu la p. 73 a istoriei sale bisericești, la p. 75 însă copia totuși teza Bunea, că episcopiile de Vad și Geoagiu își împărțeau Ardealul nelăsînd loc arhiepiscopiei.

Bunea mai găsisse o feudă munteană în Ardeal: A Vințului, primită de Radu de la Afumați în 9 iunie 1526, pierdută în 1528, stăpînită iar de Radu Paisie în 1540—45. Ea consta din 7 sate,⁸² era ceva mai mică decît feuda Cetății de Baltă, la aceeași distanță de Geoagiul de sus. Decît feudei Vințului mai degrabă îi putea atribui episcopia Geoagiului feudei moldovene, mai durabile, dar atunci trebuia să-l facă pe mitropolitul Moldovei exarh al plaiurilor, cum îl și face un epigon al său.⁷⁷

Exarhul muntean, care hirotonea mitropoliții Ardealului, nu e probabil să fi atentat la integritatea eparhiei sufraganelor lui din plaiuri, rupîndu-le un teritoriu chiar din inima arhiepiscopiei lor, nu la marginea ei ca a Vadului.

Episcopia Vadului era de feude la început, dar era cu sediul în feudă. Geoagiul de sus nu era în feudă.

Nu există nici o dovadă, că ar fi avut episcopie de feude. Pertinențele amintite de Izabela puteau fi și numai averile imobile ale mănăstirii, ca pertinențele casei din Lancrăm a lui Sava,⁸⁷ nu numaidecît ținuturi, și mai ales nu feude străine de stăpînirea Izabelei, care-l numea sau concede pe episcop.

Ea-i da episcopului de mănăstire, nu de feude, jurisdicție peste preoții călugărilor, adică peste ieromonahii din mănăstirile românești, numeroase atunci în Ardeal, și peste alți ortodocși, probabil peste cei din raza de influență a mănăstirilor, din satele apropiate de mănăstiri sau cu moși mănăstirești sau legate de mănăstiri în felul în care erau cele din valea Rodnei de ctitoria cnejilor lor, de la Hordou, unde însă n-avea ce căuta episcopul de la Geoagiu, numai în arhiepiscopie.

Ca episcop pentru mănăstiri nu-l stingherea, ci-l ajuta episcopul de Geoagiu pe mitropolit, care-l putea folosi ca episcop auxiliar în tot cuprinsul arhiepiscopiei. Astfel, cu eparhie de feude străine în centrul arhiepiscopiei, nici mitropolitului Ioan, nici crăieșei Izabela nu-i era convenabil atunci cînd Izabela îi tăia și episcopiei de Vad legătura cu Moldova. Ca episcop auxiliar în arhiepiscopie putea umbla și în Țara Birsei în 1559, și în a Hațegului în 1562, altfel cum să i se fi întins episcopia de feude din secuime pînă în Banat? Că episcop auxiliar mitropolitului, în arhiepiscopie, era, dovedește analogia din 1617—24, cînd mitropolitul Ardealului, Teofil

Prislopeanul, își ținea ca Wladika al doyle von Weissenburg, vlădică al doilea de la Alba-Iulia pe Dosoftei, „fost mare pestre toate mănăstirile țerii moldoveei” și-l trimitea în vizitație pînă în Sătmar și Dobrițin.⁸³

Așa era și episcopul mănăstirii de la Geoagiul de sus auxiliar al mitropolitului în cuprinsul arhidiecezei, fără eparhie aparte ca teritoriu. Dacă această instituție n-a putut dăinui pînă în 1617, cînd e reluată ca arhierie vicarială tot pentru un mai mare peste mănăstiri, e tocmai din cauza, că era în primul rînd pentru mănăstiri și se știe că monahii sînt mai renitenți în apărarea ortodoxiei față de inovații și eterodoxii, cum erau atunci ale protestanților. De aceea protestantismul episcopia mănăstirească a Geoagiului a atacat-o mai întii, așezîndu-i în coastă, la Teiuș, pseudo-episcopia romîno-calvină în 1566 și îndată suprimă episcopia mănăstirească, pe cînd episcopia cu eparhie a Vadului o menținu pînă în 1623—28, mitropolia la infinit.

Așezarea episcopiei mănăstirești aproape de mitropolie și de regiunile cu cele mai multe mănăstiri (Alba, Hunedoara, Făgăraș)⁸⁴ ale arhidiecezei încă o arată astfel de episcopie, nu de feude. Această așezare recomandă interpretarea ei ca astfel de episcopie și pentru cazul că s-ar fi înființat înainte de mutarea mitropoliei de la Feleac la Alba-Iulia, căci cele mai multe mănăstiri ale arhidiecezei erau în Ardealul de sud.

Mănăstirea Geoagiului de sus era la cale de două ore pe jos de mănăstirea mai veche, atestată în sec. XV, Rîmeț. Ambele aveau ogoare, livezi și fînațe, cea din Geoagiu în plus și moară și lac de pești.⁸⁵ Avînd și clădiri mai noi, și comunicație mai bună în toate direcțiile țării, mănăstirea Geoagiului de sus cîștigă episcopia și grație meritelor starețului ei bătrîn, vrednic și învățat. Meritele acestuia au tras mai mult în cumpănă, căci după moartea lui episcopia o ia, dar o și mută în mănăstirea sa nouă și cu ctitori ortodocși romîni bogați și influenți, Sava din Lancrăm.

O știm din scrisoarea păstrată în arhiva din Sibiu, scrisă ungurește de domnul Țării Romînești, Alexandru, din București, 16 mai 1572, principelui Ardealului, Ștefan Bathory: Mănăstirea și episcopia din Lancrăm, precum dovedesc în fața noastră boierii noștri, în pribegie au zidit-o din banii lor, pentru sufletele lor, Ioan Medereț, stolnicul Radul, episcopul Sava, jupîneasă lui Stănilă, clucereasa Stanca și Mihai vistierul. Răposatul crai le permisesse, deci Vă rog s-o mențineți.⁸⁶

Era și vlădica Sava refugiat din Țara Romînească? Dobîndise acolo arhieria? Și călugăria? Era muntean de origine?

Ultima întrebare trebuie să primească răspuns negativ, căci un document din 1570 ni-l arată băștinaș cu casă, curte, grădină și pertinențe (sesie iobăgească extravilană, de ogor și fînaț ținînd de intravilan) în Lancrăm,⁸⁷ casă care nu poate fi mănăstirea, în ființă în 1572 și nu proprietate personală a lui Sava. Casa și moșia lui Sava, confiscată în 1570, fu vîndută în 1574 cu 49 fl., preț prea mic pentru mănăstirea cea cu biserică, cu care n-aveau ce face cumpărătorii, sașii din Sebeș.

Călugărirea în Țara Romînească, cu mănăstiri mai mari, mai bogate și mai libere decît cele ardelenene, n-ar fi fost ceva neobișnuit romînilor din sudul Murășului, mai ales din Lancrăm care în 1508—12 a suferit pri-

goana vicarului latin din Alba-Iulia, cu dărîmarea bisericii sale ortodoxe, prigoană sistată de regele Vladislav la plîngerii repetate ale lăncrămenilor.⁸⁰

Ca Sava să fi ajuns la arhierie în vreo mănăstire munteană sau chiar la mitropolie, încă nu e exclus. Pomelnicul mitropoliei Ungrovlahiei pome-nește între mitropolitul Anania, fugit în ian. 1558 și el în Ardeal și urmașul său, Efrem, un Simion, arhieriu fără scaun.⁸⁹

Ctitorii mănăstirii-vlădiciei din Lancrăm s-au refugiat aici în ian. 1558, la vestea numirii ca domn a lui Mircea Ciobanul în urma morții în 26 dec. 1557 a lui Pătrașcu cel Bun. Ii va fi condus la Lancrăm Sava. Murind Cris-tofor în 1558, Izabela îi numi urmaș pe Sava, cum mărturisea fiul ei în 10 apr. 1562,⁹⁰ cînd îi reda episcopia „bisericii din Geoagiul de sus”, luată pe scurtă vreme de un ieromonah moldovean poate tocmai fiindcă Sava nu-și mutase după numire la Geoagiu reședința, ci continuă să reșeadă în mănăstirea sa proaspătă, din Lancrăm, făcînd de acolo vizitațiile pentru care era episcop auxiliar al mitropolitului.

În cursul acestor vizitații a fost și la Brașov, oraș al arhidiecezei și pe la 1500, unde încă era o ceată de boieri refugiați din Muntenia și cu ei și diaconul Coresi, care-i spuse că retipărește catehismul luteran românesc din Sibiu, 1544, sub titlul „Întrebare creștinească”. În 12 martie 1559 sfatul brașovean, care o va fi comandat, impunea cartea ca manual școlii romîne din Șchei. În prefața ei scria Coresi că a scos-o „cu știrea Măriei lu Crai și cu știrea Episcopului Savei Țăriei Ungurești”.⁹¹ Crai al Țării Ungurești se intitula I. S. Zapolea, deși nu era. Coresi da titlul acelei țări și lui Sava, pentru scurtare și pentru că Sava nici reședință fixă, nici eparhie nu avea, ci făcea vizitații prin toată arhidieceza bătrînului Ioan, căruia în oct. 1560 îi hirotonea urmaș arhimetropolitul său din Tîrgoviște, Efrem, intitulat în 17 sept. 1559 de Mircea Vodă arhimetropolit,⁹² adică exarh (patriarh) tocmai fiindcă avea sufragani mitropolit. La sfîrșitul prefetei „Întrebării creștinești” Coresi închina cartea „sfinției tale, arhieriu i mitropolit Efrem”, în tipăriturile sale ulterioare ardeleni însă pe mitropolitul Ardealului îl întitula mitropolit, pe al Ungrovlahiei arhimetropolit.

Că Ioan a fost mitropolit, afla și însemna bătrînul director al școlii de dieci din Caransebeș, Damaschin Udrea, în 20 iulie 1701, după 5 ani de știri-ciri în toate părțile pentru completarea pomelnicului său de vlădici din 1696. „Din licăriri dă licurici, din frînturi de pietre, din zdrante de hîrtie, din vorbe răsfireate am astrîns ca furnica fărămituri, și din ele probăluit-am întocmire a vremi moarte. D-atunci am mai căutat și am mai aflat, am întrebat și am căpătat răspuns. Așa... Nu l-am pomînit pră metropolita Ion al Temișvari la 1553, prăcum și pră alți uitați iară nu”.⁷⁴

Data 1553 și numele Ion, arată că de Ion din Peșteana aflase Damaschin întrebînd ardeleni pe care-i servea școala sa. Il plasa la Timișoara, cum în Banat îl muta și pe Daniil la 1479 cu mitropolia în Ardeal, ca un bănățean convins că „Bănatu-i fruncea”. Semnificativ pentru adevărul com-bătut de Bunea e că deși avea numai mijloacele de cercetare induse, a aflat de amîndoi și pe amîndoi drept mitropoliți i-a aflat. E ușor să-i facem co-rectura, că la un an după cîștopirea Banatului de turci Ioan, numit de voie-vodul Ardealului, nu putea merge să locuiască lîngă pașa din Timișoara, ci lîngă voievodul care l-a numit, la Alba-Iulia. Va fi avut însă sub jurisdicția sa partea necotropită de turci a Banatului: comitatele Caraș și Severin, unde

va fi trimis, ca și urmașul său în 1562, pe episcopul său auxiliar, de Geoagiu, să viziteze, Antonie al Timișorii, pomenit de Damaschin la 1562, neputînd trece granița pașalîcului timișan spre Ardeal.

Bătrînul dascăl bănățean admitea posibilitatea greșelii în reconstituirea „din fărămituri” a foștilor mitropoliți. Spre deosebire de „istoriografii noi” se declara gata a o îndrepta: „întăleptul o îndreaptă cînd o află”. Recunoaște lipsa știrilor și o motivează „că vijoliile de au trecut prăstă neamul și besereca noastră împrăștiat-au ... înșămănările ... și au astrucat cu năsipul vremii urmele pașilor alor trecuți dă mult”.⁷⁴

Mitropolia Ungrovlahiei și-a publicat acum șirul mitropoliților din cei 600 de ani de existență, 1359—1959. Deși la munca migăloasă a lui Dobrescu, de a-i dezgropa din colbul arhivelor, care l-a dus în 7 ani în mormînt în floarea vîrstei, s-a adaus și a vrednicului său urmaș, Șerbănescu, în documentatul și completul studiu al acestuia, ca și la Iorga, nu găsim cîne era mitropolit al Ungrovlahiei pe vremea hirotonirii lui Ioan din Peșteana. Lui Varlaam, hirotonitorul lui Petru de la Feleac, i-a urmat la sfîrșitul anului 1544 Anania, dar acesta după inaugurarea în martie 1545 a domniei de măceluri a lui Mircea Ciobanul, fuge la Sibiu cu văduva lui Neăgoe, moartă în Sibiu la 30 ian. 1554 după ce a călugărit-o Anania, întors în scaun după mazilirea în 28 febr. 1554 a lui Mircea Vodă. Intre martie 1545 și mai 1554 Anania nu apare în documentele muntene ca mitropolit, dar nici altcineva,⁹³ timp de 9 ani.

Să negăm deci existența mitropolitului Ioan pentru că nu apare în cei 7 ani de păstorire în documentele ardelene, ale unei stăpîniri străine, pentru care românii și biserica lor erau numai tolerați?

Singurul ei act despre Ioan, al castelanului din Hunedoara, 15 iunie 1553, despre trimiterea lui la hirotonire în Țirgoviște, era către sibienii care-l adăposteau pe Anania. Le scria că a scris și lui Mircea Ciobanul pentru accelerarea hirotonirii, Ioan fiind confirmat și de principe pentru românii din întregul Ardeal, și-i ruga, să intervină și ei acolo. „După cum se vede, întregul aparat de stat era interesat în rezolvarea grabnică a acestui mare act spiritual, care privea pe cei mai numeroși dintre supuși”.⁹⁴

Hirotonirea lui Ioan o va fi făcut suplinitorul lui Anania în Țirgoviște, Simion, nu Anania în Sibiu, deși Anania nu renunțase la scaunul său și avea să și-l reia în cîteva luni. S-a făcut cu știrea sa, de aceea îndată ce reveni în scaun și putu apare în documentele muntene, apare cu titlul de arhimitropolit, ca unul ce avea sufragani mitropolit într-o mitropolie pentru a cărei îndeplinire grabnică se luaseră măsuri atît de ample în iunie 1553, încît mitropolia Ardealului apărea ca instituție de cea mai mare considerație în Ardeal. De/aceasta a luat act și Anania, de aceea poartă, el cel dintîi și numai după hirotonia din iunie 1553, dar la mai puțin de un an după ea, titlul de arhimitropolit.

Și în refugiul sibian, prin 1546, se intitula exarh al tuturor plaiurilor, dar după el prefera titlul de arhimitropolit, ce i-l da cancelaria lui Pătrașcu cel Bun în 27 mai 1554,⁹⁵ ca pe unul care indica mai expresiv raportul său față de sufraganiul tot mitropolit, raport legiuit la înființarea mitropoliei sufragane în oct. 1370 și reconfirmat și prin tratat internațional în 1595.

Titlul de arhimitropolit, tradus de dieta ardeleană în 1640 fövradika= mitropolit șef pentru Teofil al Ungrovlahiei, prezent în dietă,⁹⁶ e întâlnit apoi tot mai des în documente. Și el dovedește existența în secolul XVI a mitropoliei ardeleni, sufragana arhimitropoliei muntene prin continuarea neîntreruptă a mitropoliei din oct. 1370.

ȘT. LUPȘA

1 Mitropolia Ard., 5-1959, p. 582, cu trimiterea: „Lupșa Șt.: Vechea mitropolie, Sibiu 1948. Cotoșman Gh.: Contribuții la începuturile mitropoliei Ardealului, în Tel. Rom.: N. Bălan, Sibiu 1956, p. 336. Contra: V. Popa: Considerații cu privire la mitropolia Transilvaniei. In Mitr. Banatului 7-1958, p. 408ss., cu origine moldovenească“.

2 O susține și Manualul de istoria Bisericii române, Buc. 1957, I, p. 267, în lecția de la p. 353—62.

3 Studiul Popa (citată în nr. 1), p. 409—10. Semnalată de V. V. Marchiș: Feleacul. Cluj 1934, p. 65: „Biserica are pe un părete o pisanie în piatră, nedescifrată“. Lupșa: lecția din 1951, nota 40 (manuscris dactilografiat, la institutele teologice).

4 Popa, p. 430.

5 Mitrop. Ard. 1-1958, p. 79, notele 25, 26, 28. Popa însuși recunoaște în nota 44 aceasta, dar îi opune argumentul că sfatul scria în 1534—50, când în Feleac nu mai era mitropolie, ci numai episcopie. Că nu mai era decât episcopie, deduce din numirea fiului și urmașului lui Daniil, Petru, numai episcop, nu mitropolit, de același sfat clujean. Dar dacă numirea lui de către sfat „episcop“ înseamnă că nu era mitropolit, înseamnă că n-a fost nici Daniil, căci și pe el numai episcop îl numea sfatul. Cine și cum să fi degradat mitropolia între 1516 și 1538?

6 Argumentul că și în Moldova se folosea amestecat numirea de mitropolit și episcop pentru vlădicia Romanului, nu e pentru teza Popa, ci contra ei, mai ales că și mitropolitul de la Suceava era intitulat uneori episcop (Manual de ist. Bis. rom., Buc. 1957, I, p. 240), și episcopia Rădăuților mitropolie (Id., p. 245), contrar celor afirmate de Popa la p. 416 și în nota 50.

7 P. 138 (nu 139): „preoții brașoveni atirăneră un timp de Vlădica necanonic din Feleac Daniil (notă: Bogdan p. 308, nr. 2, dar v. mai departe)“. Acel „mai departe“ nu e la p. 145. La p. 150: Mitropolitul din Tîrgoviște, Daniil, atestat în 1566, nu e mitropolitul de Severin și Ardeal care scrie lui Petru Urs în vremea parohului din Schei Nicola scrisoarea publicată de Bogdan. La p. 185 iar nu e nimic în chestie. În toate paginile invocate de Popa nimic în favorul afirmației sale, numai contra ei.

8 Popa, p. 421: „La 1534, în timpul domniei lui Petru Rareș, o întâlnim din nou, cu rangul de episcopie (? v. n. 5—6). Aceasta însemnează că dacă înființarea mitropoliei s-ar fi datorat altor cauze decât influenței lui Ștefan în Transilvania, ea ar fi trebuit să existe ca atare și după moartea marelui voievod. Ori dispărînd cauza care i-a dat naștere, a dispărut și efectul ei, adică mitropolia“. — Dar contribuția cea mai de seamă a studiului Popa e dovada existenței mitropoliei în 1516, după moartea lui Ștefan cel Mare și a regelui care o recunoscuse. — Rareș a sporit feudele Moldovei în Ardeal și a înființat episcopie la Vad. Lăpușneanu a pierdut feudele, episcopia a rămas, o mențin și austrieții dușmani Moldovei, în 1553, iar Izabela Zapolea, prietenă ei, îndeplinește scaunul de la Vad la vacanța lui din 1557. Dacă slăbirea influenței moldovene în Ardeal (dezmințită de sporul satelor la Ciceu în 1506, 1514, etc., de pictarea bisericii în Cetatea de Baltă la 1526. — Meteș: Moșiile, Arad, 1925, p. 22—25, 34—35) trebuia să aducă desființarea mitropoliei, cu atât mai virtos trebuia să aducă desființarea episcopiei de Vad, creație a Moldovei! A și afirmat-o Bunea, pe linia căruia se situează — pe jumătate — Popa, dar descoperirea Pascu din 1954 a dovedit falsă intuiția lui Bunea, cum falsă e și a lui Popa.

9 Kádár: Szolnok-Doboka vm., V., Dej 1901, p. 550. Meteș: Ist. bis., Sibiu 1935, p. 67, n. 3.

10 Un act din 1492, din colecția falsificatorului Kemény, afirma că încă Matia (+6 apr. 1490) i le-a dat. La 1 mai 1500 scria Vladislav că a luat (el, nu Matia) Ciceul de la Imreffy și l-a dat lui Ștefan. (I. Ursu: Ștefan cel Mare, Buc. 1925, p.

200—204). In 1500 cumpăra Ștefan cu 1500 de galbeni satele Ciceului: Suciul, Borcut, Mașca, Văleni, Rohia și Lăpuș, cu 2000 de fl. Gîrboul. In 1502 despăgubea cu 400 de galbeni pe Sofia Dezsöfi pentru drepturile ei asupra feudei Ciceu. In 1500 apare întîiul pîrcălab moldovean al Ciceului, în 1498 al Cetății de Baltă. (Ib. și p. 277, n. 2, după A. Veress: *Fontes rerum Trans. IV (Acta I)*, Bp. 1914). In 1499 voievodul Ardealului obliga pe Ștefan să-i plătească lui și lui Ion Ungur părțile ce le aveau în Uriu, Sînmărgăhita, Cristur și Reteag, din feuda lui Ștefan, a Ciceului. In 1495 avea Ștefan jumătate Petrihaza, sat al feudei Ciceu. (Meteș: *Moșiile*, Arad, 1925, p. 22, după Veress și după Kádár II, 241, 410, 521, V, 341, VI, 367).

11 Giurescu: *Ist. rom. II-1*, Buc. 1943, p. 75: după toate probabilitățile în 1489. Meteș: *Moșiile*, p. 21: probabil pe la 1490.

12 Și ecoul ei în cartea Daicovici, Pascu, etc.: *Din istoria Transilvaniei*, Ac. R. P. R. 1960, p. 116, că ar fi ctitoria lui Ștefan, de la sfîrșitul secolului XV, catedrala din Feleac. Ea s-a zidit înainte de 1488, în timpul dușmăniei lui Ștefan cu Ungaria, și nu „prin intervenția directă a lui Ștefan cel Mare” (V. Vătășianu: *Istoria artei feudale în țările romîne*, I, Ac. R. P. R. 1959, p. 567).

13 Va fi contribuit și el la cîștigarea Ciceului de Ștefan. V. n. 14.

14 Regele, care a dat decretul, făcea totul pe placul sfetnicilor, zicînd „dobre” (=bine. Era ceh.), încît l-au poreclit Dobzse László. — Poate și ca reacție contra donării feudelor lui Ștefan cel Mare interzicea dieta în 1495 prin art. 5 donarea de feude la străini, permițînd donarea și vinderea lor numai pămîntenilor Ungariei. (Art. 45 scutea de dijma catolică pe ortodocși). Hóman: *Magyar t.*, II, 1942, p. 683.

15 Avea satele: Tîrnăveni, Cuștelnic, Craifalău, Sălcud, Petrisat, Zagăr, Veșăuș, Boian și dealul cu vii la Velț. Meteș: *Moșiile*, p. 33.

16 „Și astăzi se vede pe marginea dălmului ... clădirea trainică, făcută după datina arhitecturii moldovenești. Fațada se sprijină pe două contraforturi; pe laturile aleargă altele, în număr de șase, pînă la altarul pentagonal; între ele se deschid ferești cu înflorite cadre de piatră săpată în stil gotic; o mare ușă gotică, tot astfel împodobită, dă intrarea prin laturea din dreapta. Înăuntru stîlpi despart pronaosul de un larg naos”. Biserica a ajuns în mîinile calvinilor fiind reparată în 1895—6 și cu această ocazie „au ieșit la iveală zugrăveli romînești ale sfinților, un Petru și Pavel la ușa din stînga, sub data de 1526”. Meteș: *Moșiile*, p. 34—5, din Iorga: *Neamul rom. din Ardeal*, II, p. 424—5. Meteș: *Ist. bis.*, p. 170, după Szadeczký, cu data corectată: „In bolta de sub turn a apărut de sub tencuiala de var un fresc palid, care înfățișează coborîrea de pe cruce a lui Hristos. Pe peretele apusean al bisericii au apărut chipuri și mai mari (un apostol cu potirul în mînă). Sub fresce se vedea anul 1525”.

17 *Ist. artei feudale în țările rom.*, I, Ac. R. P. R. 1959, p. 85 și 775.

18 Bunea: *Vechile episcopii*, p. 42—3, Meteș: *Ist. bis.*, p. 147 și 472.

19 Meteș: *Moșiile*, p. 32—33.

20 O. c., p. 568: Biserica din Mihăiești e o clădire modernă, în locul unei biserici de lemn.

21 Ib., Iorga-Balș: *L'art roumain*, p. 87.

22 Iorga: *Ist. rom. IV*, 1937, p. 338, n. 7.

23 Id., p. 338—44, Giurescu II-1, p. 172—3, Daicovici-Pascu, o. c., p. 118, Meteș: *Ist. bis.*, p. 72.

24 Ofereau schimb de prizonieri și de prăzi în baza păcii încheiate de Rareș prin pîrcălabul Mihai. Se scuza, că sîmbătă, în 9 oct., n-au știut că se încheiasă armistițiul. An. Ac. R., *Ist.*, 27, 1905, p. 20—21. Hurm. XV-1, p. 337.

25 Bunea, o. c., p. 16, Ursu: P. Rareș, Buc. 1923, p. 19. Pe lîngă tributul anual de răscumpărare de iobăgie, Bistrița da și daruri ocazionale, ca în 24 oct. 1530, cînd la ordinul vistiernicului moldovean Mateiaș îi trimitea lui Rareș la Rodna 30 de cară cu provizii.

26 Hurm. XV-1, p. 271-2, nr. 495.

27 Conscriptia feudei Ciceu, din 1553 (Hurm. II-5, p. 151—2), le nota ca avîndu-le mănăstirea de la voievozii străvechi: vaivodae ab antiquo. Încă Bunea (V ep. 21), publicînd conscripția, remarcase, că acei voievozi antici nu pot fi Ștefan cel Mare și fiii săi (cum vrea Popa, p. 396 și 399), ci Balc și Drag, care aveau în 1391 și mănăstirea Peri „de la părinți” și feudele Ciceu și Unguraș.

28 Bunea, p. 20—21, Meteș: *Ist. bis.*, p. 70, n. 2.

29 V. Vătășianu: *Ist. artei feudale în țările romîne*, I, Buc. 1959, p. 569.

30 I. Ursu: P. Rareș, Buc. 1923, p. 121, n. 132, n. 2.

31 Meteș: *Mănăstirile*, S. 1936, p. 150, Kádár, I, c.

32 Torma o data de la începutul sec. XVI (Bunea, p. 27). Șt. Balș în Bul. Com. Mon. Ist. XXXVI, 1943, conchidea că poate fi și de la Ștefan cel Mare, și de la Rareș. V. Vătășianu, l. c. admite că ea ar putea fi din epoca lui Rareș după unele analogii.

33 Ursu, o. c., p. 118 după Iorga: Inscriptii, I, Balș în B. C. M. Ist. 1928, etc.

34 Boroș în Unirea, Blaj 1900, p. 318. Tot acolo știrea, că din zestrea ei funciară mănăstirea a păstrat 200 de jugăre pînă în 1845, numai atunci le-a pierdut prin comasare. Și că icoana a trimis-o episcopia Albei-Iulii, din muzeul ei, Batthian, la expoziția din Budapesta în 1896.

35 B. C. M. Ist. XIX, Buc. 1926, p. 88.

36 Ib.: Cu rozete și alte podoabe emailate pe filigran.

37 Ib.: în manieră cam rusească.

38 B. C. M. I. XXVI, 1933, p. 11. Era a doua icoană pictată de romîni și păstrată, după cea făcută „la mitropolia din Rădăuți de episcopul kir Pahomie” la 18 XI 1505. De la Anastasie al Vadului, om cult, avem scrisoare într-o limbă slavonă foarte bună. Ucenicul său, Anastasie de la Putna, ca episcop de Roman avea atelier de icoane, din care s-au păstrat două din 1558, una din 1570, doi ani înainte de a avansa Anastasie mitropolit, tot așa de uneltitor, ca și învățătorul său.

39 Presupus pe nedrept antecesor lui Anastasie la Vad de Bunea, p. 23, și de cei amăgiți de el. Dacă Ilarion ar fi fost episcop la Vad în 1523, n-avea motiv să se mute de acolo, din eparhia mai mare, în eparhia mai mică de la Hordou, unde apare în 1533, înainte nicăiri. I-a urmat lui Anastasie la Vad, cum demonstrăm la locul său. El pindea episcopia tuturor feudelor moldovene din nord-estul Ardealului ca episcop rival, nu ca auxiliar lui Anastasie de la Vad și mitropolitului de la Feleac, cum a fost după retragerea de la Hotin la Zagavia episcopul Amfilohie auxiliar episcopului absenteist de la Roman, Antonie, și mitropolitului prea ocupat de la Iași, Iacob Stamati. — Bunea învechea episcopia Vadului din pornire contra mitropoliei „neunite”, pe care o mai contestă unii uitînd ce drum bat sau biruiți de alte porniri, mai mărunte.²

40 An. Ac. R., Ist. 27, 1905, p. 20. Actul, admonierea Sibiului pentru hoții lui, numea mănăstirea Bistriței: monasterium wolachale bistriciense. Sibiul apare în aceeași lumină, ca și sub V. Moga.

41 Id., p. 18—20, Hurm. XV-1, p. 271-2 și 337.

42 Ursu, p. 33, Bunea 17, Homan III, p. 35—6, Giurescu II, 178.

43 Ursu, p. 55—56, Meteș: Ist. bis., p. 70—71.

44 D. Dan: Măn. Putna, Buc. 1905, p. 117 și 215, I. Bogdan: Doc. lui Șt. c. M., Buc. 1913, I, p. 72; — „... iată eu ... episcopul Anastasie din Vad, binevoit-am ... și din dragostea în Dumnezeu către sf. Ilacăș ... de la Putna am dat 100 de galbeni ungurești pe vremea arhimandritului Siloan, ca să-mi facă pomenire în vecii vecilor odată pe an, în orice zi din săptămîna lui Arțivuri, seara parastas și a doua zi dimineața liturghie. Și iarăș m-am sculat și am dat alți 100 de galbeni ungurești, ca să-mi facă și altă pomenire în veci, odată pe an, seara parastas iar a doua zi dimineața liturghie, în orice zi din săptămîna Rusaliilor, pe vremea egumenului Arsenie și față fiind toți frații în Hs. Și văzînd noi arhim. Siloan și apoi igumenul Arsenie și toți frații ... iubirea fiască, am jurat că vom împlini... Scrisu-s-a în sf. mănăstire în anul 7047(=1539), luna ian. în 13”. — Putna avea hramul sf. Marii, ca și bis. din Vad.

45 Meteș: Ist. bis., p. 71: s-a menținut la Vad pînă pe la 1546. — Că ar fi fost mitropolit al Moldovei în 1541 și ar fi botezat atunci pe fiul lui Rareș, pe Ștefan, a afirmat Erbiceanu (Mitropolia Moldaviei, Buc. 1888, p. LVI) după Șincai, Cronica, la 1541, dar pe baza confuziei cu botezul din 1548, de fostul mitropolit Anastasie din nota 43. Hurm. XIV-1, p. 85. — Dobrescu: Ist. bis. r., litogr. Buc. 1924, II, p. 351, credea că Anastasie, destituit de la Vad în 1546, a ajuns episcop de Roman în 1558, mitropolit în 1572, s-a retras în 1578 și trăia ca proin mitropolit al Moldovei în 1585. Dar proinul din 1585 în 31 aug. 1556 încă nu era arhieru, numai egumen la Putna într-un act al lui Lăpușneanu.

46 Astfel greșeala lui Bunea, de a-l considera pe Ilarion episcop de la Vad, se reduce numai la cronologie: N-a fost antecesorul lui Anastasie, ci urmașul lui. Activitatea-i gospodărească în 1533 îl arăta om tînăr, în vigoare, putea trăi pînă în 1546. Chiar dacă ar mai fi avut un urmaș pînă în 1546, acela ar fi moștenit eparhia unificată.

47 An. Ac. R., Ist. 27, 1905, p. 21. Hurm. XV-1, p. 453.

- 48 Răvașul, Cluj 1907, Iorga: Ist. bis. I, 163, etc.
- 49 B. O. R. 7—LXXVII, Buc., iulie 1959, p. 754.
- 50 Acte și fragmente, Blaj 1855, p. XIV: Arhiepiscopi ai Ardealului: I. Varlaam I, la a. 1527 (au 1537) scris pe un genunchiariu dat de Petru Vodă, ce se afla între clenodiile A. Episcopoești.
- 51 Bunea, V. ep., p. 21.
- 52 Iorga: Ist. bis. I, 1929, p. 149, act din 24 mai 1541.
- 53 B. O. R. 7-1959, p. 755.
- 54 Id., p. 754. Titlul de arhiepiscop îl întâmpinăm și la Macarie, mitropolitul Ungrovlahiei, în 1517 și 1520, iar între aceste două date, în 1519, învățatul protoegumen al Atosului, Gavril Protul, scria, că Neagoe pe Macarie l-a pus „mitropolit a toată Țara Românească, *Plaiului și Severinului*“ (Id., p. 748—9). Plaiul Ardealului și Severinul nu erau uitate, deci legătura mitropoliei acelorora cu exarhia nu s-a reluat numai de Petru, ci s-a menținut și sub antecesorii săi.
- 55 Iorga, o. c., p. 149, n. 1, p. 144. Giurescu II, p. 166, fig. 46. Cipariu nu scria că Petru Vodă ar fi Rareș, numai Bunea
- 56 E o pierdere pentru istoria română, ca a ziarului lui Traian din războiul cu Decebal și alte pierderi de documente și monumente ale noastre (spre smerirea noastră, ca să nu ne trufim ca rasiștii).
- 57 Archivu, p. 776. Hurm. II-4, p. 167.
- 58 Daicovici, Pascu, etc.: Din istoria Transilvaniei. Ac. R. P. R. 1960, p. 119—120, Biró V.: Az erdélyi fejedelemség hatalom fejlődése 1542—1690. Cluj 1925. Lám K.: Az erdélyi országgfűlés szervezete 1541—48. Cluj 1908.
- 59 Karocsonyi, Biró, etc.: Az erdélyi katolicizmus múltja, Tîrnăveni, 1925.
- 60 Mitropolia Banatului, 1-1957, p. 168. Studii Teol. 1-1955, p. 102.
- 61 Cipariu: Archivu, p. 778. Jakab E.: Kolozsvár t., Bp. 1870, tabla VI, nr. 5—8, Oklevéltár, 1888, II, nr. VIII, p. 14—16: În 30 XI (la Cipariu 25 dec.) 1550 sfatul clujean examinând testamentele mitropoliților din Feleac, Marcu și Daniil și fasiunile martorilor ascultați de el mai demult în procese de avere ale lui Ioan, respinge pretențiile surorii lui Daniil, Ana, soția lui Toma Bara din Dezmîr. Chiar dacă Ioan e fiu nelegitim (din văduvie) al lui Daniil, ceea ce nu putură dovedi pretendenții (între ei și o familie din Vad), el a dovedit cu acte că a moștenit legal toată averea lui Daniil, inclusiv reședința vlădicească, după ce Daniil restituise surorii sale partea ei. — Un motiv pentru a lăsa popii Ioan reședința din Feleac l-a avut Petru și în micimea ei, casa veche a popii Vasile, mai prejos decît cea zidită de Daniil lui Ioan, care acum trebuia fiilor laici ai lui Ioan, cu intravilanul ei, mai mare decît cel vîndut lui Marcu. În 1782 ieșind primarul și notarul Clujului în anchetă la Feleac îi raporta guvernului, că dacă intravilanul vlădicesc e cel ocupat în 1782 de parohul Ilie, strîmt loc avuse vlădica Daniil: episcopum illum in angusto fundo residisse oportuit. Prezentau guvernului, sub condiția restituirii, actele familiei, și cel publicat de Veress (pe Ana crezînd-o văduva lui Daniil), inclusiv actul de împărțire din 1595 (Archivu, p. 779) între fiii lui Ioan: pr. Ieremia și laicii Matei (n-o fi M inițiala din 1516?) și Petru cu precizarea, că din intravilanul vlădicesc nu s-a înstrăniat nicicînd vreo fărîmă, ci a rămas parohial, cum fusese cînd l-a cumpărat Marcu. — Răvașul, Cluj, VIII, 1910, actul guvernului ardelean 3149/1782.
- 62 Hurm. XV, p. 495.
- 63 Francisc Kendy, care împărțea cu Șt. Dóbo voievodatul în numele principelui I. S. Zapolea, dar aveau și contra-voievozi în numele împăratului din Viena, care în 1552—55 era el mai tare în Ardeal. Toate instituțiile Ardealului erau disputate pe atunci de partide, mitropolia românească mai puțin. O îndeplini partidul mai slab momentan, dar biruitor în 1556 cu ajutorul țărilor romine și al turcilor.
- 64 N. M. Popescu: Preoți de mir, Buc. 1942, p. 45. Giurescu II, p. 195. Mitr. Ard. 9-1957, p. 655—56.
- 65 V. Vătășianu: Vechile bis. de piatră, Cluj, 1930.
- 66 Metes: Moșiile, Arad 1925, p. 34—59, Satul ardelean Cetea, Cluj 1933, p. 4, Mitr. Ard. 9-1957, p. 658.
- 67 Vătășianu, o. c., p. 32, Forster: Magyarország műemlékei, II: Nagy Pestény.
- 68 Hodinka A.: A munkácsi püsp. t., Bp. 1909, p. 221, n. 2.
- 69 Id. Okmánytár, Ungvár 1911, nr. 9, p. 12—13. Lupșa: Vechea episcopie a Sătmăruului, Buc. 1938 (din B. O. R. 5-LVI, mai), p. 7.
- 70 Metes: Ist. bis., p. 225.

71 Lupșa, o. c., p. 7—8, după Hodinka, doc. 12, 13, 14 și 45, Al. Cziple: Documente privitoare la episcopia din Maramurăș, An. Ac. R., ist. t. XXXVIII, 1916, doc. 6, etc.

72 Hurm. XV, p. 476; An. Ac. R. 27, 1905, p. 22.

73 Hurm. II-1, p. 153.

74 Mitrop. Ban. 9-VI, Arad, sept. 1956, p. 77.

75 Manual de Ist. bis. r., I, Buc. 1957, p. 362. Lupaș: Ist. bis., Sibiu 1918, p. 37—8. Studii Teol. 3-1956, p. 252. Actele dietelor, I, p. 218 și II, p. 78.

76 St. T. 3-1956, p. 255.

77 Manual, I, p. 357. La p. 355—6 îl face pe mitropolitul Moldovei exarh al plaiurilor, cu drept de oblaudire canonică și asupra credincioșilor ortodocși din Transilvania de nord prin episcopia de Vad, iar lui Cristofor de la Geoagiu pretinde că-i da decretul Izabelei ca eparhie toată partea de miazăzi a Ardealului. Bunea are epigoni care-l întrec în dușmănia contra mitropoliei „neunite”. Argumentul lui Bunea (l. c.), că mitropolii puneau în titlul lor numai foste episcopii, cade în fața întitularii lui Ghenadie II în 1628 și al Orăzii.

78 V. ep., p. 28—35, Episcopii, Blaj 1902, p. 339.

79 Meteș: Moșiile, p. 49, Veress: Fontes, IV, p. 44.

80 Giurescu II, p. 132—33.

81 Meteș, l. c. Prin dania regelui Vladislav din 2 febr. 1508 a primit Radu și urmașul său Vlad orașul Geoagiu de jos cu 19 sate vecine (4 Almașe, Ardeu, Băcia, Balșa Bozeș, Cib, Cigmău, Glod, Homorod, Mada, Nădăștia, Poiana, Renghet, Rusan, Tecăraș, Voia) și o pustă (Török puszta). La 1 ian. 1510 pierdu Muntenia feuda, în 9 iunie 1517 o reciștigă Neagoe, care a și fost pe la Geoagiul de jos, în 1523—26 o dăruia și confirma regele Ungariei unor boieri munteni.

82 Vințul de jos, Vurpăr, Ascuta, Cîrna, Inuri, Răcătau și Sibîșani.

83 An. Ac. R., Ist. 1899, p. 46 (153), Giurescu III, p. 35, Archivu, p. 781, Hurm. XV, 967, Hașdeu: Archiva ist. a R. I-1, p. 92—3, nr. 122.

84 Meteș: Mănăstirile, harta de la p. 228.

85 Id., p. 51, Bunea: Episcopii, p. 339.

86 Meteș, Măn., p. 137, Veress: Doc. I, Buc. 1929 nr. 381, p. 316.

87 Veress, o. c., nr. 347.

88 Bunea: Ierarhia, Blaj 1904, p. 235.

89 B. O. R. 7-1959, p. 759, n. 225.

90 An. Ac. R. Ist. 27, 1905, p. 22.

91 A. Birseanu: Catehismul, Ac. R. Lit. I, 1923, p. 33—40, I. Crăciun: Catehismul, Cluj 1946, p. 63.

92 B. O. R. 7-1959, p. 759.

93 Id., p. 757. (Iorga: Ist. bis. II, p. 319 pe lângă Simion mai da din pomelnic și pe Mihai și Ieremia ca anteriori lui Anania, dar îi sînt posteriori, v. p. 763—4 și n. 323).

94 Id., p. 898.

95 Id., p. 701.

96 Iorga: St. și doc. IV, Buc. 1902, p. 218 și 221.

5 ANI DE LA SĂVÎRȘIREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI Dr. NICOLAE BĂLAN

În ziua de 6 august 1955, la orele 12,15 — praznicul Schimbării la Față fiind — a încetat din viață la reședința sa din Sibiu neuitatul mitropolit al Ardealului Dr. Nicolae Bălan, avînd vîrsta de 73 de ani (impliniți la 27 aprilie același an) și împărtășit fiind cu Sfintele Taine. Buletinul medical întocmit potrivit prevederilor legale indica lapidar cauza decesului: „Sincopă cardiacă. Miocardită”.

Au trecut 5 ani de-atunci...

În neostoita alergare a vremii, 5 ani nu-s mare lucru. Perspectiva pe care o oferă ei, ne permite să măsurăm cu toată obiectivitatea dimensiunile pierderii suferite de Biserica Ortodoxă ardeleană prin plecarea pe drumul întoarcerii în înviere a celui considerat încă pînă era în viață ca un mare mitropolit.

Evocarea vieții și strădaniilor sale excepționale este obligatorie, fiindcă a fost ierarhul nostru și fiindcă epica sa „alergare” în arena vieții noastre bisericești din prima jumătate a veacului acestuia — încununată de strălucite rezultate — va rămîne peste ani și peste vremi pildă de ridicare majoră a misiunii vlădicești la rang de apostolie așezată în slujba Bisericii și a obștei dreptcredincioase.

Obligatorie este mai ales evocarea sfîrșitului său: Despre el, acum se scrie înțîia oară în această revistă, a cărei apariție a dorit-o și a pregătit-o, fără însă să mai fi avut bucuria de-a o vedea înfăptuindu-se. Înregistrările care urmează au, deci, și o valoare documentară, pe lângă caracterul lor comemorativ. Incepem cu acesta, bineștiind că asfînțitul este de obicei pe potriva răsăritului — de soare, ca și de viață, cînd aceasta e bine îndrumată și atent valorificată.

NE-A PARĂSIT ÎN PLINĂ PREGĂTIRE DE PRĂZNUIRE

Era la mijlocul primului deceniu al veacului acestuia...

La 1/14 august 1905, „Prea Veneratul Consistoriu Arhiepiscopesc” ortodox român din Sibiu aducea o hotărîre prin care la catedra de Teologie dogmatică, Teologie morală și Apologetică a „Institutului Pedagogic-Teologic Andreian” din orașul nostru a fost numit tînărul doctor în teologie Nicolae Bălan.

După 15 ani de osteneli didactice și publicistice, profesorul Dr. Nicolae Bălan a fost ales și înscăunat „arhiepiscop și mitropolit al romînilor or-

todocși din Ardeal, Banat, Crișana și Maramurăș", întrunind în mod cu totul excepțional totalitatea voturilor exprimate de reprezentanții legiuiți ai clerului și poporului dreptcredincios care alcătuiau colegiul electoral bisericesc de-atunci.

La Rusaliile anului 1955 se împlineau trei decenii și jumătate de când mitropolitul Nicolae Bălan a fost hirotonit întru arhiereu și așezat sărbătorește la cîrma Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal.

Incheindu-se o jumătate de veac de cînd vrednicul ierarh sluja cu devotament exemplar și încercată pricepere sînta noastră Biserică, Institutul Teologic de grad Universitar din Sibiu s-a jolosit de prilejul încheierii anului școlar 1954/55 spre a-i prezenta expresia recunoștinței profesorilor, slujitorilor și studenților săi pentru grija stalornică, înzestrarea atentă și îndrumarea necurmată pe care a purtat-o vreme de 50 de ani acestui așezămînt de învățătură ortodoxă și educație creștinească și patriotică. Erau de față la acea sărbătorire: I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului — atunci episcop al Vadului, Feleacului și Clujului —, I. P. S. Mitropolit Vasile Lăzărescu al Banatului, P. S. Episcop Valerian Zaharia al Oradiei, P. S. Arhiereu Teodor Scorobeș, slujbașii Arhiepiscopiei și ai Institutului Teologic, numeroși membri ai clerului, studenți teologi și credincioși din oraș. I. P. S. Mitropolit Vasile al Banatului și rectorul Institutului, P. C. Prof. Dr. Sofron Vlad, au omagiat călduros pe înaltul ierarh ocrotitor de fiecare zi al acelui așezămînt bisericesc. Deosebit de mișcător a fost prinosul de mulțumită și dragoste fiiască pe care i l-au adus studenții teologi prin graiul unuia din colegii lor absolvenți care a recitat versuri festive.

Aceleași versuri au fost apoi cîntate de corul studenților teologi, după partitura compozitorului Pr. Gheorghe Șoima, conferențiar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

După serbarea desfășurată în aulă, asistența s-a îndreptat spre parclisul Institutului Teologic, unde — în prezența Mitropolitului Nicolae Bălan — a fost repetată acea parte din program care era dedicată aniversării a o jumătate de veac de sujire bisericească a înaltului ierarh. În cuvîntări scurte și mișcătoare, Episcopul de-atunci al Clujului, actualul nostru Arhipăstor I. P. S. Sa Nicolae Colan și rectorul Institutului au adus sărbătoritului respectuoase omagii și calde felicitări.

În aceeași vreme, în cadrele redacției organului oficial al Arhiepiscopiei Sibiului și al Episcopiei Clujului și Oradiei, „Telegraful Român”, s-a pornit întocmirea și editarea unei cărți festive, cu colaborări numeroase și variate, care urma să slujească de mărturie peste ani și peste vremi despre arhipăstoria de 35 de ani și slujirea bisericească de 50 de ani a Mitropolitului Nicolae Bălan. Potrivit dispoziției date de Prea Fericitul Patriarh Justinian, la această aniversare urmau să se asocieze și revistele editate de Sfînta Patriarhie, care au și început pregătirea de materiale festive.

Dar voia lui Dumnezeu a fost să ni-l ia tocmai cînd marele ierarh păsise hotarul unei jumătăți de veac de strălucite osteneli duhovnicești.

ÎN PRAGUL SFÎRȘITULUI

Încă din primăvara anului 1955, s-au dovedit necesare unele îngrijiri medicale permanente și atente. Sănătatea ierarhului era în declin. Un ușor

accident la piciorul drept — dată fiind vârsta înaintată a arhipăstorului — l-a obligat să-și petreacă cea mai mare parte a timpului în apartamentul său de la reședința mitropolitană, suspendându-și cu totul participarea la serviciile divine din Catedrală. Continua, însă, să se ocupe îndeaproape, ca și înainte de aceea, de îndatoririle sale arhipăstorești: studia corespondența, rezolva actele oficiale la zi, primea audiențele de serviciu și particulare, participa regulat la rugăciunile de seara ale studenților teologi în paraclisul Institutului și uneori săvârșea hirotonii în același paraclis.

Seninătatea și voioșia robustă care l-au caracterizat tot timpul, nu l-au părăsit nici în această perioadă de asfințit a vieții sale deosebite. Se hrănea normal și cumpătat, dormea punctual și liniștit în ceasurile rînduite pentru odihna trupului. Nimeni nu l-a văzut posomorît sau descurajat, nimeni nu a fost cuprins de îngrijorare pentru sănătatea sa, ale cărei șovăieli erau în chip firesc atribuite vârstei înaintate. Blînd și bun, afectuos și distins în toate manifestările sale, răbdător și lucid, cu înfățișare desprinsă parcă din calendarul ilustrat al sfințeniei creștine, refuza cu delicateță încercările apropiatilor săi de fiecare zi de a-l menaja și sprijini cu serviciile lor devotate în neputința ce-o încerca. Voia să birui singur slăbiciunea trupului girbovit și reușea de fiecare dată, spre uimirea și bucuria celor ce se aflau înimplător în preajma sa.

Aștepta cu înfrigurare ziua întîlnirii cu credincioșii, la rugăciunile de obște din Catedrală și întîrzierea sosirii ei îl făcea să sufere realmente. Dar ea ni-avea să mai vină niciodată așa cum era așteptată și de-o parte și de cealaltă...

Joi, 4 august 1955, înaltul ierarh a primit vizita Episcopului de-atunci al Clujului, I. P. S. Sa Nicolae Colan, care era în trecere spre Rimnicul-Vilcea, unde P. S. Episcop Iosif îl aștepta de mai demult spre a cerceta împreună așezăminte mănăstirești din laturile oltene.

Întîlnirea s-a desfășurat cordial și senin. Seara, după cină, către orele 22, cînd să-și ia rămas bun — arhipăstorul nostru de-acum trebuind să plece mai departe a doua zi dis-de-dimineață — Mitropolitul Nicolae Bălan i-a spus:

— Imi pare rău că plec! Mai rămîni, să mergem împreună la Mănăstirea Simbăta...

Profesorul de teologie Grigorie Marcu, unicul martor al acestei scene de neuitat, scria mai tîrziu: Mitropolitul Nicolae Bălan „avea în ochi o lăcră ciudată. Privea undeva departe, pe calea razei. Își îndreptase statura. Redevenise jalnic, ca-n vremile marilor sale bătălii pentru apărarea autonomiei bisericești și pentru unitatea credinței strămoșești, pe care le purtase în adunările obștești și-n congresele bisericești, înainte cu decenii”.

Relatarea amintitului martor continuă:

„P. S. Episcop Nicolae al Clujului i-a făgăduit, vădit mișcat, că va reveni curînd, ca să îndeplinească dorința pe care o împărtășea întru totul”.

Trecuse încă o zi. Nimic nu lăsa să se prevadă atît de apropiatul sfîrșit al vieții Mitropolitului Nicolae Bălan. Vineri, 5 august 1955, după amiazi, în deplină bună dispoziție aflîndu-se, și-a prelungit pînă pe-nnoptate plimbarea obicinuită, departe de vuietul orașului de reședință, tocmai prin părțile Săliștei.

„CEASUL MORȚII“

În dimineața praznicului Schimbării la Față a Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos, Mitropolitul Nicolae Bălan a luat parte la Sfânta Liturghie săvârșită în paraclisul Institutului Teologic. La sfârșit, s-a întrefînit cu preotul liturghisitor și a împărțit anaforă celor aflați de față.

Inapoiat în apartamentul său, a cerut să-i fie trimise audiențele programate pentru ziua aceea.

Așezat la masa de lucru, stătea de vorbă cu unul dintre vechii noștri scriitori, care venise să-l vadă. La un moment dat, simțindu-se cuprins de-o slăbire a puterilor, s-a scuzat politicos față de oaspete și s-a îndreptat spre camera de odihnă. Ajuns acolo, s-a așezat pe pat și scurt timp după aceea, lin și fără chin, a închis ochii pentru totdeauna. Suflul său ales a trecut hotarul vieții acesteia, către tărîmurile fără de moarte, senin, liniștit, împăcat. Medicul, chemat în toată graba, n-a mai putut ajuta nimic: s-a limitat să constate decesul.

Un capitol măreț din istoria contemporană a Bisericii ardelene pătrundea astfel triumfal în scoarțele trecutului...

Era ceasul 12,15 din zi.

Știrea săvîrșirii din viață a înaltului ierarh s-a vestit în oraș și mai departe, pînă în Capitala țării. Credincioșii din Sibiu veneau pîlcuri-pîlcuri la reședința mitropolitană, ca să culeagă informații. Se discuta în șoaptă, se ștergeau ochii pe furis ... iar clopotele bisericilor din oraș s-au pornit pe dangăt prelung și tînguitor.

Înștiințat telefonic despre cele întîmplate, Prea Fericitul Patriarh Justinian a dat primele dispoziții pentru pregătirea funeraliilor. În numele său și al Sfîntului Sinod, Prea Sfințiii Episcopi Nicolae al Clujului și Iosif al Rîmnicului și Argeșului au fost rugați să se deplaseze de urgență la Sibiu pentru ca împreună cu Consiliul arhiepiscopesc să alcătuiască programul funeraliilor și să ia primele măsuri impuse de situație. Totodată, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut cunoscut că în semn de deosebită cinstire pentru viața și activitatea ierarhului defunct preia personal locotenența Mitropoliei Ardealului.

TESTAMENTUL

În termenul legal, Consiliul Arhiepiscopesc s-a întrunit în ședință plenară sub președinția P. C. Vicar Traian Belascu — de față fiind și P. S. Arhiereu Teodor — și a procedat la deschiderea testamentului ierarhului defunct.

Testamentul a fost întocmit încă înainte de aceea cu 10 ani. Textul lui e scurt. În partea întâia, înaltul ierarh adormit întru Domnul arată intențiile de care a fost călăuzit de-a lungul întregii sale vieți de slujire devotată a Bisericii și a poporului dreptcredincios și își exprimă ultimele dorințe cu privire la asigurarea bunului mers al așezămintelor bisericești pe care le-a ocîrmuit, prîmenit sau ctitorit.

În partea a doua și ultima, ia dispoziții cu privire la distribuirea cîtorva bunuri personale, lăsate fie instituțiilor bisericești — Institutului Teologic în primul rînd — fie rudeniilor, fie celor ce l-au slujit cu credință.

Din textul testamentului se desprinde constatarea că Mitropolitul Nicolae Bălan și-a încheiat viața pămîntească bogat în agonisită duhovnicească și sărac în averii pieritoare, iertînd celor ce i-au greșit și cerînd iertare cu creștinească smerenie celor față de care a greșit el însuși vreodată, întru știință sau întru neștiință.

Cu privire la înmormîntare, testamentul rînduia ca ea să se facă modest, așezîndu-i-se rămășițele pămîntești spre veșnică odihnă la Sfînta Mănăstire Brîncoveanu de la Simbăta de Sus. Discret și demn, încă în viață fiind, își pregătise sicriul și gropnița în care dorea să fie așezat după moarte.

PREGĂTIRILE DE ÎNGROPARE

Încă în ziua decesului, corpul neînsuflit al înaltului ierarh a fost îmbălsămat, așezat cu ritualul îndătinat în sicriu — înveșmîntat fiind în odăjdii arhieresti — și apoi depus pe catafalc în paraclisul Institutului Teologic, ctitoria sa.

Duminică, 7 august, dimineața, s-a săvîrșit o primă Sfîntă Liturghie la cîpătiul defunctului, în prezența a numeroși credincioși, cu care prilej P. C. Prof. Dr. Milan Șesan a rostit o mișcătoare cuvîntare.

După Sfînta Liturghie sicriul a fost ridicat pe brațe de preoți și diaconi și — petrecut fiind de P. S. Episcopi Nicolae al Clujului și Iosif al Rîmnicului și Argeșului, de P. S. Arhiepiscop Teodor, de membri ai clerului și de mulțime mare de credincioși — a fost mutat în Catedrala mitropolitană. Acolo, rugăciunile și privegherea n-au conținut nici zi, nici noapte. Credincioși de toate vîrstele și de toate stările, din oraș și împrejurimi, în șirag ordonat, înaintau încet, cu pas de procesiune, spre catafalcul inundat de plante ornamentale, coroane superbe și jerbe de flori, spre a vedea pentru ultima dată pe veneratul lor arhipăstor. Făcînd semnul sfîntei cruci, îi sărutau dreapta încremenită de suflarea morții, murmurau rugăciuni pentru odihna sufletului lui și mulți își ștergeau lacrimile ce le șiroiau pe obraji.

Jețul vlădicesc — pe care Mitropolitul Nicolae Bălan l-a cîntat ca nimeni altul pînă la el vreme de 35 de ani — era acoperit cu zăbranic de doliu. Flamuri negre, la turnurile Catedralei, la reședința mitropolitană, la Institutul Teologic, la birourile Consiliului Arhiepiscopesc, și fînguirea periodică a clopotelor tuturor bisericilor ortodoxe din oraș dădeau de veste că Mitropolitul Nicolae Bălan și-a încheiat lin și neașteptat „curgerea” vieții acesteia.

În tot cursul zilelor de Duminică 7 și luni 8 august, stratul de coroane și jerbe de flori, în jurul catafalcului, se îngroșa. Soseau rînd pe rînd înalții ierarhi și delegați la înmormîntarea fixată pentru ziua de marți 9 august 1955. La reședința mitropolitană, la Catedrală și în stradă era un pelerinaj necurmat.

În dimineața zilei de 9 august, toți ierarhii aflători în Sibiu, înconjurați de un mare sobor de preoți și diaconi, au săvîrșit Sfînta Liturghie arhierescă în Catedrala mitropolitană.

După Sfînta Liturghie, către orele 10, un freamăt s-a stîrnit în mulțimea de credincioși masată în stradă. Soseau de la București, cu mașinile, Domnul Dr. Petru Groza, atunci președintele Prezidiului Marii Adunări

Naționale a Republicii Populare Romine, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Dl Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași, atunci ministru al Cultelor. În saloanele reședinței mitropolitane, înalții demnitari de stat și bisericești s-au întreținut cu Prea Sfințiii Ierarhi și cu membrii Consiliului Arhiepiscopesc asupra detaliilor programului funeraliilor.

Către orele 11, un cortegiu impunător, alcătuit din vlădici, preoți, diaconi, monahi și monahii, studenți în teologie — în frunte cu înalții demnitari de stat — s-a îndreptat de la reședința mitropolitană spre Catedrală, făcându-și cu anevoie cale prin mulțimea de credincioși îngrămădită pe parcurs.

PROHODIREA

După rânduiala prevăzută pentru înmormintarea arhierilor, în fața catafalcului — pe care era înălțat sicriul acoperit cu un capac de sticlă — au luat loc, în odăjdii, I. P. S. și P. S. Ierarhi, în frunte cu P. Fer. Patriarh Justinian, înconjuțați de un sobor de 24 preoți (vicari eparhiali, consilieri, profesori de teologie, protopopi, parohi) și 6 diaconi, aparținând tuturor eparhiilor reprezentate la funeralii. La căpățiul defunctului, 4 preoți în odăjdii de doliu țineau îndătinata strajă de priveghere.

În dreapta catafalcului au luat loc membrii familiei și reprezentanții celorlalte culte, în frunte cu șeful Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. din R. P. Romină, Eminența Sa Episcopul Dr. Friedrich Müller.

În stînga catafalcului au luat loc înalții demnitari de stat Domnul Dr. Petru Groza și Domnul Acad. Prof. P. Constantinescu-Iași, cu însoțitorii. Tot acolo se puteau vedea pe o pernă purpurie decorațiile defunctului ierarh: „Steaua Republicii Populare Romine” (clasa II), Ordinul Sfinților Apostoli Petru și Pavel (al Patriarhiei Apostolice a Antiohiei), Ordinul Sfințului Mormînt (Ierusalim), Ordinul Nilului (Egipt, acum R.A.U.).

Intr-o liniște grea — întredăiată doar de plîsete înnăbușite — a început slujba prohodirii, săvîrșită de P. Fer. Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropoliți Vasile al Banatului și Firmilian al Olteniei, P. S. Episcopi Antim al Buzăului, Nicolae al Clujului, Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Teofil al Romanului și Hușilor și Valerian al Oradiei, P. S. Episcopi pensionari Veniamin Nistor și Policarp Morușca, P. S. Arhiepiscop Teodor, împreună cu preoții și diaconii din sobor. Zeci de preoți, în epitrahil, înconjurau soborul.

Corul Catedralei, dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima, a dat răspunsurile junebre.

La sfîrșit, au rostit cuvîntări: Prea Fericitul Patriarh Justinian în numele Sfințului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romine, P. S. Arhiepiscop Teodor în numele Arhiepiscopiei Sibiului, P. C. Vicar Tr. Belascu în numele Consiliului Arhiepiscopesc și P. C. Rector Dr. Sofron Vlad în numele Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

Toate cuvîntările au fost la nivelul meritelor marelui ierarh care era evocat — cu vredniciile în care a plecat înfășurat pe drumul vieții de veci — în textele lor substanțiale și pătrunse de îndurerată admirație.

S-a format apoi cortegiul pentru înconjurarea Catedralei: un grup de teologi purtau zecile de coroane; urmau preoții în epitrahil, studenții teologi purtători de ripide, soborul Prea Sfințiiilor Ierarhi și al preoților slujitori, sicriul purtat pe umeri de preoți și asistența.

O ploaie deasă și iute s-a pornit din văzduh. Ea a continuat tot timpul cît cortegiul a străbătut orașul. Credincioși și cetățeni de alte confesiuni se înșiruaseră pe parcurs.

În Piața Unirii sicriul a fost trecut din carul mortuar într-o mașină deschisă, împodobită pe laturi cu flori și cu două drapele naționale. Aco-perit de coroane și jerbe de flori, cu 6 preoți și diaconi de-o parte și de alta — și urmat de un convoi de mașini, autobuze și camioane — sicriul cu rămășițele pămîntești ale celui ce a fost Mitropolitul Nicolae Bălan a părăsit pentru totdeauna orașul de reședință al Mitropoliei Ardealului.

PE DRUMUL DIN URMĂ

În spre locul de veșnică odihnă a trupului — pe drumul pe care l-a străbătut de-atîtea ori și cu atîta drag pînă era în viață — defunctul arhi-păstor al romînilor ortodocși din Ardeal a fost întîmpinat de preoți în odăjdii și de credincioșii parohiilor prin care a trecut cortegiul. La Șelimbăr, Veș-tem, Avrig, Porumbac, Scorei, Arpaș, Ucea, Viștea, Olteț, Simbăta de Jos și Simbăta de Sus, clopotele sunau prelung și pătrunzător. Cortegiul fune-bru a oprit în fiecare din aceste parohii, făcîndu-se rugăciunile îndătinale. Credincioșii, cu luminări aprinse și cu flori, aduceau prinosul lor de lacrimi celui ce i-a păstorit cu dragoste și înțelepciune vreme de 35 de ani.

La Sfînta Mănăstire Brincoveanu aștepta un sobor de peste 30 de preoți și călugări în odăjdii — în frunte cu I. P. Cuv. Arhim. Ioan Dinu, stareț. Clopotele bisericii mănăstirești împrăstiau pînă departe dangătul lor de jale.

Ploaia se alinase. Nori gri, întunecoși și învălmășiți, păreau că se prăbușesc peste capetele noastre.

În fața bisericii mănăstirii au luat cuvîntul: Prea Sfințitul Episcop Nicolae al Clujului în numele celor două eparhii sufragane ale Mitropoliei Ardealului și P. C. Prof. Dr. Nicolae Mladin în numele viețuitorilor mănăs-tirii, iar C. Preot Ștefan Tascianu a rostit versuri ocazionale.

INMORMINTAREA

După ce s-au încheiat vorbirile, sicriul a fost coborît din mașină și așezat cu cuvenita rînduială creștinească ortodoxă răsăriteană în mormîntul pregătit din vreme în partea dreaptă a pronaosului bisericii mănăstirești. Dl Dr. Petru Groza, P. Fer. Patriarh Justinian și Dl Acad. Prof. P. Constan-tinescu-Iași, împreună cu membrii familiei, au zăbovit la mormînt pînă întru sfîrșit.

Ploaia încetase demult.

Peste gura de rai a așezării mănăstirești, nori fumurii își spînzurau cețurile călătoare în vîrfuri de cetini.

Au tăcut clopotele — și cei ce l-au însoțit pe marele ierarh adormit întru Domnul pe calea întoarcerii în înviere, se împrăstiau tăcuți care încotro.

În aer pluteau încă ecourile rugii din urmă:
„...și-i fă lui, Doamne, veșnică pomenire”!

După șapte luni de văduvie, urmaș tinăr și dătător de speranțe creștinești era așezat în scaunul părăsit de marele mitropolit. Cel dintîi drum al său în cuprinsul eparhiei, I. P. S. Mitropolit Iustin l-a făcut aci, la căpătîiul mormîntului în care odihnește trupul neînsușlețit al uriașului...

După mai bine de-un an, părăsindu-ne pentru scaunul istoricei Mitropolii a Moldovei și Sucevei, cel mai drag dintre învățăceii Mitropolitului Nicolae Bălan i-a luat locul. A venit aci fără preget, a îngenunchiat și în grai de taină i-a ascultat povețele de dincolo de moarte. De-atunci încoace, ori de cite ori îi îngăduie împrejurările și indatoririle, I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan poposește în rugăciune la mormîntul marelui său înainte-mergător.

*

Mormîntul marelui mitropolit e în grija obștei mănăstirești. Dar la căpătîiul lui, se aprind mereu luminițe și miini șchioase aștern flori pe lespedea-i rece. Sînt credincioși care nu-l pot uita, care-i amestecă numele și pomenirea cu refacerea aceluia sfînt locaș de închinare mîntuit prin grija sa de la pierzare.

*

Istoria Bisericii Ortodoxe ardelene — și chiar aceea a întregii Ortodoxii romînești — nu poate fi înțeleasă deplin fără Mitropolitul Nicolae Bălan. Incadrarea noastră, cler și credincioși, în noua așezare a patriei noastre iubite, Republica Populară Romîna — de asemenea. Om al trecutului prin formația și prin activitatea de căpetenie pe care a desfășurat-o ca nici un alt ierarh ortodox romîn din vremea sa și a noastră, Mitropolitul Nicolae Bălan era un spirit luminat, o inimă prea generoasă, un ocîrmuitor bisericesc de talie prea deosebită ca să nu manifesteze dintru tot începutul înțelegerea trebuincioasă față de cotitura revoluționară făcută de poporul nostru muncitor după eliberarea Romîniei de sub jugul fascist. Tocmai de aceea, el s-a orientat fără greș și s-a încadrat fără zdruncin în realitățile naționale de după 23 August 1944. Nu odată s-a exprimat în cuvinte de optimă apreciere la adresa sfortărilor eroice și încununare de succes pe care actuala ocîrmuire a Republicii noastre le făcea spre a îndepărta urmele războiului și a construi o viață nouă în țara înnoită. Părtășia sa la înfăptuirea unității bisericești a romînilor din Ardeal și la purtarea luptei pentru apărarea și consolidarea păcii popoarelor a fost spontană, statornică și substanțială. De aceea s-a și bucurat de cuvenita cinstire aflat din partea obștei credincioșilor, cît și din partea ocîrmuirii noastre de stat.

Mulți l-au iubit și mai mulți au fost cei ce l-au admirat. Intre cei ce l-au cunoscut într-un fel sau altul, nu cred să existe cineva care să nu-l fi prețuit, în viață și după moarte. Urmele pașilor lui binecuvîntați se văd pretutindeni în viața actuală a Bisericii noastre.

N-a fost numai harnic, capabil, îndrăzneț și conștîu de posibilitățile sale. Mai presus de toate era pătruns de însemnătatea Bisericii în viața poporului credincios și de rostul superior al acesteia de-a sta fără preget în slujba lui.

În tot ceea ce a făcut, a pus cîte ceva din indefectibilul său simț pentru monumental și din farmecul personalității sale de excepție.

S-a născut la 27 aprilie 1882, în Blășfalăul superior din părțile nășăudene.

Și încă n-a murit!

Iată esențialul biografic al marelui mitropolit.

REDACȚIA

Frédéric Joliot-Curie: TEXTES CHOISIS. Cu o prefață de J.-D. Bernal. Paris. Editions Sociales.

Au trecut aproape doi ani de la săvârșirea din viață a lui Frédéric Joliot-Curie. Amintirea lui face ocolul planetei cu neîmpuținată prospețime, iar oamenii care apreciază binefacerile colosalei cuceriri științifice a dezagregării atomului, ca și sutele de milioane de luptători pentru pace care vor ca această descoperire să nu fie pusă în slujba distrugerii și a morții îi rostesc numele cu simțăminte de admirație și recunoștință. Și cu drept cuvânt, căci Frédéric Joliot-Curie mare ca savant atomist, e și mai mare ca om, deoarece a excelat în refuzul de a-și orienta către distrugere — cum însuși scria cândva — rezultatele cercetărilor sale științifice de însemnătate epocală. Înalta platformă morală pe care s-a situat acest caracter integru nu se putea să nu-l aducă în primele rînduri — clocotitoare rînduri de vîltoare — ale apărătorilor păcii și, de-acolo, din vrerea acestora, în fruntea lor.

Mereu prezent în vuietul marilor probleme pe care le ridică istoria contemporană a poporului său, a continentului nostru și a întregii lumi, Frédéric Joliot-Curie și-a spus cuvîntul — clar și apăsător, cu discreție și distincție, cu fermitate și eleganță — de repetate ori și cu felurite prilejuri, socotind ca elementară datorie a savantului față de oameni să nu transforme laboratorul în cine știe ce olimpiu și inaccesibil „turn de fildeș”, zăvorîndu-l și zăvorîndu-se în el, ci să-i deschidă larg ferestrele, ca de aerisire, către oameni, către viață, către realitățile ei.

Cartea de față conține o culegere de texte din acest sector al operei neuitatului savant francez și mare prieten al tuturor oamenilor de bine.

În prefață, cunoscutul profesor englez John D. Bernal, prieten și succesor la președinția Consiliului Mondial al Păcii, îl caracterizează nimerit pe Frédéric Joliot-Curie spunînd să „între savanți el era cel mai mare nu numai pentru că în personalitatea lui se întîlneau cunoștințele (vaste și profunde) cu geniul descoperirii, care a contribuit în mod decisiv la eliberarea energiei atomice, dar și fiindcă el a fost *aproape singurul* dintre oamenii de știință care a înțeles ce însemnătate au aceste descoperiri pentru viitorul omenirii”.

Era de așteptat oarecum ca lucrările lui Frédéric Joliot-Curie să nu fie accesibile maselor — cum accesibil s-a dovedit tuturor oamenilor de bine autorul lor — dat fiind caracterul cu totul special al cercetărilor sale și profunzimea explorărilor științifice pe care le-a întreprins. Dar nu e așa. Cartea de față stă mărturie. Mersul gîndirii sale poate fi urmărit destul

de ușor de orice profan în materia sa de specialitate, chiar dacă obiectul cercetărilor savantului cufundat în lumea nouă și uluitor de vastă a atomului domesticit de puterea omului îi rămâne impenetrabil.

O bună parte din „textele alese” pe care le înmănunchiază această carte sînt consacrate lucrărilor asupra energiei atomice, așadar unui domeniu de cercetare strict rezervat oamenilor de specialitate. Cu toate acestea, din ele se desprind lucruri, date, amănunte care nu sînt lipsite de interes pentru cititorul obișnuit, pentru că savantul știe să facă, unde e cazul, operă de istoriograf, înregistrînd și interpretînd aceste realități științifice, raportîndu-le la anumite situații date din vremea viețuirii sale. Iată, de exemplu, povestind cîteva episoade ale bătăliei științifice care a fost dusă pentru eliberarea energiei atomice. Frédéric Joliot-Curie spune că noi ne găsim acum, la începutul erei atomice, în aceeași situație ca și primii oameni care au reușit să aprindă focul. L-au folosit pentru diferite necesități vitale elementare, dar cunoștințele lor nu le permiteau să anticipeze imaginativ mașina cu aburi, locomotiva, turbinele, etc.

Pronunțîndu-se asupra efectelor dezintegrării atomice, între alte, Frédéric Joliot-Curie afirmă: S-a spus că Japonia a fost obligată să capituleze sub efectul exploziei bombei atomice... Dar nu trebuie să se uite că Armata Roșie ... s-a pus în mișcare către bazele japoneze și obținea mari succese. Acestea au putut să fie socotite, în ochii comandamentului japonez, mai puțin decît bomba atomică. Dar pentru Japonia, care dorea să capituleze salvîndu-și obrazul, bomba atomică n-a fost altceva decît un excelent pretext de-a face acest lucru.

Savant înăscut, avea un dar deosebit de-a face înțelese, de-a populariza cele mai dificile probleme de specialitate.

Modest, pînă la exces, despre propriile sale lucrări vorbea doar cînd era obligat de împrejurări să facă acest lucru — dar și atunci, cu desăvîrșită discreție, cu economie de vorbe și de calificative, numai atît cît nu putea evita să vorbească. În schimb, despre precursorii și colaboratorii săi se exprima de fiecare dată fără reticențe, cu mărînimia celui ce se dă uitării pe sine și vredniciile proprii ca să poată scoate cu atît mai mult în evidență talile științifice și meritele altora. „Să nu socoți că aș avea pretenția de-a compara ceea ce gîndea un savant atît de prestigios ca Pasteur cu ceea ce am putut să gîndesc eu, independent (de el), în același subiect. Eu m-am simțit doar cuprins de un simțămînt de minie împotriva acelor care nu i-au dat ascultare lui Pasteur. E neîndoielnic că dacă ar fi fost adoptat proiectul său (de organizare a investigațiilor științifice), situația țării noastre (scil.: a Franței), în multe domenii, n-ar fi fost — vai! — cea de azi”.

Sau despre Pierre Curie: „Deși sărac și lipsit de mijloace de lucru, Pierre Curie era foarte dezinteresat și n-a vrut să tragă profit material din descoperirile și invențiile sale. El se bucura de descoperirea altui savant tot atît de mult ca și de-o descoperire proprie, așa că nu-i de mirare dacă atîtea rezultate care decurg din lucrările sale sînt atribuite astăzi altor savanți...”.

Omăgiind pe Paul Langevin, Frédéric Joliot-Curie arăta cum trebuie să fie savantul alipit de popor, savant pe care-l descoperise în acest celebru fizician francez: „...Tu n-ai putut concepe indiferența omului de știință

pentru condițiile de viață morală și materială ale individului. Tu ai militat cu o credință arzîndă în rîndurile celor ce vor eliberarea materială a oamenilor, condiție indispensabilă pentru eliberarea lor intelectuală și morală”.

A muncit și a luptat — *a trăit pur și simplu!* — „*pentru mai multă libertate, mai mult progres și justiție*” — cum însuși spusese cînd și-a definit orientarea politică progresistă (în: *Pourquoi je suis communiste*). E o mărturisire care explică îndeajuns intervențiile bărbătești ale acestui savant modest și pașnic — atît de pașnic și de modest încît erai înclinat să vezi în el un tînid — în toate acele probleme care interesau colectivitatea, omenirea. La primul Congres mondial al partizanilor păcii, Frédéric Joliot-Curie definește în forme lapidare și energice rostul acelei reuniuni fără precedent: „*Nous ne nous réunissons pas ici pour demander, mais pour imposer la Paix aux partisans de la guerre*”. („Nu ne-am întrunit aici pentru a cere, ci pentru a impune Pacea partizanilor războiului” — în înțelesul că partizanii păcii erau destul de numeroși și de tari, încă de-atunci, ca să nu cerșească nimic, ci să oblige pe ațîțătorii la un nou război să accepte, vrînd-nevrînd, pacea, Pacea cu majusculă, cea una și indivizibilă, și desigur veșnică, așa cum scria el și cum o concepea el).

Lucid, Frédéric Joliot-Curie este cel dintîi care denunță pericole pe care alții se pare că le neglijau:

„Credeți-mă! — scria el în 1957, încă de-atunci, vorbind despre marile descoperiri ale radioactivității. O mare primejdie apasă asupra fiecăruia din noi și asupra urmașilor noștri dacă nu se întrerup încă de-acum exploziile experimentale cu arme atomice”.

Vorbea un cunoscător în materie — și anume unul de mîna întîia.

Dar savantul care avertizează cu atîta fermitate nu e un pesimist. El vede deschizîndu-se — în perspectiva speranței de nebiruit în cumpătul și înțelepciunea oamenilor — porțile largi și primitoare ale unei ere de triumf al binelui și al bucuriei de a trăi. În lumea justiției și a păcii, către care tinde întreaga omenire, savanții întrevăd mai limpede decît oricine — spune Frédéric Joliot-Curie — răsfațîndu-se în imensa bucurie de-a trăi pe care cuceririle științei o va hărăzi fiecărei ființe omenesti. În acea lume va stăpîni ceea ce-i nou și noutatea. Noutatea care va alunga pentru totdeauna teribila obsesie a marilor plăgi, a maladiilor careucid zi de zi bărbați, femei, copii în plină putere, noutatea care va reduce la maximum durata corvezilor obligatorii pentru întreținerea traiului, noutatea care va permite fiecăruia ca — eliberat de grijile materiale — să se dedice bucuriei supreme de-a descoperi și de-a crea.

Frédéric Joliot-Curie a văzut limpede rațiunea de-a fi a umanității și cu clasică limpezime și mărinimie a indicat-o tuturor celor dispuși să tragă din ea cuvenitele consecințe de ordin practic. Mișcarea mondială a partizanilor păcii — căreia i-a fost întîiul președinte și-i este în continuare dirigitor spiritual — și-a însușit punctul lui de vedere, i-a adoptat perspectiva din care vedea viitorul omenirii. Toți cei înregimentați în rîndurile ei dense și hotărîte au refuzat să accepte politica de război a țărilor imperia-liste și pășesc viguros către zări de dezarmare și coexistență pașnică.

Arh. *Georgeta Chițulescu* și Arh. *Traian Chițulescu*: ȘAPTE MONUMENTE CELEBRE ALE ARHITECTURII ANTICE. „CELE ȘAPTE MINUNI”. Editura tehnică, București 1959, 120 p.

Dacă savanții și tehnicienii zilelor noastre ne-au impresionat adînc mai ales prin construirea și lansarea cu succes a sateliților artificiali ai pămîntului și a planetelor artificiale, oamenii de geniu ai antichității au uimit lumea antică prin cîteva opere îndrăznețe atît ca concepție, cît și ca realizare practică. E vorba de cele șapte monumente celebre ale arhitecturii antice, supranumite „minuni”, și care constituie obiectul cărții arhitecților *Georgeta* și *Traian Chițulescu*.

Aceste realizări monumentale ale arhitecturii antice „au fost supranumite „minuni”, deoarece aspectul arhitectural, construcția însăși, precum și valoarea artistică au depășit tot ceea ce se realizase pînă atunci; ... deoarece ele reprezentau un produs excepțional al muncii umane, un adevărat triumf asupra naturii” (p. 6).

Prezentîndu-le în ordinea cronologică a construirii lor — Piramida cea mare de la Ghizeh, Grădinile suspendate din Babilon, Templul Artemisei din Efes, Mausoleul din Halicarnas, Statuia lui Zeus din Olimpia, Farul din Alexandria și Colosul din Rodos — autorii descriu fiecare monument „în cadrul mediului înconjurător, prezentîndu-se în același timp evoluția istorică și descrierea sa arhitecturală. Se arată apoi împrejurările în care a fost distrus, ceea ce mai subzistă astăzi, rezultatele cercetărilor arheologice, precum și încercările de reconstituire” (p. 7).

Alături de aceste date istorice și tehnice esențiale pentru cunoașterea celor șapte „minuni” ale lumii vechi, autorii cărții ne oferă și unele lucruri de amănunt spre a ne face o idee cît mai justă despre nivelul științific și tehnic al celor vechi și despre progresul și amploarea cercetărilor arheologice din ultima vreme. Interesante pentru oricine sînt relatările autorilor despre metodele de construcție ale celor vechi, despre transportul și rezistența materialelor, dar mai ales cele despre cunoștințele matematice, geodezice și astronomice ale egiptenilor, cunoștințe care au fost consemnate, reprezentate geometric și transmise posterității prin intermediul Piramidei celei mari de la Gizeh, singurul monument celebru dintre cele șapte existente pînă astăzi. „Printr-o interpretare atentă și meticuloasă a dimensiunilor și proporțiilor închise în Piramida cea mare” (p. 36) putem afla că egiptenii cunoșteau, cu două mii de ani înaintea grecilor, valori matematice ca valoarea lui π , „triunghiul de aur”, „triunghiul lui Pitagora”, etc. (p. 37 sqq.).

Tot în legătură cu formele, dimensiunile, proporțiile și amploarea piramidei acesteia, savanții cercetători consideră că vechii egipteni cunoșteau diametrul polar al pămîntului (p. 36), valoarea în ani a perioadei de precesie a echinocțiilor, durata în zile a anului tropic (p. 44), distanța de la pămînt la soare, lungimea pe care o parcurge pămîntul pe orbita sa în 24 ore (p. 45), că axa pămîntului se deplasează, descriînd pe bolta cerească aproximativ o circumferință (p. 43), că atît meridianul ($37^{\circ}7'$), cît și paralela ($30^{\circ}N$) pe care se află centrul bazei piramidei traversează cea mai mare întindere de uscat, că meridianul piramidei împarte uscatul în două părți egale (p. 41), etc., etc....

Datorită astronomului Achille din veacul IV î. Hr. și istoricului arab Abd al-Latif din veacul XIII d. Hr., știm astăzi că pe lângă reprezentarea geometrică, prin construirea Piramidei celei mari de la Gizeh (sau piramida Keops), egiptenii și-au înscris descoperirile și cunoștințele lor matematice, geodezice și astronomice pe plăcile, perfect șlefuite, care îmbrăcau piramida. Aceste inscripții, existente încă în veacul XIII d. Hr., au impresionat adânc pe Abd al-Latif prin mulțimea lor, încât acesta scria despre ele că „sînt în număr așa de mare, că dacă am dori să le copiem pe hîrtie, numai ceea ce se află scris pe suprafața celor două piramide (a lui Keops și Kefren) ar umple peste șase mii de pagini” (p. 31). Se înțelege că distrugerea placajului celor două piramide de către arabi a constituit o pagubă considerabilă nu numai pentru cunoașterea culturii și civilizației egiptenilor, ci și pentru progresul științei însăși.

Dar departe de a fi numai o dovadă a geniului demiurgic al celor vechi, cele șapte „minuni” ale antichității sînt în același timp și o oglindă a structurii de clasă a societății sclavagiste. Însăși funcțiunea lor principală, spun autorii și acad. Em. Condurachi care semnează prefața cărții, a fost aceea de a impresiona masele și a le ține în robie. „Operele acestea odată realizate, trebuiau să impresioneze popoarele prin perfecțiunea și prin dimensiunile lor uriașe, dimensiuni care striveau pe privitor, îi dădeau un sentiment de inferioritate, consolidînd în felul acesta poziția clasei dominante” (p. 6). Insuși Aristotel dă construirii piramelor o explicație politică, afirmînd: „Un alt principiu al tiraniei este să subjuge supușii, astfel ca ei să lucreze toată ziua pentru a trăi, să nu aibă timpul să conspire. Aceasta a fost cauza politică pentru care s-au construit piramidele din Egipt... Scopul acestor construcții a fost să țină norodul sărac și ocupat” (p. 13).

Inzestrată cu note explicative și cu 59 figuri (hărți, schițe, desene), cartea arhitecților A. și Tr. Chițulescui este instructivă pentru oricine dorește să-și îmbogățească cunoștințele de cultură generală.

Diacon IOAN GLĂJAR

HRAMUL MĂNĂSTIRII BRÎNCOVEANU

Potrivit obiceiului din anii tecuți, la Mănăstirea Brîncoveanu de la Sîmbăta de Sus a avut loc prăznuirea hramului la 15 august „Adormirea Precestei”. Încă din ajun, fiind zi de Duminică, o seamă de pelerini au înconjurat cu drag altarul din padina cu fagi. Bucuria lor a fost deosebită întrucît la sfintele slujbe era de față și arhipăstorul iubit, Înalt Prea Sfințitul nostru Mitropolit *Nicolae* de la Sibiu.

După săvîrșirea Vecerniei a avut loc, seara, privegherea cu prohodul Precestei, cîntat duios de ceata preoților și a cîntăreților. A fost o noapte minunată: O suflare ușoară de vînt dinspre munți curățise bolta cerească de caerul norilor. De la o vreme vîntul a încetat, așternîndu-se peste tot tăcere adîncă. Dar luceferii sclipitori și miile de stele de pe firmament priveau cu stăruință în jos, parcă ascultau troparele de preamărire în cinstea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Ceata credincioșilor din jurul altarului era copleșită de sfințenia momentului și stăruia în adîncă reculegere sufletească.

În ziua de praznic, înainte de începerea Sfintei Liturghii, închinătorii de la Sîmbăta au trăit clipe de aleasă bucurie sufletească.

La Sf. Liturghie, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae a fost înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

P. C. consilier Ioan Vlad vorbește despre Maica Domnului, arătînd-o ca exemplu de ascultare față de Dumnezeu, de aleasă slujire a binelui obștesc, de rugăciune și de muncă în tăcere. La sfîrșit își exprimă mulțumirea pentru unificarea bisericească din Ardeal, subliniind binefacerile care s-au revărsat asupra credincioșilor în urma acestui act istoric.

P. C. Prot. Ștefan Cherecheș din Făgăraș vorbește despre muncă, ridicată astăzi la mare cinste, arătînd că în această privință ne-a dat pildă și Maica Domnului.

P. C. Prof. Nicolae Mîladin spune că preamărirea Maicii Domnului ne amintește de cinstirea tuturor femeilor care au fost eliberate din robia și înjosirea de mai înainte și primesc cinstea ce li se cuvine. Precum Maica Domnului a fost ridicată întru mărire, așa femeile sînt ridicate azi la cinstea de a fi nu numai fecioare respectate, soții și mame prețuite, ci și femei muncitoare, egale cu bărbații, chemate să contribuie la propășirea Patriei și la pacea a toată lumea. Munca lor creatoare arată roadele binefăcătoare în toate domeniile. Femeia creștină în muncă și rugăciune trebuie să fie alături de oamenii muncii și de toate femeile din toate țările, încadrîndu-se în suflul cel nou de viață care se răspîndește astăzi în lume.

I. P. S. nostru Mitropolit *Nicolae*, luind cuvintul la sfîrșit, arată că ne-am adunat la rugăciune pe locul minunat al acestei mănăstiri ca să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru roadele muncii noastre. Fiecare la locul de muncă unde se află se zidește pe sine și familia sa, dar caută să zidească și țara noastră dragă, Republica Populară Romînă.

Două feluri de adunări prețuim noi: adunarea la muncă și adunarea la rugăciune. Acestea sînt ziditoare. Prin adunarea la muncă se produc bunurile care fac viața mai înbelșugată; prin adunarea la rugăciune ne zidim sufletul și primim binecuvîntarea Mîntuitorului și a Maicii Sale Sfinte. Pe Maica Domnului o cinștim rugînd-o să rămînă cu noi, ajutîndu-ne în toate zilele vieții noastre pentru ca să putem trăi în pace, frățeste și în dragoste.

De cîte ori venim aici stăm de vorbă și cu cei duși și cu cei rămași, cu neuitații cîtori Constantin Voievod și vrednicul de pomenire Mitropolitul *Nicolae Bălan*, al doilea cîtor.

I. P. S. Sa a dat îndemn, în continuare, credincioșilor adunați la rugăciune, să iubească pe Dumnezeu, să-și iubească semenii, să trăim ca frații, să ne iubim Patria noastră dragă, Republica Populară Romînă, să muncim cu toții pentru înflorirea acestei patrii, pentru progresul poporului nostru, pentru pacea noastră și a toată lumea.

„Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos pe înaintașii noștri cîtori ai sfintei Mănăstiri să-i odihnească în latura celor vii, iar pe noi să ne miluiască și să ne binecuvinteze, Patria noastră scumpă s-o întărească și pacea sfîntă s-o întindă ca un riu puternic peste întreaga lume, la toate semîniile pămîntului!”.

După Sf. Liturghie, la altar s-a slujit Sf. Maslu, la mormîntul Mitropolitului *Nicolae Bălan* s-a făcut slujbă de pomenire, iar la izvor s-a săvîrșit sfințirea apei.

GH. S.

TIRNOSIREA BISERICII NOI DIN PAROHIA ARIUJD

Vrednicii credincioși ai Bisericii noastre din Ariujd (raionul Codlea) au avut Duminică 21 august a. c. o mișcătoare prăznuire. După trei ani de muncă sîrguincioasă, avînd și ajutorul organelor superioare bisericești și tutelare, ei au izbutit să-și termine biserica. Este vorba de o clădire mai redusă ca proporții, dar frumoasă. O ajută mult și înălțimea pe care a fost așezată, încît se vede din toate părțile.

Pentru a răsplăti vrednicia acestor credincioși, I. P. S. nostru Mitropolit *Nicolae* a ținut să vină în mijlocul lor și să le sfințească biserica.

Toată parohia a îmbrăcat haină de sărbătoare. Ceata preoților, înconjurată de mulțimea credincioșilor a așteptat la intrarea grădinii bisericii.

Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim într-însa.

Cu aceste cuvinte și-a început vorbirea de întîmpinare P. C. Protopop al raionului Codlea, Dr. V. Coman. A asemănat parohia Ariujd cu Vifleemul din Iudeia. Este mică, are credincioși puțini, dar buni și capabili de multă muncă și jertfă. Buni fi ai Bisericii și buni cetățeni ai Patriei noastre iubite. Precum la Paști a strălucit lumina dumnezeirii lui Hristos biruitoare asupra morții, așa noul lăcaș de închinare aduce credincioșilor pe Hristos, întărindu-le credința și sporindu-le puterile pentru o viață nouă.

Subliniază vrednicia credincioșilor, a epitropilor și a tuturor ostentorilor la zidirea bisericii. În cazul de față, încheie P. C. Sa, fiecare credincios a fost un epitrop. Cere apoi binecuvîntarea I. P. S. Mitropolit Nicolae peste lucrarea săvîrșită.

În Ariujd, creștinii ortodocși trăiesc alături de credincioșii reformați în bună vecinătate. La praznicul din 21 august au luat parte și aceștia, în frunte cu pastorul lor. Acesta a rostit și el cuvînte de binevenire:

„Ieșim și noi într-o întîmpinare a I. P. S. Voastre, deși vorbim altă limbă. Din Evanghelie învățăm că Dumnezeu a chemat pe oameni la viață, renăsîndu-i prin Hristos ca prin puterea Duhului toți să fie una. La slujba de azi dorim să luăm și noi parte, bucurîndu-ne alături de frații noștri, ca Tatăl ceresc primind rugăciunea, să ne ajute să putem clădi împreună o viață nouă”.

Pastorul și credincioșii reformați au luat apoi parte la slujba sfințirii bisericii și la Sf. Liturghie. Am aflat că mulți din credincioșii reformați au ajutat la clădirea bisericii, cu bani și prin prestație de muncă în duhul unei frățești conviețuiri.

În cuvînte adînc simțite, I. P. S. Sa, care este din acele părți, a arătat celor de față că este foarte îmbucurat, azi ca și la toate sfințirile de biserică. Această biserică nouă a ieșit din jertfa credincioșilor, ca să fie altarul sufletelor, altar al mîntuirii. Biserica este un lăcaș al lui Dumnezeu și loc de mîntuire pentru fiecare suflet care se închină și cere cu credință har de izbăvire de la Tatăl ceresc.

În continuare, I. P. S. Sa a arătat că din copilărie își aduce aminte că Ariujdului i se spunea Vifleem, fiind satul cel mai mic din jur. Și astăzi, din parohiile protopopiatului e cea mai mică. Dar această parohie, prin vrednicia ei, a zidit biserică nouă, așa cum din micul Vifleem s-a născut Mîntuitorul.

„Vă laud, Ariujdeni, pentru fapta voastră și mă bucur că la acest praznic sînt alături de voi și frații reformați în frunte cu pastorul lor. Prețuiesc această frăție și bună înțelegere. Trăiți așa mai departe, ca din Ariujd cuvîntul păcii să se răspîndească așa ca din Vifleem”.

Inconjurat de un sobor de preoți și diaconi, I. P. S. Mitropolit Nicolae a purces la slujba tîrnosirii noii biserici. În continuare s-a săvîrșit Sf. Liturghie. Credincioșii au urmărit totul cu multă evlavie.

La predică, P. C. Prot. Gh. Secaș, consilier arhiepiscopesc, a vorbit despre virtutea iertării, fiind una din cele mai însemnate pentru viața creștinilor. A arătat că biserica nou sfințită are menirea de-a fi o casă a iertării, iertare pe care Dumnezeu o acordă oamenilor și pe care credincioșii, la rîndul lor, sînt chemați să și-o dea unii altora.

A luat apoi cuvîntul C. Preot Simion Solovăstru, arătînd bucuria ceasului de față după munca grea și frămîntările din cei trei ani de lucru. Mulțumește I. P. S. Sale pentru ajutorul dat și pentru osteneala de-a fi venit să le sfințească biserica.

„Mulțumesc de asemenea reprezentantului Departamentului Cultelor pentru faptul că a venit la Ariujd să vadă acest rod al muncii preotului și credincioșilor. Îl rog să ducă pînă sus asigurarea că credincioșii noștri, pe

lingă faptul că sînt fii buni ai Bisericii, sînt și cetățeni cinstiți ai Patriei. Ei își îndeplinesc cu rîvnă toate îndatoririle obștești”.

Aduce mulțumiri și organelor locale pentru sprijinul dat, precum și condețătenilor reformați. A încheiat cu citatele biblice: „Și acum am sfințit casa aceasta ca să fie numele meu într-însa pînă în veac și vor fi ochii mei și inima mea acolo în toate zilele. Iar ochii mei vor fi deschiși și urechile mele ascultătoare spre rugăciunile care se vor face în lăcașul acesta” (II Paralipom. 7, 15—16).

I. P. S. Mitropolit *Nicolae*, la sfîrșitul slujbei, a rostit cuvînt de învățătură. Intre altele, a zis:

Eu n-ar trebui să mai predic aici, pentru că de acum înainte predică biserica cea nouă din Ariujd și vrednicia Ariujdenilor.

Arată apoi Ariujdenilor că I. P. S. Sa le-a mai slujit acum 50 de ani, dar atunci la strană, în calitate de cîntăreț începător. După o jumătate de veac se bucură în fața bisericii noi și aduce mulțumiri lui Dumnezeu pentru ajutorul dat.

Aduce apoi cuvinte de prețuire C. Preot Simion Solovăstru, episcopilor Cioflec și Oțelea, consiliului parohial din Ariujd și tuturor credincioșilor, pentru lucrul dus la bun sfîrșit.

În încheiere, I. P. S. Sa îndeamnă pe credincioși la rugăciune și la muncă. „Rugați-vă pentru voi, pentru familiile voastre, pentru pruncii voștri, pentru frații și semenii voștri, pentru satul vostru și pentru țara noastră dragă. Țara e o mare familie în care trăim toți muncind în pace. Să ajute Dumnezeu Patriei noastre, Republica Populară Romînă, să propășească în pace, ducînd la fericire și bunăstare neamul nostru alături de alte popoare iubitoare de pace și progres.

Trimite, Doamne, darul tău și pacea ta peste noi toți și pînă la marginile pămîntului!”.

A urmat o masă frățească. După masă, Înaltul Ierarh a plecat în parohia Araci, unde a vizitat biserica cea nouă, dînd îndrumări asupra a ceea ce mai este de făcut.

PARTICIPANT

† PROT. STAVROFOR IERONIM GROVU

Prot. stavrofor Ieronim Grovu a adormit în Domnul sîmbătă 30 iulie a. c., fiind în vîrstă de 69 ani.

Slujba înmormîntării s-a făcut — după dispozițiile testamentului — de un sobor restrîns, în 1 august a. c., prezenți fiind I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, membri familiei, consilieri, profesori de teologie, preoți, prieteni și cunoscuți. A predicat la mormînt I. P. C. Arhim. S. Popescu, care a relevat activitatea și vredniciile adormitului în Domnul, arătînd cum darul lui Dumnezeu a rodit îmbelșugat — și a adus cuvînt de mîngiere familiei îndurerate.

Sicriul a fost purtat pe umeri de preoți. I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae a prezentat condoleanțe.

Născut în comuna Oprea Cîrțișoara (Făgăraș) la 22 aprilie (4 mai) 1891, Ieronim Grovu, terminînd școala confesională în comuna natală și liceul la Făgăraș, urmează apoi Institutul Teologic din Sibiu (1910—1913).

A ocupat la Arhiepiscopie diferite posturi: la început protocolist, apoi consilier mitropolitan, econom și duhovnic la Institutul Teologic, iar ultimii ani consilier arhiepiscopesc la Secția economică. Fiind pensionat în 1952, a mai funcționat la Casa de Ajutor Reciproc a Arhiepiscopiei până în 1956. A fost hirotonit preot în 1923, hirotosit protopop în 1929 și protopop stavrofor în 1948. A slujit Arhiepiscopia timp de 37 ani cu devotament și pricepere.

Activitatea lui s-a desfășurat sub arhipăstorirea Mitropolitului Nicolae Bălan, față de care a avut „o neîărmurită admirație” — cum însuși declară în testament — și al cărui colaborator apropiat a fost. Încă de pe cînd era student la Institutul Teologic, Ieronim Grovu a devenit un ucenic fervent al profesorului Nicolae Bălan, cu care colinda vara munții Făgărașului, făcînd popas de reculegere la ruinele Mănăstirii brîncovenesti de la Sîmbăta de Sus. De pe vîrfurile Negoiului privirile treceau spre Curtea de Argeș și inimile visau la clipa cînd granița de pe Carpați nu va mai fi.

După 1920, cînd profesorul Nicolae Bălan e ales mitropolit, Ieronim Grovu a făcut parte dintre acei entuziaști care au muncit cu însuflețire și stăruință pentru transpunerea în faptă a planurilor marelui mitropolit, figura reprezentativă a Ortodoxiei ardeleni. Îndeosebi părintelui Grovu i-au fost rezervate chestiunile gospodărești și lucrarea de rezidire a bisericii mănăstirii în ruină de la Sîmbăta de Sus și a tuturor celor legate de această mănăstire. Așa, pe lîngă zidirea bisericii, au apărut acolo două lacuri, grădina de flori, alei frumoase, livezi de pomi, grădina de zarzavat, case de locuit, dependințe gospodărești, ș. a.

În locul acela pustiu și năpădit de tufișuri, după ani de muncă, a răsarit un colț de desfătare spirituală, prin frumusețea și armonia celor concepute de mitropolitul ctitor și împlinite sub conducerea neobosită a consilierului Ieronim Grovu. E de înțeles, deci, faptul că sufletește Ieronim Grovu era cel mai legat de aceste locuri, în care a pus atîta muncă și atîta suflet.

Pentru vrednicia lui, pentru munca lui, pentru calitățile lui sufletești, Mitropolitul Nicolae Bălan l-a numit „devotat și harnic colaborator al nostru”, care lucrează cu „zel și conștiinciozitate”, arătîndu-i întotdeauna o deosebită prețuire.

A fost cinstit și de colegii lui, de preoți și credincioși, pentru bunătatea și omenia lui, gata fiind oricînd să facă bine, să dea un sfat bun, să ajute. A fost preot legat de altar și de Biserică.

Ca soț și tată a dus o viață exemplară. Cei 41 de ani de căsnicie cu soția sa Minerva, fiica preotului din Șura Mare, sînt ani de muncă și bună înțelegere. A dat o educație superioară celor două fiice, care azi sînt căsătorite.

Viața aceasta, plină de realizări, a făcut ca la mormîntul lui să fie înconjurat de regretul și prețuirea întregului centru arhiepiscopesc și a preoțimii noastre. Amintirea lui va dăinui neștirbită în sufletele tuturor.

Dumnezeu să-l așeze în corturile dreptilor și să-l numere în ceata cerească a slujitorilor Săi!

PARTICIPANT

IN AL DOILEA DECENIU DE TRAIRE LAOLALTA A FRAȚILOR. Praznicul luminat care a avut loc la Alba Iulia, în 21 oct. 1958, a confirmat sărbătorește vitalitatea actului istoric al unificării bisericești a românilor din Ardeal. Cu acel prilej, precum se știe, un grup de 16 preoți, foști greco-catolici — în frunte cu P.C. Sa Dr. Vasile Aștileanu, acum inspector la Administrația Patriarhală — și-au manifestat hotărârea de-a reveni la sânul Bisericii Ortodoxe Române, „juruindu-i fidelitate, devotament, supunere neprecupețită și statornicie neclintită în credința strămoșească”. Ei s-au adăugat astfel unanimității poporului credincios și majorității covârșitoare a clerului fost greco-catolic, care au primit foarte bucuros actul revenirii la Ortodoxie. Puțini bisericieni greco-catolici mai întârziiau pe poziții de așteptare dovedită ca nefolositoare și pentru ei, și pentru poporul nostru harnic și cuminte. Deși liberi de a perzista în această atitudine negativă, totuși văzându-se rupți de preoția lucrătoare, în care au crezut cu tărie toată viața lor și afectați sufletește de absența lor de la altar, au început să se trezească la realitate unul câte unul și să apuce pe calea deschisă acum 11 ani, cale bătătorită de obștea foștilor lor păstoriți. S-a adevărit astfel, și de astă dată, previziunea exprimată în cuvintele Prea Fericitului nostru Patriarh Justinian: „Zi de zi, an de an, nădejdea caldă i-a însuflețit pe tot mai mulți, iar cumpăna s-a înclinat definitiv spre calea pe care au pășit făurito-

rii Actului istoric de la 21 octombrie 1948”.

Cei de-atunci, în frunte cu actualul vicar arhiepiscopesc de la Sibiu, Părintele Traian Belășcu, au înțeles că au îndatoriri sfinte pentru refacerea unității spirituale, bisericești a poporului nostru dreptcredincios, pentru chezușuirea propășirii lui în bunăstare morală și materială, pentru apărarea păcii în Patria noastră dragă și în lumea întreagă. Au înțeles acest lucru și fără preget, au purces la drum, întorcându-se la „casa” cea una a sufletelor noastre credincioase de dinainte de 1700.

Încetul cu încetul, cei ce ezitau să le calce pe urme, au deslușit liniile limpezii ale atitudinii care avea să-i mîne, launtric și faptic, pe calea cea adevărată. Și unul câte unul, sau în grupuri compacte, au apucat pe ea cu inimă îmbărbătată. Frământul lor sufletește și limpezirile definitive cu care s-a soldat el, îl exprimă neted Părintele Dr. Vasile Aștileanu, cînd scrie:

„Față de această situație (scil. creată prin înfăptuirea unificării bisericești), care trebuie să fie ca un imperativ sfînt pentru conștiința fiecărui preot român, care crede în misiunea sa de mîntuitor de suflete și ispravnic al tainelor lui Dumnezeu, — în contrast cu atitudinea cîtorva frați preoți, care deși uneori de bună credință, totuși, au rămas desprinși și izolați de masa credincioșilor — trebuie să mărturisim că regretăm atitudinea lor rezervată fiind nesănătoasă și păgubitoare pentru sufletele lor.

Să considere oricine, în mod cinstit și dezbrăcat de orice fanatism și prejudecată, dacă unirea în credință a poporului nostru dreptcredincios se putea face altfel, decât pornind de la unitatea de bază, care a existat totdeauna între cele două Biserici surori: unitatea de limbă, de credință, de datini și de istorie.

Or, această unitate de prețioase comori duhovnicești — lucru neasemuit de mare — a trebuit să ducă, în mod necesar, la Actul Unificării din 1948, care tocmai fiindcă are la bază aceste elemente firești, este trainic și de nezdruincinat". (In rev. „Biserica Ortodoxă Română” 1959, nr. 11—12, p. 1028).

Pătrunzându-se de acest adevăr, de cînd am pășit în cel de al doilea deceniu de împreună-viețuire a fraților, pe lângă cei 16 din 1958 (despre care s-a scris și-n revista aceasta, în nr. 11—12/1958, p. 776 u), alți preoți foști greco-catolici s-au întors la sînul de mamă bună al Bisericii străbune. Iat numele lor: Protopop Dr. Vasile Țiplea (Dragomirești-Maramureș), Prot. Dr. Nicolae Costin (Iclod-Cluj), Prot. Vasile Breban, Prot. Patriciu Tufescu (ambii de la fostul centru eparhial al Lugojului), Preot Dr. Ioan Vesa (fost profesor la Academia teologică din Blaj), Preot Simion Colceriu (Purcăreț-Jibou), Preot Viorel Hossu (Matei-Becleanu-Cluj), Preot Ioan Mazăre (Borșa-Vișeu), Preot Gh. Mișu (Bistra-Cimpeni), Preot Ioan Mititeanu (Bontida-Gherla), Preot Virgil Nichita (Juc-Cluj), Preot Emil Pinteș (Cărașeu-Baia Mare), Preot A. Tripșa (Micești-Alba), Preot Gh. Urcan (Turda-Cluj), ș. a.

Ei s-au înapoiat acolo unde-i vatra dreptei credințe și obștea celor ce au purces pe calea cea adevărată în octombrie 1948.

În sînul Bisericii noastre ei se vor simți cu adevărat „acasă”. R.

GINDURI DESPRE TIMOTEI POPOVICI. În 20 august a. c. s-au împlinit 90 ani de la nașterea lui Timotei Popovici, unul dintre cei mai de seamă înaintași ai muzicii românești. Tot în anul acesta, în 11 iulie, s-au împlinit și 10 ani de la moartea compozitorului — un îndoit îndemn la mărturisiri adevărate și la recunoscătoare aduceri-aminte.

Timotei Popovici s-a născut în comuna Tincova (Banat) unde, la vîrsta potrivită, a urmat școala primară. Se înscrie apoi la gimnaziul din Caransebeș și tot aici urmează cursurile Institutului Pedagogic și Teologic. Studiile muzicale le face la Iași, avînd ca îndrumător pe marele Gavriil Musicescu, iar între colegi pe Ion Vidu.

Activitatea profesională o începe mai întîi ca învățător în Lugoj, unde și compune primele coruri și cîntece pentru copii, gen în care apoi tot timpul a dovedit o mare pricepere și un deosebit talent pedagogic. Tot în acest timp începe să culeagă cîntece populare românești pe care le armonizează pentru diferite coruri mixte sau de bărbați.

După ce funcționează numai trei ani ca profesor de muzică în Brașov, în anul 1899 Timotei Popovici se stabilește în Sibiu, unde timp de 50 de ani activează foarte rodnic ca profesor de muzică, ca dirijor de coruri și ca compozitor.

Mii de învățători, mai ales ardeleni, au fost elevi ai lui Timotei Popovici. De la el au învățat scrierea și citirea muzicală, au învățat cum să predea cîntarea în școala primară și tot de la el au învățat să prețuiască și să îndrăgească cîntecul popular. Mulți dintre acești foști elevi ai lui Timotei Popovici s-au dovedit cu timpul valoroși dirijori de coruri sătești, activînd și astăzi în cadrul căminelor culturale, iar unii au studiat mai departe, ajungînd profesori de muzică și compozitori valoroși. De la Timotei Popovici învățai

însă nu numai muzică, ci și bună purtare, cinste și omenie.

Activitatea sa dirijorală este strîns legată de cea a Reuniunii de Muzică „Gheorghe Dima” din Sibiu, de cea a corului „Reuniunii Meseriașilor”, de cea a corului din Săliște și mai ales de activitatea Corului Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu, cor al cărui întemeietor și organizator poate fi considerat.

Numele lui Timotei Popovici a ajuns să fie cunoscut, însă, într-un timp, în toată țara, mai ales datorită cîntecelor sale pentru copii și compozițiilor sale în gen popular românesc. „Cîntec de primăvară”, „Păsărica-n timpul iernii”, „Mi-e dor”, — și altele — se învățau în toate școlile primare. „La oglindă”, „Toarce lele”, „S-a dus cucul de pe-aici”, și altele, făceau parte din repertoriul tuturor corurilor de amatori. Unele dintre aceste cîntece în gen popular se cîntă cu aceeași plăcere ca la apariția lor. De o mare valoare muzicală și religioasă sînt frumoasele colinde lucrate pentru cor mixt și cor bărbătesc, precum și compozițiile liturgice.

Timotei Popovici avea un deosebit de sănătos simț estetic, care-l călăuzea în alegerea și prelucrarea cîntecelor populare. Lucrările sale se caracterizează mai ales prin frumusețea liniei melodice și prin seninătatea investmintării lor armonice.

O grijă deosebită punea Timotei Popovici în alegerea textelor literare. Din versurile populare, ca și din strofa unei poezii culte, el selecționa ceea ce i se părea mai sănătos, mai etic. De aceea chiar cîntecele sale cu subiect erotic, ca: „Tot ți-am zis, mîndro”, „Mîndruțo, poale ciurate”, și altele, au un conținut atît de senin și de curat că nu jenează nici o vîrstă.

Timotei Popovici are și meritul de a fi tipărit cel dintîi Dicționar de muzică

în limba romînă, un fel de mică enciclopedie muzicală.

Acum la 90 de ani de la nașterea lui Timotei Popovici și la 10 ani de la moartea sa este cît se poate de drept să ne aducem aminte de el.

Mai ales îi vor cînti memoria aceia care vor continua să cînte cîte ceva din valoroasele sale compoziții muzicale, colinde și prelucrări de folclor, dintre care unele au fost tipărite nu de mult, într-o îngrijită colecție, în Editura de Stat pentru Literatură și Artă.

GH. ȘOIMA

DIN STRADANIA PENTRU PACE
IN LUME. „Fericiți sînt făcătorii de pace” (Mat. 5, 9) — și de aceea teologii creștini conștienți de misiunea lor printre credincioși, de a sămăna cuvîntul păcii, stăruie neconținut, în fel și chip, în lumea întreagă, să lămurească și opinia acelora care deși își zic creștini, totuși fac din sf. Evanghelie un paravan pentru interesele lor politice și revanșarde.

În acest sens s-a întrunit, la îndemnul Consiliului Păcii din Germania democratică, între 9 și 11 mai 1960, la Dresda, o mare conferință. La ea au participat 250 clerici și membri ai organizațiilor religioase din 15 state europene, ca să se cunoască tema: „Contribuția germană la încetarea războiului rece, pentru destindere și dezarmare”. Au participat delegații marilor confesiuni creștine și anume: din partea Bisericii ortodoxe: P. S. Episcop Ioan din Pscov cu mesajul I. P. S. Mitropolit Nicolae Krutițki din partea Patriarhiei Ruse, Păr. Prot. Andrei Coman din partea Patriarhiei Romîne și arhim. Filaret din partea Patriarhiei Bulgare; din Biserica romano-catolică au participat delegați belgieni, cehoslovaci, germani și polonezi; dintre confesiunile evanghelice erau de față delegați anglicani, cehoslovaci, finlandezi.

dezi, francezi, germani, italieni, maghiari, olandezi, poloni, ruși și suedezi, apoi baptiști și metodști, ca și șef-rabinul Moses Rosen de la București, ca martori ai atrocităților săvârșite în țările lor de către ocupanții hitleriști. Din partea Mișcării creștine pentru pace, despre care s-a scris în această revistă, au participat: președintele V. Hajek, arhiep. D. Turs din R. S. Le-tonă, vicarul episcopal luteran Al. Herrmann din Sibiu, profesorii E. Fuchs, de la Lipsca, octogenar, W. Schmauch de la Greifswald, consilierul Lotz de la Eisenach, G. Wirth de la Berlin și alții.

Prof. E. Hertzsch de la Jena a prezentat tema indicată din punct de vedere al protestanților germani, iar scriitorul polonez Al. Rogalski și Clara Fassbinder de la Bonn din punct de vedere al catolicilor cinstiți. Au fost combătute documentat și categoric răstălmăcirile teologice ale militaristilor imperialiști, s-au subliniat ororile fascismului, s-a respins punctul de vedere eronat al ep. Dibelius, și s-a cerut insistent ca principiiile Evangheliei să nu mai fie folosite în scopuri necreștine spre omor prin arme nucleare, ci dimpotrivă, ca ele să fie aplicate în concordanță cu voia Mîntuitorului despre pace în lume și între oameni. Poporul german nu dorește vărsări de sînge noi, ci dimpotrivă, înțelegerea cu toți vecinii. În apelul conferinței se precizează că deși teologii întruniți în conferință împărtășesc variate confesiuni, ei totuși sînt de acord unanim și împreună se ridică cu același avînt pentru dezarmare, ca mijlocul cel mai potrivit pentru restabilirea încrederii între popoare și state, pentru coexistență pașnică, așa ca în lume să nu mai fie arme și nici războaie, iar în privința Germaniei — a cărei divizare și înarmare atomică în partea ei federală de către imperialiști provoacă tulburări

continui — să se realizeze încheierea tratatului de pace și confederalizarea, ca primă formă spre reunificare, sub garanția că noua Germanie unită va constitui un stat pașnic, care contribuie la liniștea Europei și la înțelegerea cu Uniunea Sovietică, garantul prosperității umane.

O altă conferință a mai avut loc la 17 mai 1960, la Erfurt, unde s-au întrunit delegați romano-catolici. Scriitorul K. R. Döderlin și prof. G. Desczyk au precizat în referatele lor că creștinii din Germania federală nu trebuie să se lase intimidați de militaristii revanșarzi, ci dimpotrivă trebuie să-și unească toate eforturile pentru lupta contra renașterii acestui militarism fascist. Nu mai trebuie admisă mistificarea Creștinismului prin politicienii de la Bonn, ci trebuie lămurită cu grijă poziția reală a Mîntuitorului față de problema păcii în genere. De aceea locul catolicilor conștiinți trebuie să fie de partea forțelor păcii. Accentuarea exagerată a dreptului natural al omului tocmai din partea acestor teologi militarști duce la dreptul pumnului și nicidecum la pacea lui Hristos. Amănunte expresive a prezentat apoi luptătorul catolic antifascist K. Fischer, subliniind că datoria firească a oricărui creștin sincer este aceea de a fi un făcător de pace convins.

M. ȘESAN

E CORECT SA SE INGENUNCHIZE CIND SE CITEȘTE EVANGHELIA LA SFINTA LITURGHIE? La dreptul vorbind întrebarea de la care pornim nu este tocmai bine formulată deoarece ingenunchierea fiind un act de evlavie, nu se poate discuta despre o legitimitate sau nelegitimă a ei în legătură cu ascultarea evangheliei. E normal ca citirea evangheliei să se asculte cu pietate și, e normal de asemenea, să se manifeste această pietate prin ingenunchiere, spre pildă. Se

pune însă problema dacă gestul îngenunchierii și-ar avea o justificare în practica de veacuri a Bisericii. Aceasta, pentru că e vorba de o comportare în cadrul cultului public, când nu ești singur și când tot ce faci trebuie să se încadreze în ansamblul atitudinilor și actelor celorlalți participanți la serviciul divin.

De fapt sînt unii care își închipuie că ascultarea lecturii evangheliei trebuie să se facă în genunchi, întrucît această atitudine s-ar baza pe un obicei vechi și generalizat (Pr. Const. M. Petre, Contribuțiuni pentru lămurirea unei expresiuni liturgice, în rev. Bis. Ort. Rom., seria II, an. XLV, nr. 2/351 (febr. 1927, p. 96). Numai că în Biserica primară acest obicei nu exista. Mai mult: în vechime evangheliile se asculta stînd în picioare. O mărturie clară în această privință ne oferă Constituțiile Apostolice (II, 57, Migne. P. G. I, 729): „...Și cînd se citește evanghelia, toți prezbiterii și diaconii și întreg poporul să stea în picioare ascultînd cu multă liniște” (cf. Ioan Hrisostom, Omilia I-a la Ev. după Matei, I, Migne, P. G. LVII, 15).

Poziția aceasta e legată, într-un fel, și de exclamația care precede lectura evangheliei: „Cu înțelepciune, drepti, să ascultăm...”. Deși expresia „drepti” se referă la o dispoziție sufletească nu atît la o atitudine corporală, totuși interpretii sînt de părere că ele se condiționează reciproc, stării sufletești corespunzîndu-i o anume poziție a trupului și invers (Pr. Prof. P. Vintilescu, O propozițiune liturgică: „Cu înțelepciune drepti”, ori „Cu înțelepciune dreaptă?”, Pitești 1926, p. 12—17; Idem, „Cu înțelepciune drepti” sau „Cu înțelepciune dreaptă?”, în rev. Duminica ortodoxă, an. X, nr. 45—46 din 1 și 8 iunie 1928, p. 1—3; Idem, Încă o lămurire despre „Înțelepciune, drepti”, în rev. Duminica ortodoxă, an.

X, nr. 47—48 din 15 și 22 iulie 1928, p. 1—2). „Ce ne îndeamnă exclamația „drepti”, se întreabă Nicolae Cabasila, și răspunde: „Apropiindu-ne de Dumnezeu și de Sfintele Taine, să fim în stare de veghe și nu cu lenevire, ci cu înfiorare și cu toată cucernicia să trăim această apropiere, fie că privim, fie că grăim, fie că ascultăm ceva din cele sfinte; iar cea dintîi dovadă a rîvnei și a evlaviei noastre este statura dreaptă a trupului, adică să facem aceasta nu stînd jos, ci în picioare. Aceasta e ținuta celor ce se roagă...” (Tilcuirea dumnezeieștii Liturghii, cap. XXI, trad. Prof. Ene Braniște, Buc., 1946, p. 61—62).

În decursul vremii expresia „Înțelepciune drepti...” tot așa a fost tilcuită. Se pot menționa ca exemplu cele scrise oarecînd de mitropolitul Gavriil Bănulescu în precuvîntarea Liturghierului tipărit de el (1815): „...La cele mai însemnate vremi a slujbei aceștia (scil. Sfintei Liturghii) aduce aminte preotul ori diaconul norodului, cu cuvintele acestea: „Înțelepciune, drepti”, să privegheze, stînd în picioare și cu multă gheze, stînd în picioare și cu multă evlavie, să ia aminte la cele ce se citește și se fac și, spre dovada adevărului, scriu tilcuiitorii dumnezeieștii Liturghii că creștinii cei de demult la unele locuri aveau voie de a ședea în biserică; precum în mănăstirile Egiptului, ședea și în vremea cîntării psalmilor și pentru aceea, la vremi mai însemnate precum și înaintea citirii evangheliei, le aduce aminte preotul ori diaconul să se scoale și să steie drepti, luînd cu evlavie aminte la cetirea ce se face, cu aceste cuvinte: „Înțelepciune, drepti...” (ap. P. Vintilescu, Încă o lămurire..., p. 2).

Documentele vechi pe care le cunoaștem, nu ne vorbesc nici unul despre aceea că la citirea evangheliei s-ar fi îngenunchiat. Pe vremea fericitului Ieronim, spre pildă, se obișnuia să se

aprindă în acel moment luminări (Cartea împotriva lui Vigilanțiu, Migne, P. L. XXIII, 361 C), nu însă să se îngenunchieze. Insemnează aceasta că cei de altă dată erau mai puțin respectuoși față de cuvântul Domnului decât am fi noi cei de azi? Desigur că nu! Statul în picioare el însuși își are semnificația lui, de care trebuie să ne reamintim și să ținem seama mereu. Ne îndeamnă la aceasta, printre alții, un teolog contemporan, într-o minunată pagină de antologie. Ne luăm îngăduința de a-l cita, cu aceasta și slîrșind (Romano Guardini, *Les signes sacrés*, ed. Spes-Paris, cap. „In picioare”, trad. rom. în rev. *Misionarul*, an VII, nr. 3—4, martie-aprilie 1935, p. 195—6)

„Respectul către Majestatea infinită impune o ținută specială. Dumnezeu este atât de mare și noi înaintea Lui atât de mici, încît această neclintită convingere arată chiar exteriorul nostru. Orice om se micșorează, îngenunchie.

„Dar aceste sentimente de venerație se mai pot încă vădi și altfel. Să presupunem că v-ați așezat să vă odihniți sau să vorbiți și că în aceste momente un om venerabil se apropie și vă adresează o vorbă. Indată vă veți ridica ca să-l ascultați și să-i răspundeți. Pentru ce oare?

„Această ținută înseamnă, înainte de toate, că omul își adună puterile, că în loc de a sta tolănit în fotoliu, ia o atitudine convenabilă de respect. Ea înseamnă că omul este atent; ea exprimă în adevăr o trezire, o încordare. Ea dovedește că omul este gata, în măsură de a se mișca încoace și încolo; el poate să execute un ordin ori să întreprindă o acțiune fără întârziere.

„Această atitudine arată o nouă manifestare a respectului datorat lui Dumnezeu. În genunchi, natura adora și se odihnește aproape de Dumnezeu; în picioare, ea lucrează. Noi sîntem servi-

torul atent, ne asemănăm soldatului echipat. Este o altă stare de suflet.

„Credincioșii care în timpul Liturghiei, la Evanghelie ascultă glăsuind „Vestea cea bună”, stau drepti: „Cu înțelepciune, drept...”. Nașul care la botez jură credință pentru finul său, stă în picioare. Logodnicii care înaintea altarului schimbă legătura nedesfăcutei uniri, stau drepti. Atîtea alte împrejurări, impun această ținută.

„Chiar și în timpul rugăciunii, această atitudine arată simțămintele sufletului. Cei dinții creștini iubeau această ținută.

„Cunoașteți „Rugătoarea” din catacombe care se ruga în picioare, cu brațele deschise, îmbrăcată în haine cu cute largi căzătoare. Exteriorul exprimă un suflet liber și foarte disciplinat. Ghicești aici pregătirea de a porni bucuros în acțiune.

„Uneori este imposibil, în adevăr, cuiva a îngenunchia; se simte stingherit. Atunci se ridică. Se simte liber. Dar să stea cu adevărat pe cele două picioare, fără a se apleca, nici să îndoaie genunchii.

„In această atitudine rugăciunea se disciplinează, e totodată și mai nesilită; ea este respect; ea e pregătire pentru acțiune”.

Dr. NICOLAE CORNEANU

INCA ODATA DESPRE „DOMNUL PĂRINTE”. Într-un număr trecut al revistei noastre (nr. 7-8/1959, p. 637) atrăgeam atenția asupra expresiei „domnul părinte”, optînd pentru renunțarea la ea și revenirea la simplul dar caldul „părinte”. Am citat atunci spusele unui istoric spre a explica pricinile care au dus la introducerea în vorbirea curentă a acestei expresii. Ele se refereau la Ardeal mai ales. De fapt le-am putea extinde și la partea de nord a Moldovei. Credincioșii din aceste părți „aveau în păstorul sufletesc un apărător, sprijinitor și povățuitor

sincer căruia i s-au atașat cu toată încrederea. De aici și adresarea către preot cu „Părinte” sau „Domnule Părinte”, de care preoții bucovineni sînt și astăzi geloși și n-ar schimba-o cu cea de „Părintele” de prin alte părți...” (Dr. Ioan Puiul, Misionarismul religios în Bucovina, în rev. Misionarul, an. II, nr. 3, martie 1930, p. 246).

Prin aceasta se explică *istoric* intrarea în uz a expresiei „domnul părinte”. Evident însă, nu e singura explicație. O alta, fără doar și poate esențială, este influența limbii germane și maghiare (Herr Pfarrer sau tiszteendő) rezultată de pe urma contactului credincioșilor ortodocși cu cei ai altor culte (romano-apusean în special). Deja citatul articol al părintelui protopop E(milian) S(toica), a adus aci clarificările necesare (Foaia Diecezană, nr. 25 din 21 iunie 1942, p. 2).

Ori care ar fi însă pricinile care au favorizat apariția incriminatei expresii, trebuie să ne fie limpede că e timpul să se renunțe la ea. În această privință e bine să avem în minte următoarele cuvinte ale Intii-stătătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian care, adresîndu-se preoților, le-a spus:

„...deşertăciunile omenești n-au ce să caute sub sutanele noastre preoțești. Mai trumos și mai creștinește sună „Taică Părinte Episcop”, „Părinte Mitropolit” sau „Părinte Patriarh”, decît domnule părinte, Domnule Episcop sau Înalt Prea Sfințite Stăpîne. Titulaturile acestea n-au ce căuta în terminologia noastră curentă și dacă, în trecut, ele s-au strecurat în graiul de toate zilele și în actele noastre oficiale, ca un pogorămînt făcut vanității omenești, astăzi se impune îndepărtarea lor de pretutindeni... Este necesar să fie înlăturată orice distanță dintre preoți și credincioșii lor, precum este necesar să fie înlăturată orice distanță dintre arhie-

rei și preoți — între unii și alții stabilîndu-se acea mireasmă de pașnică așezare familiară, în care părinții își ajută copiii din dragoste firească pentru odraslele lor, iar copiii ascultă de îndemnurile părinților și le poartă o stimă neprețuită, izvorită din sentimentul curat al dragostei filiale peste care s-au revărsat luminile unei rațiuni sănătoase” (Apostolat social, vol. VI: În slujba Bisericii și a Patriei, București, 1958, p. 134).

Dr. NICOLAE CORNEANU

BIBLIA ȘI COSMONAUȚII: Marele succese ale științei și tehnicii sovietice în cucerirea spațiului cosmic au reînviat multe probleme și au deschis noi orizonturi. Intre altele este și problema: dacă mai există ființe raționale în cosmos înafară de om? Știința răspunde că există toate posibilitățile ca pe planete necunoscute încă să fi ajuns viața pînă la treapta superioară a ființelor raționale (cf. I. S. Skoluski: Există ființe raționale pe alte planete? rev. „Veac Nou”, nr. 11/1960). În ce privește planetele sistemului solar, planeta Venus s-ar afla în faza, în care se naște viața, iar Marte în faza de stingere a vieții. Se presupune că cu zeci sau sute de milenii în urmă pe planeta Marte au fost date condiții pentru existența unor ființe raționale care să fi fost și mai avansate decît ne aflăm noi astăzi. Un savant sovietic a emis ipoteza că sateliții lui Marte pot fi sateliți artificiali. Iar savantul sovietic M. M. Agrest susține ipoteza că pămîntul a fost cercetat cu zeci de mii de ani în urmă de niște astronauți, veniți din Marte sau de altundeva, care cunoșteau energia atomică. Ipoteza aceasta e împărtășită și de cercetătorul francez Lucien Barnier (cf. Mihu Dragomir: Plecarea în cosmos va fi întoarcerea unei vizite? — în rev. „Lucăfărul”, nr. 6/1960).

Iată câteva din argumentele savantului sovietic:

1. Tectitele din deșertul Libiei (roci cristaline de la suprafața pământului — a căror origină n-a putut fi încă explicată), care au o vîrstă de circa un milion ani. Savantul Agrest susține că ele pot fi „niște vechi mijloace de sondaj, trimise de o navă cosmică, venită în apropierea pământului”.

2. Terasa din Baalbec (munții Anti-Liban). E o terasă gigantică, acoperită cu dale colosale (fiecare are câteva tone) și construită într-un loc greu accesibil. Construcția unei astfel de terase pe un așa loc și azi ar fi o problemă greu de rezolvat. Nu se știe de cînd există și la ce a folosit. Parcă face parte din construcțiile uriașilor, despre care vorbesc legende populare.

Prof. M. M. Agrest formulează ipoteza că terasa ar fi fost „rampa de aterizare și decolare a astronavelor, care au vizitat cîndva pământul”.

3. Legenda Atlantidei vorbește despre un popor foarte avansat, care a pierit într-o catastrofă, ce le-a distrus țara. De la acest popor, ar fi rămas „secrete” transmise de „inițiați”. Așa, preoții egipteni au concretizat în piramida lui Keops cunoștințe astronomice uimitoare și inexplicabile pentru vremea aceea (distanța de la pământ la soare, durata anului tropic, meridianul piramidei traversează cea mai mare întindere de uscat de pe glob și împarte uscatul în două părți egale). De asemenea „misterul numerelor” preluat de pitagorei de la egipteni.

Cum oamenii acum 5.000 de ani nu puteau ajunge la aceste cunoștințe, rezultă — zice prof. M. M. Agrest — că ființe venite din alte planete au adus cunoștințe superioare nivelului oamenilor de atunci, pe care oamenii nepricepîndu-le și neștiind cum să le

folosească le-au transmis ca pe niște „mistere”, fără nici un scop practic.

4. Originea nelămurită a poporului etrusc, care a lăsat bogate mărturii ale civilizației și artei sale. Alfabetul și limba lor n-au putut fi descifrate deși inscripții de la ei sînt destule. Nu cumva etruscii sînt în legătură cu locuitorii Atlantidei, veniți din alte planete?

5. Mărturiile biblice. Acest argument ne interesează în chip deosebit.

La Geneză, VI, 2—4 se vorbește despre „fiii lui Dumnezeu”, care și-au luat soții dintre „fetele oamenilor”, în care au aflat plăcere pentru că erau frumoase. Din aceste căsătorii au răsarit uriașii „din vechime”.

Nu cumva „fiii lui Dumnezeu” sînt ființe raționale, asemănătoare oamenilor, dar superiori lor ca forță și cunoștințe, care au venit pe pământ din „cer”, adică din alte planete? Amestecîndu-se cu oamenii (sau din alte pricini) li s-a pierdut urma.

La Geneză XIX, 17—30 se descrie nimicirea Sodomei și Gomorei. Prof. Agrest și Lucien Barnier presupun că e vorba de o explozie atomică. Astfel lui Lot i se interzice să privească înapoi, pentru că „fulgerul atomic” l-ar fi orbit. Prin transformarea soției lui în „stîlp de sare” e a se înțelege „moartea instantanee, cunoscută ... de la Hiroșima”. Efectele sînt asemănătoare cu cele ale exploziei atomice: sînt nimicite (cu ploaie de pucioasă și foc) cetățile, tot ținutul, toți locuitorii cetăților și tot ce creștea pe cîmpie. Avraam a doua zi de dimineață, privind spre Sodoma și Gomora și spre cîmpia ținutului a văzut că se ridica de pe pământ „fum gros ca fumul dintr-un cuptor”. E probabil „ciuperca atomică” provocată de orice explozie a bombelor atomice. Lot fuge și dîn Țoar, unde se refugiase, și se ascunde într-o peșteră la munte (poate de teama radiațiilor).

Din toate aceste argumente se încheagă următoarea ipoteză: Cu mii de ani în urmă s-a apropiat de pământ o aeronavă, venită din altă planetă. Înainte de a ateriza a aruncat pe pământ în deșertul Libiei câteva sonde (tectitele) ca să încerce terenul de aterizare. După ce au aterizat, ei au construit „terasa de la Baalbec” pentru astronavele lor. Nu se știe din ce pricină depozitul lor nuclear a fost distrus (Sodoma și Gomora). Rămânând toți, sau numai o „parte” din ei, pe pământ s-au căsătorit cu pămîntene, au dat naștere la popoare cu origine necunoscută (Atlantida, etruscii) și au transmis cunoștințe, care în stadiul de atunci de dezvoltare a omenirii nu puteau fi folosite și au fost păstrate de „inițiați” ca „mistere” neînțelese.

Ipoteza aceasta încă are multe semne de întrebare. Răspunsul definitiv „nu ni-l poate da decît viitorul”. Știința progresează, cercetarea spațiului cosmic de asemenea. Așa că și acest „mister” va ajunge odată să fie elucidat.

Distrugerea Sodomei și Gomorei se poate explica și prin altfel de cataclism. „Intemperii însoțite de descărcări electrice, foc și pucioasă, au aprins pămîntul bogat în materii rășinoase”. Femeia lui Lot, rămînînd în urmă s-a sufocat și peste trupul ei s-a depus un strat de sare topită (regiunea era bogată în sare). (Cf. Dr. N. Neaga: *Facerea* — Comentariu — Sibiu 1945 la loc. cit.). E probabil și un cutremur, însoțit de izbucniri vulcanice (sau de gaze din adîncuri, care s-au aprins din pricina trăznetelor) (cf. *Die Bibel, oder die ganze Heilige Schrift des Alten u. Neuen Testaments, nach der deutschen Übersetzung D. Martin Luthers. Mit erklärenden Anmerkungen.* Stuttgart 1938, loc. cit.).

De altfel vremea lui Avraam e prea

apropiată de noi ca să coincidă cu ipotetica venire a astronautilor pe pământ, care trebuie să fie plasată mult mai departe.

Dar chiar dacă Biblia nu ne vorbește despre astronautii veniți din alte planete (din „cer”), posibilitatea unei astfel de vizite nu este exclusă. Desigur nu pe vremea lui Avraam, ci în timpuri imemorabile. E o ipoteză „tulburătoare”, care se bazează pe teza că pe alte planete ființele raționale au putut să ajungă într-un stadiu foarte avansat, spre care oamenii abia acum încep să pășească. Plecarea omului (cînd va avea loc) ar fi atunci numai răspunsul la acea îndepărtată și engimatică vizită. Atunci ipotezele, făurite de savanți, vor fi verificate și „misterul” va fi elucidat. Vom comunica nu numai cu oamenii de pe globul pămîntesc, ci și cu „frații” din alte planete, care vor răspunde la semnalele noastre conform unui cod interplanetar. (Cf. art. lui Skolvski).

În fața acestor perspective grăim plini de admirație: Mare ești Doamne și minunate sînt lucrurile Tale! Măreț este universul acesta și măreață este forța rațiunii umane, care parcurge spațiile și vremile și le descifrează tainele!

N. MLADIN

FRUNZĂRIND „Calendarul pe anul comun de la Christos 1914; anul al șasezeci și treilea, Sibiu, Editura și tiparul tipografiei arhidiecezane” — înaintașul Indrumătorului bisericesc tipărit de Arhiepiscopia Sibiului — privirile s-au oprit asupra unui articol semnat de Aurel Vlaicu și intitulat: „Impresii din văzduh”.

Implinindu-se în iunie a. c. o jumătate de veac de la primul zbor cu motor al lui Aurel Vlaicu, redăm în cele ce urmează câteva fragmente din articolul menționat.

„Impresia cea mai puternică — începe Aurel Vlaicu articolul — am simțit-o când am zburat pentru prima oară la Bîntîni în Ardeal. Blériot încă nu trecuse Canalul Mîneci. Primul meu aparat era tot de lemn și n-avea motor. Am legat trei cai de el, trei flăcăi au prins a pocni din bice și aparatul s-a ridicat la vreo 15 metri înălțime, după ce a alergat cîteva km pe pămînt. De atunci, de cîte ori mă sui în aparat, sbîrînaia motorului mi-aduce aminte de aeroplanul fără motor și dinaintea ochilor, fascinați de nemărginirea văzduhului, îmi răsar cei trei flăcăi chiuind și pocnind cu foc din bice”.

Făcînd aluzie la primul său zbor cu motor de la București, din iunie 1910, Aurel Vlaicu continuă: Bucuria cea mai mare însă am simțit-o când am zburat pentru prima oară la Cotroceni. Nu m-am ridicat atunci mai sus de 4 m. Cu toate acestea nici Alpii nu mi-i închipuiam mai înalți ca înălțimea la care mă ridicasem eu. Fiindcă 4 m erau atunci pentru mine un record formidabil, un record care-mi consacra mașina... După ce m-am coborît — adaugă Vlaicu — eram ca și beat de bucuria fără margini a izbîndei. Incepusem să mă dau peste cap pe cîmp de fericire. Cei din jurul meu ziceau c-am înnebunit. Și eram, într-adevăr, nebun de entuziasm și mulțumire”.

Referindu-se la zborurile sale de înălțime de mai tîrziu, Aurel Vlaicu ține să-și împărtășească din impresiile încercate cu acele prilejuri: „Pînă la 100 m am impresia că zbor cu un tren fulger, pe un drum fără șine peste lucruri și oameni. E înălțimea favorabilă la care îmi place să zbor. La o sută de metri nemărginirea văzduhului nu mă neliniștește, alergarea nebună a lucrurilor de mine îmi dă continuu senzația amețitoare a vitezei cu care zbor. De la Cotroceni, când sînt

la o sută de metri înălțime se vede departe în zare... Văd Argeșul cum scînteiază ca o panglică de fildeș... Văd drumurile, clădirile orașelor, pădurile cum se rînduiesc sub înfrîurirea cu care alerg în linii paralele...”.

În continuare, Aurel Vlaicu vorbește de impresiile pe care le încearcă după ce trece de 500 m înălțime cînd „pămîntul nu se mai vede decît ca o imensă movilă de cenușă sură cu pete albe, munții și văile se nivelează... Confrății zburători (ciorile și ceilalți ... aviatori de această categorie) au dispărut cu desăvîrșire... Mă simt singur și începe să-mi fie frică... Nu mi-e frică de căderi sau de accidente. Mă cuprinde teama de misterul nemărginirii. Niciodată omul nu poate să aibă mai precis ideea neantului, decît cînd zboară mai sus de 500 de metri...”.

Și continuă Vlaicu cu impresiile sale după ce trece de 800 metri. „Am trecut de 800 metri. Alerg cu o viteză foarte mare. Și totuși parcă stau pe loc. În raport cu imensitatea văzduhului, viteza motorului meu dispare. Aș vrea să alerg mai repede, încetineala asta mă enervează. Toate eforturile sînt zadarnice însă. M-am ridicat dincolo de limita putințelor omenesti. Am intrat în sfera unde omul nu mai însemnează nimic față de infinitul atotputernic”.

„Coborîrea este mult mai plăcută, decît suirea” — își continuă Aurel Vlaicu impresiile sale. „Pînă la 50 de metri deasupra pămîntului mă cobor fără nici o teamă, cu mîinile strînse pe cîrmă, cu ochii ațintiți asupra motorului. De la 50 de metri începe să mă cuprindă frica de a nu ateriza destul de ușor. În aviație, spre deosebire de viața de toate zilele, e mai greu de coborît decît de urcat... Și mai ales e greu de aterizat în timp de furtună... Eu totuși am zburat la Brașov pe un timp foarte puțin favorabil. Bătea un vînt puternic. Aerul era neliniștit ca valurile unei mări infuriate. Aparatul

era cînd ridicat la înălțime de sute de metri, cînd coborît pînă aproape de pămînt. Parcă eram o minge vie cu care o mină uriașă se juca cu o plăcere sălbatică între cer și pămînt”.

Aurel Vlaicu își încheie „Impresiile...” sale cu cîteva reflexii pe marginea viitorului aviației, în care se întrezăresc, desigur, foarte puțin marile progrese la care ea a ajuns astăzi.

În zilele noastre, oamenii, cu ajutorul minții lor — această divină scînteie din om — se străduiesc, și timpul nu-i departe, să cucerească spațiile cosmice. Înainte de a cuceri spațiul cosmic însă, oamenii au trebuit să cucerească spațiul atmosferic, iar la cucerirea lui, Aurel Vlaicu — băiatul de țaran dintr-un sat din preajma Albei Iulii — a fost dintre cei care au făcut primii îndrăzneți pași. De aceea, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la primul său zbor cu motor, îi aducem și noi un gînd pios, ca unui mare fiu al poporului nostru.

GH. PAPUC

„SFIRȘITUL LUMII”. Este lucru știut că în secolul nostru diferiți conducători ai unor secte religioase au încercat să ia locul prorocilor și au făcut anumite profeții, vestind adeseori sfîrșitul lumii. Ei au mers atît de departe cu îndrăzneala încît n-au ezitat să precizeze chiar luna, ziua și ora în care ar avea loc această catastrofă mondială. Prorociile lor s-au dovedit — spre fericirea lumii întregi — cu totul mincinoase. Cu toate acestea, s-au găsit oameni iresponsabili chiar în zilele noastre și ei au repetat nebunia, anunțînd sfîrșitul lumii.

Mai recent, doctorul Giuseppe Bianco, conducătorul unei secte de spirițiști, a anunțat sfîrșitul lumii. Acest medic, deci pretins om de știință, nu s-a jenat să publice, la 3 iulie a. c., în ziarul „Arbeiter Zeitung” din Viena,

că la 14 iulie 1960, orele 13,45, va avea loc sfîrșitul lumii. „Potrivit datelor indicate de conducătorul acestei secte, lumea întreagă urma să fie zguduită în acel moment de un război atomic subit, îmbinat cu cutremure și inundații catastrofale. Bătrîna noastră planetă urma să fie cutremurată din temelii, munții să se prăbușească, oceanele și mările să se ridice în valuri uriașe înalte de sute de metri, revărsîndu-se cu o furie diluviană peste cele cinci continente și măturînd de pe suprafața pămîntului, capitale, orașe, sate, etc. Din numărul total al oamenilor de pe glob urmau să se salveze și să supraviețuiască acestui cataclism numai douăsprezece milioane de oameni”.

După cum vedem, doctorul Giuseppe Bianco dispunea de informații foarte amănunțite în legătură cu modul în care ar avea loc sfîrșitul lumii. Dar de unde aceste informații, de unde această știință? Ne informează același conducător al sectei de spirițiști, care a declarat că el deține informațiile din trei surse principale și anume:

În urmă cu șapte ani, murind sora sa, i-a descoperit atunci că se apropie sfîrșitul lumii, dar că data exactă a acestui cataclism o să i-o anunțe „la momentul potrivit, prin comunicări speciale de pe lumea cealaltă”. Aceste comunicări i le-a făcut sora sa la începutul lunii iulie a. c., precizînd data de 14 iulie 1960, orele 13,45.

Giuseppe Bianco, ca pretins om de știință, nu s-a mulțumit să înregistreze pur și simplu această informație, ci a căutat să o verifice. În calitate de șef al unei secte de spirițiști, a întrebat pe anumiți pictori și filozofi decedați și aceștia i-au confirmat informația, susținînd și ei același lucru.

Doctorul Giuseppe Bianco afirmă, în articolul publicat, că „a primit a-

numite mesaje chiar și din partea arhanghelilor" și la rîndul lor și aceștia i-au comunicat același lucru. Deci, avînd în vedere cele trei surse de informații, nu mai putea să fie nici o îndoială asupra adevărului celor spuse de conducătorul sectei de spiritiști.

Și mai interesant și oarecum explicabil devine cazul dacă avem în vedere faptul că doctorul Giuseppe Bianco făcea această comunicare exact în timpul cînd șeful guvernului sovietic, N. S. Hrușciiov, făcea vizita de prietenie în Austria, vestind pretutindeni mesajul păcii, al înfrățirii popoarelor și al unei vieți fericite. Este și acesta unul din nenumăratele cazuri care descopere temeiurile și realitățile pe care se bazează propoganda apuseană, în contrast cu realismul sănătos al lumii socialiste. Nici un om cu minte sănătoasă nu poate să înțeleagă rosturile unei politici și ale unei propagande care la data de 3 iulie afirmă anumite lucruri, despre care se știe precis că peste zece zile ele se vor dovedi ireale, mincinoase.

Și mai trist devine cazul cînd ne gîndim că politicienii apuseni și pro-

feții lor mincinoși recurg la religie, la preținse comunicări ale spiritelor și chiar ale arhanghelilor, ca să spună neadevăruri și bazaconii ca cele publicate în ziarul amintit. Este fără doar și poate un simptom dureros, o realitate care face foarte mult rău în primul rînd religiei și Bisericii, în numele cărora se fac asemenea „profeții”.

Invățătura Sfintei Scripturi și a Bisericii Ortodoxe referitoare la sfîrșitul lumii este cît se poate de clară. Ea ne învață că nimeni pe lume nu poate să știe cînd va fi sfîrșitul lumii. „Iar de ziua și de ceasul acela nimeni nu știe, nici îngerii din ceruri, nici Fiul, fără numai Tatăl meu singur” (Matei 24, 36). Interesant că, după cum spune Sfînta Scriptură, nu știu despre sfîrșitul lumii nici îngerii din ceruri, dar știe doctorul Giuseppe Bianco, agentul propagandei apusene, care nu se sfiiește să compromită religia și Biserica în schimbul sumelor de bani pe care le încasează de la patronii săi. Tristă și dureroasă prăbușire a demnității umane!

SP. C.

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
S I B I U

Biblioteca Mitropolitană Sibiu